

Wettisch gedrag: Een volgend blijk van pseudo-religie is wettisch gedrag. Wetten zijn belangrijk voor het evenwicht in het leven en in de maatschappij. Maar als de geest van de Wet wordt vervangen door de letter van de Wet en de door mensen gemaakte wetten gesteld worden boven de natuurwetten van mens-lievendheid en barmhartigheid, dan wordt religie een vorm van bijgeloof en de wet zelf een vorm van onderdrukking.

Een van de grootste zwakheden van het jodendom in de tijd van Jezus was het wettische karakter ervan. Op de wet over het houden van de sabbat bijvoorbeeld werd een extreem wettische interpretatie toegepast. Jezus beschouwde dit als een verdraaiing van de Wet en hij uitte zijn verontwaardiging daarover door te zeggen:

En Hij zei hun: 'De sabbat is er voor de mens, en de mens niet voor de sabbat'.
(Mc 2, 27)

Mensen die religie zien als een aantal wetten en voorschriften kunnen zeer fanatiek zijn als het gaat om kleine regels maar zijn vaak volkomen ongevoelig voor zaken van meer menselijk belang. Jezus wees op dat euvel toen hij de Farizeeën vertelde:

Wee u, schriftgeleerden en Farizeeën, schijnheiligen! U draagt een tiende af van munt, anijs en komijn, maar wat het zwaarst weegt in de Wet verwaarloost u: recht, barmhartigheid en trouw! Het ene moet u doen, maar het andere niet laten. Blinde leiders die de mug uitzeven en de kameel doorslikken.
(Mt 23, 23-24)

Jezus maakte aldus onderscheid tussen vormen van religie, een goede en een verkeerde. Dit om zijn gehoor te laten zien wat het jodendom inhield als je het als religie zag ten behoeve van je persoonlijke groei. Door de drastische taal die Jezus gebruikte om de onechte, de formele religie, de religie uit sleur of gewoonte te veroordelen zouden lezers van de Evangelies geschokt kunnen raken. Op de keeper beschouwd klinkt zijn taal zelfs feller dan die van mensen in onze tijd die religie veroordeelden door haar 'opium' te noemen of een 'waandenkbeeld'. Maar Jezus kijkt dieper dan zij die religie onvoorwaardelijk veroordelen. Hij veroordeelde religie niet omdat hij er een afkeer van had of ervan af wilde, maar juist vanuit een positief gevoel van liefde omdat hij haar wilde redden.

II. DE WEG NAAR EEN VOLLEDIGER MENS-ZIJN

Jezus veroordeelde niet alleen de pseudo-religie. Hij liet ook zien wat echte religie inhoudt. Hij gaf de weg aan om vollediger mens te worden. Drie belangrijke kenmerken van die weg worden hieronder gegeven. Het zijn a) het geloof in een beschermende God, b) het geloof in een vergevende God en c) een positieve betrokkenheid bij de noden van anderen. Jezus noemde deze kenmerken niet als

HET CHRISTENDOM

IN

EVOLUTIE

**Waar hoor ik bij ,
waar ga ik voor
in onze multireligieuze samenleving?**

Eerste Nederlandse druk

Antony Fernando

De auteur van
Buddhism Made Plain

1^e Engelse druk febr. 1998
2^e Engelse druk juli 1999
3^e Engelse druk maart 2000
1^e Nederlandse druk juni 2000

© Alle rechten berusten bij de auteur
en voor de Nederlandse vertaling bij:
Stichting Teilhard de Chardin –
Op de Wieken 5 – 1852 BS Heiloo.

Oorspr. Uitgave:
'Inter-cultural Book Promotors'
21 G 4 Peramuna Mawata, Eldeniya,
Kadawata, Sri Lanka.

Oorspr. Titel:
'Christian Path to Mental Maturity,
how to be Christian in an adult way
in today's world of multi-religious
traditions and secular trends'

Vertaald in het Nederlands door:
drs. A. Borsboom (theoloog)
Joke Even en Henk Hogeboom v. B.
Tekeningen bij de Nederlandse editie:
Irene de Wit-Gersie

Bestellingen per tel.: 072 – 533 26 90 of
per e-mail: sttdc@worldonline.nl
De Engelse vertaling kan gratis worden gedownload van de
website van de Stichting Teilhard de Chardin
><http://home.worldonline.nl/~sttdc/actie.htm><

zomaar iets abstracts. Hij deed dit om mensen waar nodig te helpen met zichzelf in het reine te komen en ze in hun geestelijke groei en gezondheid te bevorderen.

i. Een beschermende God

Door zijn inzicht in de menselijke natuur zag Jezus heel goed dat velen in hun leven niet in staat waren op een volwassen manier hun verantwoordelijkheid te nemen en zich als vrije en hoogstaande mensen te gedragen, omdat zij daarin werden tegengewerkt door gevoelens van angst en wanhoop. Er zijn talloze situaties die mensen in bepaalde opzichten psychisch kunnen verlammen. Op zulke momenten raken ze zo wanhopig en moedeloos, dat ze bij zichzelf zeggen: "Nee, ik kan het niet." "Ik ben òp." Ik kan er niets meer aan doen." Om mensen uit die wanhoop en moedeloosheid te halen hield Jezus de mensen met zijn leer vòòr vertrouwen te hebben in een zorgende en beschermende God.

Daarom zeg Ik jullie: maak je niet bezorgd over wat je zult eten of drinken om in leven te blijven, en ook niet over de kleding voor je lichaam. Is het leven niet meer dan het eten, en het lichaam niet meer dan de kleding? Kijk naar de vogels van de hemel: ze zaaien niet en maaien niet en oogsten niet, je hemelse Vader voedt ze. Zijn jullie niet meer waard dan vogels?... En wat maak je je bezorgd over je kleren? Leer van de lelies op het veld hoe ze groeien. Ze werken niet, ze spinnen niet. Maar Ik zeg jullie: zelfs Salomo met al zijn pracht en praal ging niet gekleed als een van hen. Als God nu het gras op het veld, dat er vandaag staat en morgen in de oven wordt gegooid, zo kleedt, hoeveel te meer kleedt Hij dan jullie, kleingelovigen?... Jullie hemelse Vader weet wel dat je dat allemaal nodig hebt. Zoek eerst het koninkrijk van God en zijn gerechtigheid, dan krijg je dat alles erbij.
(Mt 6, 25-33)

De leer over de Voorzienigheid van God of het 'geloof' zoals Jezus dit verwoordde is natuurlijk niet iets wat Jezus zelf heeft bedacht. Het was iets wat altijd al in het jodendom had geleefd. Bovendien is het ook niet iets speciaal joods. Al is het dan niet in dezelfde monotheïstische vorm, het geloof in een voorzienige of zorgende God of goden kent men in de meeste religies. Jezus legde er niet de nadruk op omdat hij iets nieuws wilde brengen, maar omdat het zo belangrijk is. Het heeft therapeutische waarde en bij religie het gaat er vooral om, mensen innerlijk gezond en krachtig te maken.

Geloof in een beschermende God doet bij velen in onze tijd wellicht wat onwerkelijk aan. Dat komt omdat zij de beeldende taal waarin het wordt uitgedrukt niet helemaal verstaan. Het geloof in Goddelijke Voorzienigheid is vol diepe betekenis, als het beeld maar op de juiste wijze wordt gezien. Alles wat het zegt is dat mensen in de meeste erge omstandigheden van het leven geen reden hebben om zich zwak te voelen. Als mensen zich zwak voelen komt dat door het misplaatste

geloof dat zij geïsoleerd, totaal verlaten zijn. De leer over de Voorzienigheid van God herinnert hen eraan dat zij een deel zijn van het universum, altijd daarmee zijn verbonden en voortdurend door de krachten ervan worden gesteund.

Het heelal heeft een grotere voorraad aan energie dan wij weten. En zolang mensen de stroom die hen kracht geeft niet blokkeren, kunnen zij de energie van het universum die het leven draagt en de problemen oplost benutten voor eigen behoud, vooruitgang en vervolmaking. Tussen de regels door zegt Jezus met zijn leer van de Voorzienigheid als het ware tegen de moedeloze: Heb er maar vertrouwen in en zorg dat je verbonden blijft met de energie van het heelal, die het leven geeft; je draagt haar bij je en ze wacht erop om je nieuwe kracht te geven.

Geloof in God is in de ogen van Jezus niets anders dan het maken van de juiste keuzes in het leven. Dat bedoelde hij toen hij zei: "Zoek zijn koninkrijk, dan krijg je al die dingen erbij" (Lc 12, 31). De essentie van de leer van Jezus over de Voorzienigheid is eenvoudig gezegd deze: Streef bij alles wat je doet het goede na, en het goede zal je ten deel vallen. Dat zou je kunnen zien als een wet, die geldt voor alle tijden en die door alle religies wordt erkend.

ii. Een vergevende God

Om mensen te genezen van een andere geestelijke kwaal, die net zo verlamdend en ontluisterend voor iemand is, leerde Jezus hoe het zat met de vergeving van zonde. Om de waarde van vergeving te begrijpen moeten we ons de enorme psychische schade voorstellen die schuldgevoelens in een mens kunnen veroorzaken. De meeste verkondigers van religies hebben zich tegen zonde uitgesproken, maar misschien heeft wel niemand zoveel aandacht besteed aan de schuldkant ervan als Jezus. Omdat ze niet erg goed weten wat voor een marteling schuldgevoelens vaak met zich meebrengen, hebben leraren als zij over zonde praten het alleen over de bestraffing. Jezus legt de nadruk op de vergeving.

Wat Jezus leerde over de vergeving ligt vervat in de gelijkenis, die bekend staat als de 'Parabel van de Verloren Zoon', maar die vanwege de achterliggende gedachte beter de parabel van de Welwillende Vader (Lc15, 11-32) kan worden genoemd. Volgens dat verhaal besloot de jongste zoon uit een gezin het huis van zijn vader te ontvluchten, zijn deel van de erfenis mee te nemen en voor de kick van het avontuur naar een ver land te trekken. Hij was nog niet zo lang weg, of hij had al een puinhoop van zijn leven gemaakt en hij zag de dwaasheid van zijn beslissing in. Toen uiteindelijk alles volslagen hopeloos was, besloot hij naar huis terug te keren.

Je zou verwacht hebben dat zo'n zoon, die met alles en iedereen had gebroken, door zijn vader na zijn vertrek niet meer zou worden erkend en dat deze hem bij zijn terugkeer de deur zou hebben gewezen. Het tegendeel echter gebeurde bij deze

Inhoud

Voorwoord		i
Deel I.	Religie: de noodzakelijke verklaring van het woord	
1.	Religie: de dubbele betekenis van het woord	1
2.	Religies van onze tijd: waar je bij hoort of waar je voor gaat	11
3.	Hoe religie kan worden gezien als uiting van volwassenheid	23
Deel II.	Het Oude Testament: Het geloof in God als levensvisie	
4.	De boeken van het Oude Testament (de Hebreeuwse Bijbel)	33
5.	Het godsgeloof in het Oude Testament: Een verlichte levenshouding	43
Deel III.	De boodschap van het Nieuwe Testament	
6.	Geschriften van de christenen: het Nieuwe Testament	58
7.	Jezus: het universele karakter van zijn boodschap	69
8.	Religie volgens Jezus	80
9.	Religie volgens Paulus	90
Deel IV.	Het christendom in onze tijd	
10.	De verschillende vormen van het christendom	107
11.	Opvattingen over Jezus Christus	119
12.	Rituelen en vieringen	132
Deel V.	Het christen-zijn: een visie om naar te leven	
13.	Hoe word je vollediger jezelf als mens?	141
14.	Een volwassen levenshouding	151
15.	Wat heeft het christendom ons vandaag nog te zeggen?	163

Voorwoord

Een boek dat over het christendom gaat of over welke andere godsdienst dan ook is gewoonlijk bestemd voor de aanhangers ervan. En omdat er talloze christelijke kerkgenootschappen zijn, geldt een boek over het christendom gewoonlijk voor een bijzondere denominatie daarvan. Vandaar dat er boeken zijn, die speciaal zijn bestemd voor rooms-katholieken, voor presbyterianen, voor anglicanen, enz. enz. Omdat kerkgenootschappen hun verschillen hebben, is het niet zo gemakkelijk een boek over het christendom te vinden dat gebruikt kan worden door leden van alle denominaties. Tegen deze achtergrond denken aan een boek over het christendom dat zich niet alleen richt tot christenen van alle gezindten, maar even-zeer to hen die het christendom niet aanhangen, is bijna een onmogelijke zaak. Toch - hoe arrogant het misschien ook mag klinken - is dit zo'n boek. Het is een uiteenzetting van het christendom, bedoeld voor mensen van elk geloof en zelfs voor niet-godsdienstigen.

Een boek als dit, bedoeld voor zo'n brede groep lezers, kan niet anders dan een groot aantal vragen bij elk van hen oproepen. Wat kan de zin zijn van zo'n boek? Met welke bedoeling kan het zijn geschreven? Welk nut voor de huidige maatschappij wordt ervan verwacht? Christenen zullen bovendien graag willen weten, wat het standpunt van de schrijver met betrekking tot het christendom is en niet-christenen wat zijn houding is ten opzichte van hun godsdienst. Om die reden denk ik dat het goed is de lezer al in het begin duidelijk te maken waarover het boek precies gaat.

Hoe kan ik dit beter doen dan door te vertellen hoe ik ertoe kwam het boek te gaan schrijven. Laat ik allereerst dit zeggen: Ik bedacht het niet vanuit mijn luie stoel. Het boek ontstond als een cursus in het christendom, die ik moest leiden (in zekere zin parallel aan cursussen over andere religies) gedurende bijna twintig jaar aan een vrijzinnige universiteit op Sri Lanka. En als het colleges godsdienst betreft stel je studenten moeilijk tevreden. Van blind geloof moeten zij niets hebben. Zij willen dat wat je over godsdienst vertelt logisch is en met je gezond verstand te volgen; en wat erger is, zij behoren ook nog eens niet allemaal tot hetzelfde kerkgenootschap.

Met studenten vóór mij van verschillende christelijke denominaties, van verschillende religieuze tradities en zelfs van filosofische stelsels als het marxisme, zat er voor mij niets anders op dan me opnieuw te bezinnen op het christendom, dat mijn erfgoed is, waarmee ik ben grootgebracht en waarin ik mijn theologische studie heb gedaan. Ik moest die elementen van het christendom naar voren halen die zin en betekenis hebben voor meer dan alleen de aanhangers ervan.

vader. Sinds de zoon vertrok, ging er geen dag voorbij of de vader verlangde vurig naar zijn terugkomst en toen hij terugkeerde, verwelkomde hij hem weer met open armen. De welwillende vader in het verhaal is de altijd goedgunstige God. Met het verhaal trachtte Jezus diegenen te troosten, die werden beheerst door gevoelens van schuld door tegen hen te zeggen dat God als de universele bron van goedheid en leven hen niet zou verwerpen en dat het dus niet viel goed te praten als zij zichzelf zouden afwijzen. Het beginsel vergeving kan door sommigen maar moeilijk worden geaccepteerd. Voor hen moedigt het mensen aan tot verder zondigen. Bovendien beschouwen zij vergeving als iets onrechtvaardigs, omdat het de goedheid ontkent van de deugdzamen. In het verhaal van de Verloren Zoon, wordt deze houding aangenomen door de oudste zoon, wiens interventie in de tweede helft van de parabel wordt beschreven. Hij maakt bezwaar tegen het hartelijke, vergevende optreden van zijn vader. Volgens Jezus hebben diegenen die het anderen niet toestaan om vergeven te worden een verkeerde voorstelling van zichzelf. Zij die zo makkelijk een oordeel vellen over anderen hebben vaak een belast geweten te verbergen.

Volgens Jezus zijn zelfs zij die deugdzaam lijken in diepste wezen zondaren en hebben niet het recht bezwaar te maken tegen de vergeving die wordt geboden aan mensen die gebukt gaan onder een schuld. Zoals in de leer hierboven over de Voorzienigheid doet je eigen Godsbeeld er niet zoveel toe of je het beginsel vergeving kunt erkennen. Het joodse idee van een vergevende God is ontleend aan het beeld van een vergevende vader bij ons mensen, en als zodanig helpt het om je dit in te denken. Het doel van Jezus is echter niet om een beeld van God te schetsen, maar om mensen tot een juist gevoel van zelfacceptatie te brengen.

Moderne psychologen die verder gaan dan het beeld, hechten steeds meer therapeutische waarde aan Jezus' beginsel van vergeving. Volgens hen is iedereen in zijn groeifase een gespleten persoonlijkheid. Het emotionele zelf en het intuïtieve zelf zijn onverenigbaar uit elkaar gerukt. Vergeving staat voor het stadium, waarin het intuïtieve zelf het emotionele zelf verzekert "Je wordt door mij geaccepteerd". De kloof die in de persoon door schuldgevoel is ontstaan is daarmee geheeld. De persoon, die zo in ere is hersteld kan een leven hervatten zonder te worden gestoord door de minachting die de maatschappij voor hem of haar kan tonen. In de parabel vertegenwoordigt de vader de Natuur. De Natuur vertelt de gevallen persoon: Ik begrijp jou, zelfs als de maatschappij jou niet begrijpt. De maatschappij wordt vertegenwoordigd door de oudste zoon. Als Jezus zo vaak over God sprak dan was dat niet zozeer om mensen een beter begrip van God bij te brengen, maar om hen te leren hun eigen menselijke natuur beter te begrijpen. Dit blijkt duidelijk uit zijn onderricht over zowel de Voorzienigheid als over de vergeving. Hij sprak over de voorzienigheid en de vergeving van God louter en alleen om mensen te sterken en geestelijk te laten groeien.

iii. De zorg voor anderen

Volgens Jezus is er nog een derde tekortkoming die mensen verhindert het niveau van waarlijk mens-zijn te bereiken. Zij zijn vaak blind voor hun innerlijke verbondenheid met andere mensen. Het getuigt van kinderlijk inzicht in zichzelf en het leven en bepaald niet van volwassenheid als mensen denken dat zij iets kunnen bereiken dat de moeite waard is door uitsluitend voor zichzelf te leven. Jezus laat zien dat je met een dergelijke instelling je eigen glazen ingooit.

Mensen zijn van nature met elkaar verbonden en zij kunnen niet volledig mens zijn als zij dat niet in de praktijk van hun leven laten blijken. Jezus gebruikt twee prachtige parabels om dat te onderstrepen. De eerste is het verhaal van de rijke man en Lazarus (Luc. 16:19-31). De rijke man leidde een leven in luxe. Hij hield van mooie, dure kleren, van een goed glas en een welvoorzien tafel. Bij de poort voor zijn huis zat Lazarus, een bedelaar, ziek en overdekt met zweren. Het enige wat hij at waren de broodkruimels die bij de rijke man van de tafel vielen en hem door de bedienden werden gebracht. Het verhaal eindigt met de beschrijving van hetgeen er met die twee na hun dood gebeurde. Lazarus is in de hemel; de rijke man is in de hel.

De les die Jezus door dit verhaal overdraagt geeft flink wat stof tot nadenken. Er was niets in het gedrag van de rijke man dat hem volgens de toen geldende normen kon worden verweten en dat zijn veroordeling tot een eeuwigdurend verblijf in het hellevuur kon rechtvaardigen. Er was niets immoreels in zijn leven. Doodslag, diefstal of echtbreuk kwam er niet in voor. Evenmin benadeelde hij de arme man aan zijn poort. Hij sloeg hem niet als hij langs hem liep, noch joeg hij hem weg; en bovendien, wat is er verkeerd aan om van het goede leven te genieten als je gezegend bent met een rijke erfenis? Maar Jezus zegt, dat de rijke man schuldig was. Hij was zelfs zo schuldig dat hij het helse vuur verdiende. Het enige wat hij had misdaan, was dat hij geen aandacht had geschonken aan de arme man bij de poort. Hij had geen oog voor de hopeloze situatie van mensen in zijn onmiddellijke omgeving. Hij leidde een zelfzuchtig, onvolwassen leven. Iemand met gevoel voor verantwoordelijkheid kan niet om de behoeftigen heen lopen. Mensen zijn pas echt mens als zij volgens hun natuur in onderlinge verbondenheid leven.

Jezus tweede verhaal geeft eveneens te denken. Het is het verhaal van de goede Samaritaan (Lc 10,29-37). Er komen drie personen in voor, een joodse priester, een joodse Leviet en een Samaritaan. De twee eersten staan symbolisch voor de algemeen aanvaarde religieuze vroomheid. De derde is een randfiguur, die voor de joden religieus gezien niet zuiver op de graad is. Alle drie komen ze op hun beurt langs een hulpeloze man, die overvallen is door struikrovers en in de berm van de weg ligt. De twee eerstgenoemden zien hem en lopen voorbij. Ze hadden waarschijnlijk haast en misten anders een religieuze ceremonie. Alleen de verachte

Maar wilde ik ontdekken waarin christendom objectief en universeel genoeg is om met iedereen over van gedachten te wisselen, dan moest ik me voor mijn gevoel los van het christendom om in het begrip religie zelf verdiepen. Ik moest eerst nagaan wat 'religie' is en waar ze voor staat. Dat onderzoek, waarvan ik de meest belangrijke facetten in het eerste deel van dit boek heb geschetst, heeft mij enorm geholpen. Ik begon erdoor te beseffen, dat religie in twee vormen tot ons komt, en wel enerzijds als een instelling die erop uit is de eigen traditie te bewaren, en verder als een systeem van waarden waar iedereen voor de inrichting van zijn of haar leven iets mee kan doen.

In die tweede betekenis ofwel in het levensvormende facet stond religie voor 'het religieuze' en christendom voor 'het christelijke'. Ik koos voor dit facet omdat dit beter aansloot bij wat mijn heterogeen gehoor vroeg. Ik was er innerlijk van overtuigd dat een christendom dat door iedereen kon worden gebruikt voor eigen groei, voor mensen van alle christelijke denominaties en van alle religieuze tradities van evenveel belang zou zijn. Nadat ik beslist had op welk facet van het christendom ik de aandacht zou vestigen, moest ik de geschikte methode zien te vinden om dit naar voren te brengen.

Het was duidelijk dat ik niet kon leunen op de methode die traditioneel wordt gebruikt om een godsdienst aan de gelovigen te presenteren, namelijk de theologie. Theologie is een argumentatiesysteem dat door alle godsdiensten wordt gebruikt om de aanhangers ervan te bewijzen dat hun godsdienstige organisatie de enige ware en juiste is. Theologie als resultaat varieert van godsdienst tot godsdienst en van denominatie tot denominatie. Binnen het christendom zelf verschilt de katholieke theologie van de presbyteriaanse en de presbyteriaanse van de Oosters orthodoxe. Het was duidelijk, dat ik met theologie in het seculiere milieu waarin ik werkte weinig kon beginnen. Ik moest uitkijken naar een systeem dat alle godsdiensten gelijk behandelde en elke religie gewoon als één van de vele religies in de wereld.

Theologie is vanwege het feit, dat ze wordt bedreven in opdracht van één religie of slechts één denominatie ervan, godsdienstig ééndimensionaal. Dat wil niet zeggen, dat theologie daarmee geen rechtvaardigingsgrond heeft. In een wereld waarin de samenleving is opgedeeld in cultureel verschillende gemeenschappen en elke gemeenschap zijn eigen religieuze traditie heeft, kan een godsdienstig ééndimensionale aanpak antwoord geven op een praktische sociale behoefte van mensen. Maar ze is niet geschikt voor een multi-religieuze klas studenten en voor onderwijs in religie als één van de religies in de wereld. De context die een meer kosmopolitische houding tegenover godsdiensten vereist, zou men 'kosmoreligieus' kunnen noemen.

Een kosmo-religieuze aanpak zou natuurlijk kunnen worden gebruikt om religie vanuit elke gezichtshoek te analyseren. Geleerden van analytische wetenschappen

gebruiken haar om religie te analyseren vanuit sociologisch, historisch, antropologisch en fenomenologisch gezichtspunt. In de praktijk echter beperken deze geleerden hun analyses tot zaken die objectief kunnen worden waargenomen en dus tot de hoofdzakelijk materiële dimensie ervan.

Maar zoals iedereen zal toegeven die religie vanuit zijn eigen innerlijk beleeft, er behoort meer tot religie dan wat empirisch zichtbaar en materieel te analyseren is. Er zit een religieuze en spirituele dimensie aan. Zeker, bij het horen van het woord 'spiritualiteit' voelen moderne mensen zich vaak wat ongemakkelijk. Dat is heel begrijpelijk. De meeste boeken over spiritualiteit zijn geschreven door monniken, kluizenaars en meer beschouwelijke types. Daarmee wordt de indruk gewekt dat spiritualiteit of religieusiteit is voorbehouden aan mensen die zich uit de wereld terugtrekken of een celibatair leven leiden.

Maar spiritualiteit gezien als iets dat eigen is aan de mens in optima forma is een gedragspatroon dat binnen het bereik van iedereen ligt en waarnaar iedereen zou moeten streven. Het is helemaal niet nodig je daarvoor uit het normale maatschappelijke leven terug te trekken. Wat een 'spiritueel' mens moet opgeven is niet de 'wereld', maar alleen het 'te wereldse', het 'mondaine'. In gewoon taalgebruik wil 'religieus' of 'spiritueel' niets anders zeggen dan 'geestelijk volgroeid'.

Als er iets in religie is wat mensen tot volledig geestelijke wasdom kan brengen, dan is het wel de visie op het leven en de juiste manier van leven, die zij uitdraagt. Iedere religie heeft zo'n visie. Wat ik zelf moest zoeken en aanbieden was de visie die in het christendom ligt opgesloten. Toen ik mij eenmaal bewust was van het facet van het christendom, dat ik zou moeten tonen, begon zich automatisch alhoewel stap voor stap de methode te ontwikkelen, die ervoor vereist was. Ik noem deze methode graag eenvoudigweg 'godsdienstige opvoeding vanuit een visie op het leven'. Ik gebruikte haar zelf in mijn lessen en denk, dat ze bij het onderwijs in de spiritualiteit van elke godsdienst waardevol is.

Het zijn hoofdzakelijk mijn lessen, gebaseerd op deze methode (en waar nodig ingekort en herzien), die ik hier aanbied. Ik kwam op het idee ze in boekvorm uit te brengen, toen ik mij realiseerde dat een openbare universiteit met zijn gemengde bevolking thans in het klein de weerafspiegeling is van de huidige maatschappij. Het maakt niet uit welke godsdienst mensen aanhangen en zelfs niet of ze een godsdienst belijden of niet, vandaag de dag is men geïnteresseerd in religie en op zoek naar meer kennis daaromtrent.

Tegelijkertijd kan ik mijn ogen niet sluiten voor het feit, dat traditionele christenen met een boek als dit problemen zullen hebben, omdat het het christendom gewoon behandelt als één van de wereldgodsdiensten. Zij zullen in enkele interpretaties van de fundamentele punten van het christelijk geloof een verschil zien met de

Samaritaan komt de arme man te hulp. Deze Samaritaan wordt door Jezus ten voorbeeld gehouden als echt religieus en de enige van het drietal die blijk gaf van een volwassen houding.

Wat de Samaritaan was voor de joden van 2000 jaar geleden, zou een hindoe of boeddhist voor de christenen van onze tijd kunnen zijn. De joodse priester en de Leviet zijn in rang vergelijkbaar met een bisschop en priester van de christenen. Globaal genomen zegt Jezus dus als we dit plaatsen in de religieuze context van de 20ste eeuw, dat een hindoe of boeddhist die de naastenliefde in praktijk brengt religieuzer is dan een zelfingenomen bisschop of priester van het ongeïnspireerde type christenen. Voor Jezus verdient alleen iemand die echt betrokken is op anderen het stempel religieus.

De drie beginselen die hierboven werden uitgelegd, namelijk, dat van het geloof in de Goddelijke Voorzienigheid, dat van het geloof in een vergevende God en dat van een positieve betrokkenheid op anderen, deze drie laten er geen twijfel over bestaan, wat voor Jezus echte religie was. Religie was voor hem niet de een of andere vorm van organisatie. Het was een manier of een niveau van leven die het je mogelijk maakte om niet alleen mens te schijnen, maar het ook echt te zijn. Religie is dus wat mensen bevrijdt van hun ingeboren staat van onvoltooidheid door hen te laten groeien naar volwassenheid. Volwassenen zijn mensen die hun leven in eigen hand nemen met alle verantwoordelijkheid, lusten en lasten daaraan verbonden.

III. HET KONINKRIJK EN DE KERK

Naar wat het Nieuwe Testament zegt over het optreden van Jezus als prediker bestaat er niet de minste twijfel over, dat het Koninkrijk van God zijn belangrijkste thema was. Hij zag het als zijn belangrijkste taak dit in de maatschappij te vestigen. Het Koninkrijk van God was een idee, waarmee iedereen in zijn gezelschap vertrouwd was. De meesten van hen echter zagen het als iets wat op het 'einde van de wereld' zou ontstaan. Jezus gebruikte dat gangbare beeld van 'het einde van de wereld' maar al te vaak als hij erover sprak, maar in feite was hij erop uit om het hier en nu te verwezenlijken. Dit blijkt duidelijk uit het gebed dat hij zijn discipelen leerde: "Uw koninkrijk kome, Uw wil geschiede, op aarde zowel als in de hemel." Voor hem stond het Koninkrijk dus voor een samenleving van mensen die de wil van God op aarde vervulden.

Om het Koninkrijk van God op aarde te vestigen verzamelde Jezus een team van apostelen om zich heen en begon deze op te leiden. Zij moesten de leiders worden van de organisatie, die hieraan zou werken. Het is deze organisatie die we thans kennen als de 'Kerk'. Hoewel de Kerk volgens de uiteenzetting in de Handelingen van de Apostelen pas vijftig dagen na de dood van Jezus tot stand kwam toen de

Heilige Geest op de apostelen neerdaalde en zij er het initiatief toe namen, moeten we Jezus beschouwen als de eigenlijke grondlegger ervan.

De vorm die de Kerk uiteindelijk aannam werd bepaald door historische omstandigheden in de regio, waar deze groeide en zich ontwikkelde. Toen het christendom de officiële godsdienst werd van het Romeinse Keizerrijk, werd het gebied dat het bestreek ook even groot als dat Romeinse Keizerrijk zelf. De vorm waarin we de Kerk thans zien heeft veel te maken met de sociaal-politieke gebeurtenissen in het gebied dat eens het Romeinse Keizerrijk besloeg. Tegenwoordig is de Kerk niet langer één lichaam, maar een versplinterde organisatie. Zoals in een volgend hoofdstuk zal worden uiteengezet, bestaat ze uit een groot aantal denominaties, waarvan de belangrijkste takken de instellingen zijn die men kent als rooms-katholiek, oosters orthodox, protestant en post-protestant.

Ondanks de structurele ongelijkheid van deze denominaties kan het woord 'Kerk' in ruime zin voor alle christenen tezamen gebruikt worden, omdat alle christenen Jezus als de grondlegger van hun religie erkennen. Daar verder het merendeel van deze denominaties het ritueel van de doop essentieel vindt voor het lidmaatschap, kan de Kerk als collectief ook de 'Kerk van de gedoopten' worden genoemd.

Het ligt niet in onze bedoeling hier de vorm van de Kerk nu ter discussie te stellen; we kunnen de geschiedenis immers toch niet terugdraaien. Maar er is een vraag die we wel moeten stellen louter en alleen omdat we willen duidelijk maken vanuit welke geest Jezus het Koninkrijk wilde vestigen. Dit, omdat de neiging bestaat bij een grote groep gelovigen staande te houden dat redding alleen mogelijk is binnen de Kerk en dat alleen zij die gedoopt zijn het hemelse Koninkrijk kunnen binnengaan. Maar als we kijken naar wat Jezus leerde is iets heel anders dan de doop veel noodzakelijker om het Koninkrijk te betreden.

We hoeven daarvoor slechts te kijken naar de parabel van het Laatste Oordeel. Jezus gebruikt dit verhaal om het joodse volk in zijn eigen spraakgebruik met termen als 'einde van de wereld' uit te leggen wat allereerst vereist is om toegelaten te worden tot het koninkrijk van God.

Wanneer de Mensenzoon komt, bekleed met zijn heerlijkheid en rondom Hem alle engelen, dan zal Hij plaatsnemen op de troon van zijn heerlijkheid. Alle volkeren zullen vóór Hem bijeengebracht worden, en Hij zal ze van elkaar scheiden, zoals een herder de schapen van de bokken scheidt. De schapen zal Hij aan zijn rechterhand opstellen, de bokken aan zijn linkerhand. Dan zal de Koning tegen hen die aan zijn rechterhand staan zeggen: "Kom, gezegenden van mijn Vader, neem het koninkrijk in bezit dat vanaf het begin van de schepping voor jullie klaar ligt. Want Ik had honger en jullie hebben Me te eten gegeven, Ik had dorst en jullie hebben Me te drinken gegeven, Ik was vreemdeling en

theologische uitleg die zij eraan geven en deze daarom onaanvaardbaar vinden. In hun ogen zal het boek gelovigen van hun kerk verwijderen.

Wat ik hier bedoel met 'traditionele christenen' zijn zij, die bijvoorbeeld uit katholieke, anglicaanse, doopsgezinde of orthodoxe ouders zijn geboren en strict volgens deze traditie zijn opgegroeid. Zulke christenen voelen zich zo zeker in de beschermende omgeving van hun kerkgemeenschap waartoe zij vanaf hun geboorte behoren, dat zij er totaal de noodzaak of zin niet van inzien om toenadering te zoeken tot mensen van andere religies of zelfs ook maar van andere christelijke gezindten. Zij zouden schuldgevoelens krijgen als zij zich nauwer met hen zouden verbinden en vooral als zij eraan zouden denken met een van hen te trouwen. Wat hun kennis van het geloof betreft zijn zij tevreden met wat de officiële vertegenwoordigers van hun instituut hun te geloven en te praktiseren voorhouden.

Het is zonder enig gevoel van minachting dat ik hier 'traditionele christenen' en hun sektarische houding tegenover religie vermeld. Ik zou ze niet kunnen minachten zonder mezelf te minachten. Er is een tijd geweest, dat ik mezelf veilig en geborgen voelde in mijn sektarische houding tegenover religie. Ik werd eveneens geboren in een diepgelovig christelijk gezin, dat behoorde tot een bijzondere denominatie. Ik hield mij zo stevig vast aan de kerktraditie waarin ik was opgevoed, dat ik niets goeds zag in enige andere godsdienst en geen waarheid behalve in datgene wat de leraren, de kerkelijke leiders en hoogwaardigheidsbekleders van mijn geloof mij vertelden. Voor kennis over religie vertrouwde ik uitsluitend op boeken, die door theologen van mijn eigen denominatie waren geschreven. Gedurende bijna vijftig jaar (ik ben nu 65) stond ik zo tegenover religie.

Gelukkig echter begon ik me, door de omstandigheden verplicht me te verdiepen en bezig te houden met de relatie tussen godsdiensten, uiteindelijk ervan bewust te worden, dat een godsdienst kon worden beleden vanuit de geestesgesteldheid van een kind of vanuit die van een volwassene. Kinderen van 7 of 8 kijken naar de godsdienst zoals zij kijken naar hun familie. Voor hen is er niets dat zo goed of waardevol is als hun familie of hun godsdienst. Volwassenen zijn anders. Zij houden van hun familie, maar zij weten ook dat de wereld in werkelijkheid uit meer bestaat dan hun familie alleen.

Het gedragspatroon, waarvan ik mij al die tijd niet bewust was geweest, begon zich voor mijn geestesoog te openen en ik ontdekte dat, hoewel ik lichamenlijk volwassen was geworden, ik het christendom nog beleed met de geestesgesteldheid van een kind. Er was voor mij nergens iets goed en waardevol buiten mijn eigen kerkgenootschap. Toen ik me daarvan bewust werd, voelde ik dat het tijd voor mij werd een volwassener houding tegenover religie aan te nemen. Deze beslissing verliep aanvankelijk niet zonder innerlijke strijd, aarzeling en vrees. Maar ten slotte was ik blij dat ik nog vanuit dezelfde religieuze traditie met even

groot respect kon kijken naar mensen van alle christelijke denominaties, of het nu katholieken, anglicanen of doopsgezinden waren, naar mensen van alle godsdiensten, zowel christenen, hindoes en boeddhisten, en naar mensen van iedere huidskleur, zwart zowel als blank en bruin, want zij waren uiteindelijk allemaal één in hun menselijke hoedanigheid.

Ik weet dat het niet verstandig is om te persoonlijk te zijn in geloofszaken. Maar als ik heb gesproken over een evolutie in mijzelf, dan is het slechts om daarmee uit te drukken, dat ik de aarzelende houding van traditionele christenen begrijp ten opzichte van een boek als dit. Ik twijfel er ernstig aan of ikzelf dit boek zou hebben gelezen als het mij in een eerder stadium van mijn leven in handen was gekomen. Mijn geest was toen namelijk zozeer door het instituut kerk bepaald, dat ik het niet zou hebben kunnen lezen zonder in ernstige gewetensnood te komen.

Er is nog een vraag die over het boek zou kunnen worden gesteld en waarop ik mij verplicht voel een antwoord te geven. Men zou kunnen vragen of er kans bestaat dat een boek als dit (dat traditionele christenen mogelijk afschrikt) zal worden gewaardeerd door niet-christenen, als zij het in handen krijgen, wat al is voorgekomen. Dat is ongetwijfeld iets, dat onderzocht dient te worden als men verwachtingen niet in illusies wil laten eindigen. Ik denk van wèl, gezien de ongewone belangstelling van mensen tegenwoordig voor religie. Dat is tenminste de conclusie waartoe ik geneigd ben na de positieve reactie van niet-boeddhisten – vooral christenen – op een eerder boek van mij over het boeddhisme.

Vanaf het moment, dat het voor het eerst in 1983 in Amerika verscheen onder de titel 'Buddism Made Plain – An Exposition for Christians and Jews' (bij Leonard Swidler, Orbis, New York), heeft het acht drukken gekend. Het is daarna verschenen in vertalingen in het Duits, Italiaans, Spaans en Frans. Het feit dat mensen die deze talen spreken uit landen komen die overwegend christelijk zijn, bewijst dat dit boek over het boeddhisme door een aanzienlijk aantal christenen en joden is gelezen en zij zullen het hebben gelezen omdat zij het voor hen persoonlijk waardevol vonden.

Het is niet mijn bedoeling met het noemen van mijn boek reclame te maken voor mijn geschriften, maar iets aan te halen dat we gemakkelijk kunnen analyseren. Mijn boek besloeg een beperkt terrein. Ik behandelde erin bijvoorbeeld niet de verschillende vormen van boeddhisme. Ik probeerde er alleen duidelijk in naar voren te laten komen wat de kern is van de boeddhistische spiritualiteit zoals de Boeddha die zag. Met andere woorden, ik behandelde het boeddhisme daar op precies dezelfde manier als ik het christendom hier behandel. Wat ik daarmee wil benadrukken is dat, als niet-boeddhisten een boek over het boeddhisme waardevol konden vinden, dan is het niet onmogelijk dat niet-christenen dat ook vinden van een boek als dit over het christendom.

jullie hebben Me opgenomen, Ik was naakt en jullie hebben Me gekleed, Ik was ziek en jullie hebben naar Me omgezien, Ik zat in de gevangenis en jullie kwamen naar Me toe. Dan zullen de rechtvaardigen Hem antwoorden: "Heer, wanneer hebben wij U hongerig gezien en U te eten gegeven, of dorstig en U te drinken gegeven? Wanneer hebben wij U als vreemdeling gezien en U opgenomen, of naakt en hebben we U gekleed? Wanneer hebben wij U ziek of in de gevangenis gezien en zijn we naar U toegekomen?" De Koning zal hun antwoorden: "Ik verzeker jullie, alles wat je voor één van deze minste broeders van Mij hebt gedaan, heb je voor Mij gedaan". (Mt 25, 31-40)

De les van het verhaal is duidelijk. Het meest opvallende kenmerk van echt hoogstaande mensen is dat zij de ander van het gezicht kunnen lezen wat deze beklemt en voor deze op onbaatzuchtige wijze een steun en toeverlaat kunnen zijn. Betrokken-zijn op anderen is zò moeilijk als eigenschap te ontwikkelen, dat van degenen die dit zijn kan worden gezegd dat zij mede alle andere kwaliteiten bezitten waar religie in de ware zin van het woord voor staat.

Daarom beschouwde Jezus dit als doorslaggevend om te worden gered. Voorts was dit voor hem een eigenschap die iedereen van welke cultuur of religie ook zou kunnen verwerven. Dit wordt je duidelijk als je in het verhaal van Jezus tussen de regels door leest. De hoogste rechter wordt hier niet opgevoerd als iemand die onderzoekt of je gedoopt bent of niet. Het lijkt hem niet te kunnen schelen of iemand die wil worden toegelaten tot het Koninkrijk hindoe, boeddhist, moslim of agnost is. Waar hij op let is of men zorg droeg voor de behoeftigen.

Het verhaal is ongetwijfeld storend voor hen die staande houden dat er buiten de Kerk geen redding mogelijk is. Maar er is waarschijnlijk geen andere parabel die even duidelijk zou kunnen aangeven wat naar de mening van Jezus religie en christendom echt moeten zijn.

Hoofdstuk negen

RELIGIE VOLGENS PAULUS

Als wij na ons onderzoek over wat Jezus heeft gezegd en gedaan meer te weten willen komen over het christendom, kunnen we naar niemand beter gaan dan naar Paulus. Na Jezus spreekt het Nieuwe Testament het meest over Paulus. Een omvangrijk deel van het Nieuwe Testament is bovendien van zijn hand.

Er is zelfs een boek in het Nieuwe Testament, dat over hem gaat, de 'Handelingen van de Apostelen'. Kijkend naar de naam zou men een boek verwachten, dat verslag doet van de activiteiten, zo niet van alle apostelen, dan toch tenminste van een aantal van hen. Maar de 'apostel' over wie het bijna uitsluitend gaat is er niet één van de twaalf, maar Paulus, die zich na de dood van Jezus tot het christendom heeft bekeerd. Van de 28 hoofdstukken in het boek zijn er 23 gewijd aan zijn leven en activiteiten, een duidelijk bewijs voor de prominente rol die hij speelde in de opbouw van de Kerk. De 13 brieven van hem die zijn opgenomen in het Nieuwe Testament zijn verder een bewijs van de strijd die hij voerde in het establishment van de vroege Kerk.

I. HET TOETREDEN VAN PAULUS TOT DE KERK

Volgens de Handelingen (Hnd 2,1-41) vond de instelling van de christelijke Kerk plaats tijdens het joodse Pinksterfeest, een dankdag voor het gewas, dat precies vijftig dagen na Pasen werd gevierd. Op de Pasen, die hieraan vooraf ging, waren de joodse priesterlijke autoriteiten erin geslaagd Jezus ter dood te veroordelen. Op de dag dat de apostelen, die naar Jeruzalem gekomen waren om aan het oogstfeest deel te nemen in een zaal bijeen waren, daalde de Geest van God op hen neer als "vurige tongen, die zich verspreiden en zich op ieder van hen neerzetten". Gesterkt door deze ervaring trad Petrus met de andere leerlingen naar buiten om het volk toe te spreken over Jezus. Wie hun woord aannamen, "lieten zich dopen; en op die dag sloten zich ongeveer drieduizend mensen aan."

De les van het verhaal is duidelijk. De kerk is het werk van de Geest, de Levenskracht van God. Telkens wanneer aan iemand persoonlijk een speciale functie in de gemeente werd toevertrouwd, kwam de Heilige Geest over hem om het licht en de kracht te geven, die voor die taak nodig waren. Toen Jezus na zijn doop door Johannes uit het water kwam om aan zijn opdracht tot preken te gaan vervullen, daalde de Geest op hem neer in de vorm van een duif.

Het verhaal werpt ook licht op het type mensen, dat de vroeg-christelijke gemeenschap vormde. De eerste drieduizend, allen aanhangers van het joodse geloof, kwamen uit de groep deelnemers aan het joodse Pinksterfeest. Waar wij

Uiteraard is het zo, dat ik denk dat een boek als dit behalve voor niet-christenen minstens zo goed is voor heel wat christenen. In een wereld vol multireligieuze tradities en seculariserende trends voelen velen onder hen tegenwoordig de noodzaak te komen tot meer begrip van het christendom als zij er directer bij betrokken zijn en openlijk te kunnen discussiëren met mensen van de huidige maatschappij zonder zichzelf en anderen in verlegenheid te brengen. Zelfs al behandelt dit boek het christendom slechts als één van de wereldgodsdiensten, dus anders dan theologie, kan het voor zulke christenen wellicht toch nuttig zijn, omdat het de spiritualiteit van het christendom in het middelpunt stelt.

Hoe ongewoon het ook mag lijken, er is geen enkele reden voor christenen en voor niet-christenen om zich verontrust te tonen. Het gaat immers in dit boek slechts gaat om pure overdenkingen en ondogmatische conclusies. De lezers moe-ten zich vrij kunnen voelen om datgene te aanvaarden wat in overeenstemming is met hun gezond verstand en geweten en alles te verwerpen wat dit niet lijkt te zijn. Het boek is niet bedoeld om het vertrouwen van gelovigen in hun religieuze instelling te ondermijnen. Het tracht alleen het christendom voor te stellen als een weg naar geestelijke volwassenheid ten behoeve van mensen van welke christe-lijke denominatie of welke religieuze traditie ook. Geestelijke volwassenheid zoals die hier wordt begrepen, is al hetgeen individuele personen helpt op een realistische wijze te kijken naar het leven, de problemen ervan moedig en kalm onder ogen te zien en innerlijke rust en voldoening te vinden door een leven in onbaatzuchtige dienstbaarheid.

Antony Fernando.
Sri Lanka, mei 1999

Deel I. Religie: de noodzakelijke verklaring van het woord

Hoofdstuk Eén

RELIGIE de dubbele betekenis van het woord

Er is een tijd geweest dat religie alleen betekenis had voor de aanhangers ervan. Als er over een vorm van religie werd gediscussieerd, gebeurde dat alleen onder henzelf. De aanhangers van de ene godsdienst hadden geen belangstelling voor die van anderen. Het hindoeïsme zei moslims, boeddhisten of christenen niets. Ook vandaag de dag is dat nog grotendeels zo. Daar zit niets abnormaals in. Het is niet meer dan natuurlijk dat een godsdienst haar eigen aanhangers aanspreekt.

Over een godsdienst schrijven alleen voor de aanhangers daarvan is gemakkelijk. In dat geval zal de noodzaak niet worden gevoeld om het woord 'religie' te definiëren en zal er ook geen uitgesproken twijfel ontstaan over de betekenis ervan. Voor de aanhangers is er slechts één ware godsdienst in de wereld: die van hen – de godsdienst waarnaar zij verwijzen als 'onze godsdienst'. Vergeleken daarmee zij die van anderen geen ware religies. Er kan niets van waarheid of juistheid in zitten.

In de moderne wereld zijn we ook getuige van een tweede houding, een die duidelijk ruimer is. Steeds meer mensen zijn belangstelling gaan krijgen voor andere godsdiensten dan die van henzelf. Wij zien dit met name op middelbare scholen en universiteiten. Daar treffen we jonge mensen aan die zich verdiepen in godsdiensten zonder er per se aanhanger van te zijn. De pers en andere media zijn zich bewust van de belangstelling van moderne mensen voor godsdiensten. Daarom wordt er zo veelvuldig door hen aandacht aan besteed.

De studie van andere godsdiensten is echter allesbehalve gemakkelijk. Vroeg of laat komen de meeste studenten erachter, dat zij afzonderlijke godsdiensten niet ten volle kunnen begrijpen zonder een juiste voorstelling van wat 'religie' in het algemeen inhoudt. Dat probleem ligt voor de hand. Iemand die niet weet wat de term 'vogel' betekent zal het moeilijk vinden te begrijpen wat een duif, een mus of een papegaai is. Net zo zal iemand die niet weet wat 'religie' inhoudt moeite hebben om greep te krijgen op hindoeïsme, boeddhisme, christendom of islam. Dat is een van de redenen waarom een boek over religie, bedoeld voor meer dan alleen de aanhangers, allereerst de betekenis van het woord 'religie' moet onderzoeken.

hier in het bijzonder de aandacht op willen vestigen, is dat er onder de deelnemers heel wat waren, die niet tot het joodse ras behoorden. Zij waren bekeerd tot het judaïsme en werden 'proselieten' (letterlijk 'buitenlandse inwoners') genoemd of gewoon 'God-vrezenden'. De joden stonden namelijk een vorm van aspirant-lidmaatschap toe aan niet-joden. Zulke bekeerlingen moesten hun culturele tradities opgeven en zich houden aan de joodse gewoonten te beginnen met de besnijdenis. Onder deze mensen, namelijk joden en proselieten, verspreidde zich aanvankelijk het christendom.

Het christendom begon als een tak of een sekte van het judaïsme. Christenen bleven in alle opzichten aanhangers van het judaïsme behalve in de toewijding aan hun leraar, Jezus, die zij zagen als de 'Christus', de lang verwachte bevrijder van de joden. Zij gingen voor de eredienst naar de tempel. Zoals in de Handelingen staat: "Dagelijks gingen ze trouw en eensgezind naar de tempel" (Hand 2, 46). Maar die situatie kon niet lang duren. De joodse leiders, die Jezus ter dood hadden veroordeeld, zouden de leerlingen van hem niet anders bejegenen. Dus was het zo vreemd nog niet dat zij erop aandrongen de deuren van de tempel voor de nieuwe sekte gesloten te houden en de sekte zo mogelijk uit te roeien.

De christelijke gemeenschap moest de situatie onder ogen zien en begon zichzelf te reorganiseren. Dit leidde tot een aantal problemen waarvan het meest belang-rijke en dringende de vraag was welke vorm de Kerk als een onafhankelijke organisatie moest aannemen. Twee opvattingen sprongen eruit. Het merendeel vond dat ze de oude joodse tradities in ere moesten houden nadat ze een onafhan-kelijke organisatie waren geworden. Niet-joodse bekeerlingen moesten ermee instemmen om de besnijdenis te ondergaan. Dat kon niet anders, omdat de joden Gods uitverkoren volk waren en verlossing alleen mogelijk was door zich bij hen aan te sluiten. Zij die deze opvatting huldigden werden judeeërs genoemd.

De andere groep, met een meer vooruitziende blik maar zeker minder talrijk, realiseerde zich dat deze gang van zaken niet in overeenstemming was met de visie op Leven zoals Jezus die met zijn religie voorstond, omdat ze de uitbreiding van het christendom - wat toch de hoofdzaak was - in de weg stond. In hun ogen stond Jezus bijzonder open voor mensen van andere volkeren en culturen. Volgens hem kwam iedereen ongeacht ras of cultuur bij een juiste levenswandel voor verlossing in aanmerking. Daarom waren zij er heilig van overtuigd, dat joods-culturele praktijken niet moesten worden opgelegd aan bekeerlingen. Nieuwko-mers zouden de vrijheid moeten hebben om aan hun eigen culturele tradities vast te houden. Zij moesten alleen naar de Geest leven. Zij die er deze mening op nahielden werden anti-judeeërs genoemd.

Het Nieuwe Testament laat er in zijn beschrijving van het vroege christendom niet de minste twijfel over bestaan, dat de strijd tussen de judeeërs en anti-judeeërs een

belangrijke kwestie was. In deze situatie bevond het christendom zich toen Paulus het omarmde.

De bekering van Paulus

Uit de Handelingen blijkt, dat de bekering van Paulus tot het christendom langs onvoorstelbaar vreemde wegen verliep. Hij was een vervolger van het christendom geweest voordat hij het omarmde. Als een vurig aanhanger van het judaïsme had hij het kleine aantal joden dat in Jezus de 'Christus' zag beschouwd als een ketterse sekte. De Handelingen maken gewag van een incident, waarbij hij opdracht geeft om een christen, genaamd Stefanus, te stenigen.

De getuigen legden hun kleren neer bij een jongeman, die Saulus heette. Ze stenigden Stefanus, terwijl hij bad: 'Heer Jezus, ontvang mijn geest.' Hij viel op zijn knieën en riep met luider stem: 'Heer, reken hun deze zonde niet aan.' Na deze woorden stierf hij. Saulus was het eens met de moord op Stefanus". (Hnd 7, 58 - 8,1)

Saulus wilde hem doden vanwege een preek die Stefanus had gehouden. Stefanus had geringschattend gesproken over het judaïsme. Hij had gezegd dat de mensen de joodse tempel niet nodig hadden om God te bereiken, want volgens de Schriften zelf kon men hem overal ontmoeten onder de hemel of op aarde. Te oordelen naar deze preek lijkt het erop dat Stefanus een christen was, die tot de kleine groep van anti-judeeërs behoorde.

Saulus die hier wordt getoond als een vervolger van christenen, is tenslotte veranderd in Paulus, de grootste propagandist van het vroege christendom. Volgens de Handelingen was de verandering te danken aan een visioen van Jezus, dat hij kreeg toen hij met zijn geloofsbrieven die joodse priesters hem hadden uitgereikt naar Damascus ging om de christenen uit te roeien.

Hij was op weg en naderde Damascus al, toen hem plotseling een hemels licht omstraalde. Hij viel op de grond en hoorde een stem tegen hem zeggen: 'Saul, Saul, waarom vervolgt je Mij?' Hij zei: 'Wie bent U dan, Heer?' Deze antwoordde: 'Ik ben Jezus die jij vervolgt.' (Hnd 9,1-5)

Het is voor ons moeilijk om alleen uit dit verhaal op te maken wat er precies gebeurde. Maar uit het vermelde detail: "plotseling omstraalde hem een hemels licht", kunnen wij veilig concluderen dat het in wezen om een moment van verlichting gaat. Aan Paulus lijkt plotseling de oplossing voor een of ander probleem te zijn geopenbaard, dat hem al enige tijd had gekweld. Ogenblikken van verlichting mogen dan abrupt komen, maar zij zijn over het algemeen een hoogtepunt in een lange en ingespannen zoektocht naar de fundamentele waarheden van het

Er is nog een andere reden waarom in een boek over 'religie' om een verduidelijking van het woord 'religie' wordt gevraagd. Teveel conflicten die spelen zowel in de maatschappij als in de geest van individuen schijnen vreemd genoeg hun oorsprong te vinden in de religie. Conflicten komen zo vaak voor dat velen de vraag beginnen te stellen of de religie wel zo goed en nuttig voor mensen is als gewoonlijk wordt aangenomen. Een paar voorbeelden zijn:

- (1) **Conflicten tussen religies:** Er zijn thans een groot aantal gevestigde godsdiensten. Alle preken zij liefde en verdraagzaamheid, maar het lijkt wel alsof ze zelf met elkaar overhoop liggen. Er zijn onophoudelijk botsingen tussen mensen van de verschillende religies.
- (2) **Het probleem van de verschillende denominaties:** Conflicten komen tegenwoordig niet alleen voor tussen religies maar ook binnen religies. Iedere hoofdtak van een religie bestaat uit een aantal onafhankelijke denominaties of geloofsgemeenschappen. Ze zijn het in geloofszaken en in de praktijk ervan niet vaak met elkaar eens en in hun omgang met elkaar is er meer onmin dan wederzijds respect.
- (3) **De aanspraak op eigen superioriteit:** Elke gevestigde godsdienst verkondigt superieur te zijn aan alle andere. Binnen elk van de grote godsdiensten afzonderlijk maakt elke denominatie voor zich hier aanspraak op. Als er slechts één groep hierop aanspraak zou maken, zou dat logisch zijn. Maar iedere groep is vast overtuigd van zijn eigen superioriteit boven andere. Bij dit 'meerwaardegevoel' van elke religie staat je verstand stil.
- (4) **De kloof tussen religie en wetenschap:** Er is sprake van een psychologische oorlogvoering tussen religie en wetenschap. Er zijn wetenschappers, die godsdiensten in hun colleges en beschouwingen als onlogisch bestempelen en de religie behandelt de wetenschap vaak als haar tegenstander. Vanwege deze botsing tussen wetenschap en religie keren heel wat mensen het instituut van de kerken de rug toe en slechts weinigen komen er binnen.
- (5) **De botsing met sociaal-filosofische systemen:** Er zijn voortdurend botsingen tussen kerkelijke instanties en sociaal-politieke filosofieën. Voorzover zij niet verboden zijn, heeft men aan kerken beperkingen opgelegd in gebieden waar filosofieën als het marxisme overheersen. Op het gebied van de sociologie en de filosofie zijn veel mensen de overtuiging toegedaan dat godsdiensten de mensheid eerder hinderen dan helpen bij haar eenwording en vooruitgang.
- (6) **Gewetensproblemen bij gelovigen:** Vervolgens komt het voor dat gelovigen ernstige problemen hebben met hun eigen godsdienst. Zij zijn niet in staat om datgene wat hun godsdienst voorschrijft in overeenstemming te brengen met wat volgens hun geweten goed of verkeerd is.

Onder zulke omstandigheden verbaast het niet als mensen vragen: Staat achter zulke conflicten dezelfde godsdienst die beweert mensen deelachtig te maken aan de heiligheid, de verheffing en zelfs het goddelijke? En je kunt je ook afvragen: Verenigt godsdienst de mensheid of houdt zij deze juist verdeeld? Verlicht religie de mens of wordt deze erdoor verblind? Er is slechts één antwoord mogelijk: Het woord 'religie' zoals we dit thans gebruiken heeft iets dubbelzinnigs. Het kan niet zo zijn, dat dit woord overall in één en dezelfde betekenis is gebruikt. Het woord moet óf verschillende facetten óf totaal verschillende betekenissen hebben.

Het is een troost te weten dat zich veel godsdienstgeleerden vandaag bewust zijn van deze dubbelzinnigheid en op zoek zijn naar oplossingen voor dit probleem. Volgens sommigen is de beste oplossing het woord helemaal te laten vallen en het nooit meer te gebruiken in discussies over religie. Een van hen is Wilfred Cantwell Smith, die in zijn boek 'The Meaning and End of Religion' ('De betekenis en het einde van religie') zegt:

“Het woord 'religie' heeft heel wat betekenissen. Men zou het beter kunnen laten vallen. Dit deels vanwege de dubbelzinnigheid ervan, deels omdat het merendeel van de traditionele betekenissen op de keper beschouwd onjuist zijn.”¹

Het woord laten vallen zal in de praktijk zeker niet uitvoerbaar zijn, maar het voorstel zou ons juist door het ingrijpende karakter ervan duidelijk moeten maken wat een verwarring en wanbegrip het woord veroorzaakt. Alleen het voorstel al is genoeg om aan te tonen, dat een inleiding over 'religie' onontbeerlijk is, zelfs in een uiteenzetting over het christendom. Als de dubbelzinnigheid ten aanzien van religie niet wordt weggenomen zal dat ongetwijfeld leiden tot een dubbelzinnigheid ten aanzien van het christendom. Om die reden hebben wij de eerste drie hoofdstukken van dit boek gereserveerd voor een analyse van het begrip religie en meer in het bijzonder voor een onderzoek naar de bron van de dubbele betekenis ervan.

I. TWEE TOEPASSINGEN VAN HET WOORD

Het nieuwe gezichtspunt dat ik hier naar voren wil brengen als oplossing voor het probleem van de dubbelzinnigheid is in wezen erg eenvoudig. Wat ik wil laten zien is dat 'religie' op tweevoudige wijze kan worden opgevat. Elk van de beide interpretaties geeft het een welonderscheiden werkelijkheid met een eigen doel. De dubbelzinnigheid komt door het feit, dat de twee werkelijkheden niet op de juiste wijze zijn onderscheiden, als het woord 'religie' werd gebruikt.

¹ Wilfried Cantwell Smith, *The Meaning and End of Religion*, Londen, SPCK, 1978, p. 198

leven. Om te zien wat de verlichting van Paulus in feite inhield, moeten wij kijken naar de ommekeer die deze tweewegbracht in zijn leven.

Aangenomen wordt dat Paulus omstreeks het jaar 10 na Chr. werd geboren. Als zijn bekering zoals algemeen verondersteld wordt, rond 36 na Chr. plaatsvond, dan was hij ongeveer 26 jaar toen hij het visioen kreeg. Daar hij zowel door afstamming als door religie jood was, kende hij de Schriften goed. Hij had deze bestudeerd onder leiding van een bekend wetgeleerde, genaamd Gamaliël. Hij groeide echter buiten de joodse staat op in Tarsus, een gehelleniseerde stad in Cilicia, nu Zuid-Turkije. Hij had dus voortdurend omgang met andere mensen dan joden. Hij kende ook hun religies en culturen.

In de eerste 26 jaar van zijn leven had hij de religie van zijn ouders gepraktiseerd zoals zij hem die hadden geleerd en zoals van hem werd verwacht in de gemeenschap waartoe hij behoorde. Zijn religie, het judaïsme, was hem uitgelegd op de wijze zoals religies over het algemeen onderwezen worden, vanuit het standpunt dat zij bijdroeg tot het instandhouden van de groepsgemeenschap. Hij volgde het judaïsme vanuit dit perspectief. Dat hij de christenen vervolgde, kwam omdat hij dit de juiste weg vond om trouw te blijven aan de religie en aan zijn volk. Maar hoe dan ook, diep in zijn hart rees twijfel over deze interpretatie van religie.

Als de verlichting zijn probleem oploste, dan kwam dat doordat hem een andere dimensie van religie werd getoond. Hij zag in dat je het judaïsme ook van een andere kant kon bekijken, als Levensreligie. Als je het zo benaderde, zorgde het joodse geloof in God voor een visie waar iedereen, van welke groepsgemeenschap dan ook, mee zou kunnen leven. Dat was het judaïsme waarvoor Jezus zich inzette.

Hoe Paulus, die Jezus nooit in zijn leven had ontmoet, tot dit standpunt kwam, weten wij niet. Het is best mogelijk, dat Jezus via de preken van diens leerlingen, die door Paulus werden vervolgd, tot hem sprak. Ons is minstens één preek bekend, waar hij bij was, die van Stefanus. Maar wat zijn informatiebron ook mag zijn geweest, een ding is duidelijk. Vanaf die tijd hield voor Paulus alleen al het woord 'Jezus' in: 'Verlossing is niet alleen voor joden, maar geldt evenzeer voor joden als voor niet-joden'.

II. HET GEVECHT VAN PAULUS TEGEN HET CHRISTENDOM ALS LOUTER GROEPSBESCHERMENDE RELIGIE

Al gauw na zijn ontmoeting met Jezus sloot Paulus zich aan bij het christendom. Maar hier moeten wij voorzichtig zijn; het was niet zomaar een christendom waar hij zich bij aansloot. Dit feit kunnen wij niet verhehlen als wij de brieven van Paulus zelf met aandacht lezen. Uit deze brieven wordt duidelijk, dat hij twee kerken zag in het christendom, één kerk die uit was op bescherming van de

groepsgemeenschap en een andere die zich meer richtte op de ontwikkeling van de mens naar geestelijke volwassenheid. De apostelen zelf behoorden voor het merendeel tot de eerste richting. Hij had er niets op tegen hun partij te kiezen. Zo vertelde hij aan de Galaten:

U hebt toch gehoord hoe ik vroeger als Jood geleefd heb: hoe ik de kerk van God fel vervolgde en haar trachtte uit te roeien; en hoever ik het gebracht heb in de Joodse godsdienst, vele leeftijdsgenoten onder mijn volk overtreffend in mijn grenzeloze ijver voor de overleveringen van mijn voorouders. Maar toen God, die mij had uitgekozen, nog in mijn moeders schoot, en die mij heeft geroepen door zijn genade, besloot zijn Zoon aan mij te openbaren om Hem onder de heidenvolken te verkondigen, toen ben ik aanstonds, zonder een mens te raadplegen, zonder naar Jeruzalem te gaan, naar hen die eerder apostel waren dan ik, vertrokken naar Arabië en vandaar naar Damascus teruggekeerd. Pas drie jaar later ben ik naar Jeruzalem gegaan om met Kefas kennis te maken, en ik ben veertien dagen bij hem gebleven. Van de andere apostelen heb ik niemand gezien, behalve Jacobus, de broer van de Heer. Ik schrijf u de zuivere waarheid. God is mijn getuige." (Gal 1,13-20)

In deze verklaring van Paulus zit iets wat ons intrigeert. Hij bekeerde zich tot het christendom. Maar hij ging naar niemand in de kerk toe voor religieus onderricht. Opzettelijk vermeed hij dit te doen. Volgens de Handelingen is zijn enige bron van kennis over Jezus en diens leer het visioen, dat hij had op zijn weg naar Damascus. Dat visioen bestond uit precies één vraag, die Jezus hem stelde: "Saul, Saul, waarom vervolg je mij?" Paulus begreep wat deze paar woorden betekenden. Wat de vraag zijn verwarde geest vertelde, komt ongeveer hierop neer: Jij vervolgt mij omdat je denkt, dat ik tegen het judaïsme ben. De waarheid is, dat ik het judaïsme als visie op het Leven steun en niet het judaïsme dat louter uit is op bescherming van de groepsgemeenschap. Maar is het judaïsme in die eerste, de meest wezenlijke betekenis van religie niet de vorm van het judaïsme, die waardevol is voor heel de mensheid?

Deze vraag bevatte al het religieuze onderricht dat hij nodig had. In een flits had hij begrepen wat judaïsme in zijn universeel aanvaardbare dimensie was en daar-mee had hij Jezus van aangezicht tot aangezicht ontmoet. Verder hoefde Paulus niets meer over Jezus te weten. Zo zegt hij in zijn brief aan de Efeziërs:

Aan mij is door openbaring de kennis van het geheim meegedeeld, zoals ik al in het kort heb beschreven. Dientengevolge kunt u zich, wanneer u dit leest, een beeld vormen van mijn inzicht in het geheim van Christus. Nooit is het in eerdere generaties aan de mensenkinderen bekendgemaakt, zoals het nu door de Geest is geopenbaard aan zijn heilige apostelen en profeten: dat de heidenen mede-erfgenamen zouden zijn, leden van

Religie door geboorte

Er zijn dus twee manieren, waarop je religie kunt opvatten. Van een ervan kunnen de grenzen gemakkelijk worden aangegeven. Dit is ook de religie, waarover men het gewoonlijk heeft. In de dialoog hieronder geven we daarvan een voorbeeld. We hebben deze dialoog gehaald uit een cursus 'Sociologie van de Godsdienst'. Het is een denkbeeldig gesprek tussen een leraar en een leerling in een Franse school.

Catharina, wat is jouw nationaliteit?

Ik heb de Franse nationaliteit.

Wat is je godsdienst?

Het christendom.

Catharina, wat zou jouw nationaliteit zijn geweest als je in Tibet was geboren?

Dan had ik de Tibetaanse nationaliteit.

Wat zou jouw religie zijn geweest, als je in Tibet was geboren?

Hoogst waarschijnlijk het boeddhisme.

Catharina, wat zou jouw nationaliteit zijn geweest, als je in Saoedi-Arabië was geboren?

Dan zou ik de nationaliteit van Saoedi-Arabië hebben gehad.

En wat zou jouw godsdienst dan geweest zijn?

Waarschijnlijk de islam.

Catharina, stel dat je in India was geboren. Wat zou jouw nationaliteit dan geweest zijn?

Dan was ik Indiase.

En jouw godsdienst?

Het hindoeïsme.

Als dat zo is, Catharina, is het dan niet toevallig dat jij en ik christen en Frans zijn. Komen niet alle mensen op deze wijze aan hun nationaliteit en hun religie? Als het zo met die zaken staat, volgt daaruit dan niet, dat wij als Fransen die van het christendom beweren dat het de hoogste waarheid is, hetzelfde van welke andere godsdienst zouden beweren als we in een ander land geboren waren?

Deze dialoog heeft ongetwijfeld een pijnlijk trekje. Het lijkt erop, dat schrijver er bij zijn studenten een waarheid heeft willen indrammen die velen van ons juist liever begraven hadden willen houden. Het is niet zo makkelijk om de eerlijkheid en bescheidenheid op te brengen, die nodig zijn om onbevreesd naar de wortels te kijken van ons geloof. Het is een feit, dat de godsdienst, die we met enige trots in

ere houden en gewoonlijk als de beste in de wereld beschouwen, iets is wat ieder van ons even toevallig heeft gekregen als de kleur van zijn huid.

Ik ben katholiek, protestant, hindoe, boeddhist of moslim door het simpele feit dat mijn ouders dat waren. Mijn religie is niet iets dat ik uit eigen vrije wil en zorgvuldig alles afwegend heb gekozen. Ik legde geen enkel examen af om erbij te kunnen horen. Ik woog de voors en tegens ervan niet tegen elkaar af. Alleen door mijn geboorte hoorde ik erbij. 'Religie door geboorte' is de vorm van religie, waarover de meeste mensen het hebben als ze trots spreken over 'onze religie' en die zij het liefst als de enig ware godsdienst in de wereld gevestigd zouden willen zien.

Een belangrijk punt om hier op te merken is dat 'religie door geboorte' niet zo maar een godsdienst is, maar de godsdienst van de ouders. Als de godsdienst van de ouders die van hun voorouders is, een overgeërfde godsdienst dus, is dat altijd een 'groepsreligie'. Een 'groep' kan zijn een ras met een gemeenschappelijke afstamming of een volk met een gemeenschappelijke woongebied. Elke 'groep' heeft een eigen godsdienst, zoals ze ook een eigen taal heeft. Net zo als een gemeenschappelijke taal helpt een gemeenschappelijke godsdienst om elkaar te begrijpen en eendrachtig op te treden.

Aan een overgeërfde religie zit een zeer aantrekkelijke kant. De aanhangers van zo'n religie voelen dat zij leden zijn van een groep of uitgebreide familie. Religie verschaft haar aanhangers het prettige gevoel dat zij geen geïsoleerde individuen zijn maar een wezenlijk deel uitmaken van een hecht verbonden gemeenschap. Ergens helemaal bij te horen geeft de betrokkenen een gevoel van solidariteit, veiligheid en kracht.

Je kunt zeggen dat dit gevoel van saamhorigheid bij mensen een parallel vindt bij dieren die tot een zwerm of een kudde behoren. Het groepsinstinct bij mensen en het kudde-instinct bij dieren kunnen weleens meer met elkaar te maken hebben dan algemeen wordt verondersteld. Vanuit hun instinct handelen beide op een onderbewust niveau. Beide ontlenen hun identiteit en veiligheid als groep aan het gevoel te behoren tot één stam.

Religie vanuit een bewuste keuze

Religie door geboorte is echter niet de enige werkelijkheid waarop het woord 'religie' vandaag de dag kan worden toegepast. Er is nog een andere werkelijkheid, waarop het woord van toepassing is. Tot deze vorm van religie komt men alleen als men volwassen genoeg is naar de zin van het leven te vragen en te zoeken naar een weg om deze te realiseren. De grote stichters van godsdiensten zetten zich hoofdzakelijk in voor die volwassen vorm van religie. Religie zoals zij die begrepen vereiste nadenken, afwegen en het maken van keuzes. Waar dat type religie voor staat wordt alleen al duidelijk als we een blik werpen op het leven en de leer van de Boeddha en van Jezus.

hetzelfde lichaam en deelgenoten van de belofte van Christus Jezus door middel van het evangelie, waarvan ik de bedienaar geworden ben krachtens de gave van Gods genade, mij geschonken door de werking van zijn macht. (Ef 3, 3-7)

De nieuwe waarheid die hij ontdekt had en die hij het "geheim van Christus" noemde, is dat "de heidenen medeërfgenen zouden zijn, leden van hetzelfde lichaam". Vandaag is het voor velen van ons moeilijk te begrijpen wat het "geheim van Christus" inhoudt, omdat wij door het woord "heidenen" niet zo geraakt worden als Paulus. Voor hem verwees het woord heidenen, dat zoveel wilde zeggen als 'niet-joden' (evenals het equivalent ervan 'onbesneden') naar alle mensen in de wereld die niet tot het joodse volk behoren. Vandaag de dag zouden ze onder 'heidenen' of 'niet-joden' dus ook Chinezen en Afrikanen, hindoes en boeddhisten verstaan.

Als wij dus de gedachten van Paulus herhalen en die toepassen op onze hedendaagse situatie, dan zouden we kunnen zeggen: "Het geheim van Christus...(dat) in eerdere generaties...nooit aan de mensenkinderen was bekendgemaakt...(is dat)...de heidenen (dit betekent, alle niet-joden inclusief de Chinezen en de Afrikanen, de hindoes en de boeddhisten) medeërfgenen zijn (met de joden) en leden van hetzelfde lichaam." Deze overtuiging van Paulus, dat verlossing of een hoog niveau van menselijkheid bereikbaar is voor mensen van alle regio's en religies - een overtuiging waarin de christelijke theologie zich als beschermer van het instituut Kerk moeilijk kan vinden - bewoog Paulus zich aan te sluiten bij het anti-judaïsme toen hij toetrad tot de Kerk. Men neemt algemeen aan, dat het visioen dat Paulus van Jezus had en zijn toetreding tot de Kerk 3 tot 6 jaar na de dood van Jezus plaatsvond. Gedurende die periode was een aantal joden en niet-joden tot het christendom toegetreten. Niet-joden werden toegelaten volgens de methode, die in het judaïsme bij de toelating van proselieten werd gevolgd. Zij moesten zich houden aan de culturele tradities van het joodse volk.

Paulus wist van deze toelatingseisen en de steun die zij kregen van de leiders van de Kerk. Daarom besloot hij zelf een bekeringscampagne op touw te zetten zonder hen zelfs hierover te raadplegen. Ook daarom zag hij er een hele tijd van af hen te bezoeken.

Zonder besnijdenis

Wat de bekeerlingen van de joodse gebruiken die werden opgelegd het meest ingrijpend en vervelend vonden, was de besnijdenis. Het betekende een operatie van het mannelijk lid. Paulus liet als eerste niet-joden zonder besnijdenis toe tot het christendom. Met zulke onbesneden christenen bouwde hij veel gemeenschappen op.

De reden waarom hij tegen het bestaande gebruik inging is eenvoudig te begrijpen. Als niet-joden die zich bekeerden tot het christendom de joodse cultuur moesten overnemen enkel en alleen omdat het christendom zijn oorsprong vond in de joodse cultuur, dan was er ergens iets mis. Paulus zag waar het fout zat. Mensen verbonden religie al te zeer met cultuur en maakten de religie daaraan ondergeschikt. Volgens hem was het zo, dat als het christendom een visie op het leven was, die voor mensen van allerlei groepen en culturen aanvaardbaar was, het dan boven de cultuur moest staan of deze als supracultuur moest overstijgen.

Maar door het feit, dat hij het christendom op deze wijze wilde uitdragen, kwam Paulus - en dit is misschien voor veel gelovige christenen een schokkende mededeling - in moeilijkheden met de kerkelijke leiding, die nog voor het merendeel uit de apostelen bestond. En wat misschien nog erger lijkt, hij had zelfs moeilijkheden met Petrus, de leider van de apostelen, die beschouwd werd als het hoofd van de Kerk. Petrus was natuurlijk al was hij soms wat impulsief op zich een vriendelijke man, die als leider niet bepaald opviel. Maar wat geldt voor de meeste mensen was het niet makkelijk voor hem om de ideeën waarmee hij was opgevoed te veranderen. Hem was vanaf zijn kinderjaren verteld, dat alleen zijn ras zuiver was en daarom kon hij als lid van dat ras niet deelnemen aan een maaltijd met onbesnedenen. Er moet heel wat gebeuren wil iemand van een idee veranderen, waarmee hij van jongs af aan is opgegroeid.

In het geval van Petrus is er zo iets gebeurd. Hij kreeg een wat vreemd visioen om de waarheid te ontdekken (Hnd 10, 9-16). Hem werd een schip¹ aangeboden met daarin alle soorten dieren; sommige waren volgens de joodse criteria rein, andere onrein. Aan Petrus werd gevraagd ze allemaal als voedsel te gebruiken. Petrus weigerde iets van de dieren te eten die als onrein werden beschouwd. Toen hoorde hij een stem uit de hemel: "Wat God gezuiverd heeft, moet jij niet onrein maken". Petrus begreep de boodschap. Het onderscheid tussen rein en onrein zowel bij dieren als bij mensen is door mensen gemaakt. Petrus zag in dat Chinezen, Afrikanen en mensen uit India geen joodse besnijdenis nodig hebben om rein te worden.

Na het visioen was Petrus overtuigd van de waarheid. Maar een overtuiging alleen is niet voldoende om lang bestaande gewoonten van de ene dag op de andere te veranderen. En zo kon het gebeuren dat hij zelfs na zijn visioen door niets anders dan zijn verlegen en bangelijk optreden in de ogen van één instantie geen genade kon vinden. Paulus namelijk confronteerde Petrus publiekelijk ermee toen hij dat zag .

Maar toen Kefas (=Petrus, red.) in Antiochië gekomen was, heb ik hem openlijk de waarheid gezegd, want hij bleek schuldig. Immers, voordat sommige mensen van Jacobus gekomen waren, at hij altijd samen met de

Siddharta Gautama, die uiteindelijk de Boeddha werd, begon op de leeftijd van 29 jaar te zoeken naar de religie, die hij voor zichzelf wenste. Toen hij deze niet vond in de ascetische en meditatieve scholen, die hij dikwijls bezocht, begon hij een geheel eigen zoektocht. Toen hij het op 35-jarige leeftijd echt gevonden had, verwees hij naar dit moment van ontdekking in termen als 'verlichting' of 'het ontwaken (van de geest)' . Het was op dat moment, dat hij zich bewust werd van het werkelijke leven en het pad dat leidt tot puur geluk. Daarna preekte de Boeddha ('de ontwaakte') die religie van geestelijke bewustwording (boeddhisme) aan de kring van mensen rondom hem. Zijn missie was het de mensen te doen ontwaken uit de slaaptoestand van hun bewustzijn. Die vorm, 'de religie vanuit een bewuste keuze', kan niet worden geërfd of worden verkregen door geboorte.

Jezus van Nazareth beoefende of preekte niet wat wij op bladzijde 4 het type van de 'religie door geboorte' noemden. De term waarmee hij zijn vorm van religie aanduidde was de 'religie door wedergeboorte'. Toen Nicodemus bij hem kwam om van hem te horen wat de weg was naar het koninkrijk van God, sprak Jezus de wens uit dat hij opnieuw zou worden geboren. Nicodemus, die deze woorden letterlijk nam, vroeg twijfelend: "Maar hoe is het mogelijk voor iemand die zo oud is als ik om opnieuw te worden geboren? Hij kan toch niet nog eens de moederschoot in en ter wereld komen? Het antwoord van Jezus werpt - hoe poëtisch ook - licht op wat wij verstaan onder 'religie vanuit een bewuste keuze' ofwel 'door wedergeboorte'. Hij zei: "Wat uit vlees geboren is, is vlees; en wat uit de Geest geboren is, is geest" (Johannes 3,1-8).¹

II. STANDPUNTEN VAN GELEERDEN

Het argument dat wij eerder aanvoerden om te laten zien dat 'religie' een woord is, dat twee specifieke associaties oproept is eenvoudigweg gebaseerd op het gezond verstand. Maar het licht dat erdoor wordt geworpen op het ingewikkelde probleem dat wij hier aanpakken is alles behalve klein. De gedachte, dat 'religie' twee betekenissen heeft zal dan tot dusverre wellicht niet veel stof hebben doen opwaaien, maar het is iets wat niet langer kan worden ontkend. In de ene betekenis van het woord verwijst 'religie' naar een vereniging, een gemeenschappelijk patroon van geloofswaarden en praktijken die de leden ervan aanhangen. In de andere is 'religie' een zaak van de persoon zelf en verwijst naar een rationeel patroon van gedragingen van iemand, die geestelijk volgroeid is.

Laten we om dat onderscheid nog wat beter te begrijpen eens kijken naar onderzoek op het gebied van religie, zoals dat werd uitgevoerd door geleerden uit het Westen. Gedurende een behoorlijk lange tijd hebben geleerden getracht vragen op te lossen die gesteld werden over de werkelijkheid die wij met 'religie' aanduiden. Zij hebben onderzoekingen gedaan om te weten te komen hoe religies ont-

¹ *Noot vertaler:* In de Willibrordvertaling is sprake van een laken, terwijl in de Engelse 'vessel' staat.

¹ Willibrordvertaling: 'De Bijbel uit de grondtekst vertaald', geheel herziene uitgave 1995, Katholieke Bijbelstichting, Boxtel, p. 1575. Deze vertaling wordt in de rest van onze tekst aangehouden.

stonden en wat zij echt voor mensen betekenen. Twee daarvan zijn, ondanks hun onafhankelijke uitgangspunten, een krachtige ondersteuning voor het onderwerp waarmee wij ons hier bezighouden, namelijk de twee vormen van religie.

Emile Durkheim

De ene is de eminente godsdienstsocioloog Emile Durkheim (1858-1917). Zoals blijkt uit zijn boek 'Elementary Forms of Religious Experience'¹ was Durkheim er vast van overtuigd dat religie een bindend element is in het dagelijks levenspatroon van groepen en gemeenschappen. Volgens hem zijn godsdiensten er om de eenheid en de solidariteit van sociale gemeenschappen ('clans') te waarborgen. Durkheim gebruikt hiervoor niet het woord 'clan' (zoals ik dat doe in de Engelse versie van dit boek), maar de gemeenschap, waarop hij doelt met zijn term 'society' dekt het helemaal. Hij gebruikt het woord 'society' niet in de betekenis van de universele menselijke samenleving.

Een idee van Durkheim dat typisch voor zijn denken als socioloog is, maar dat mensen als u en ik misschien ongewoon zullen vinden en zelfs enigszins aanstootgevend, is dat religie niets meer inhoudt dan wat al vervat zit in het concept van de groepsgemeenschap. Maar we moeten dan wel bedenken dat een groepsgemeenschap voor hem niet alleen een optelsom van individuen was. De leden ervan waren onderling met elkaar verbonden en het gevoel van sympathie, ja verwantschap, dat dit met zich mee bracht veranderde de groep in een moreel lichaam. Voor hem was de groep één lichaam omdat ze werd gedreven door één ziel. Om dit morele lichaam te karakteriseren gebruikte hij de joods-christelijke term 'kerk'.

Voor hem was 'religie' hetzelfde als 'kerk' en als een vereniging van leden die reden hadden zich onderling met elkaar verbonden te voelen. De richtlijnen voor het geloof en de praktijk die de 'kerk' handhaafde, hadden geen ander doel dan de groepsgemeenschap bijeen te houden en haar een eigen identiteit te geven. Hij legde zo de nadruk op de groepsgemeenschap dat hij zelfs het geloof in God uitlegde als een uitvloeisel van individuele onderworpenheid aan de groep.

"In feite kunnen we zeggen dat de gelovige niet wordt misleid als hij gelooft in het bestaan van een morele kracht waarvan hij afhankelijk is en die het beste in hem naar boven brengt. Deze kracht bestaat. Het is de groepsgemeenschap ('the society')."

"Algemeen gesproken staat het buiten kijf dat een 'society' door haar macht over de mensen al het nodige in zich bergt om in hen het gevoel voor het goddelijke los te maken."

¹ Emile Durkheim, *The Elementary Forms of Religious Experience: A Study in Religious Sociology*, George Allen & Unwin, New York, 1915. De citaten staan resp. op p. 257 en 236/7

heideneen, maar toen zij gekomen waren, begon hij zich terug te trekken en afzijdig te houden, bang voor de mannen van de besnijdenis. En ook de andere Joden waren net zo huichelachtig als hij, zodat zelfs Barnabas zich door huichelarij liet meeslepen. Maar toen ik zag dat zij niet recht op de waarheid van het evangelie afgingen, zei ik tegen Kefas waar ze allemaal bij waren: 'Als jij, een geboren Jood, leeft als een heiden en niet als een Jood, hoe kun je dan de heidenen dwingen om te leven als Joden?'

(Gal 2,11-14)

In veel plaatsen werden de mensen, die hij zonder besnijdenis had toegelaten tot het christendom, door andere kerkleiders gedwongen de besnijdenis te ondergaan. Hij waarschuwde zijn bekeerlingen voor misleiding door zulke predikers. En hij aarzelde niet te zeggen wat hij vond van zulke verblinde predikers, die hun cultuur wilden verspreiden onder de dekmantel van religie. Een van de meest brute aanvallen van Paulus op de voorstanders van de besnijdenis is wellicht de volgende, opgenomen in een brief, die hij naar de Filippenzen zond. Daar spreekt hij over hen, die de besnijdenis opleggen aan bekeerlingen, als over 'honden'.

U nogmaals hetzelfde schrijven is voor mij een kleine moeite, en u geeft het zekerheid. Pas op voor de honden, pas op voor de saboteurs, pas op voor de versnedenen! Want wij zijn de besnedenen, wij die God aanbidden in de Geest, onze roem zoeken in Christus Jezus en niet op onszelf vertrouwen." (Fil 3,1-3)

Het concilie van Jeruzalem

Wij kunnen zeggen dat Paulus er ruimschoots in slaagde zijn idee geaccepteerd te krijgen door de kerkelijke autoriteiten. Toen zijn inspanningen serieuze tegenstand ontmoetten en tot grote onenigheid leidden, zowel in Jeruzalem als in Antiochië, deed Paulus een beroep op de leiders van de Kerk, voornamelijk Petrus, het hoofd van de apostelen, en Jacobus, de bisschop van Jeruzalem, om een standpunt in te nemen. De beslissing genomen op het concilie (Hnd 15, 3-35) dat met die bedoeling in Jeruzalem bijeenkwam - het eerste van talrijke oecumenische concilies in de geschiedenis van het christendom - toont dat niet alleen Petrus, maar zelfs Jacobus, die aanvankelijk vol twijfel was geweest over de juistheid van de benadering door Paulus, moest accepteren dat zijn zienswijze in overeenstemming was met het idee van Jezus.

Het feit dat Paulus zich verzette tegen het opleggen van de besnijdenis aan mensen die zich tot het christendom bekeerden, mag er natuurlijk niet toe leiden, dat men denkt dat dit alles was waarmee hij zich inliet. Besnijdenis was maar één kwestie van het zendingsbeginsel dat hij veilig- en vastgesteld wilde zien. Hijzelf hechtte er niet meer belang aan dan noodzakelijk was, zoals hij zei: "Het gaat niet om de besnijdenis of onbesnedenheid, maar om de nieuwe schepping" (Gal 6, 15)

"Nieuwe schepping" verwijst naar de innerlijke verandering die de bekering in iemand moest teweegbrengen en die alleen hem aanging.

Bekering: de juiste weg

Waar hij echt voor vocht waren de juiste uitgangspunten, die de zendelingen moesten volgen bij de verspreiding van het christendom en het bekeren van mensen tot het christendom. Zijn standpunt beruiste op een heel realistisch begrip van wat religie is en zou moeten zijn. In dit opzicht verstond hij er hetzelfde onder als Jezus. Beiden maakten bezwaar tegen de neiging van religies om dienstbaar te zijn aan of al te zeer verbonden te zijn met de cultuur, temeer als dit toevallig ook de cultuur was waarin de religie haar oorsprong vond of zich had ontwikkeld.

Een religie moet worden verspreid vanwege de visie die zij heeft op het leven en een juiste levenswandel. Een visie verliest haar inspiratie en ook de kracht om mensen innerlijk te veranderen als zij door een cultuur gecontroleerd wordt. Verder moesten mensen van welke groepsgemeenschap of cultuur ook in een positie zijn de visie die door de religie verschaft wordt, te verdiepen zonder hun cultuur te hoeven opgeven. Daarom moesten missionarissen volgens hem waarden verspreiden en niet de cultuur van één afzonderlijke gemeenschap.

Voor een beter begrip van de uitgangspunten voor zijn missie die Paulus verdedigde, moeten wij kijken naar de waarden, die hij wilde verspreiden en die volgens hem karakteristiek waren voor het christendom. Dat zou het belangrijkste onderdeel moeten zijn van elke studie over Paulus. We laten die hieronder volgen onder de titel: 'Het christen-zijn volgens Paulus'. Maar alvorens we daartoe overgaan, lijkt het ons goed toekomstige lezers van de geschriften van Paulus enige aanwijzingen te geven hoe men deze het beste kan lezen. Dit, omdat blijkt dat heel wat mensen het vandaag de dag moeilijk vinden zich een goede voorstelling te vormen van het christendom zoals Paulus dat zag.

III. DE TAAL VAN PAULUS

De geschriften van Paulus zijn in een bepaald opzicht zeker ingewikkeld. Elk stuk literatuur van vroeger levert voor de interpretatie problemen op en de brieven van Paulus dateren van twintig eeuwen geleden. Maar de geschriften van Paulus hebben ook hun eigen moeilijkheden. Er zijn momenten waarop wat hij werkelijk zegt niet schijnt te stroken met wat hij wil zeggen en de lezer het spoor bijster raakt als hij echt wil weten waarover hij spreekt. Om dit te illustreren zullen wij er hier twee thema's uitlichten die in zijn brieven worden behandeld en waaraan in de christelijke theologie veel aandacht wordt geschonken, namelijk de verrijzenis uit de doden en het optreden van Jezus als Zoon van God.

Wij hoeven hier niet dieper in te gaan op de uiteenzetting van Durkheim over het geloof in God. Wat belangrijker is, is het idee dat 'religie' een integraal element is van het leven in een groepsgemeenschap. Omdat religie en gemeenschap onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden worden beide door ouders op hun kinderen overgedragen.

Zijn idee kan ook bruikbaar zijn als we de typische – soms zelfs fanatieke – wijze willen begrijpen waarop mensen zich gedragen in zaken van geloof en zeden. Zijn opvatting dat individuen in geloofszaken eerder handelen naar wat hun saamhorigheidsbewustzijn hen voorschrijft dan vanuit hun persoonlijk geweten is een punt waar geen godsdienstleraar of analist van religie met goed fatsoen omheen kan.

Het is betreurenswaardig dat Durkheim zijn aandacht uitsluitend richt op één vorm van religie, namelijk op die vorm van religie die wij 'de religie door geboorte' noemden. De 'religie vanuit een bewuste keuze' of 'door wedergeboorte' zag hij volledig over het hoofd. Maar om de problemen en de complicaties van religie in onze moderne samenleving te begrijpen, is Durkheims opvatting over de groepsgemeenschap en de invloed ervan op het religieus gedrag van individuen van onschatbare waarde.

Rudolf Otto

De tweede autoriteit wiens opvattingen van fundamenteel belang zijn voor een dieper begrip van het gegeven onderwerp is Rudolf Otto (1869-1937). Hij richt zich op de andere versie van religie. Te oordelen naar zijn boek 'The Idea of the Holy'¹ wortelt religie niet in een individuele relatie met de groepsgemeenschap, maar in het intuïtieve bewustzijn van het 'Heilige' dat ieder individu in zijn hart meedraagt. Mensen zijn zich niet alleen diep bewust van een allerdiepste werkelijkheid, maar zij wensen die ook te vereren en ermee verbonden te blijven.

Vanwege zijn directe kennis en ervaring van de hindoeïstische en boeddhistische systemen van India – waarin de voorstelling van een persoonlijke God niet van wezenlijke betekenis wordt geacht voor het besef van het bovennatuurlijke zoals in de religies van de joods-christelijke traditie – zag hij ervan af de bron van religie te beschrijven als 'Godsbewustzijn'. Hij gebruikte er de ruimere term 'numineus bewustzijn' voor, omdat 'numineus' in betekenis zeer dicht bij 'hoger leven' lag. Volgens hem is bewustzijn van het 'Heilige' de basis van elke religie. In zijn eigen woorden:

"Er is geen religie waarin het niet leeft als de werkelijk diepste kern; en zonder het Heilige zou geen religie deze naam waardig zijn."

¹ Rudolf Otto, *The Idea of the Holy*, Oxford University Press, Engeland, 1923. De citaten eruit staan resp. op p. 6 en p. 169

Rudolf Otto gebruikt een mystiek klinkende taal in zijn boek, maar de religie die hij in beeld brengt, vereist dit holistische woordgebruik. Religie is voor hem niet zoals voor Durkheim een vorm van 'kerk-zijn' maar een vorm van 'spiritualiteit'. Het vertegenwoordigt een stadium van volwassenheid dat een individu graag nastreeft. Het begin van die staat van volwassenheid is een glimp van een hoger leven, die je opvangt door de eigen levenservaringen.

Hier moeten we opnieuw zeggen van Rudolf Otto wat we hebben gezegd van Emile Durkheim. Hij richtte zijn aandacht eveneens op slechts één aspect van het woord religie. Hij vatte het op in de betekenis, die wij er met de termen 'religie door wedergeboorte' of 'religie vanuit een bewuste keuze' aan gaven. Als wetenschappelijk exponent van die vorm van religie is er geen beter voorbeeld te bedenken dan de persoon van Rudolf Otto.

III. DE BRON VAN VERWARRING

Zoals iedereen duidelijk zal zijn is het verschil tussen de interpretaties van deze twee geleerden alles behalve klein. Voor Durkheim is religie louter en alleen een zaak van de groepsgemeenschap en is het doel de handhaving van de onderlinge verbondenheid tussen de leden ervan. Alle uitingen van een religie zoals het geloof, de rituelen, de vieringen, pelgrimstochten hebben geen ander doel dan ervoor te zorgen dat de leden van een gemeenschap eensgezind denken en handelen. Er zullen dan ook evenveel religies zijn als er raciaal en quasi-raciaal verbonden gemeenschappen zijn. De dialoog tussen leraar en leerling die op bladzijde 4 werd geciteerd is dus helemaal in overeenstemming met zijn opvatting van religie. Voor de Fransen, de inwoners van Saoedie-Arabië, India en Tibet is het niet meer dan normaal dat zij een godsdienst hebben die hen van anderen onderscheidt.

Voor Rudolf Otto is religie daarentegen een puur persoonlijke aangelegenheid. Het is datgene wat iemand helpt zijn of haar hoogste staat als mens te bereiken. Het verlangen naar het 'heilige' of het 'numineuze' is zo persoonlijk dat ras, regio of religie er geen enkele belemmering voor kunnen vormen. Het streven om mens te zijn op een welhaast goddelijk niveau kent de Fransman en de Tibetaan niet anders dan de hindoe en de moslim.

Maar de kern van de zaak is dat hoe redelijk de beide standpunten ook mogen zijn, het woord religie eigenlijk zoals het thans wordt gebruikt naar beide verwijst. Het woord, dat deze geleerden trachten te definiëren, is dubbelzinnig. Religie, werkzaam voor het welzijn van slechts één groepsgemeenschap en religie, werkzaam voor het welzijn van de gehele mensheid kan niet hetzelfde zijn. Religie als onderwerping aan de behoeften en het bewustzijn van één groep en religie als onderwerping aan de universele wetten die ons tot vollediger mens maken kan niet hetzelfde zijn.

Laten wij eerst het thema van de verrijzenis uit de dood nemen en bezien hoe iemand bij zichzelf te rade moet gaan als hij wil weten wat in de leer van Paulus hoofdzaak is en wat bijzaak. Sommige dingen die hij zegt over de verrijzenis kunnen op geen enkele wijze behoren tot de kern van zijn boodschap. Die heeft hij overgenomen van populaire - voor een buitenstaander nogal fantastische - ideeën die destijds bij het joodse volk leefden. Hij beweert bijvoorbeeld dat het einde van de wereld met de wederopstanding uit de dood ophanden zijn. Voor hem was dit toekomstperspectief zo reëel, dat hij het zelfs bracht als het "woord van de Heer", dat hij en allen om hem heen zouden verrijzen zonder zelfs maar te hoeven sterven.

Want als wij geloven dat Jezus is gestorven en weer opgestaan, dan zal God hen die in Jezus zijn ontslapen samen met Hem meevoeren. En dit kunnen wij u meedelen volgens een woord van de Heer: wij die in leven blijven tot de komst van de Heer, wij zullen hen die ontslapen zijn in geen geval voorgaan. Want wanneer het bevel gegeven wordt, als de stem van de aartsengel en de trompet van God weerklinken, dan zal de Heer zelf uit de Hemel neerdalen, en eerst zullen de doden opstaan die in Christus zijn; daarna zullen wij die nog in leven zijn, tegelijk met hen in een oogwenk op de wolken in de lucht worden weggevoerd, de Heer tegemoet.

(1 Thess 4, 14-17)

De voorstelling dat het einde van de wereld nabij was en ook het geloof in de opstanding uit de dood waren kenmerkend voor de maatschappij ten tijde van Paulus. Dit geloof werd gedeeld door Johannes de Doper en Jezus Christus zelf, maar ook door Petrus en de andere apostelen. Het was een geloof dat naderhand verkeerd bleek te zijn. Er vond geen wederopstanding plaats tijdens het leven van Paulus en ook niet spoedig daarna. Daarom kan dit niet behoren tot de kern van de boodschap van Paulus over dood en verrijzenis, die indien ze juist worden opgevat, het fundament vormen van het hele christelijke geloof.

Dan zijn er nog andere uitspraken over de verrijzenis en om die te begrijpen moeten wij zijn methode van argumenteren kennen, die heel karakteristiek voor hem is. Wij geven hieronder als voorbeeld de tekst waarin hij het heeft over de spirituele betekenis van de dooprite en deze als het beste argument ziet voor zijn opvatting van de lichamelijke verrijzenis van Jezus. Paulus geloofde dat Jezus was verrezen net zoals hij geloofde dat iedereen die in zijn tijd leefde zou verrijzen. Maar als hij spreekt over de opstanding uit de dood in deze passage dan staat niet de werkelijkheid van de lichamelijke opstanding uit de dood centraal bij hem, maar die van een juiste levenswandel.

Weet u niet dat wij door de doop, die ons één heeft gemaakt met Christus Jezus, delen in zijn dood? Door de doop in zijn dood zijn wij met Hem begraven, opdat ook wij, zoals Christus door de macht van zijn Vader uit

de doden is opgewekt, een nieuw leven zouden gaan leiden. Want indien wij als het ware vergroeid zijn met zijn dood, moeten wij Hem ook volgen in zijn opstanding, in de overtuiging dat onze oude mens met Hem gekruisigd is. Daardoor is aan het bestaan in de zonde een einde gekomen, zodat wij niet langer dienstbaar zijn aan de zonde. Want wie gestorven is, is rechtens vrij van zonde. Indien wij met Christus gestorven zijn, geloven wij dat wij ook met Hem zullen leven. Want wij weten dat Christus, eenmaal uit de doden opgewekt, niet meer sterft: de dood heeft geen macht meer over Hem. Door de dood die Hij is gestorven, heeft Hij afgerekend met de zonde, eens en voorgoed; het leven dat Hij leeft, heeft alleen met God van doen. Zo moet u ook uzelf beschouwen: als dood voor de zonde en levend voor God in Christus Jezus. (Rom 6, 3-11)

Zelfs een student in de logica kan zien dat er tegenstrijdigheden zitten in dit argument van Paulus. In de premisse spreekt hij over de lichamelijke verrijzenis van Jezus. Men zou verwachten dat hij in de conclusie zal spreken over de lichamelijke opstanding van de gelovigen. Maar hij spreekt over hun geestelijke opstanding, dat wil zeggen over de mogelijkheid om tijdens het leven te verrijzen. Volgens Paulus is de innerlijke verandering die een christen ondergaat door "dood voor de zonde en levend voor God" te zijn van zo'n hoog gehalte dat deze alleen kan worden vergeleken met een verrijzenis uit de dood. De opstanding als ingrijpende verandering in iemands levenswandel maakt de essentie uit van de boodschap van Paulus. De taal waarin alles rond de lichamelijke opstanding wordt uitgedrukt komt uit de tijd en de cultuur waartoe hij behoorde.

Het andere onderwerp, dat over Jezus of het geloof in Jezus, vereist niet minder scherpzinnigheid als wij precies willen weten wat hij wil zeggen. Paulus spreekt zo veelvuldig over Jezus als de eeuwige Zoon van God, evenals over het geloof in Jezus, dat men zou kunnen denken - zoals theologen van de verschillende denominaties zo vaak deden - dat het geloof in de Jezus uit Judea als de eeuwige Zoon van God, datgene is, waar het in zijn boodschap om draait en wat uiteindelijk noodzakelijk is voor een mens om te worden verlost.

Als Paulus over Jezus sprak op de krachtige wijze zoals hij deed, dan moeten wij niet vergeten dat dit kwam omdat hij dit wel moest in de hevige strijd die hij nagenoeg zonder hulp met de machtige groep Judeeërs te voeren had. Zij wilden zijn initiatief om niet-joden toe te laten zonder besnijdenis dwarsbomen. En zo kwamen zij met het argument dat de besnijdenis noodzakelijk is voor de verlossing, omdat die is vastgelegd in de Wet, die God aan het joodse volk had gegeven. Hij antwoordde hun dat deze bewering absurd was omdat de verlossing niet kwam door de Wet, maar door Jezus. Door dit zo te zeggen vatte hij "Jezus de eeuwige Zoon van God" op als "het eeuwige goddelijke principe aangaande verlossing". Het is nogal jammer dat vele christenen tegenwoordig heilig beweren te geloven in Jezus als Zoon van de eeuwige God, maar verre van open staan voor

Wat echt verwarrend zou kunnen zijn is echter de vraag die je wel moet stellen hier: Als geleerden van een dergelijk formaat het woord religie al kunnen gebruiken in twee verschillende betekenissen, is het dan een wonder dat gewone mensen de kluts kwijt raken bij het gebruik ervan? Kun je het iemand kwalijk nemen als mensen de ene keer oorlog voeren uit naam van een religie en de andere keer geëngageerd deelnemen aan activiteiten ter bevordering van vrede en harmonie? Het lijkt niet de minste twijfel dat veel van de huidige conflicten in de mens en tussen mensen te wijten zijn aan een gebrekkige kijk op 'religie'.

Als we nu dan profiteren van het licht dat deze twee grote geleerden werpen op de twee vormen van religie kunnen we er ook twee namen aan geven. Ook al lijkt het misschien wat eigenmachtig, we zijn van plan de naam 'groepsbeschermende religie' of kortheidshalve 'groepsreligie' te gebruiken voor de eerste vorm, die van het type 'religie door geboorte'. Het woord 'clanreligion' staat voor de Engelse vertaling. Het woord 'clan' heeft ongetwijfeld iets kleinerends zoals ook 'stam' en 'primitief'. Dit hebben we in het Nederlands door de vertaling met 'groepsreligie' omzeild. Het hoofddoel van deze religie is de traditie van de voorouders te bewaren, die binnen de groep van generatie op generatie is doorgegeven, en tegelijkertijd de eenheid, de identiteit en het welzijn van de groep te waarborgen.

De andere vorm, die we de 'religie vanuit een bewuste keuze' noemden, heeft als doel mensen een visie op het leven te geven, zodat zij hun dagelijkse bestaan met vrucht kunnen inrichten. Om die reden zullen we deze vorm 'Levensreligie' noemen. Daarbij schrijven we Leven met een hoofdletter om eraan te blijven denken dat Leven zoals dat hier wordt verstaan niet alleen op het natuurlijke, het fysieke leven slaat maar ook op het leven daarboven of daarbuiten, met andere woorden op 'Leven in zijn volheid'. Je zou ook kunnen spreken van 'volwassen religie' omdat ze op de geestelijke groei van mensen gericht is.

Op zichzelf zijn de namen echter van weinig belang. Als er meer geschikte woorden voor bedacht kunnen worden, kunnen die ervoor in de plaats komen. Ons doel is het met deze namen te laten zien hoe kritiekloos we gewoonlijk zijn als we het woord 'religie' of godsdienst gebruiken. We gebruiken het zonder ons te bekommeren om de verschillende werkelijkheden die erachter zitten. Maar aan de andere kant moeten we voorzichtig zijn en ons het verschil niet al te simpel voorstellen. We moeten uit het bovenstaande niet de conclusie trekken, dat zij wezenlijk van elkaar zijn gescheiden of dat zij zonder ook maar enige verbinding met elkaar werkzaam zijn. Het onderscheid tussen die twee vormen van religie is veel subtieler. Om daar wat beter zicht op te krijgen, moeten we nu nagaan hoe die twee zichzelf activeren binnen de religieuze tradities van de huidige samenleving. Het is dat aspect dat we in het volgende hoofdstuk willen onderzoeken.

Hoofdstuk 2

DE RELIGIES VAN ONZE TIJD

Waar je bij hoort èn waar je voor g aat

Het is duidelijk welke conclusie moet worden getrokken uit hetgeen in het vorige hoofdstuk werd gezegd. 'Religie' is een algemeen gebruikelijk woord voor twee verschillende verschijnselen, elk met een nauwkeurig omschreven eigen functie. 'Religie door geboorte' dient  en speciale groepsgemeenschap en de belangrijkste functie ervan is het veiligstellen van de eenheid en het welzijn van die gemeenschap. 'Religie vanuit een bewuste keuze' of 'Levensreligie' geldt voor de hele mensheid, en het belangrijkste doel ervan is het om de groei naar volwassenheid van individuen zodanig te bevorderen dat deze vanuit zichzelf in staat zijn juist en verantwoord te handelen.

Dat de twee verschijnselen van elkaar verschillen betekent niet dat zij geheel los van elkaar en zonder enig verband met elkaar optreden. Eigenlijk worden ze doorgaans geacht zich beide binnen  en en dezelfde religieuze traditie voor te doen. Als we alleen de meest belangrijke godsdiensten bij onze beschouwing betrekken, omdat we ons hier met deze hoofdzakelijk zullen bezighouden, dan zien we dat zij uit de aard van hun zaak de kracht bezitten om twee versies van  en en dezelfde religie voort te brengen. Dientengevolge kan elke godsdienst tegenwoordig worden opgevat als een religie, waarbij je nu eenmaal door geboorte hoort en als een religie waarvoor je bewust kiest om te groeien als mens.

Wat bovendien hieruit volgt is, dat zo'n godsdienst het mogelijk maakt haar vanuit  en van die twee geestesgesteldheden aan te hangen. Iemand heeft tegenwoordig de keuze een geloof te praktiseren vanuit een groepsmentaliteit of vanuit een keuze voor persoonlijke groei. Dit alles laat ons zien dat het onderscheid tussen groeps- en keuzereligie dat wij hier hebben gelanceerd ingewikkelder is dan het aanvankelijk leek. Maar het ingewikkelde wordt doorzichtig als we datgene waarvoor de twee begrippen staan aan een realistisch en objectief onderzoek onderwerpen.

I. Groepsreligie

Van de twee vormen van religie die we hier introduceren is het de groepsreligie die menigeen nieuw en zelfs intrigerend zou kunnen vinden. Dat komt omdat aan dat concept in het traditionele systeem van godsdienstonderwijs nooit veel aandacht is geschonken. Als een godsdienstleer wordt onderwezen aan de aanhangers ervan, wordt deze als  en geheel beschouwd en wordt het niet nodig gevonden om de twee facetten ervan naar voren te brengen. Maar niet alleen de aanhangers bestuderen religies vandaag de dag op deze manier.

de idee van de universaliteit van de verlossing. Voor Paulus kon je die twee niet los van elkaar zien.

De onderstaande tekst is erg nuttig om te zien welke methode Paulus gebruikte als hij iets wilde bewijzen. Het laat ook zien hoe de gedachtegang van Paulus normaal verloopt als hij spreekt over Jezus. (Terwille van de duidelijkheid zal in de tekst het zinsdeel "Chinees, Afrikaan, hindoe, boeddhist" tussen haakjes in voorkomende gevallen achter de woorden "heidenen" en "onbesnedenen" worden toegevoegd.)

Thans is echter, buiten de Wet om, Gods gerechtigheid openbaar geworden...Want allen hebben gezondigd en allen zijn verstoken van de goddelijke heerlijkheid. Allen worden gratis door zijn genade gerechtvaardigd, krachtens de verlossing die in Christus Jezus is. Voor wie gelooft heeft God Hem aangewezen als middel van verzoening door zijn bloed. God wilde zo zijn gerechtigheid tonen... Hij heeft zijn gerechtigheid nu willen tonen, in onze tijd, opdat zou blijken dat Hijzelf rechtvaardig is door ieder rechtvaardig te maken die leeft vanuit het geloof in Jezus...Ik beweer juist dat de mens gerechtvaardigd wordt door te geloven, niet door de Wet te onderhouden. Is God soms alleen de God van Joden en niet van de heidenen? (Chinezen, Afrikanen, hindoes, boeddhisten) Nee, ook van de heidenen (Chinezen, Afrikanen, hindoes, boeddhisten), want er is slechts  en God, die besnedenen en onbesnedenen (Chinezen, Afrikanen, hindoes, boeddhisten) op grond van het geloof zal rechtvaardigen. (Rom 3, 21-31)

Als wij letten op de volgorde in de redenering van Paulus dan zien we dat wat hij leert niet direct gaat over Jezus. In de argumentatie is Jezus het uitgangspunt. Waar het echt op aankomt is de conclusie. Niet alleen de joden, maar ook de Chinezen, de Afrikanen, de hindoes en de boeddhisten hebben de mogelijkheid te worden verlost en dat komt omdat er "slechts  en God is". Dit laat zien hoe ingewikkeld het taalgebruik van Paulus is en hoe belangrijk het is dat het wordt begrepen in het licht van het geheel van zijn boodschap.

Het is waar dat Paulus er hier in zijn betoog van uitgaat, dat verlossing in de wereld kwam door de dood van Jezus en dat ieder die in Jezus gelooft gered is. Maar dit type uitspraak mag niet worden verabsoluteerd en geïnterpreteerd zonder te verwijzen naar zijn argumentatie en de les die hij ons wil leren. Volgens die les werd Abraham, die 1800 jaar v or Jezus leefde, ook gered. En ook hij werd gered door het geloof. Hij kon niet in Jezus geloven, want hij kende Hem niet.

Wij zagen dat Abrahams geloof hem als gerechtigheid werd aangerekend. Onder welke omstandigheden gebeurde dit? Was hij al besneden of nog niet? Hij was toen nog niet besneden...Zo kon hij de vader worden van

alle onbesneden gelovigen (Chinezen, Afrikanen, hindoes, boeddhisten) zodat ook hun de gerechtigheid wordt aangerekend. (Rom 4, 9-11)

Dit alles dient ertoe om ons duidelijk te maken dat wat Paulus zegt over het geloof in Jezus Christus, gezien moet worden in het licht van de belangrijkste les, die hij zijn overwegend joodse gehoor wilde meegeven. Deze les is, dat verlossing voor iedereen geldt. Voor Paulus is het geloof dat redding brengt in werkelijkheid het geloof in God. Maar 'geloof in Jezus' was een hele sterke uitdrukking en kon zijn joodse toehoorders eraan te herinneren, dat de verlossing die het geloof in God brengt algemene geldigheid heeft en niet beperkt blijft tot de volgelingen van de joodse traditie. Voor Paulus houdt 'het geloof in Jezus' ook in dat joden in de tijd vòòr Jezus geen idee hadden van het algemene karakter van de verlossing.

IV. HET CHRISTELIJK GELOOF VOLGENS PAULUS

Om een duidelijker beeld te krijgen van wat Paulus werkelijk leerde en waarvoor hij streed, moeten wij iets zeggen over de visie die hij had op het christendom. Voor hem was het christendom hetzelfde als christen-zijn, een sublieme manier van leven. Van zijn talrijke brieven is er één die zeer speciaal bedoeld is om duidelijk te maken wat christen-zijn betekent. Het is zijn brief aan de Romeinen, geschreven rond 56-58 na Chr. aan een gemeenschap van christenen in Rome, die zowel uit joden als uit niet-joden bestond. De inhoud van deze brief willen wij hier onderzoeken om daaruit te leren wat Paulus verstond onder echt christen-zijn. De uitleg die hij erin gaf is zo diepzinnig, dat de Romeinenbrief op de bergrede van Jezus na kan worden beschouwd als de meest authentieke uiteenzetting over het wezen van de christelijke spiritualiteit die thans beschikbaar is.

Twee niveaus van leven

Fundamenteel in de gedachtegang van Paulus over deze zaak is het onderscheid dat hij maakt tussen de twee niveaus waarop een individu zijn of haar leven kan leiden. Hij noemt het ene niveau dat 'van de zondige natuur' en het andere het 'niveau van de geest'.

Zij die een zondig leven leiden, streven naar wat de zonde wil. Maar zij die leven volgens de Geest, streven naar wat de Geest wil. Het streven van de zondige natuur loopt uit op de dood, het streven van de Geest op leven en vrede. Want het streven van de zondige natuur staat vijandig tegenover God. Het onderwerpt zich niet aan Gods Wet, dat kan het niet eens; en zij die een zondig leven leiden, kunnen God niet behagen." (Rom 8, 5-8)

Paulus houdt een pleidooi voor het niveau van de geest. Hij kijkt naar het leven van de geest (met een kleine 'g') als naar een leven, dat geleid wordt door de

De groep en de cultuur

Om te kunnen begrijpen waarvoor een groepsreligie staat moeten we terug naar de allereerste dagen van de geschiedenis van de mensheid, toen er stammen waren die afgezonderd leefden van elkaar en elk een eigen godsdienst hadden. Religie was een deel van de cultuur van de stam. In dat tijdperk bestond de cultuur onmiskenbaar uit zes basisgegevens. Alle leden van de groep deelden a) één geografische habitat of plaats die zij als hun moederland zagen, b) één geschiedenis met hun voorouders. c) één taal die zij beschouwden als hun moedertaal, d) één tot één plaats beperkt economisch systeem van voedselvoorziening, e) één politiek leider, en niet te vergeten tot slot f) één religie. De rol van de cultuur was het voor de stam of de groep een klimaat te scheppen, dat geschikt was om zich te handhaven en te ontwikkelen. En passant kreeg de groep daardoor een identiteit, waardoor ze zich van andere groepen ging onderscheiden. Omdat de religie een integraal deel was van de cultuur, was het ook haar taak de groep te beschermen.

De religie van elke groep bevat alles wat gewoonlijk met het begrip religie wordt geassocieerd zoals geloofsovertuigingen, riten, feestdagen, gedragscodes, een geschiedenis (die alleen in herinnering voortleefde of op schrift werd gesteld) en een stelsel van religieuze voorschriften. Zelfs in hun oorspronkelijke vorm bevatten alle religies - en dit is iets wat we nooit uit het oog moeten verliezen - in zich niet alleen elementen die slechts voor de groep van betekenis waren, maar eveneens elementen van universele reikwijdte. Die elementen zouden mensen van elke groep geestelijk kunnen verheffen. Om te illustreren wat we bedoelen, kunnen we als voorbeeld twee hedendaagse religies nemen, waarvan de oorsprong terug gaat tot een ver verleden, namelijk het jodendom en het hindoeïsme.

De twee religies behoren tot twee al lang bestaande groepsgemeenschappen van onze tijd, de joden en de Indiërs. Een karakteristiek kenmerk van zulke eeuwenoude groepsgemeenschappen is dat hun religies geen eigen naam hebben. De naam van de religie is dezelfde als die van de groep. Het woord 'jood' wijst op het lidmaatschap zowel van een groepsgemeenschap als van een religie. Hetzelfde geldt voor het hindoeïsme. Indiër zijn betekent hindoe zijn. Het enige verschil tussen deze twee groepen is dat het joodse gemeenschapsgevoel berust op de eenheid in afstamming en dat van de hindoes op het gemeenschappelijk woongebied. Beide religies beschikken over een schat aan overgeleverde geschriften. Die van de joden worden de 'Bijbel' genoemd en die van de hindoes de 'Vedas'. Voor ons doel halen we er slechts een leerrijke geschiedenis uit, die in beide geschriften zo goed als langs dezelfde lijnen verloopt, namelijk die van de schepping.

Volgens het joodse scheppingsverhaal uit het boek Genesis (Gen 1:1-2:1) schiep God de wereld in zeven dagen. Het verhaal is als het ware opgezet om zowel te kunnen fungeren voor een religie van de groep als voor een religie tot persoonlijke

groeit. Aan de ene kant gaf het idee dat de wereld het werk is van een goede, almachtige God en niet het gevolg van doelloos toeval de joden een beeld, dat hen in staat stelde voor zichzelf en ook in alles rondom hen een zin en een doel te zien. Die les uit het scheppingsverhaal was universeel waardevol en behoorde tot de vorm 'Levensreligie' of religie waarvoor je kiest om persoonlijk in je menszijn te groeien.

Maar dat was niet de enige functie die het verhaal moest vervullen. Het verhaal vermeldde ook, dat het scheppingswerk door God in zes dagen voltooid was en dat deze op de zevende dag rustte. Zaterdag of de zevende dag was voor de joden de wekelijkse vrije dag (de sabbat). Het voorbeeld van God om zes dagen te werken en op de zevende te rusten was bedoeld om het joodse volk te laten zien hoe zij hun wekelijkse werk en rust moesten organiseren. De functie van dat deel van het verhaal was het structuur aan te brengen in de joodse samenleving op een wijze die bevorderlijk was voor het sociaal-economisch welzijn van het joodse volk. Die les hield verband met het groepsbeschermende karakter van religie en was niet bedoeld voor niet-joden. Niets belette anderen om hun rustdag op vrijdag of op zondag te houden.

Zoals het joodse verhaal kent het hindoeëgedicht van de schepping¹, dat staat in het oudste boek van de hindoeëgeschriften, de 'Rig Veda', ook twee dimensies of thema's. Volgens het eerste gedeelte van dat gedicht was het universum met al zijn seizoenen en levende wezens het resultaat van het offer dat de lagere goden brachten aan Purusha, een gepersonifieerde godheid. De poëtische voorstelling van een universum ontstaan door het offer aan een godheid zorgde ervoor dat de Indiërs een van meet af aan met goddelijkheid vervuld heelal aanvaardden. Zij waren deel van God. Die leer was zoals de vergelijkbare les in het joodse verhaal van universele waarde en behoorde tot de 'Levensreligie'.

Maar evenals het joodse verhaal moest dit gedicht een typische groepsfunctie vervullen. Het gedicht was zowel bedoeld om de Indische samenleving te structureren als om het sociaal-economisch welzijn van haar leden te waarborgen. Volgens het tweede gedeelte van het gedicht ontstond de Indische maatschappij met haar vier kasten op het moment dat de Purusha werd geofferd. De mond van de geofferde godheid bracht de Brahmana voort, de armen de Rajanya, de dijen de Vaisya en de voeten de Sudra. Het kastesysteem was bedacht om de arbeidsverdeling en daarmee de sociaal-economische stabiliteit van de Indiase maatschappij te waarborgen. Maar dat deel van het dichtwerk had slechts een groepsbeschermende functie en was van generlei waarde voor niet-Indiërs.

¹ Griffith, R.T.H. (vertaling), J.L. Shastri (ed.) *The hymns of the Rig Veda*, Book X, hymn XC (Motilal Banassidas, New Delhi, reprint 1976)

kracht van de Geest (met een hoofdletter 'G') van God of de Heilige Geest.¹ Die Geest is een realiteit die makkelijker wordt ervaren dan verklaard. Het begrip Geest zou weleens net zo vreemd kunnen zijn voor de mensen uit onze tijd als het destijds was voor de bewoners van Efese die Paulus, toen deze hen vroeg of zij bij de doop de Geest van God ontvingen, antwoordden: "Maar wij hebben nog nooit van het bestaan van een Heilige Geest gehoord". (Hnd. 19, 1-4) In de opvatting van Paulus is het christendom het leven van de Geest.

Geest van God, Geest van Christus

Op verschillende plaatsen in de brief aan de Romeinen verwijst Paulus op verschillende manieren naar Christus. Als hij zijn stelling wil onderbouwen over het universele karakter van de verlossing, is Christus de eeuwige Zoon van God, het symbool van de universele verlossing zelf. Maar als hij de christelijke spiritualiteit wil uitleggen is hij de Geest, die de mensen bezielt. De Geest van God en de Geest van Christus zijn één en dezelfde.

Maar u leidt geen zondig leven meer, maar u leeft in de Geest, omdat de Geest van God in u woont. Iemand die de Geest van Christus niet bezit, behoort Hem niet toe. Als Christus in u is, blijft uw lichaam wel door de zonde aan de dood gewijd, maar uw geest leeft dankzij de gerechtigheid. Als de Geest van Hem die Jezus heeft opgewekt uit de doden in u woont, zal Hij, die Christus uit de doden heeft laten opstaan, ook uw sterfelijk lichaam levend maken door de kracht van zijn Geest, die in u woont.

(Rom 8, 9-11)

Jezus als Zoon van God

Volgens Paulus is het doel van het christendom om mensen tot kinderen van God te maken. 'Kinderen' is heel wat anders dan slaven en knechten, zelfs als ze leven in hetzelfde huis. De laatsten doen wat hun wordt gezegd uit angst. Maar kinderen doen de dingen spontaan. Zij weten dat voor hen wordt gezorgd, dat ze gewild zijn en van hen wordt gehouden. Van mensen kunnen we zeggen dat ze echt heel (of heilig) zijn als ze natuurlijk en spontaan leven. Zij stralen innerlijke rust en geluk uit.

Allen, die zich laten leiden door de Geest van God, zijn kinderen van God. De Geest die u ontvangen hebt, is er niet een van slaafheid, die u opnieuw vrees zou aanjagen. U hebt een Geest van kindschap ontvangen,

¹ *noot vertaler*: in de Willibrordvertaling 1995 wordt dit onderscheid tussen "g" en "G" niet gemaakt in de aangehaalde tekst. Geest wordt met een hoofdletter geschreven. Elders in de Romeinenbrief van Paulus maakt hij dit onderscheid wel (vgl. Rom. 14, 17).

die ons doet uitroepen: Abba, Vader. De Geest zelf bevestigt het getuigenis van onze geest dat wij kinderen zijn van God. Maar als wij kinderen zijn, dan zijn wij ook erfgenamen, en wel erfgenamen van God tezamen met Christus, omdat wij delen in zijn lijden, om ook te delen in zijn verheerlijking." (Rom 8, 14-17)

Als wij spreken over spiritualiteit of over een levenspatroon dat wij christen-zijn noemen, dan wordt voor Paulus de Geest belangrijk. Zoals Jezus de Zoon van God was, omdat Gods geest in hem woonde, evenzeer zullen alle mensen ongeacht de groep of de cultuur waartoe zij behoren kinderen van God zijn als de Geest van God in hen is. Zij zijn de erfgenamen van Christus en op die manier broeders en zusters van hem. Met hem kunnen zij God 'Abba' noemen, wat het Aramees is voor 'vader' of 'pappa'.

De juiste geesteshouding

Voor Paulus ligt het christen-zijn niet in rituele uitingen, maar in een juiste levenshouding. Het leven zelf moet een eredienst en een offergave zijn. Het is niet iets wat als ritueel in tempels moet worden uitgevoerd. Religie is een geesteshouding ("Word andere mensen").

En nu, broeders en zusters, vermaan ik u bij Gods ontferming: Wijd uzelf aan Hem toe als een levende, heilige offergave, Hem welgevallig. Dat is de geestelijke eredienst die u past. Stem uw gedrag niet af op deze wereld. Word andere mensen, met een nieuwe gezindheid. Dan bent u in staat om uit te maken wat God van u wil, en wat goed is, welgevallig en volmaakt. (Rom 12,1-2)

Verantwoordelijkheidsgevoel

Volgens Paulus betekent christen-zijn ook dat men zijn rol in de samenleving kent en die rol met verantwoordelijkheidsgevoel uitvoert. Het doet er niet zoveel toe welk beroep men uitoefent of welke positie men bekleedt. Belangrijk is, dat men er bescheiden en bewust van zijn verantwoordelijkheid de juiste invulling aan geeft. Religie is voor Paulus niet primair te vinden in ascese en een leven in een klooster, maar in het uitvoeren van je alledaagse plichten in een geest van bewuste toewijding.

De geestelijke gaven die wij bezitten, verschillen naar de bijzondere genade die ieder van ons is geschonken. Is het de gave van profetie, gebruik die dan in overeenstemming met het geloof. Is het de gave van dienstbetoon of van lering, leg u dan toe op dienstbetoon of onderricht. Wie anderen kan bemoedigen, moet dat doen. Wie iets heeft uit te delen,

Wat als waar kan worden aangenomen van het jodendom en het hindoeïsme mag gelden voor alle religies in hun oorspronkelijke vorm. Maar het typische van een religie, die wortelt in zijn eigen cultuur is, dat elementen met een levensvisie en met een groepsbeschermende functie onscheidbaar zijn samengevoegd om een 'traditie' te vormen. Die traditie wordt dan het erfgoed dat uitsluitend bedoeld is voor de groep en dat binnen die groep van generatie op generatie moet worden doorgegeven. Op deze wijze, gezien in zijn oorspronkelijke betekenis, was religie in essentie een groepstraditie die men binnen de groep intact wilde laten.

De belangrijkste religies en de cultuur

Van religies in hun oorspronkelijke vorm - dus feitelijk religies uitsluitend voor een volk, ras of regio - moeten we nu overgaan naar die welke de 'belangrijkste religies' genoemd worden en zich over vele landen hebben verspreid. Daarvan zijn het meest bekend: het boeddhisme, het christendom en de islam. We zouden kunnen zeggen dat het hindoeïsme ook tot deze categorie behoort, omdat het zich de laatste tijd eveneens in de landen van het Westen begint te verbreiden. Toch zijn er heel wat redenen te noemen, waarom je je kunt afvragen of deze belang-rijkste godsdiensten denkend aan de link tussen religie en cultuur werkelijk zo verschillen van ras- of streekgebonden godsdiensten.

Het multiculturele karakter van de belangrijkste religies is iets wat zeer kritisch moet worden benaderd daar de schijn vaak bedriegt. Twee factoren moeten in overweging worden genomen. Allereerst is het zo, dat de belangrijkste religies niet zo uniform zijn als weleens wordt verondersteld. De indruk werd wel gevestigd, dat het hindoeïsme, het boeddhisme, het christendom en de islam religies zijn met één bepaalde vastgelegde vorm. Maar dat is niet zo. In werkelijkheid zijn er vele vormen van hindoeïsme, boeddhisme, christendom en islam. Het boeddhisme van Tibet bijvoorbeeld verschilt van het Japanse boeddhisme, en het boeddhisme van Japan van dat van Sri Lanka. Met het christendom net zo. De Grieks-orthodoxe, rooms-katholieke en de protestantse versies van het christendom verschillen enorm van elkaar.

Als een godsdienst op zich in zo'n grote verscheidenheid van vormen voorkomt, vragen we ons natuurlijk af wat de oorzaak van zulke verschillen en zelfs van verdeeldheid zou kunnen zijn. Is het mogelijk dat al deze vormen aan het denken en initiatief van dezelfde stichter zijn ontsproten? Zou het zo kunnen zijn dat de Theravada- en de Mahayanaversies van het boeddhisme door dezelfde Boeddha in het leven zijn geroepen en de katholieke, de orthodoxe en de protestantse versies van het christendom door dezelfde Jezus?

Er is geen twijfel mogelijk dat het religieuze gedachtegoed van de grote zieners en profeten hun eigen cultuur oversteeg en universeel was ondanks het feit dat zij zelf leefden in afgebakende culturen. Maar zodra hun gedachtegoed door een stam, een

volk of zelfs een heel rijk werd aangenomen, dan gebeurde dat zeker niet exact overeenkomstig de oorspronkelijke idee erachter. Zoals een lap stof op de maat van het individu wordt gesneden en genaaid voordat het als kledingstuk wordt gebruikt, zo werden religies aangepast aan de vorm van de gemeenschapscultuur voordat zij hierdoor werden geaccepteerd. Vanuit die hoek bekeken moeten we zeggen dat de belangrijkste religies een deel van hun oorspronkelijke kracht en vorm verloren toen zij werden aangepast aan de behoeften van de verschillende culturen.

Maar er zit nog een kant aan. De meeste culturen, vooral die van de kleinere volken en staten, zijn er niet in geslaagd binnenkomende religies ter ondersteuning van hun eigen cultuur om te vormen. In het merendeel van de gevallen gebeurde het omgekeerde: Kleine volkeren en staten moesten de religie aannemen samen met de cultuur, waarbinnen deze was ontwikkeld en waarmee ze onverbrekkelijk was verbonden. Aan elke belangrijke religie ligt zo'n cultuur ten grondslag - je zou deze als de moedercultuur ervan kunnen beschouwen. Voor het christendom is dat de Europese cultuur, voor de islam de Arabische, voor het hindoeïsme de Indische en voor het boeddhisme verscheidene onderdelen van de Aziatische cultuur.

Het was in die Romeinse (uiteindelijk Europese) vorm dat het christendom later over de rest van de wereld werd verspreid. De ambtsgewaden die door katholieke priesters bij hun plechtige vieringen werden gedragen hadden weinig van doen met Jezus Christus. Zij zijn ontleend aan de kledij van de hoogwaardigheidsbekleders in het Romeinse keizerrijk. Zelfs het hiërarchische systeem van de christelijke kerken gaat grotendeel terug op de bestuurlijke inrichting van het Romeinse Rijk.

De rol die door de belangrijkste religies werd gespeeld bij het verspreiden van een bepaalde cultuur over de wereld - namelijk de hunne - wordt eens te meer duidelijk als wij naar andere religies kijken. Hun huidige vorm is eerder te danken aan de cultuur van het land waarin de religie haar oorsprong vond dan aan de profetische leer van de grondleggers ervan. De tulband van de sikh, de hoofdtooi van de moslim, het gewaad van de boeddhistische monnik of de dracht van de hindoe-swami hebben hun wortels meer in de vormenrijkdom van hun cultuur dan in de richtlijnen afkomstig van hun stichters. Men name de gewoonte van religies om te steunen op de moedertaal van de vroegste voorouders - het Hebreeuws en het Grieks in het jodendom, het Latijn en het Grieks in het christendom, het Arabisch in de islam, het Sanskriet in het hindoeïsme, het Pali en het Sanskriet in het boeddhisme - hebben dezelfde basis.

Die alles moet ons duidelijk laten zien hoe nauw verbonden zelfs de belangrijkste religies zijn met een specifieke cultuur. In hun verbondenheid met een cultuur, en met name in hun beschermende rol ten aanzien van een speciale groepsgemeenschap, verschillen de belangrijkste religies niet van de groepsreligies uit het

moet het zonder bijbedoelingen wegschenken. Als u leiding geeft, doe het met ijver, als u barmhartigheid bewijst, doe het blijmoedig.

(Rom 12, 6-8)

Politieke plichten

Mensen leven samen in een politieke structuur. Voor een samenleving is een bestuurlijk gezag nodig. De inwoners van een land moeten hun verplichtingen tegenover de staat en het gezag naar eer en geweten nakomen. Een correcte naleving van politieke plichten is een daad van christelijke verantwoordelijkheid.

Want alle gezag komt van God; ook het bestaande gezag is door God ingesteld... Daarom is het nodig dat u zich naar haar (d.w.z. de overheid - *red.*) schikt, niet alleen uit vrees voor straf, maar ook terwille van een goed geweten. Om dezelfde reden betaalt u ook belasting; de beambten staan in dienst van God, en wijden daaraan al hun aandacht. (Rom 13,1-6)

Toen Paulus deze brief schreef, was het christendom nog een verboden gods-dienst. Christen-zijn was een crimineel vergrijp waar de doodstraf op stond. Vier of vijf jaar later, omstreeks 62 na Chr. onder de regering van keizer Nero, eindigde Paulus zijn leven in feite als martelaar. Dat Paulus de christenen eraan herinnerd heeft hun plichten te vervullen jegens hun land zelfs in tijden van vervolging, toont aan welk belang hij aan burgerlijke plichten hechtte.

Eerbied voor andere culturen

Toen Paulus zijn brief aan de Romeinen schreef, waren er in de Romeinse gemeenschap een aantal meningsverschillen aan het licht getreden, die tot onherstelbare scheuringen zouden kunnen leiden. Een ervan betrof de kwestie van het vegetarisme en niet-vegetarisme in de eetgewoonten. Joden aten vlees. Maar er waren bekeerlingen van andere nationaliteiten en religies die zich van vlees onthielden. Dan was er ook nog het verschil van mening over de wekelijkse rustdag. De joden vierden de zaterdag, de sabbat. Bekeerlingen uit andere godsdiensten voelden niets voor een rustdag op zaterdag.

Het standpunt dat Paulus hier inneemt is van beslissende betekenis. Hij vindt een oplossing in de juiste keuze uit de prioriteiten. Over de hoofdzaken zouden ze het allemaal eens moeten zijn. In zaken van secundair belang zouden verschillen worden toegestaan en die verschillen zelf zouden kunnen bijdragen om meer liefde en respect voor elkaar te ontwikkelen.

Aanvaard ieder die zwak is in het geloof, zonder zijn opvattingen te betwisten. De een is ervan overtuigd dat hij alles mag eten, terwijl een zwakke alleen maar plantaardig voedsel eet. Wie vlees eet, moet iemand

die dat niet doet, niet minachten; en wie geen vlees eet, moet iemand die dat wel doet niet veroordelen;...De een maakt onderscheid tussen de dagen, voor de ander zijn alle gelijk. Gun ieder zijn eigen overtuiging. Wie aan een bepaalde dag waarde hecht, doet het om de Heer, en wie eet, eet ter ere van de Heer, want hij dankt God. Wie iets niet eet, laat het ter ere van de Heer, en ook hij dankt God...Laten wij dus voortaan elkaar niet veroordelen; neem u liever voor uw broeder geen aanstoot of ergernis te geven...Het koninkrijk van God is geen kwestie van spijs en drank, maar van gerechtigheid, vrede en vreugde door de heilige geest¹... Laten wij dus nastreven wat de vrede en de opbouw van onze gemeenschap bevordert. (Rom 14, 1-19)

Het is niet moeilijk om zich de situatie voor te stellen die zo'n advies noodzakelijk maakte. De christelijke gemeenschappen van Paulus bestonden uit mensen van verschillende culturen en tradities. Maar hij verlangde geen uniformiteit om de eenheid veilig te stellen. Hij stond hun toe hun eigen weg te gaan zolang het leven van de Geest maar was veiliggesteld.

Liefde boven alles

De hierboven genoemde punten mogen enig idee geven van wat Paulus onder het christendom verstond. Voor hem stond christendom voor christen-zijn. Om onze analyse van de opvattingen van Paulus over het christen-zijn af te sluiten, kunnen wij geen betere tekst in de brief aan de Romeinen kiezen dan de volgende, die de nadruk legt op de plaats die de naastenliefde in het leven van een christen zou moeten hebben... zelfs als de naasten mensen zijn die je vervolgen.

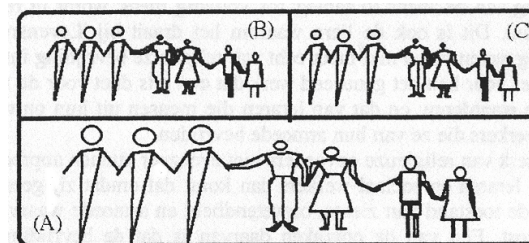
Zegen hen die u vervolgen; u moet hen zegenen in plaats van hen te vervloeken. Wees verheugd met hen die zich verheugen, en huil met hen die huilen. Leef in harmonie met elkaar. Wees niet hooghartig, maar wijd u aan eenvoudige taken. Houd uzelf niet voor wijs. Vergeld niemand kwaad met kwaad. Heb het goede voor met alle mensen. Leef, voorzover het in uw macht ligt, met alle mensen in vrede. Wreek uzelf niet, geliefden, maar laat dat over aan Gods toorn; er staat immers geschreven: Mij komt de wraak toe, Ik zal vergelden, zegt de Heer. Als uw vijand honger heeft, geef hem dan te eten. Als hij dorst heeft, geef hem dan te drinken. Zo immers stapelt u vurige kolen op zijn hoofd. Laat u niet overwinnen door het kwade, maar overwin het kwade door het goede...

Wie anderen liefheeft, heeft de Wet vervuld. Want de geboden: Geen echtbreuk plegen, niet doden, niet stelen, niet begeren, en alle andere kan men samenvatten in dit ene woord: U zult uw naaste liefhebben als uzelf. De liefde berokkent de naaste geen enkel kwaad. Liefde vervult de gehele Wet." (Rom 12,14-21; 13, 8-10)

¹ Hier zou onzes inziens Geest (met een hoofdletter dus) moeten staan. Zie voetnoot blz. 103 (red.)

verleden (dat geldt dus alleen voor het hier naar voren gebrachte aspect!) . De belangrijkste religies kunnen dan wel multiregionaal zijn maar zij zijn geenszins multicultureel. Zij zijn overwegend cultureel uniform. Evenals groepsreligies die beperkt zijn tot een volk of regio kijken de belangrijkste religies die verspreid zijn over verschillende landen vooral naar religie als een traditie die binnen de groepsgemeenschap van generatie op generatie moet worden doorgegeven. Het doel van de traditie is de generaties van haar gemeenschap uit verleden, heden en toekomst als één grote familie verenigd te houden.

Hieronder geven wij een getekende schets, die zou kunnen helpen een algemeen beeld te krijgen van wat religies - zelfs de belangrijkste - zijn als je ze beschouwt in hun groepsbeschermende functie.

In haar groepsfunctie is religie een traditie van geloofsovertuigingen en praktijken die moeten worden doorgegeven van de ene generatie op de andere. Het is het doel van de traditie om de leden van de groep met elkaar verbonden te houden. De groep wordt hier getoond als een familie door de figuren van de voorouders, ouders en kinderen. De voorouders worden door een paar suggestieve lijntjes uitgebeeld. Dat men elkaar bij de hand houdt laat de verbinding zien tussen de vroegere, huidige en toekomstige leden. De drie vakken geven aan, dat religie verschillend is als je er vanuit de beschermende groepsfunctie naar kijkt.

Het plaatje verklaart mogelijkwijs niet alles over groepsreligie, maar het kan laten zien, wat er gebeurt met de belangrijkste religies als zij in hun groepsbeschermende functie worden beschouwd. Dan wordt het hindoeïsme de religie van de mensen uit India of van de ge-indianiseerde gemeenschap, het christendom de religie van de Europeanen of de ge-europeaniseerde gemeenschap en de islam die van de Arabieren of de ge-arabiseerde gemeenschap.

II. De religie waar je voor gaat

In vergelijking met groepsreligie, is de religie waarvoor je kiest om als mens te groeien, m.a.w. de 'Levensreligie' makkelijker te vatten. Minstens theoretisch stond religie altijd voor 'spiritualiteit' en 'godsdienstigheid' - wat we als de ware

betekenis van religie beschouwen. Levensreligie is er heel anders dan groepsreligie niet op uit om van iemand een volmaakte Fransman, een volmaakte Arabier in Saoedie-Arabië, een volmaakte Indiër of Tibetaan te maken, maar om iedereen, of dit nu iemand uit Frankrijk, Saoedie-Arabië, India of Tibet is, de mogelijkheid te bieden tot een volmaakt mens uit te groeien. Paradoxaal genoeg echter is mens-zijn niet iets dat je bij je geboorte krijgt of door het simpele feit dat je bent begiftigd met een menselijke vorm. Als ze geboren worden hebben mensen alleen de potentie in zich om mens te zijn. Daarom is het bereiken van het mens-zijn op het hoogste niveau het uiteindelijke doel van mensen.

Religieuze bevrijding

De verheffing van de 'mens in aanleg' tot 'volledig mens' wordt in religie 'bevrijding' genoemd. Dit is ook de kern waarom het draait bij 'Levensreligie'. Maar tegenwoordig weten velen niet meer echt wat religieuze bevrijding impliceert. Het is makkelijker voor hen het genezend werk dat een arts doet voor de mensheid als bevrijding te waarderen, en dat van leraren die mensen uit hun onwetendheid of van sociaal werkers die ze van hun armoede bevrijden.

Als zij het werk van religieuze opvoeders niet evenzeer kunnen appreciëren als dat van dokters, leraren en sociaal werkers dan komt dat omdat zij geen goed beeld hebben van de toestand van ziekte, onwetendheid en armoede waarvan religie de mensen verlost. Een van de oorzaken daarvan is dat de bevrijding die religie teweegbrengt niet fysiek, dus aan den lijve kan worden ervaren, maar een zaak is van de onzichtbare geest. Het is nauwelijks mogelijk om iemand die geestelijk bevrijd is te onderscheiden van iemand die niet bevrijd is alleen op grond van zijn fysieke verschijning. Uiterlijk zal er niets aan hen veranderd zijn. Het verschil tussen een heilige en een misdadiger is om zo te zeggen niet van hun gezicht af te lezen.

Tallos zijn de verklaringen van religieuze bevrijding. Iemand uit onze tijd zal vinden dat die welke de Boeddha ervan geeft makkelijk te begrijpen is. Naar zijn inzicht wilden mensen vooral niet beknot worden in hun geestelijke vrijheid omdat dit angst en verdriet met zich mee bracht. De menselijke geest wordt in zijn aanvankelijke staat van gering bewustzijn beheerst door emotionele verlangens. In die staat ziet de mens niet wat hem echt vrede en vreugde kan brengen en hij jaagt goedkope doelen en genoegens na, die hem uiteindelijk meer zorgen dan voldoening geven. Daarom maakt de Boeddha 'het juiste levensgevoel' tot het fundament van zijn weg naar bevrijding.

De verklaring van de Boeddha maakt zonder meer duidelijk dat bevrijding een zaak is van de geest. Bevrijd zijn betekent geestelijk niet langer op een verkeerd spoor zitten. Alles wat de geest nodig heeft om zich te oriënteren is een goede voorstelling of begrip van het leven. Door krachten als intuïtie en in het bijzonder het beoordelingsvermogen dat we 'bewustzijn' noemen kan de menselijke geest die

DEEL IV. HET CHRISTENDOM IN ONZE TIJD

Hoofdstuk tien

DE VERSCHILLENDE VORMEN VAN HET CHRISTENDOM

In onze studie tot dusver zijn wij de oorsprong nagegaan van het christendom en het waardesysteem dat het vertegenwoordigt in de twee delen van de Bijbel die onder christenen bekend zijn als het Oude Testament en het Nieuwe Testament. Maar wil men het christendom nog vollediger begrijpen, dan kan men het daarbij niet laten. We moeten ons ook verdiepen in de gemeenschap van christenen ofwèl in de 'Kerk', de vorm waarin deze gemeenschap zich thans manifesteert.

De Kerk ofwèl de gemeenschap van christenen zoals we die vandaag ervaren is een erg complexe zaak en het is niet zo makkelijk deze te onderzoeken. Er bestaat niet een instituut of organisatie, waarop je zou kunnen wijzen en zeggen "Dit is de Kerk van de christenen". Er zijn heel wat Kerk-instellingen die met de term 'christelijk' worden aangeduid. De situatie is zodanig dat ze bij buitenstaanders tot de vraag leidt - en dat zonder kwade bijbedoelingen - Is er één christendom of zijn er meer?

De verdeeldheid in de religie is niet iets wat speciaal geldt voor het christendom. Er bestaat geen enkele religie die slechts één vorm kent. Je kunt even goed spreken van boeddhisme als van vormen van boeddhisme, van hindoeïsme of takken van hindoeïsme, van de islam of afsplitsingen van de islam. Maar het christendom is ingrijpender aangetast door deze fragmentatie dan welke religie ook. Volgens de statistieken¹ zijn er vandaag de dag meer dan 20.780 onafhankelijke kerkgenootschappen. Bij zo'n grote diversiteit van vormen is het niet verwonderlijk dat buitenstaanders maar ook christenen zelf niet meer weten waar ze aan toe zijn.

De verschillende denominaties waren er niet vanaf het begin. Evenmin zijn ze allemaal op hetzelfde tijdstip ontstaan. Zij begonnen hun activiteiten in verschillende fasen in de loop van een geschiedenis van twintig eeuwen. Sommige ervan ontstonden als gevolg van onenigheden en scheuringen binnen het christelijk instituut. Andere kwamen voort uit een of andere nieuwe ideologie die door

¹ Barrett David B., *World Christian Encyclopedia: A Comparative Study of Churches and Religions in the Modern World AD 1900-2000*, Oxford University Press, 1982, p. 3

iemand persoonlijk werd verkondigd. Wat ook de oorsprong van de kerkgenootschappen mag zijn, een ding staat vast: doorgaans zijn ze allemaal te herleiden tot een van de vier volgende categorieën:

- 1) de rooms-katholieke kerk
- 2) de oosters-orthodoxe kerken
- 3) de protestantse kerken
- 4) de nieuwe of post-protestantse kerken

De gemakkelijkste manier om het verschijnsel christendom in de moderne wereld te begrijpen is ernaar te kijken in het licht van deze verdeling in vieren. Die indeling helpt ook om een idee te krijgen van de historische evolutie van het christendom. Van de vier aftakkingen is de laatste relatief recent van oorsprong. Ze vond plaats in de 19e eeuw. De eerste drie die ouder zijn worden gewoonlijk de 'belangrijkste kerken' genoemd. We zullen hier vooral die hoofdkerken behandelen en ons bij de laatste beperken tot alleen een opsomming van de meer bekende.

I. DE BELANGRIJKSTE KERKEN

Zoals het gewoonlijk wordt uitgelegd ligt het begin van het christendom als 'Kerk' vlak na de dood van Jezus Christus. Volgens de 'Handelingen van de Apostelen' organiseerden de volgelingen van Jezus zich het eerst in een Kerk-gemeenschap op het joodse feest van Pinksteren, dat vijftig dagen na de dood van Jezus plaats-vond. Vanaf die tijd breidde de nieuwe religie zich volgens de 'Handelingen' uit naar verschillende delen van het Romeinse Keizerrijk, in het bijzonder naar die gebieden waar zich kleine kolonies van joden hadden gevestigd.

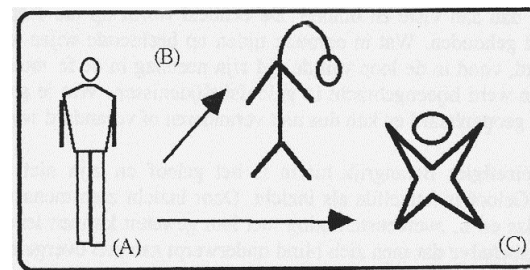
Zowel het begin van het christendom als religie als zijn vroege expansie was verre van eenvoudig. Vanaf zijn begintijd en nog gedurende driehonderd jaar daarna was het christendom in het Romeinse Rijk bij wet verboden. Al die tijd werd het in het geheim beoefend en doorgegeven.

Al heel vroeg begonnen christenen het woord 'katholiek' te gebruiken (Grieks voor 'universeel' of multiraciaal), als ze over hun religie spraken. Dat deden ze vooral om een aspect te onderstrepen, waarin het christendom verschilde van het jodendom, dat een religie voor slechts één volk was. Het christendom stond open voor alle volken. Het was multiraciaal ofwel 'katholiek'. Vanwege de contextuele implicatie werd het gebruik van het woord 'katholiek' zo populair dat uiteindelijk het christendom bij voorkeur 'katholicisme' werd genoemd.

Keizer Constantijn hief het wettelijk verbod op het christendom in 313 n.Chr. op en in 383 n.Chr. werd het door een van zijn opvolgers tot staatsgodsdienst van het Romeinse Rijk uitgeroepen. Met deze officiële verklaring werden de deuren geopend voor de wereldwijde expansie ervan, maar ook voor de innerlijke afschei-

visie op leven zelf verkrijgen als hij de juiste leiding ontvangt. Het is de rol van religie deze krachten waaraan het meest behoefte is vrij te maken en de mensen de leiding te geven die daarbij nodig is.

Om een indicatie ervan te geven wat religieuze bevrijding inhoudt zou een ruwe schets hier wellicht van pas kunnen komen. Schematisch voorgesteld zouden het fysieke uiterlijk van opzij en de twee niveaus van iemand van binnenuit gezien als volgt kunnen zijn:

- A) Een mens fysiek gezien van de buitenkant.
- B) Het innerlijk beschouwd op een geestelijk laag niveau. Het 'zelf' is hier teruggebogen naar zichzelf en daarom gedeformeerd. De mens is een leeg geraamte.
- C) De innerlijke persoon gezien op een niveau geestelijk volwassenheid. Het is een vertegenwoordiger van de mensheid in zijn complete en vervulde levensvorm.

III. Twee geesteshoudingen

Als onder religie een versie kan worden verstaan waartoe je hoort door geboorte binnen een stam of groep enerzijds en een versie, waarvoor je kiest uit het oogpunt van persoonlijke groei anderzijds, dan is het te verwachten dat religie ook vanuit een groeps- en een groeimentaliteit kan worden beoefend. Tussen die twee geesteshoudingen echter ligt zo'n hemelsbreed verschil dat elk element van religie er anders gaat uitzien als je door één van de beide brillen ernaar kijkt. Om dit te illustreren kiezen we gewoon vier elementen uit die algemeen worden beschouwd als essentieel voor religie. Het zijn a) vertrouwen (geloof), b) rituelen en vieringen c) gemeenschap of kerk en d) wet of gedragscode.

a) Vertrouwen (geloof)

Zowel in als buiten de mens bestaat er een gebied waar men met de rede geen vat op heeft. Dat gebied wordt benaderd door vertrouwen en geloof. Geloofszaken werden van oudsher uitgedrukt in beeldtaal. Geheel in overeenstemming met wat

zij beogen wordt deze religieuze taal door de groeps- en de groeiversie van religie verschillend benaderd.

Groepsreligie: In de groepsversie van religie is alles wat met geloof te maken heeft deel van de traditie en moet door iedereen op dezelfde manier worden uitgedragen of dat nu vanuit individueel gezichtspunt logisch is of niet. De groepsreligie heeft de neiging meer belang te hechten aan de beeldende formulering van leerstellingen dan aan visie en inhoud. De eenheid wordt op die manier makkelijker in stand gehouden. Wat in oeroude tijden op beeldende wijze als waarheid werd verklaard, vond in de loop van de tijd zijn neerslag in de formuleringen van de dogma's en werd bijeengebracht in geloofsbelijdenissen. Wat je gelooft wordt geacht te zijn geopenbaard en kan dus niet veranderen of veranderd worden.

Groeireligie: Belangrijk hierin is het geloof en zijn niet de geloofsopvattingen. Geloof is hetzelfde als inzicht. Door inzicht zien mensen hoe ze op een juiste wijze en in overeenstemming met hun geweten kunnen leven. Geloven betekent allesbehalve dat men zich blind onderwerpt aan een overgeleverde traditie. Het is datgene wat visie geeft, moed en kracht om de problemen van het leven aan te kunnen. Religie, die de persoonlijke groei voorstaat, kan niet worden uitgewerkt in geloofspunten die uniform worden beleden. Geloven wil zeggen het leven en zijn verantwoordelijkheden creatief en opgewekt tegemoet treden.

b) Rituelen (vieringen): Rituelen en vieringen zijn een manier, waarop mensen persoonlijk of in drama-vorm hun innerlijke gevoelens en sentimenten uiten over de mysteriekant van het leven. Rituelen komen in beide versies van religie voor, al is de aandacht in beide anders gericht.

Groepsreligie: Zoals alles wat met geloof te maken heeft zijn de rituelen hierbij ook een zaak van de hele groep. Ze verschillen al naar gelang de groep. Precisie in de uitvoering van de rituelen door de leden van de groep is een teken van gelovig horen bij de gemeenschap. Het veronachtzamen van de rituelen wordt gezien als een teken van onverschilligheid tegenover de gemeenschap. Rituelen moeten door ieder lid op precies dezelfde manier worden uitgevoerd. Omdat rituelen vooral bedoeld zijn om de eenheid en de identiteit van de groepsgemeenschap te bewaren, is deelneming aan rituelen van andere groepen ten strengste verboden.

Groeireligie: Rituelen worden hier gezien als een hulpmiddel voor mensen niet alleen om verbonden te blijven met de groepsgemeenschap maar met alles waarmee zij verbonden moeten zijn, namelijk met de mensheid als geheel, met het universum en de onzichtbare macht die het leven draagt. Alles bij elkaar genomen zijn rituelen een uitdrukking van het begrip dat mensen hebben van zichzelf en van hun verantwoordelijkheden voor de totale werkelijkheid van het leven.

dingen. Nadat het staatsgodsdienst was geworden bestond het christendom net als het keizerrijk zelf uit twee cultureel verschillende groepen. Deze twee groepen bedienden zich van twee verschillende talen. De christenen van het oostelijke deel met als centrum Constantinopel (het tegenwoordige Istanboel) spraken Grieks. Die van het westelijke deel met als centrum Rome gebruikten het Latijn. De twee groepen beleden een welhaast uniforme reeks geloofswaarheden hoewel zij een zekere onafhankelijkheid bewaarden met betrekking tot vormen van eredienst en bestuur. Deze oorspronkelijke Kerk, die men de 'Oude Katholieke Kerk' zou kunnen noemen, bleef tot het einde van de 10e eeuw in die onverdeelde vorm bestaan.

De eerste categorie: rooms-katholiek, oosters-orthodox

De eerste belangrijke breuk in het christendom dateert van 1054 n.Chr., toen het Grieks sprekende oostelijke deel zich afsplitste van het Latijn sprekende westelijk-deel. Het draaide daarbij vooral om het primaat van de bisschop van Rome. De bisschop van Rome, die ook de paus (van 'papa', het Latijnse woord voor 'vader') werd genoemd, beweerde het hoogste gezag te bekleden en ook de patriarch (het Griekse woord voor 'vader') werd verzocht zich hieraan te onderwerpen. De patriarch weigerde dit door erop te wijzen dat dit tegen de traditie van de duizend jaren ervoor was.

Na de afscheiding handhaafde de Latijnse groep de oude naam 'katholiek' en werd vanwege haar centrum in Rome de 'Rooms-Katholieke Kerk' genoemd. De oosterse groep koos de nieuwe benaming 'orthodox' (Grieks voor 'juiste leer' of 'oorspronkelijke traditie') en kwam zo aan haar naam 'Oosters-Orthodoxe Kerk'.

De tweede categorie: rooms-katholiek, protestant

Het christendom ging op dit dubbelspoor verder tot het eind van de 15e eeuw. In die tijd begonnen enkele rooms-katholieken te protesteren tegen kwalijke praktijken, die binnengeslopen waren in de Kerk en zij riepen op tot een interne hervorming. De meest vooraanstaande van deze groep was de augustijner monnik Maarten Luther (1483-1546). Door mogelijk een gebrek aan inlevingsvermogen van de kant van de hervormingsgezinden en een gebrek aan visie van de kant van de Romeinse gezagsdragers werd, wat als een interne hervorming had kunnen eindigen, uiteindelijk de tweede grote afscheiding binnen het christendom.

De kerken van de lutheranen, gereformeerden en wederdopers: Onder Maarten Luther en een aantal andere leiders brak een groot aantal rooms-katholieken met het gezag van de paus van Rome. Hun afscheiding, die gepaard ging met de vorming van nieuwe kerkgenootschappen voor deze ex-katholieken, kennen we thans onder de naam Protestantse Reformatie. De twee woorden 'protestants' en 'reformatie' geven de twee belangrijkste facetten van deze beweging aan. Enerzijds was ze namelijk een 'protest' tegen het toezichhoudend gezag

in Rome, anderzijds een hervorming of 'reformatie' van de structuur van de Kerk. Het 'protest' van hen, die kozen voor uittreding uit het rooms-katholicisme was unaniem, maar de hervorming zelf liet een grote variatie zien; ze werd door de dissidente groepen niet in gelijke mate toegepast. Maar hoe de hervorming ook haar beslag kreeg, de ex-katholieken die erachter stonden noemden zich allemaal zonder onderscheid protestanten of protestantse christenen.

Als gevolg van de verschillende ideeën die de protestantse hervormers over de organisatiestructuur van hun kerk hadden, ontstond er een groot aantal splintergroeperingen van niet-uniforme kerklichamen. In het allereerste begin traden er vooral drie groepen naar voren: a) de lutheranen, b) de gereformeerden of (in Engeland) presbyterianen en c) de wederdopers.

Voor de lutheranen kwam het er vooral op aan, dat men onafhankelijk werd van Rome. In onze tijd kennen we de Evangelisch-Lutherse Kerk, de Duits-Lutherse kerk, de Amerikaans-Lutherse kerk en de Fins-Lutherse Kerk.

Gereformeerden en presbyterianen waren niet tevreden met onafhankelijkheid alleen. Zij wilden ook een hervorming van de structuur van het instituut Kerk. Tot de presbyteriaanse kerken behoren thans o.a. de Hervormde Kerk van Schotland, de Frans-Protestantse Kerk, de Nederlands Hervormde Kerk en de Duits-Hervormde Kerk.

De wederdopers waren radicaler in de hervorming die zij voorstonden. Zij beperkten de doop tot uitsluitend volwassenen en voerden een heel sobere sociaal-economische stijl van leven in hun gemeenschappen in. Tot hun kerkgenootschappen behoren thans o.a. de Mennonieten of Doopsgezinden.

De Anglicaanse Kerk

Als we praten over de protestanten rijst de vraag waarbij we de Anglicaanse Kerk moeten indelen. De Anglicaanse Kerk is strict genomen niet uit de protestantse reformatie voortgekomen. Aan de breuk van de Engelse Kerk met Rome lag niet een of ander idee ten grondslag dat er iets hervormd moest worden. Ze werd veroorzaakt door een verschil van mening tussen de koning van Engeland en de bisschop van Rome inzake echtscheiding. Maar daar Englands afscheiding van Rome in het kielzog van de protestantse Reformatie plaatsvond en erdoor werd vergemakkelijkt, wordt de Anglicaanse Kerk eveneens bij de groep van protestanten ingedeeld.

Tegenwoordig heeft de Anglicaanse Kerk haar vertakkingen buiten Engeland en deze staan bekend onder de naam Anglicaanse of Episcopale Kerk. Tot deze Anglicaanse kerken behoren vandaag de dag de Amerikaanse Episcopale Kerk, de

c) De religieuze gemeenschap of kerk

Het begrip religie is zeer nauw verboonden met het begrip gemeenschap. Het gevoel een te zijn met anderen is ingebed in de religieuze ervaring. In de twee versies van religie echter wordt de voorstelling van een gemeenschap verschillend geïnterpreteerd en tot uitdrukking gebracht.

Groepsreligie: Achter elke religieuze instelling van de groepsreligie staat een groepsgemeenschap waarin de leden zo niet door een etnische dan toch door een quasi-etnische band met elkaar zijn verbonden. Van zo'n gemeenschap word je eerder lid door geboorte dan door persoonlijke keuze. Als iemand eenmaal lid ervan is, is hij verplicht haar geloofsovertuigingen te onderschrijven, haar rituelen uit te voeren, de door haar vastgestelde wetten te accepteren en zich te onderwerpen aan haar gezag.

Groeireligie: Lid van de gemeenschap wordt je niet door geboorte maar door overtuiging en de religieuze gemeenschap waartoe iemand behoort is even groot als de mensheid zelf. Zij, die - van welk ras of welke cultuur ook - streven naar geestelijke groei, vormen een edele alhoewel van buitenaf onzichtbare gemeenschap op zichzelf. De grenzen van deze kosmopolitische Kerk ofwel de 'wereldgemeenschap van de geestelijke volwassenheid' kunnen niet concreet worden getrokken.

d) wet en zonde

Evenzeer als de voorstelling die men heeft van geloof, rituelen en lidmaatschap is het begrip wet strikt gebonden aan het begrip religie. In de religie wordt als verkeerdt en daarom zondig beschouwd wat niet in overeenstemming is met de wet. In de twee versies van religie treffen we twee benaderingen aan van het begrip 'wet'.

Groepsreligie: Ook al zijn er in alle wetboeken van stammen en volken wetten die universeel geldig zijn, het merendeel van de wetten van een groepsgemeenschap geldt alleen daarbinnen. Deze variëren van instituut tot instituut. De meeste wetten zijn verbodsbepalingen en bedoeld om de zuiverheid van de groep wat afstamming betreft alsook de eenheid van de overgeleverde traditie te bewaren. Een verbinding met andere groepen door zaken als huwelijk en erediens is uitdrukkelijk verboden. Het wordt zo voorgesteld, dat deze wetten van God of van een quasi-goddelijke macht afkomstig zijn. Door het overtreden van zulke wetten bedrijft men een zonde. Zondaren moeten een boete doen, die het instituut oplegt, anders verspelen zij hun lidmaatschap.

Groeireligie: De bedoeling van de wijze waarop groeireligies de wet interpreteren is de persoonlijkheid van het individu te bevorderen door hem onafhankelijk te maken in zijn oordeel en verantwoordelijk voor zijn daden.

Wetten die mensen onafhankelijk en verantwoordelijk maken kunnen niet expliciet worden geformuleerd of opgeschreven. Zij moeten worden ontdekt door te kijken hoe de natuur werkt en door te luisteren naar de stem van het eigen hart of het geweten. De wijsheid van de grote verhalen zou eveneens verhelderend kunnen zijn.

De waarde van het onderscheiden

Hoewel de vergelijkende analyse hierboven modelmatig was zou zij bij zelf-onderzoek kunnen helpen de twee geesteshoudingen te begrijpen van waaruit elke religie kan worden aangehangen. Ze zou eveneens nuttig kunnen zijn voor al diegenen die de behoefte voelen de eigen houding tegenover de religie wat serieuzer en eerlijker onder de loep te nemen. Niet iedereen echter zal daar behoefte aan hebben. Om te zien over wat voor mensen het gaat, nemen we als voorbeeld even het christendom.

Het christendom thans bestaat uit talloze confessionele richtingen. Een christen kan rooms zijn, orthodox, anglicaans of doopsgezind. Een algemeen geldend kenmerk van christelijke gezindten is dat zij alle beweren te zijn toegewijd aan de christelijke gemeenschap zoals deze door Jezus in het leven werd geroepen. Deze bewering is te verdedigen als we alleen kijken naar wat een denominatie gemeen heeft met alle andere, maar niet als we de verschillen erbij betrekken. Historisch gezien is het verschil ertussen te wijten aan sociaal-politieke ontwikkelingen en in het bijzonder de afscheidingen die plaatsvonden in de landen die van oorsprong het Romeinse Rijk vormden. Het christendom werd de officiële religie van het Romeinse Rijk drie eeuwen na Christus.

Onder christenen van de verschillende kerkgenootschappen zijn er die geen enkele moeite hebben met het instituut waarmee zij zijn opgegroeid en dat voor hen een deel van de familietraditie is. Omdat zij er zeker van zijn dat hun religie de enig ware godsdienst is, zien zij er totaal het nut niet van in zich druk te maken over andere religies, laat staan andere kerkgenootschappen.

Onverzoenbaar tegenover hen staan zij, die zo ontevreden over hun godsdienst zijn dat zij er niet langer ook maar iets meer aan doen. Zij zien zichzelf alleen nog in naam als christen of - wat nog veel vaker voorkomt - alleen als agnostici. Als argument daarvoor voeren zij aan dat de aanspraken van het christendom totaal niet aansluiten bij het moderne leven. Hun aantal wordt elke dag groter.

Maar tussen deze twee uitersten in zijn er een aantal die gehecht zijn aan hun instituut maar er problemen mee hebben. Zij vinden bijvoorbeeld dat sommige van de opvattingen en praktijken niet rationeel te verdedigen zijn. Zij voelen ook dat de exclusieve band die zij moeten handhaven met hun instituut nauw contact met mensen van andere denominaties, andere religies en met de mensheid in het alge-

Kerk van Wales, de Episcopale Kerk van Schotland, de Kerk van Ierland, de Kerk van Canada en de Kerk van Sri Lanka.

Het Puritanisme en de "Revival"bewegingen in de Kerk: Men zou hebben verwacht dat de Protestantse Reformatie zou zijn geëindigd nadat de protestantse hervormers de structuur van hun nieuwe kerkgenootschappen definitief zouden hebben vastgesteld. Maar dat gebeurde niet. Er kwamen allerlei hervormingsbewegingen binnen de hervormde kerken op waardoor het aantal kerkgenootschappen toenam. Enkele van deze hervormingsbewegingen kunnen worden samengevat onder de term 'Puritanisme', andere werden 'Revival'- of 'opwekkingsbewegingen' genoemd.

Het Puritanisme drong aan op terugkeer naar meer sobere vormen van christendom zoals in de tijd van het Nieuwe Testament. We zien deze richting bij de Piëtisten, Congregationalisten, de Unitariërs, de Baptisten en de Quakers. De "Revival"beweging riep op tot meer doorleefde en bezielde vormen van het christelijk geloof. We noemen van hen: de Methodisten, de Morele Herbewapening, Het Leger des Heils en de Herrnhutters of Moravische Broeders.

Kerken binnen de kerken

Het verhaal van de versplintering van het christendom is hiermee niet afgelopen. Het probleem van de veelheid van kerkvormen wordt nog versterkt door het verschijnsel dat moet worden omschreven als 'ideologieën binnen kerken'. Er zijn vandaag de dag een aantal ideologische trends die leden van één Kerk in subgroepen verdeelt. Deze verdelende trends vallen in elk van de drie belangrijkste kerken waar te nemen.

Grofweg gaat het hier om de volgende drie ideologieën: a) de conservatieve, b) de progressieve en c) de fundamentalistische of evangelische. De conservatieven willen oude tradities in dezelfde vorm handhaven als waarin deze zijn overgeleverd. De progressieven staan erop dat de religie zich aanpast aan de behoeften van de tijd en de plaats.

De fundamentalisten of aanhangers van evangelische genootschappen houden strict vast aan de goddelijke oorsprong van de Kerk en vinden dat men geen lid van de Kerk kan zijn als men bepaalde grondbeginselen van het geloof niet onderschrijft. Zeven van die punten worden algemeen als zodanig gezien: a) het onbetwifelbare openbaringskarakter van het Bijbelwoord, b) de onbevleete ontvangenis van Maria, c) de wonderen van Christus, d) de opstanding van Jezus, e) de totale verdorvenheid van de mens, f) het offer van Christus ter verzoening van onze zonden en g) de wederkomst van Christus op het einde der tijden. Fundamentalisten verzetten zich krachtig tegen moderne interpretaties van de Bijbel alsook tegen de oecumene; maar zij eisen een behoorlijke persoonlijke inzet

van mensen voor hun vorm van religie en hechten veel belang aan het gevoel te zijn bekeerd of te zijn herboren.

Het feit dat leden van dezelfde Kerk een scala aan ideologische trends konden gaan aanhangen is geenszins bevorderlijk voor de eenheid van de individuele kerken. Vaak leidt dit tot een situatie, die men zou kunnen omschrijven als 'kerken binnen kerken'. De goede zijde daarvan is echter, dat zulke groeperingen de macht hebben om door de barrières, die hun eigen kerkgenootschap opwerpen, heen te breken en zich te verenigen met leden van anderszins niet-gelieerde kerken. Niet zelden ziet men tegenwoordig bijvoorbeeld een progressieve anglicaan dichter staan bij een progressieve katholiek dan bij een conservatief lid van zijn eigen anglicaanse kerk.

II. KATHOLIEK - ORTHODOX - PROTESTANT de karakteristieke kenmerken ervan

Voor een beter begrip van de belangrijkste Kerken dienen we naast de geschiedenis van hun uiteengaan iets te weten van hun karakteristieke kenmerken. Hier beperken we onszelf tot die welke het orthodoxe, het katholieke en het protestantse geloof van elkaar onderscheiden.

1. De oosters-orthodoxe kerken

Hoewel deze het minst bekend zijn van de drie takken van het christendom, gaan zij terug tot de vroegste dagen ervan. Het was volgens het Nieuwe Testament zelfs zo, dat in Antiochië, een patriarchaat van de orthodoxe kerken, de volgelingen van Christus voor het eerst christenen genoemd werden (Hnd 11,26). Het orthodoxe christendom wordt bestuurd vanuit provincies. Een kerkprovincie of patriarchaat heeft een eigen hoofd, de patriarch. Elk patriarchaat is onafhankelijk hoewel jongere patriarchen het gezag van oudere altijd zullen eerbiedigen. Op grond van deze provinciale bestuursvorm spreekt men bij het orthodoxe christendom gewoonlijk in het meervoud over de 'Orthodoxe Kerken'.

Een vermeldenswaardig kenmerk van de Orthodoxe Kerken is de vorm van hun eredienst, die een heel eigen karakter heeft. Deze is tot in detail uitgewerkt en vol ceremoniële gebruiken, waarbij oude talen of die van de streek worden gebruikt. De zorg, die men besteedt aan de afwerking en uitvoering valt ook op aan de manier waarop de kerken zijn versierd en ingericht, de gewaden die de geestelijken dragen, het gezang dat men ten gehore brengt, de diverse paraferalia die men gebruikt en de rituele gebaren - dit alles versterkt bij hen die aan de dienst deelnemen het gevoel van mysterie en ontzag in de aanwezigheid van God.

Hun indeling van het kerkelijk jaar is eveneens speciaal. Het feest van 'Epifanie' of van 'de Verschijning van Christus', dat op 6 januari wordt gevierd vervangt ons

meen in de weg staat. Sommigen vinden de situatie zo verontrustend dat zij niet meer weten of ze erbij moeten blijven of af moeten haken.

Voor de laatste wordt het onderscheid tussen groepsreligie en groeireligie bijzonder nuttig. Het opent hun de ogen voor het feit dat hun denominatie hoe dan ook beide richtingen in zich verenigt. Wat daarin niet verenigbaar lijkt met het gezond verstand en de neiging heeft om mensen van elkaar te scheiden, maakt deel uit van de groepsbeschermende versie van religie. In de versie Levensreligie staat het christendom - zoals we later nog veel duidelijker zullen zien - voor christen-zijn, hetgeen een levenshouding is volgens de maatstaven die Jezus erop nahield. De basis immers van de prediking van Jezus was de liefde voor alle mensen ongeacht hun afkomst of geloof.

Christenen die bereid zijn te accepteren dat hun denominatie beide versies van religie omvat zullen geen moeite hebben om de juiste weg te vinden voor het oplossen van hun moeilijkheden met religie. Zij hoeven er slechts op te letten, dat ze in hun antwoord op de vragen en noden van anderen de juiste prioriteiten stellen. Aan het inachtnemen van normen en waarden moet de voorrang worden gegeven. Trouw aan de traditie is daaraan ondergeschikt. Als men de juiste prioriteiten stelt zal men zien dat het mogelijk is een waarachtig christen te zijn en samen met alle andere mensen te streven naar de hoogste graad van mens-zijn zonder de band met de eigen geloofsgemeenschap te verliezen. Maar wat gebeurt er als men de keuze omdraait en de traditie enerzijds belangrijker vindt dan een juiste manier van leven en anderzijds het instituut van meer belang dan de mensheid? Mensen die dat doen zullen opvallend goed rooms-katholiek, orthodox, anglicaans of doopsgezind zijn maar niet veel weg hebben van christenen.

Hoofdstuk 3

Hoe religie kan worden gezien als uiting van volwassenheid

We hebben de groepsbeschermende versie en de Levensversie van religie onderzocht en zo gezien hoe belangrijk het in onze moderne wereld is om religie als een bewuste keuze voor eigen groei op te voeren. Maar het is allerm minst gemakkelijk een religie, inclusief het christendom, in haar Levensversie uit te dragen. Er moeten daarvoor heel wat hindernissen worden overwonnen. De meest in het oog springende is ongetwijfeld de taal.

Religie gebruikt een eigen taal om de visie die zij uitdraagt te verkondigen. Deze visie is enerzijds zo verheven maar behoort anderzijds zozeer tot het niveau van het onderbewustzijn dat ze in de alledaagse omgangstaal van mensen niet kan worden uitgedrukt. Voor religie is er geen andere keuze dan zich te bedienen van parabels, beelden, mythen en symbolen. Het gebruik van beelden doet het gewoonlijk erg goed als je iets wil duidelijk maken. Maar het probleem met de religieuze beeldspraak is dat deze lang geleden is ontstaan en dat men sindsdien niets aan de vorm ervan heeft gewijzigd. Het resultaat is dat moderne mensen grote moeite hebben om te begrijpen wat religies eigenlijk te zeggen hebben. De ondoordringbaarheid van religieus woordgebruik en als gevolg daarvan de onverstaaenbaarheid van de religieuze boodschap zijn waarschijnlijk de factoren die het meest ertoe hebben bijgedragen, dat de mens thans van religie vervreemd is geraakt.

Hier ligt echt een taak voor onze godsdienstleraren om mensen van hun tijd te helpen deze taalbarrière te overwinnen. Om te illustreren hoe dit zou kunnen worden gedaan, lichten we ter analyse er hier een leerstelling uit, waarmee mensen de grootste moeite hebben, de openbaring. De term 'openbaring' is cruciaal voor een goed begrip van elke theïstische religie. Alle theïstische religies verklaren dat hun geschriften door een goddelijk wezen zijn geopenbaard.

1. De openbaring: de werkelijkheid erachter

In onze huidige wereld zijn er heel wat mensen, die zich ongemakkelijk voelen bij de voorstelling van een Wezen of van wezens uit een andere wereld die met mensen communiceren. Zij hebben helemaal moeite met het idee van een hiernamaals. Heel wat mensen vragen zich af of God/resp. goden, hemel en hel geen verzinself of producten van verbeelding zijn van primitieve volken. De twee meest gehoorde reacties op deze kwestie vertegenwoordigen zo'n extreem standpunt dat zij aan de werkelijke zaak voorbijgaan.

kerstfeest. Pasen wordt een week à tien dagen later gevierd dan in de katholieke en protestantse kerken.

In hun omgang met religieuze afbeeldingen verschillen de orthodoxen eveneens van zowel de katholieken als de protestanten. Doordat ze helemaal geen driedimensionale afbeeldingen of beelden gebruiken, verschillen ze van rooms-katholieken, die daar juist een overvloedig gebruik van maken. Omdat zij tweedimensionale afbeeldingen of schilderijen gebruiken die zij 'iconen' noemen, verschillen ze van protestanten, die helemaal geen afbeeldingen dulden, of slechts in zeer beperkte mate.

Ook ten aanzien van priesters en monniken hebben zij een heel eigen traditie. Het leven in een klooster staat hoog in aanzien, en monniken zijn er in groten getale. In dit opzicht staan zij dicht bij de katholieke Kerk en verschillen ze van het protestantisme, waar - mogelijk doordat er meer belang gehecht wordt aan de huwelijkse staat of het wereldlijke leven - het aantal monniken betrekkelijk klein is. Met betrekking tot het priesterschap is het echter net andersom. Zij staan dichter daarin bij de protestantse kerken dan bij de katholieke. Het celibaat is voor priesters, behalve bisschoppen, niet vereist. Priesters zijn er in de regel getrouwd.

Het aantal leden van de orthodoxe kerken is veel kleiner dan in het verleden het geval was. Ze verloren alle gebieden in het Midden-Oosten aan de islam. Voorts werd in Rusland, dat thans de grootste kerkprovincie van het orthodoxe christendom is, de kerk tenminste tot nog maar zeer korte tijd geleden nagenoeg volledig aan banden gelegd. Vanuit religieus opzicht is de geringe numerieke sterkte wellicht geen teken van zwakte. Het wordt algemeen toegegeven dat het aantal mensen dat valt onder de orthodoxe kerken zo laag is, omdat zij altijd bij invasie of onderdrukking een religieuze politiek van geweldloosheid of geweldloze weerbaarheid hebben gevolgd.

De Rooms-Katholieke Kerk

Van de drie belangrijkste aftakkingen van het christendom is de Rooms-Katholieke Kerk in ledenaantal het grootst en bestuurlijk het sterkst. Haar kracht ligt hoofdzakelijk in het feit, dat zij vanuit één centrum wordt geleid. De paus, die volgens de traditie bisschop van Rome is, is de religieuze leider van de gehele Katholieke Kerk. De bisschoppen, die verspreid zijn over de gehele wereld, delen de bestuurlijke macht met de paus, maar zij moeten zich in alle kwesties betreffende de geloofsleer volledig aansluiten bij de bisschop van Rome. In alle beslissingen aangaande geloof en zeden wordt de paus door de traditionele katholieken geacht absoluut geen vergissing te kunnen maken of in hun eigen terminologie 'onfeilbaar' te zijn.

Telkens weer vragen mensen binnen en buiten de Kerk zich af, wat voor zin het heeft om het leergezag van de Kerk in de handen te leggen van een mens, en hoe legitiem dat is. Soms werd het betwist, en zoals we hierboven zagen, zijn zelfs afscheidingen en schisma's er het gevolg van geweest. Het is niet onmogelijk dat het gecentraliseerde bestuursstelsel van de Rooms-Katholieke Kerk zijn wortels heeft in de tijd, dat de paus niet alleen het religieuze leergezag had over de Kerk maar ook de politieke leider was van de pauselijke staat.

Een tweede oorzaak van de kracht van de katholieke organisatie kan heel goed gelegen zijn in het feit dat het bestuur in handen is van mannen, die allemaal celibatair leven. In de Rooms-Katholieke Kerk zijn niet alleen de paus en de bisschoppen ongetrouwd, maar ook alle priesters, d.w.z. diegenen aan wie de leiding is toevertrouwd over de religieuze eredienst. Behalve priesters heeft de Rooms-Katholieke Kerk ook een groot aantal monniken en nonnen. De laatste tijd is dit wat teruggelopen, maar nog in het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw waren er wel 230.000 monniken en 710.000 nonnen. Hoewel zij niet direct kunnen worden betrokken bij de leiding over de eredienst of bij het bestuur van de plaatselijke gemeenschappen, de parochies, verlenen zij hulp bij heel veel bijzondere activiteiten op het gebied van missie, maatschappelijk werk en onder-wijs en opvoeding.

Gezien het feit dat het aantal nonnen dat van de monniken ver overstijgt en dat in hun handen een grote verantwoordelijkheid is gelegd voor de dienende taak van de Kerk op het educatieve en sociale vlak, kunnen we zeggen dat vrouwen een belangrijke rol spelen in de R.-K Kerk. Jammer is echter dat deze dienende taak niet open staat voor getrouwde mensen. In de Katholieke Kerk hebben leken erg weinig te zeggen. De laatste jaren is een serieuze poging ondernomen om deze traditie om te buigen en getrouwde mannen en vrouwen enige verantwoordelijkheid in bestuurszaken van de Kerk toe te staan. Maar dat deze erg veel kans zou maken is nog niet te zien. Het belang dat in de Katholieke Kerk wordt gehecht aan het celibaat kent nergens zijn weerga, behalve dan misschien in het Theravada Boeddhisme.

Critici verwijten de Room-Katholieke Kerk, dat zij te zeer betrokken is op zichzelf en niet open staat voor nieuwe denkpatronen. Van andere denominaties en andere religies komt de kritiek, dat zij zichzelf teveel wil afschermen en zich daarom absoluut niet inlaat met welk religieus gedachtegoed ook dat niet tot haar eigen traditie behoort. In al deze kritiek zit iets waars; we hoeven daarvoor niet veel verder terug te kijken dan naar het jongste verleden van de Katholieke Kerk. De eerlijkheid gebiedt ook te zeggen dat hierin in de Katholieke Kerk van onze moderne tijd verandering begint te komen.

Het meest opvallende teken van zo'n verandering kan men zien in de documenten die zijn voortgekomen uit het laatste concilie van de Rooms-Katholieke Kerk, dat

De eerste reactie is die van de rationalisten voor wie niets waar is wat niet met de zintuigen kan worden waargenomen. Zij stellen zoveel vertrouwen in de kracht van de logica dat er voor hen geen kennis mogelijk is buiten de analytische wetenschappen. Voor hen behoort alles wat geen wetenschap is tot het terrein van de fictie. De tweede reactie komt van de groep die we 'fundamentalisten' noemen en die je in praktisch alle religies aantreft. Zij houden eraan vast dat God, resp. goden, hemel en hel op dezelfde wijze bestaan als beschreven is in hun boeken, overleveringen en geloofsleer. De beschrijvingen moeten woord voor woord letterlijk worden genomen omdat zij zijn 'geopenbaard', zoals dat heet. Het is niet verwonderlijk dat rationalisten en fundamentalisten altijd met elkaar overhoop hebben gelegen.

Wat deze 'extremisten' over het hoofd zien is dat religieuze taal poëtisch en verbeeldend is. Zij vergeten dat zelfs bij alledaagse dingen datgene wat ons verzekerd wordt met behulp van beelden slechts gedeeltelijk waar is. Neem nu een eenvoudige bewering als 'Zij is een roos' over een leuk meisje dat vlak bij je staat. Zo'n uitlating zal niemand aanleiding geven naar rozenblaadjes op haar gezicht te gaan zoeken. Iedereen weet dat hier is bedoeld, dat de natuurlijke aantrekkingskracht van de roos ook in haar gezicht is te vinden. Maar sommige mensen gebruiken dit gevoel voor poëzie niet binnen het religieuze spraakgebruik.

Het hiernamaals

Laten we eens kijken naar de woorden 'hemel' en 'hel'. In de gebruikelijke voorstelling van mensen is de hemel een plaats 'hierboven' waar alles wat goed, aantrekkelijk en innemend op aarde is in de hoogste graad van intensiteit kan worden aangetroffen. De 'hel' is een plaats 'hieronder' waar alles wat slecht, afstotend en onaangenaam op aarde is eveneens geïntensiveerd aanwezig is. Als je dit letterlijk neemt is niets minder waar dan 'hel' en 'hemel'. Maar anderzijds zou niets anders dan hemel en hel respectievelijk de geestverheffende kracht van een juiste levenswandel en de mensonterende kracht van een verkeerd leven kunnen uitdrukken. Hemel en hel zijn louter beelden van het mentale niveau waarop mensen hun leven hier en nu kunnen doorbrengen. Daarom zouden we van religie moeten zeggen wat Pablo Picasso van kunst zei: "Kunst is een leugen die ons de waarheid laat zien". Het gepraat over hemel en hel is dan ook erg betrekkelijk maar zolang we mensen blijven ontkom je er niet aan.

Erg veel verschilt het praten over God of goden daarvan niet. Het godsbegrip is iets wat alle godsdiensten gemeen hebben en in alle godsdiensten is dit gevormd naar het beeld van de mens. Zoals mensen hebben God en goden een leven en intelligentie. Ze beschikken over de mogelijkheid om lief te hebben en te worden bemind. Zij hebben zelfs de neiging om in woede of haat te ontsteken en wraak te nemen. Zij kunnen zowel helpen als schade berokkenen. Het enige wat zij niet hebben - behalve in verhalen over incarnaties - is een lichaam. Dat komt omdat een

lichaam aan dood en ontbinding doet denken. Niettemin kunnen goden mannelijk of vrouwelijk zijn en zelfs een huwelijk aangaan. Het joods-christelijke concept van God als vader gaat van de vooronderstelling uit dat God mannelijk is.

Als mensen hun eigen vorm aan God resp. goden hebben gegeven dan is dat omdat dit de enige manier is waarop zij de mysteries van het leven kunnen uitdrukken waartoe het logisch redenerende verstand geen toegang heeft. Het is zoals Xenophanes, de Griekse filosoof, heeft gezegd: "Als paarden en stieren handen hadden om te tekenen, zouden de paarden god als een paard en de stieren god als een stier hebben getekend."

Het feit dat het menselijk concept van God of goden louter een schepping is van de verbeelding valt niet te ontkennen. Maar anderzijds kan niemand ook ontkennen dat het nuttig en verdedigbaar is. Het is jammer dat godsdienstleraren tot nu toe te weinig moeite hebben gedaan een onderscheid te maken tussen het beeld en de realiteit die het voorstelt. Het gevolg is dat veel mensen die geïnteresseerd zijn in religie niet weten wat ze ervan moeten denken. Zij bevinden zich in de situatie van de man die met een beker in zijn hand staat en zegt: "Ik kan het niet drinken want het is te heet, maar ik kan het ook niet weggooien want het is melk". Met dit dubbele gevoel kijken veel mensen tegenwoordig tegen hun eigen geloof aan. Zij kunnen het niet accepteren omdat het zo vaak tegen het gezond verstand in gaat, ze kunnen het niet verwerpen omdat het zo'n sterk beroep doet op hun hart.

De inhoud van een openbaring

Nadat we een algemene inleiding hebben gekregen op de taal van religie, die tot een andere wereld behoort, kunnen we nu onderzoeken wat de boodschap is die achter het beeld van de goddelijke openbaring schuilgaat. In de regel gaan alle religies ervan uit dat de leer die zij uitdragen door een goddelijke of quasi-goddelijke persoon is geopenbaard.

Om te kunnen begrijpen wat openbaring impliceert moeten wij beginnen met de vraag wat de werkelijkheid is die zo ver boven het menselijk bevattingsvermogen uitgaat dat een openbaring door een bovenmenselijke macht noodzakelijk wordt. Inderdaad is er zo'n werkelijkheid. Ze is niet iets wat ver buiten ons gezichtsveld valt. Het is alsof we er midden in staan of er deel van uitmaken, zo nabij is ze ons. Het is ons leven. Voor ieder van ons is het leven een mysterie. Als mens bezitten we allemaal iets wat we 'leven' noemen. Maar *wat* leven is en *hoe* het te leven op de juiste manier, dat weten we niet. Voor alle mensen is het leven een ongelooflijk raadsel. We kunnen allemaal om ons heen kijken zonder enig bewijs te vinden voor een vast plan of doel voor ons bestaan als individu. Iedereen begint zijn aardse leven alsof hij uit het niets komt en beëindigt het als het ware door nergens

plaatsvond van 1962-1965 en het 'Tweede Vaticaans Concilie' wordt genoemd. Het concilie heeft aangetoond dat de Katholieke Kerk zich ervan bewust wordt hoe nodig en zinvol het is om haar traditionele houding tegenover andere culturen, andere religies en andere christelijke kerkgenootschappen opnieuw te bezien. Kortom, zij wordt zich bewust van de noodzaak om zich met de hedendaagse problemen van de maatschappij bezig te houden.

De protestantse kerken

Wat iedereen die naar het protestantisme kijkt als eerste kenmerk opvalt is de veelvormigheid ervan. De versplintering in denominaties die we zien in het stelsel van protestantse kerken is niet te vergelijken met die in de orthodoxe kerken of in de katholieke kerk. De Protestantse Kerk als eenheid apart genomen is slechts een agglomeraat van een groot aantal onafhankelijke christelijke gemeenschappen.

Door de verdeeldheid in groepen en subgroepen zou men de indruk kunnen krijgen dat het protestantisme zwak is. Maar de institutionele veelvormigheid behoort tot het specifieke karakter van het protestantisme. Daarvoor koos het toen het zich sterk maakte voor liberalisme in het religieuze denken als intrinsiek element van het christendom. Het protestantisme hangt het principe aan dat mensen de vrijheid moeten hebben om zelf, ieder voor zich persoonlijk, onder leiding van de Geest hun invulling aan het begrip religie te geven. Dat principe vervangt het beginsel, waarvan de Katholieke Kerk uitgaat en dat van gelovigen verlangt, dat zij zich onderwerpen aan één leergezag.

Als we het van die kant bekijken is het protestantisme niet zwak. Het levert een sterke bijdrage aan het christendom op weg naar de toekomst. In wezen zorgde het protestantisme ervoor, dat het christendom het moderne wetenschappelijke tijdperk betrad. Om de rol van het protestantisme objectief en in zijn context te begrijpen is het beter het als tak van het christendom niet los te zien van het katholicisme en het orthodoxe geloof. Wat het heeft bijgedragen aan het christendom wordt inzichtelijker als het gezien wordt als een verschijnsel dat het hele christendom doordringt, het verschijnsel namelijk van zelfkritiek en zelfonderzoek.

Het protestantisme hielp het christendom zichzelf de vraag te stellen in hoeverre het christendom echt christelijk was, en in hoeverre het relevant was voor de wereld waarin we thans leven. Of het antwoord dat het protestantisme gaf er helemaal mee doorkon is een andere zaak. Maar het feit dat het christendom als wereldgodsdienst door het protestantisme tot het besef kwam van de noodzaak tot zelfkritiek kan nooit worden ontkend en zal altijd tot zijn verdiensten moeten worden gerekend.

Het protestantisme maakte het traditionele christendom op een aantal gebieden bewust van zijn tekortkomingen. Twee daarvan verdienen het speciaal te worden genoemd. Allereerst liet het de plaats zien die de leken en met name getrouwde mensen in de Kerk zouden moeten innemen. Het westerse christendom werd tot in de 16e eeuw vooral bepaald door mensen die niet deelnamen aan het gezinsleven, namelijk bisschoppen, priesters, monniken en nonnen, die allen de gelofte van het celibaat hadden afgelegd.

Ten tweede liet het zien dat religie, wilde ze mensen echt iets te zeggen hebben, verstaanbaar en dus in hun eigen taal toegankelijk moest zijn. Het protestantisme introduceerde liturgische diensten in de volkstaal en maakte de Bijbel door vertalingen in de moedertaal voor de mensen toegankelijk. Wat het protestantisme deed was niet nieuw. Wat werd ingevoerd had al in het vroege christendom bestaan. Getrouwde mensen speelden een grote rol in het vroege christendom en religie werd uitgedrukt in de taal van de mensen zelf. Het was het christendom van een latere tijd dat deze aspecten onderdrukte.

Wat het protestantisme leerde was de Katholieke Kerk lange tijd een doorn in het oog en werd door haar zelfs totaal ontkend. Dat zal wel gekomen zijn door de agressieve manier waarop dit aanvankelijk werd uitgedragen. Zijn doel heeft het echter geenszins gemist. Zelfs al is het dan wel vierhonderd jaar later, de Katholieke Kerk heeft haar lesje geleerd en de praktijk van het houden van liturgische diensten in de volkstaal ingevoerd. De protestanten zagen niet alleen de tekortkomingen van de Rooms-Katholieke Kerk die voorafgingen aan de Reformatie. Mettertijd zagen zij hun eigen tekortkomingen eveneens. Zo'n 400 jaar na de Reformatie ontdekten zij de schadelijke gevolgen die zij juist door het gebrek aan eenheid en de vele verschillen van mening tussen hun organisaties moesten ondervinden. Zij zagen het belang ervan in om tussen de kerkgenootschappen onderling een geest en een programma van samenwerking te ontwikkelen.

De beweging die dit moest bevorderen heette de 'Oecumenische Beweging', wat men vertaald in eenvoudiger taal 'Een-Kerk-Beweging' zou kunnen noemen. De centrale organisatie genaamd de 'Wereldraad van Kerken', die dateert uit 1948, geldt als het eerste en grootste succesvolle resultaat van deze beweging. Deze organisatie heeft meer dan driehonderd kerkgenootschappen onder haar paraplu gebracht en voorziet deze van een samenwerkingsplan met behoud van de eigen identiteit. De Orthodoxe Kerken hebben het lidmaatschap ervan aanvaard. De Rooms-Katholieke Kerk, die lange tijd erg vijandig stond tegenover elk protestantisme, heeft een samenwerkingsverband met deze Wereldraad van Kerken.

III. NIEUWE KERKEN EN BEWEGINGEN

De liberale geest die door de protestantse Reformatie was ontketend was zelfs binnen de Hervormde Kerken niet tegen te houden. In de 19e en 20e eeuw leidde ze

naar toe te gaan. Het menselijke verstand dat zich baseert op de natuurlijke zintuigen weet hierop geen antwoord.

Maar het vreemde is dat hoewel de analytische rede, die algemeen wordt gezien als de bron bij uitstek voor de menselijke kennis, niet in staat is een antwoord te geven op het mysterie van het leven, mensen toch op een of andere manier zo'n antwoord hebben, tenminste voor zover het nodig is om aan hun eigen bestaan een zin te geven. Als zij niet door de analytische rede tot die ontdekking zijn gekomen, wat zou dan de bron van hun kennis kunnen zijn? Het logisch lijkende antwoord dat in overeenstemming is met het wijdverbreide geloof in God of in goden, is hier 'de openbaring door God'.

Als beeld is het begrip openbaring erg zinvol. Het geeft aan dat er meer te zeggen valt over het werkelijke leven dan waartoe het analytisch verstand kan door-dringen. Maar als het woord wordt beschouwd als een verwijzing naar een actuele gebeurtenis waarbij een God afdaalt om op enig moment aan iemand persoonlijk een of andere waarheid te onthullen, dan kan dit tot ongerijmdheden leiden.

Een goed voorbeeld hier is de manier waarop het woord algemeen met betrekking tot de drie godsdiensten wordt gebruikt, die hun oorsprong vinden in het Midden-Oosten, het jodendom, het christendom en de islam. Alle drie geloven deze in één God en zij beweren dat hun godsdienst in de institutionele vorm van vandaag is geopenbaard door dezelfde God. Toch verschillen zij nogal in hun leer en is er tussen hen, zoals de geschiedenis laat zien, altijd en eeuwig sprake van rivaliteit.

Voorts is het ongerijmd, dat terwijl die godsdiensten uit het Midden-Oosten hun toevlucht nemen tot openbaring om het authentieke karakter van hun geloof te bewijzen, de religies van Indiase origine zoals het hindoeïsme, het boeddhisme en het jainisme dit zonder beroep daarop doen. Zulke ongerijmdheden doen zich voor als iemand vergeet dat 'openbaring' niets anders is dan een beeld om een werkelijkheid uit te drukken die anders voor ons niet uit te drukken is.

Wijsheid

Het is ook belangrijk hier op te merken dat openbaring niet het enige beeld is dat gebruikt werd om toegang te vinden tot de moeilijk toegankelijke bron van supra-rationele kennis. Een ander beeld, dat sinds mensenheugenis bestaat, is dat van de 'wijsheid', die gepersonifieerd werd voorgesteld als een vrouwelijke godheid. Het beeld van de Godin Wijsheid die de mensen verlicht en hun de weg wijst naar het ware geluk komt in vele religies voor, met name in het jodendom en het mahayana-boeddhisme. In het bijbelboek Spreuken wordt zij voorgesteld als iemand die de mensen oproept haar pad naar het ware geluk te volgen:

Zie de Wijsheid roept,
het Inzicht laat zijn stem horen.
De HEER schiep mij aan het begin van zijn wegen,
nog voor zijn werken, van oudsher.
Uit eeuwigheid ben ik gevormd,
vanaf het begin, voordat de aarde ontstond.
Welnu, zonen, luister naar mij:
gelukkig degenen die zich aan mijn wegen houden!
Luister naar mijn onderricht, zodat je wijs wordt,
en onttrek je er niet aan. (Spr 8, 1, 22-23, 32-34)

In de *Pragna-paramita Sutra* (verhandeling over de Deugd Wijsheid) van het mahayana-boeddhisme zien we mensen die zich richten tot de Godin Wijsheid:

Eer u, Gij Volmaakte Wijsheid,
Grenzeloze Diepte, die het denken overstijgt,
Onbevlekt zijn al uw leden,
En volmaakt wordt wie u diepte peilt...
Boeddha's, die de wereld leren,
Voelen met u mee als eigen zoons.

Het beeld van de Godin Wijsheid hierboven verschilt niet van dat van de 'openbaring' als we dit zien als een verwijzing naar de suprarationele natuur van de kennis die de mens vertelt hoe hij het best kan leven. Zo kunnen wij er ook van uitgaan, dat niet-religieuze begrippen als 'inzicht' en 'intuïtie' in het kader van zelf-onderzoek kunnen worden gebruikt om te verwijzen naar de suprarationele natuur van de kennis die eraan ten grondslag ligt. Maar daarvoor moeten we begrijpen, dat hoezeer 'inzicht' ook samenhangt met logisch denken het er toch van verschilt.

Intuïtief inzicht en logisch denken

Hoewel intuïtief inzicht verschilt van logisch denken, vindt het zijn oorsprong in dezelfde geest en er bestaat dan ook een verband tussen die twee. Dat ze van elkaar verschillen betekent niet dat ze met elkaar in tegenspraak zijn of niet in harmonie. Zoals de activiteiten van de uitwendige zintuigen horen en zien van elkaar verschillen, zo verschillen intuïtief inzicht en logisch denken in de inwendige geest. Maar evenals horen en zien niet ongelijkwaardig zijn, zo is dat het geval met intuïtief inzicht en logisch denken.

Het is belangrijk om er hier even bij stil te staan, dat zowel het logische denken als het intuïtieve inzicht uiteindelijk het welzijn van de mens ten doel hebben. Maar de invalshoek en de benadering is bij beide verschillend. Het logisch denkende verstand houdt zich bezig met de mens in zijn fysieke, zijn quantatieve of meetbare vorm, het intuïtieve inzicht met zijn gedragingen of kwalitatieve aspecten.

tot de opkomst van een groot aantal Nieuwe Kerken, die hier en daar bekend staan als 'sekten' of 'nieuwe bewegingen'.

De meeste ervan werden door individuele personen gesticht, die afkomstig waren uit protestantse kringen. Niettemin zijn deze kerken qua vorm en doel zo onconventioneel en oorspronkelijk dat het moeilijk is hen tot de protestantse kerken te rekenen. Voor het gemak kan men ze als groep beter de 'post-protestantse kerken' of eenvoudig 'nieuwe kerken' noemen. Naar hun voorliefde voor bepaalde uitingen kunnen deze nieuwe kerken worden onderverdeeld in vier groepen: a) de Adventisten, b) de kerken van de Pinksterbeweging, c) de Rationalisten en d) mengvormen.

Adventisten leggen de nadruk op de wederkomst van Christus als rechter op het einde van de wereld, dat zij nabij achten. Van de hedendaagse Adventisten noemen we naast *Abrahamic Faith* en *Primitive Adventist Christian Church* de ook in Nederland voorkomende Zevende Dagsadventisten, de Adventkerk en de Getuigen van Jehova.

De Pinksterbeweging, die ook in Nederland in de Verenigde Pinkstergemeenten actief is, richt haar aandacht op de werking van de Heilige Geest in de harten van de mensen persoonlijk. Men vindt haar veel in Engelstalige landen onder namen als *Assemblies of God*, *Church of God in Christ*, *United Pentecostal Church*, enz.

De Rationalisten benadrukken de noodzaak om de rede in acht te nemen bij het spreken over religie. Kerkengenootschappen die tot deze stroming behoren zijn die van de Unitariërs, de Scientology-Kerk, enz.

De kerkgenootschappen die niet in deze categorieën vallen moeten onder de 'mengvormen' worden gerangschikt. We kunnen hiervan noemen: De Kerk van Christus van de Heiligen van de Laatste Dagen (of Mormonen) en de *Unification Church of the Holy Spirit*.

Het aantal christelijke kerken dat in het post-protestantse tijdperk is opgekomen en nog opkomt is zo groot dat het voor niemand mogelijk is om ook maar de namen ervan te onthouden. Sommige kerken zijn zo kort geleden gesticht dat de grondleggers ervan nog in leven zijn. Er is geen twijfel over mogelijk dat dit proces zal doorgaan en er ook in de toekomst steeds opnieuw kerken zullen worden gesticht.

Hoe weinig traditioneel deze nieuwe kerken ook mogen zijn, één kenmerk hebben ze praktisch alle met elkaar gemeen. Zij zijn erg populair. Zij oefenen vooral op jongeren een aantrekkingskracht uit, die de meeste traditionele kerken lijken te missen. De reden voor die populariteit kan heel wel zijn, dat ze een gat opvullen dat door traditionele kerken is gecreëerd. Daarom moeten we zeggen dat de nieuwe bewegingen een belangrijke rol in de hedendaagse maatschappij spelen.

IV. DE OPLOSSING VOOR DE VERDEELDHEID

In het kort is dat het verhaal van de evolutie van het christendom tot de 21ste eeuw met zijn veelheid aan verschillende denominaties en ideologische groeperingen. Het beeld dat het scheidt van een verdeeld, versplinterd christendom is niet aantrekkelijk. Wat zo verontrustend is aan deze verdeeldheid is waarschijnlijk nergens scherper uitgedrukt dan in de reeks cartoons, die staat in de *World Christian Encyclopedia*¹. De reeks cartoons - de enige in de hele encyclopedie - bestaat uit vier vakken. In elk daarvan zie je een oude man met weinig haar op zijn hoofd, waarschijnlijk als teken van ouderdom en wijsheid, een uitspraak doen. Al zijn uitspraken gaan over een man, die Jezus heette en over de kerk die hij stichtte. De uitspraken zijn achtereenvolgens: a) ongeveer 2000 jaar geleden vroegen ze deze man wat volgens hem zijn belangrijkste boodschap was; b) Hij zei: "Heb elkaar lief"; c) deze boodschap resulteerde in 20.780 verschillende religieuze kerkgenootschappen; d) en alle hebben ze een afkeer van elkaar!

Belangrijk is echter dat we ons niet van ons stuk laten brengen of wanhopig worden over wat gebeurd is, maar dat we realistisch zijn en gaan kijken waar de oplossing voor het probleem ligt. De verdeeldheid waarmee we geconfronteerd worden is een probleem dat bij het christendom in zijn institutionele vorm behoort en niet bij het christendom als uiting van christen-zijn, van een spirituele instelling.

Als we het christendom, zoals dit in het hele boek gedaan wordt, zien als een vorm van spiritualiteit of als iets wat mensen een visie geeft op authentiek leven, dan kunnen we ervan verzekerd zijn dat leden van verschillende gezindten zich spontaan verenigd zullen voelen en dat de barrières die hen scheiden als vanzelf zullen wegvallen. Wat we nooit zouden moeten vergeten is dat de versie van het christendom die echt christen-zijn inhoudt de spirituele dimensie in zich draagt om een diepgevoelde eenheid tussen christenen van alle gezindten tot stand te brengen, en - wat niet minder belangrijk is - tussen christenen en niet-christenen.

ten. Beide vormen van kennis en ook waartoe deze leiden, namelijk wetenschap en religie, beschouwen menselijk welzijn als de bevrijding van een aantal vormen van pijn of lijden. De wetenschap poogt de mensheid te bevrijden van de fysieke aspecten van lijden, religie van de geestelijke of innerlijke. Beide vormen van verlichting zijn nodig en daarom vullen die twee elkaar functioneel prachtig aan.

Het begin van logisch denken en intuïtief inzicht ligt echter ergens anders. Het logisch denken kan zelfs plaatsvinden in iemand die op zichzelf is betrokken. Intuïtief inzicht komt alleen op in hen die oprecht zoeken naar de juiste manier van leven. Het logisch denken onderzoekt de werkelijkheid door te kijken naar de buitenkant ervan; intuïtief inzicht krijgt men door zich te verdiepen in iemands leven. Het logisch denken tracht de dingen ten volle te verklaren en ontdekt nieuwe mogelijkheden. Intuïtief inzicht ontwikkelt zich bij het beschouwelijk overwegen van het leven en de levenswandel, waarbij eeuwenoude waarden in een nieuw licht verschijnen. Daarom is de zekerheid of de overtuiging die door beide over iets ontstaat niet hetzelfde.

Een voorbeeld zou dit punt kunnen toelichten. Volgens het logisch denkend verstand zijn twee helften beter dan één. Twee halve krentenbolletjes zullen een hongerige maag beter vullen dan één. Maar laten we eens veronderstellen dat een hongerlijder die zijn bol in tweeën gebroken heeft een kind naast zich ziet staan dat ook honger blijkt te hebben. Hij deelt zijn bol met het kind door hem de ene helft te geven. Hij voelt gewoon dat dit het beste is.

Welk logisch argument kan deze beslissing rechtvaardigen? Iets in hem zegt de man dat hij met de ene helft van zijn bolletje beter af is dan als hij ze allebei had opgegeten. Dit intuïtieve inzicht is vanuit het standpunt van het logisch denkend verstand onlogisch. Maar de logica van het intuïtieve inzicht werkt op een ander niveau, het niveau niet van bestaande feiten maar van waarden. Omdat het om waarden gaat is het het intuïtieve inzicht waarop het geweten stoelt. Het is het geweten, dat iemand zegt wat in de gegeven omstandigheden juist is om te doen.

Verlichting en intuïtief inzicht

Het klassieke voorbeeld van de onvoorstelbare manier waarop het intuïtieve inzicht werkt is de ervaring in het leven van de Boeddha, die altijd de 'Verlichting' wordt genoemd. Op de leeftijd van 29 jaar begon Siddharta Gautama zijn intensieve zoektocht naar een manier om het 'lijden' (dukkha) of de levensangsten te overwinnen en de toestand van innerlijke vrede te bereiken. Zes jaar lang ging hij zonder veel resultaat naar scholen van strenge asceten en leraren die de ziel door meditatie in verrukking brachten. In alle rust mediterend in de schaduw van een brede boom vond hij tenslotte wat hij zocht. Deze ontdekking staat bekend als 'verlichting' of 'bewustwording'. Het is de verlichting, die het intuïtieve inzicht voortbrengt.

¹ Barrett David B., *World Christian Encyclopedia: A Comparative Study of Churches and Religions in the Modern World AD 1900-2000*, Oxford University Press, 1982, p. 17

Het is niet onmogelijk dat traditionele theïsten moeite hebben openbaring gelijk te stellen aan intuïtief inzicht. Hun bezwaar zou zijn dat deze vorm van inzicht uit het individu zelf en openbaring van buitenaf komt. Maar moeten we dit inzicht opvatten als een activiteit die begint en eindigt binnen het brein van iemand persoonlijk? Zo'n vraag mag vreemd klinken en zelfs bizar, maar het is er wel een, die de bekende psychoanalist Carl Gustav Jung het stellen waard vond. Zijn antwoord verdient het hier ter overdenking gegeven te worden. Hij is van mening dat intuïtief inzicht niet zozeer het resultaat is van de activiteit van een individuele geest maar veeleer van een universeel bewustzijn dat via de geest van iemand werkt.

Dit is de reden waarom ik verschil maak tussen dat wat ik door inspanning van mijn eigen bewustzijn heb gemaakt of verkregen en datgene wat duidelijk en onmiskenbaar een product is van het onbewuste. Iemand kan daartegen inbrengen dat het zogenaamde onbewuste niets anders is dan mijn eigen geest en dat zo'n differentiatie dan ook overbodig is. Maar ik ben er nog helemaal niet zo zeker van of het onbewuste slechts mijn geest is, omdat de term 'onbewust' betekent dat ik me er zelfs niet bewust van ben... Mijn psychologische praktijk heeft me keer op keer laten zien dat bepaalde capaciteiten uit een psychische gesteldheid voortvloeien die meer omvat dan het bewustzijn. Er blijkt vaak een buitengewoon analytisch vermogen, inzicht of kennis uit, die het bewustzijn niet kon voortbrengen. We hebben een geschikt woord voor zulke voorvallen: Intuïtief inzicht creëer je niet, het komt tot je.¹

In dit opzicht is zelfs de manier waarop de Boeddha als non-theïst keek naar zijn eigen verlichting verhelderend. Zelfs al was hij met hart en ziel hiernaar voor zichzelf op zoek, toch zag hij zijn verlichting niet als iets wat hij persoonlijk had teweeggebracht. Hij zei van dat moment van geestelijk ontwaken: "Een gebied van kennis en inzicht ging voor mij open. Niets kan mijn geestelijke bevrijding ongedaan maken."² De voorstelling van een veld van inzicht dat bij intuïtie voor je opengaat geeft aan dat er meer over gezegd kan worden dan dat het uitsluitend een activiteit is van de individuele geest.

Deze korte uiteenzetting laat zien dat als we het goed bij onszelf nagaan de flits van het intuïtieve inzicht of de ingeving heel goed de werkelijkheid zou kunnen zijn die in het beeld van 'openbaring' ligt opgesloten. Zo'n interpretatie is van grote waarde als men op een volwassen manier wil begrijpen wat ermee bedoeld wordt als men zegt, dat de geschriften van religies als het jodendom, het christendom en

¹ Carl Gustav Jung, *Psychology and Religion*, New Haven, Yale University Press, 9th printing 1955, p. 46-49

² Voor meer details hierover zie Antony Fernando en Leonard Swidler *Buddhism Made Plain*, Orbis, New York, 1985

Hoofdstuk elf

OPVATTINGEN OVER JEZUS CHRISTUS

Hoe verdeeld het christendom qua organisatie en bestuur ook mag zijn, toch moeten we zeggen dat er verscheidene geloofsopvattingen zijn die alle denominaties gemeenschappelijk hebben. De meest belangrijke en ook de meest complexe daarvan zijn die over Jezus Christus. In de geschiedenis van het christendom heeft de kwestie van de persoon van Jezus tot eindeloos veel onenigheid aanleiding gegeven. Als gevolg daarvan kun je vandaag de dag in het christendom niet alleen kennis nemen van wat Jezus leerde, maar van ook wat over hem wordt geleerd.

Om de geloofsopvattingen van de christenen te weten te komen is niet zo moeilijk. In zogenaamde 'geloofsbelijdenissen' of 'credo's' worden deze puntsgewijs in leerstellingen ter bevestiging van het geloof opgesomd. Het woord 'credo' komt van het Latijnse woord 'credere', dat 'geloven' betekent. Tot de oudste credo's rekent men de 'Geloofsbelijdenis van de Apostelen'. Men gaat ervan uit dat de ideeën erin stammen uit de tijd van de apostelen, hoewel de tekst pas in de vierde eeuw is opgesteld. Vanaf die tijd is het onder christenen de meest gebruikte formulering geweest voor de belijdenis van hun geloof. De Geloofsbelijdenis van de Apostelen bevat zes thema's:

Ik geloof,

- a) in God de Almachtige Vader, Schepper van hemel en aarde
- b) en in Jezus Christus zijn eniggeboren zoon, onze Heer die ontvangen is door de Heilige Geest geboren uit de maagd Maria geleden heeft onder Pontius Pilatus is gekruisigd, gestorven en begraven, die nedergedaald is ter helle, de derde dag uit de dood verrezen, is opgestegen ter hemel en gezeten is aan de rechterhand van de Vader. Vandaar zal hij komen oordelen de levenden en de doden.
- c) Ik geloof in de Heilige Geest
- d) in de Heilige Katholieke Kerk de gemeenschap van alle heiligen
- e) de vergeving der zonden
- f) de verrijzenis van het lichaam en het eeuwige leven.

Van deze zes thema's is dat over Jezus het langst, hetgeen het belang laat zien dat hieraan wordt toegekend. Verder lijkt het wel een verkorte biografie naast de

andere die gewoon als thema worden genoemd. Het hele leven van Jezus wordt erin verteld vanaf het moment dat hij in de moederschoot werd ontvangen tot en met de dingen die er gebeurden - of zelfs nog te gebeuren staan - na zijn dood.

Van de talrijke beweringen die christenen doen over Jezus zijn er vooral twee van belang. De eerste is dat hij de Zoon is van God, en de tweede dat hij is opgestegen uit de dood. Zulke toevoegingen zijn algemeen gebruikelijk om aan te geven hoe uniek Jezus als religieus leraar was. Niet alleen christenen hebben de neiging om de stichter van de eigen religie uniek te vinden. Alle gelovigen hebben van nature die neiging. De boeddhisten en moslims bijvoorbeeld houden eraan vast, dat niemand - niet vóór hem en niet na hem - met de stichter van hun geloof kan worden vergeleken. Voor de boeddhisten is de Boeddha als persoon de enige 'alwetende', de enige 'volledig verlichte'. Voor de moslims is Mohammed 'de laatste profeet' en 'de grootste'.

In het christendom worden beide meningen, namelijk dat Jezus de Zoon van God is en dat hij is opgestegen uit de dood, in het Nieuwe Testament uitgesproken. We zullen ze hier achtereenvolgens wat nader onder de loep nemen.

I. JEZUS, DE ZOON VAN GOD

Het gebruik onder christenen om hun leraar Jezus 'Zoon van God' te noemen vindt zijn oorsprong in een zeer ver verleden. De Evangelies geven een keur aan bewijzen voor de oorsprong van deze gewoonte. Een goed voorbeeld is het verhaal van Jezus' geboorte. Het evangelie van Lucas verhaalt het volgende:

De engel Gabriël werd door God gezonden naar een stad in Galilea met de naam Nazaret, naar een jonge vrouw die verloofd was met een man genaamd Jozef, die uit het huis van David stamde; haar naam was Maria. De engel trad bij haar binnen en zei: 'Ik groet u, gezegende, de Heer is met u'. Zij raakte geheel in verwarring door wat hij zei en vroeg zich af wat deze begroeting te betekenen had. Maar de engel zei: 'Schrik niet, Maria, u hebt genade gevonden bij God. U zult zwanger worden en een zoon baren, die u de naam Jezus moet geven. Hij zal een groot man zijn, en Zoon van de Allerhoogste worden genoemd. God, de Heer, zal Hem de troon van zijn vader David geven. Hij zal eeuwig koning zijn over het huis van Jakob, en aan zijn koningschap zal geen einde komen.' 'Maar hoe moet dat dan?' zei Maria tegen de engel. 'Ik heb geen omgang met een man.' De engel antwoordde haar: 'De Heilige Geest zal op u komen en kracht van de Allerhoogste zal u overdekken. Daarom zal het kind heilig genoemd worden, Zoon van God...' Toen zei Maria: 'Ik ben de dienaar van de Heer; laat met mij gebeuren wat u gezegd hebt'. Toen ging de engel van haar weg... (Lc 1, 26-38)

de islam geopenbaard zijn. Zij zijn 'geopenbaard' omdat de inhoud ervan niet werd gevonden door het logisch denken van de analytische rede van gewone mensen die op zichzelf betrokken waren. Het zijn intuïtieve inzichten van buitengewone mensen die het leven tot in zijn diepste diepten hebben verstaan. De Hebreeuwse Bijbel bevat de inzichten in het leven en de juiste levenswandel van Mozes en de profeten, het Nieuwe Testament die van Jezus en Paulus en de Koran van Mohammed.

De openbaring is natuurlijk maar een aspect van het geloof in God of in goden, dat we gewoonlijk aanduiden als 'God spreekt tot ons'. Om goed te begrijpen wat dit 'God spreekt tot ons' wil zeggen, moeten we ons realiseren dat alles wat met dit woord 'god' wordt gezegd symbolisch is. Uitdrukkingen als 'God spreekt, God luistert, God scheidt, God beschermt, God vergeeft, God straft' zijn opzichzelf alleen maar dichtertlijk woordgebruik. Wat van waarde is is de werkelijkheid en de boodschap achter de poëtische uitdrukking. De betekenis van zulke uitdrukkingen met name relatie tot het christendom zal in de loop van dit boek worden onderzocht.

II. HET STANDPUNT VAN HET BOEK

Nu we gekomen zijn aan het einde van het eerste en inleidende deel van het boek, wil ik duidelijk maken welk patroon ik in deze studie over de boodschap van het christendom ga volgen. In deze inleiding hebben we gezocht naar de betekenis van het woord 'religie'. We hebben er ook bij stilgestaan hoe religieuze taal zou moeten worden geïnterpreteerd. Na wat er gezegd is kan er geen twijfel meer bestaan over het te volgen uitgangspunt. Het is dat van het christendom in zijn 'groeiversie', de vorm waarvoor je gaat, die je kiest om persoonlijk te groeien, 'de visie op Leven' dus.

De methode die ik daarbij volg moet dit standpunt natuurlijk ook waarmaken. Zoals duidelijk is kunnen we niet de methode volgen van de traditionele theologie die gericht is op één religie. In ons geval zouden we er dan immers van uitgaan dat het christendom de enige en enig ware religie is en dat die ten grondslag ligt aan het christendom van de ene denominatie dat ook wordt geleerd aan christenen van de andere denominatie. Onze methode is kosmo-religieus. Ze beschouwt mensen van alle religies met hetzelfde respect, maar houdt zich uitsluitend bezig met de 'spiritualiteit' van de versie van christendom als visie op het Leven.

Ze is ook gebaseerd op de Bijbel zoals elke uiteenzetting over het christendom dat moet zijn. Ze beschouwt de Bijbel als een van de belangrijkste boeken die mensen hebben geïnspireerd in hun streven naar een waardevol leven, maar niet als het enige boek van dien aard. De interpretaties van de Bijbel hier geef ik geenszins op eigen gezag, maar wel vrijblijvend. Het is slechts mijn bedoeling om de lezer aan het denken te zetten en zelf te laten beslissen. Respect voor de vrijheid van het

individueel is een eerste vereiste van een religieuze opvoeding vanuit de religie waarvoor je kiest om te groeien.

Het is dus een uiteenzetting over het christendom die eerder meditatief dan vanuit het logisch redenerend verstand moet worden gelezen. Dat is ook de reden waarom de tekst niet al te zeer belast is met voetnoten, die verwijzen naar deskundigen. De deskundige die hier geldt is de lezer, die best in staat is zelf zijn oordeel te geven en zijn conclusies te trekken. Daarom werd het ook niet nodig gevonden er een bibliografie aan toe te voegen. Dat is volgens mij ook de enige manier waarop een boek over het christendom ter overdenking kan worden voorgelegd aan niet alleen christenen van alle denominaties maar zelfs aan niet-christenen.

Wat een voorstelling van het christendom als 'christen-zijn' in het bijzonder karakteriseert is dat het naar diepste wezen supra-cultureel en supra-institutioneel is. Daardoor kunnen niet-christenen onder de lezers voordeel trekken uit haar visie op het Leven zonder dat zij hun eigen religieus-culturele traditie hoeven op te geven. De gedachte dat het mogelijk is de waarden van een religie te accepteren die je nog maar net hebt leren kennen zonder dat het nodig was daarvoor de eigen traditionele religie op te geven is niet alleen theorie, maar je ziet haar tegenwoordig om je heen steeds meer werkelijkheid worden.

In de landen van het Westen bijvoorbeeld doen een groot aantal christenen hun voordeel met de leer van het hindoeïsme en het boeddhisme en nemen daaruit elementen zoals meditatievormen over voor hun persoonlijk leven. Zij vinden het niet nodig hun christelijke tradities op te geven als zij steun vinden bij de inzichten van de hindoe of de boeddhist. Als mensen uit het Westen dat kunnen met betrekking tot niet-Westerse religies, hoeft het geen betoog dat anderen dat ook kunnen ten aanzien van een religie als het christendom, dat veel van zijn huidige vorm aan de Westerse cultuur ontleende. Het moet mogelijk zijn voor een hindoe, boeddhist, moslim of een agnost uit Azië of Afrika een christelijke visie op het Leven over te nemen en iets voor zichzelf te hebben aan christelijke inzichten zonder dat hij kerkelijk christen wordt of cultureel westers.

In ieder geval is dit hetgeen tegenwoordig ook gebeurt. Er zijn bijvoorbeeld vandaag de dag grote hindoeëdenkers en leraren die de waarden erkennen van de spirituele boodschap van het christendom en deze zelfs in hun kring bekendmaken zonder ook maar de religie van hun eigen cultuur, het hindoeïsme, prijs te geven. Louter en alleen om dit feit te illustreren geven we hieronder een kort uittreksel uit het boekje 'The Christ we Adore' (De christus, die wij aanbidden' - red.) van de gerespecteerde hindoeëgoeroe of meester Swami Ranganathananda van de Ramakrishna Missie in Calcutta. De inleidende alinea van het boek luidt als volgt:

We hebben door onze religie in India geleerd ons geheel open te stellen voor de inspiratie die grote leraren aan de mensheid te bieden hebben. De

Het verhaal is hiermee niet afgelopen. Jezus wordt te Bethlehem geboren waar Jozef met Maria heen moest om hun namen in het kader van een nationale volkstelling te laten registreren. De baby werd in een stal geboren.

Ze wikkelde Hem in doeken en legde Hem in een voerbak, omdat er geen plaats voor hen was in het gastenverblijf. Er waren daar in de buurt herders, die in het veld overnachtten om de wacht te houden bij hun kudde. Opeens stond er een engel van de Heer bij hen en de heerlijkheid van de Heer omstraalde hen. Maar de engel zei: 'Schrik niet, want ik heb een goede boodschap voor u, een grote vreugde voor het hele volk. Vandaag is in de stad van David uw Redder geboren; Hij is de Messias, de Heer...Plotseling was er bij de engel een heel leger uit de hemel; ze loofden God met de woorden: 'Glorie aan God in de hoogste hemel, en op aarde vrede onder de mensen in wie Hij een welgevallen heeft.'

(Lc 2, 6-14)

De reacties van lezers op een verhaal als dit kunnen erg verschillen. Sommigen zal het met diepe eerbied voor Jezus vervullen. De bijna hemelse verteltrant maakt hen deelgenoot van het verheven karakter van zijn leven en werken. Maar anderen zullen de Evangelies erdoor verwerpen als boeken met ongeloofwaardige verhalen. Zij trekken er de conclusie uit, dat het verhaal van nul en generlei historische waarde is. Als je zulke verhalen leest is het daarom belangrijk om te begrijpen wat men ermee probeerde over te brengen.

De evaluatie van het leven: Verhalen die engelen (of duivels) ten tonele voeren zijn door de schrijvers ervan niet bedoeld om letterlijk te worden genomen. Maar zij hebben zeker iets belangrijks te vertellen. Wat de engelen zeggen aan het begin van Jezus' leven weerspiegelt de overtuigingen die de joodse volgelingen van Jezus na diens dood hadden. In hem zagen zij hun droom van de verwachte verlosser, de Messias, vervuld. De engelen vertellen de herders: "Vandaag is uw Redder geboren; Hij is de Messias, de Heer..." Om de herders duidelijk te maken wie de Messias is, wordt hij in verband gebracht met David: " Jozef, die uit het huis van David stamde", " de troon van zijn vader David", " in de stad van David".

Het was een wijdverbreid geloof in het joodse volk, dat de Messias een bevrijder was van het kaliber van David, de grootste koning uit hun geschiedenis, die hun met een eigen troon hun politieke onafhankelijkheid zou teruggeven. In feite vestigde Jezus zo'n koninkrijk niet. De volgelingen van Jezus erkenden hem niet-temin als de Messias omdat Jezus hen ervan had overtuigd, dat zijn koninkrijk niet van deze aarde was. Dat besef blijkt uit het gezang dat de hemelse schare van engelen zong: 'Glorie aan God in de hoogste hemel, en op aarde vrede onder de mensen in wie Hij een welgevallen heeft.' De engelen geven een opsomming van wat Jezus gaat doen en ook wat hij uiteindelijk voor de mensen onder wie hij werkt kan betekenen. Op deze manier gezien is het verhaal van de geboorte van

Jezus dat wij hier geven in feite een evaluatie van zijn leven, die na zijn dood is gemaakt.

De Zoon van God: Volgens de blijde boodschap die de engel Gabriël aan Maria verkondigde moest Jezus door het volk 'Zoon van de Allerhoogste' of 'Zoon van God' worden genoemd. Die titel werd wellicht het eerst in de gemeenschap van christenen ingevoerd door niet-joodse bekeerlingen, die vertrouwd waren met goden en godinnen. Binnen het monotheïstische kader van het joodse denken paste de term 'Zoon van God' beter dan alleen maar 'God'. Als Jezus in India was geboren in plaats van in Palestina, zou hij zonder meer 'God' zijn genoemd. In India vindt men nu nog een aantal 'goeroes' of leraren van religieuze filosofieën die met 'Bhagavan' worden aangesproken, een woord dat in betekenis overeenkomt met 'Heer God'.

De gewoonte om de titel 'god' te gebruiken voor de naam van grote persoonlijkheden is helemaal niet zo bijzonder. Vorsten, heiligen en stichters van religies zijn ooit 'goden' genoemd. Deze traditie is in de westerse maatschappij langzaam verdwenen. Maar er zijn nog dingen over die eraan herinneren. Eretitels zoals 'Uwe Hoogheid', 'Uwe Majesteit', 'Uwe Heiligheid', 'Uwe Excellentie' zijn nog steeds in gebruik. De termen 'god' of 'Zoon van God' geven net zo als zulke aansprekingen uiting aan het diepe respect en de eerbied voor iemand van buitengewone gaven en formaat.

De geboorte uit een maagd: Voor iedereen die weleens wat biografieën heeft gelezen van heiligen uit verschillende religieuze tradities, komt de inleiding van Lucas op de levensbeschrijving van Jezus niet als een verrassing. In de meeste culturen openen religieuze biografieën traditioneel met de geboorte uit een maagd. De hindoeïstische 'Puranas' bijvoorbeeld bevatten talrijke verhalen van maagden die de moeder zijn van een godmens.

In de Evangelies wordt de christelijke betekenis van de geboorte uit een maagd belicht in de woorden van de engel tot Maria: 'De Heilige Geest zal op u komen en kracht van de Allerhoogste zal u overdekken. Daarom zal het kind heilig genoemd worden, Zoon van God...'. Jezus is de 'Zoon van God' omdat hij van de 'Heilige Geest' is. In die kleine uitleg van de engel wordt het hele geheim van het innerlijk leven van Jezus en van de waardigheid van Maria als de moeder van iemand die geleid wordt door de Geest samengevat. De geboorte uit een maagd kan goed en verkeerd worden geïnterpreteerd. In de verkeerde interpretatie wordt het een belediging zowel voor vrouwen als voor mannen omdat daarmee geïnsinueerd wordt dat aan een natuurlijke geboorte een slechte en onreine daad vooraf gaat.

De maagdelijke geboorte als voorrecht voor alle kinderen van God: Als de maagdelijke geboorte van Jezus moet worden verstaan op de manier die door de Evangelies wordt bedoeld, dan ligt daarin zeker opgesloten dat de maagdelijke

houding van ons volk tegenover de levens van alle leraren heeft iets moois en verfrissends. Het is voor niet-hindoes moeilijk te begrijpen hoe wij, die een andere godsdienst belijden dan zij, ons even hartstochtelijk kunnen openstellen voor de inspiratie van deze grote Zoon van de Mensheid, Jezus. India benadert religie vanuit de ervaring en niet vanuit leerstellingen. Wat India zoekt is spiritualiteit en geen dogmatisch geloof.

Dit is ook de houding die Jezus Christus tegenover religie tentoonspreidt, zoals we dadelijk zullen zien. Vanuit deze houding is de spirituele openheid van de Indiase geest voor anderen te verklaren. Dit inclusief denken dat wijdverbreid is zal de komende jaren in toenemende mate door het bewust levende deel van de wereldbevolking in zijn juiste waarde worden erkend en overgenomen. Wat thans het dierbare bezit is van een nationale cultuur zal uiteindelijk een integraal deel worden van de menselijke cultuur en beschaving. Zo'n verbintenis zal de geest van Christus bevrijden van de ketenen van een eng sectarisch geloof waardoor het eeuwenlang is onderdrukt. Dit zal de dienst zijn die de geest van India in dit tijdsgewricht zal verlenen aan de religie van deze grote Meester.¹

Wat deze alomgerespecteerde Indiase leraar hier beweert is buitengewoon diepzinnig en bovendien erg relevant voor ons onderwerp. Ter afronding van het inleidende gedeelte van ons boek en ter ondersteuning van het standpunt vanwaaruit wij het christendom op de volgende pagina's willen onderzoeken, kunnen we niets beters doen dan deze gedachte in het schijnwerperlicht van onze aandacht te plaatsen.

¹ Swami Ranganathananda, *The Christ we Adore*, The Ramakrishna Mission, Institute of Culture, Calcutta, 1960, pp. 1-2

Deel II. Het Oude Testament: Het geloof in God als Levensvisie

---

Hoofdstuk 4

DE BOEKEN VAN HET OUDE TESTAMENT (De Hebreeuwse Bijbel)

Geen religie van thans kan goed worden begrepen zonder enige kennis van de religie of religies die er in dezelfde regio aan voorafgingen. Sommige religies betekenen een herleving van een oude godsdienst of ze zijn er een reactie op. Daarom kunnen we niet ten volle begrijpen wat de Boeddha heeft geleerd zonder er enig idee van te hebben waar het hindoeïsme of het brahmanisme voor stonden, die in zijn tijd een dominerende rol speelden, of wat Mohammed leerde zonder dat we iets weten van de religieuze vormen inclusief het jodendom en het christendom dat in het Arabië van zijn tijd bestond.

Maar waarschijnlijk is geen enkele religie zo sterk afhankelijk van een andere dan het christendom dat is van het jodendom. Het christendom kwam er in wezen uit voort. Het jodendom stond aan de wieg van het christendom. Jezus, de grondlegger van het christendom, werd als jood geboren en stierf als jood. Hij verliet het jodendom nooit en distantieerde zich er ook niet van. In zijn prediking was zijn eerste zorg de verkeerde manier waarop de mensen het jodendom in praktijk brachten.

De christenen van tegenwoordig praten niet vaak over hun joodse wortels. Als zij hun geschiedenis uitleggen, gaan ze in de regel niet verder terug dan het leven van hun grondlegger. Zij geven er de voorkeur aan de identiteit van hun institutioneel kader niet in gevaar te brengen. Het zou even onjuist zijn om de geschiedenis van het christendom met Jezus te beginnen als de geschiedenis van het protestantisme met Luther. Het protestantisme is een hervorming van het christendom zoals het christendom dat is van het jodendom. Het christendom kan niet worden begrepen zonder het jodendom dat eraan voorafgaat erbij te betrekken. De innerlijke verwantschap tussen die twee wordt duidelijk bewezen door het feit, dat de Heilige Boeken van de joodse religie een wezenlijk bestanddeel zijn van de christelijke Heilige Schrift. De christenen hebben de joodse Heilige Geschriften exact overgenomen zonder zelfs de minste wijziging erin aan te brengen.

De joodse Heilige Boeken staan tot aan de dag van vandaag bekend als de 'Hebreeuwse Bijbel'. Het woord 'Hebreeuws' slaat op de taal waarin ze voor het eerst werden geschreven. 'Bijbel' komt van het Griekse woord voor 'boek'. De

geboorte niet aan Jezus alleen als voorrecht is voorbehouden, maar allen aangaat die het stadium bereiken in hun leven, waarin zij 'Kinderen van God' kunnen worden genoemd. Het feit dat alle 'kinderen van God' mensen zijn die 'niet zijn geboren...door de begeerte van het vlees of door mannelijk streven' wordt ondubbelzinnig bevestigd door de auteur van het vierde Evangelie, waar deze de komst van Jezus op aarde beschrijft.

In zijn eigen huis is Hij (d.i. Jezus) gekomen, en zijn eigen mensen hebben Hem niet opgenomen. Aan diegenen die Hem toch opnamen, heeft Hij het vermogen gegeven om kinderen te worden van God: aan hen die geloven in zijn Naam. Niet langs de weg van het bloed, niet door de begeerte van het vlees of door mannelijk streven, maar uit God zijn ze geboren. (Joh 1, 11-13)

Het is een beetje jammer dat zij die blijven beweren dat Jezus de enige is die uit een maagd werd geboren niet wat meer aandacht schenken aan teksten uit de Bijbel als deze. Uit deze tekst blijkt duidelijk dat al diegenen die geloven in zijn Naam zelf niet 'door de begeerte van het vlees of door mannelijk streven', maar dat ze eveneens 'uit God zijn geboren'. Zo gezien is de maagdelijke geboorte een voorrecht waarop alle trouwe volgelingen van Jezus voor zichzelf aanspraak kunnen maken.

II. DE VERRIJZENIS VAN JEZUS

Volgens het evangelieverhaal eindigde het leven van Jezus niet met diens dood. Hij steeg op uit de dood. Zoals de Evangelies het brengen is de verrijzenis van Jezus niet een bijkomstig detail, maar neemt ze in het levensverhaal van Jezus een centrale plaats in. In het Evangelie van Marcus wordt dit als volgt vertolkt:

Toen de sabbat voorbij was, kochten Maria van Magdala, Maria van Jakobus en Salome kruiden om Hem te gaan zalven. In alle vroegte op de eerste dag van de week gingen ze na zonsopgang naar het graf. Ze zeiden tegen elkaar: 'Wie zal voor ons de steen bij de ingang van het graf weggrollen?' Toen ze opkeken, zagen ze dat de steen weggerold was; hij was overigens buitengewoon groot. Toen ze het graf binnengingen, zagen ze rechts een jongeman zitten met een wit kleed om, en ze schrokken hevig. Maar hij zei hun: 'Schrik niet. U zoekt Jezus van Nazaret, die gekruisigd is. Hij is tot leven gewekt. Hij is niet hier. Kijk, hier is de plaats waar ze Hem neergelegd hadden...' (Mc 16, 1-6)

Daarna verscheen Hij in een andere gedaante aan twee van hen, toen die te voet op weg waren naar het land...Later verscheen Hij aan de elf, toen ze aan tafel waren, en Hij verweet hun hun gebrek aan geloof en hun hardleersheid, omdat ze geen geloof geschonken hadden aan hen die Hem in leven gezien hadden. Hij zei hun: 'Trek heel de wereld door om aan elk

schepsel de goede boodschap te verkondigen. Wie tot geloof komt en gedoopt wordt, zal gered worden, maar wie niet tot geloof komt, zal veroordeeld worden...' Nadat de Heer Jezus hun dit gezegd had, werd Hij in de hemel opgenomen en nam Hij plaats aan de rechterhand van God.

(Mc 16,12-19)

Het joodse geloof in de verrijzenis van het lichaam: De verklaring van het Nieuwe Testament dat Jezus lichamenlijk opstond van de dood kunnen mensen van andere religies - en zelfs heel wat christenen - maar moeilijk accepteren. Dat is ook heel begrijpelijk. In de geschiedenis van de menselijke soort is er tot nu toe niemand getuige van geweest dat zo iets gebeurde. Daarom moet het - aannemen - dat hetgeen in het Nieuwe Testament staat ons iets te zeggen heeft - in het licht worden gezien van het geloof in de verrijzenis dat gold onder joden uit de tijd van Jezus.

In die tijd geloofden de joden - op een wijze die vandaag de dag bijna onvoorstelbaar is - dat het einde van de wereld nabij was, zo niet al plaatsvond. Het einde van de toenmalige wereld zou onmiddellijk worden gevolgd door de dageraad van de nieuwe vreedzame wereld die men tegemoetzag als het 'Koninkrijk van God'. Als die nieuwe tijd zou aanbreken, zouden alle vorige generaties joden uit hun graf opstaan om in de vreugden van het Koninkrijk te delen.

Het idee dat deze wereld volledig zou worden verwoest leefde niet alleen bij de joden uit de tijd van Jezus. Het bestond onder de joden vanaf het moment dat zij definitief hun politieke onafhankelijkheid hadden verloren. Zij geloofden al lang dat deze wereld waarin zij als volk voortdurend door vijanden werden belaagd en gekweld zou eindigen en dat een nieuw tijdperk zou aanbreken dat hen verlichting en vreugde zou brengen. Dit geloof in een einde van de wereld noemt men 'eschatologie'. De eschatologie van de joden bevatte vijf elementen: a) de komst van een bevrijder of verlosser (genaamd 'Messias' of 'Christus'), b) de vernietiging van de huidige boze wereld, c) de nederdaling van de Heilige Geest over de mensen om hun geest te verlichten en e) de opstanding van vorige generaties uit hun graf om te delen in de vreugden van het Koninkrijk.

Hoewel dit eschatologische perspectief of de verwachting van het einde van de wereld lange tijd kenmerkend was voor het joodse denken, weten we niet of men ooit zo sterk door de dreiging die ervan uitging in beslag werd genomen als ten tijde van Jezus. Het Nieuwe Testament laat duidelijk zien hoezeer het de mensen bezig hield. Zowel Johannes de Doper als Jezus vroegen er aandacht voor in preken. Zij verkondigden openlijk: 'Het koninkrijk der hemelen is ophanden' (Mt 3, 2; 4, 17). Paulus, de eerste die het christendom op grote schaal verbreidde, was van mening dat het einde voor zijn dood zou komen en dat hij en zijn tijdgenoten zelfs niet zouden hoeven te sterven, maar met lichaam en al in staat zouden worden gesteld het nieuwe Koninkrijk binnen te gaan. (1 Tes 4, 14-17)

joden beschouwden hun geschriften als het boek bij uitstek. Overeenkomstig het gebruik van zijn tijd, gebruikte Jezus ervoor de uitdrukkingen 'de Wet' of 'de Wet van de Profeten'. Hij conformeerde zich aan hetgeen erin stond. Hij wilde niets in de Hebreeuwse Bijbel veranderen.

Denk niet dat ik gekomen ben om de Wet of de Profeten af te breken; Ik ben niet gekomen om af te breken maar om te vervullen. Want Ik verzeker jullie, eer hemel en aarde vergaan, zal er niet één punt of komma van de Wet afgaan voor het allemaal gebeurd zal zijn. (Mt 5,17-18)

De Hebreeuwse Bijbel

We kunnen geen godsdienst bedenken die zo volledig de geschriften van een andere godsdienst heeft overgenomen. De christelijke Heilige Schrift is echter niet beperkt tot de Hebreeuwse Bijbel. De christenen hebben zelf ook een verzameling geschriften. Zij bevatten zowel informatie over het leven en de activiteiten van Jezus als over de gemeenschap van de eerste christenen. De twee delen, de joodse en de christelijke, worden tegenwoordig als èèn werk behandeld.

In omvang zijn de twee delen echter verre van gelijk. Het tweede deel is veel kleiner dan het eerste. Als we een gangbare Bijbel zoals de Willibrordvertaling nemen (waaraan de citaten hier af en toe zijn ontleend) dan beslaat het eerste ofwel het joodse deel 1455 bladzijden, maar het tweede ofwel het uitsluitend christelijke deel heeft slechts 423 bladzijden. Dit betekent dat het eerste deel meer dan driemaal zo omvangrijk is als het tweede. De christenen noemen de Hebreeuwse Bijbel het 'Oude Testament' en hun eigen geschriften het 'Nieuwe Testament'.

In de religieuze taal van de joden (die in vroeger tijd bekend waren onder de naam Israëlieten) betekent het woord testament 'convenant', 'contract', 'verdrag' of 'verbond'. Zij geloofden dat zij als volk met God verbonden waren door een speciaal verdrag. Niet alleen joden beweerden zo iets. De meeste oude gemeenschappen maakten er aanspraak op een speciale band te hebben met een god of godin. Volgens de opvatting van de joden over hun testament, moest God het Israëlietische volk beschermen en had het Israëlietische volk de verplichting zich te houden aan de Wet van God.

In dezelfde geest van het woord noemden de christenen de Hebreeuwse Schrift het 'Oude Testament' en hun eigen geschriften het 'Nieuwe Testament'. Het woord 'oud' moet hier niet in de betekenis van 'ouderwets' of 'achterhaald' worden opgevat. Het wil alleen zeggen, dat de christenen de overtuiging van de joden respecteerden dat zij als enige stam in de wereld een speciaal verbond met God hadden, maar dat zij tegelijkertijd geloofden in een ander - meer universeel - verbond dat God had met de gehele mensheid.

Het is niet altijd eenvoudig om de volgorde te vinden, waarin de boeken van het Oude Testament het best kunnen worden onderzocht. De volgorde die van oudsher door joodse leraren wordt aangehouden kan als voor de hand liggend en praktisch worden gezien. Volgens de joodse traditie bestaat de Hebreeuwse Bijbel uit drie delen: i) de Wet, ii) de Profeten, en iii) de Geschriften. Dit is de volgorde die gewoonlijk in christelijke bijbelstudies ook wordt aangehouden.

I. DE WET

Het eerste deel van het Oude Testament genaamd 'de Wet' bestaat uit vijf boeken: 1) Genesis, 2) Exodus, 3) Leviticus, 4) Numeri en 5) Deuteronomium. Deze vijf boeken worden door de joden beschouwd als een geheel en weleens met een Grieks woord Pentateuch genoemd, hetgeen betekent de 'vijfboekenreeks'. De meer algemene naam 'de Wet' hangt samen met het feit dat ze de basiselementen bevatten van de religieus-politieke grondwet van de joden. Hoewel ze de boeken over de Wet worden genoemd gelden ze ook als boeken over de geschiedenis en over de spiritualiteit. Om die reden moet de Pentateuch vanuit alle drie de gezichtshoeken worden bekeken.

a) Boeken over de Wet

Het hart van de Wet vormen de Tien Geboden, waarvan de joden geloven dat deze direct door God zelf aan hen zijn gegeven. Het aantal geboden was als geheugensteuntje bepaald op tien. In de boeken van de Wet worden de geboden niet alleen goed geformuleerd, zij worden ook uitvoerig van commentaar voorzien en uitgelegd. Bij de uitleg komen heel wat praktische details aan bod. De joodse Wet hecht veel belang aan de sociale verplichtingen van het individu. Een aantal sociale wetten is zo goed overwogen dat zij met hetzelfde recht van spreken in elke gemeenschap zouden kunnen gelden. Als voorbeeld ervan volgen er hier een paar uit het boek Exodus (in verkorte vorm):

Weduwen en wezen moet u geen onrecht aandoen. Als u hun tekort doet en hun klagen tot Mij opstijgt, dan zal Ik gehoor geven aan hun klagen. Mijn toorn zal losbarsten en met het zwaard zal ik u doden; uw vrouwen worden weduwen, uw kinderen wezen. Als u aan iemand van mijn volk geld leent, aan een noodlijdende in uw omgeving, gedraag u dan niet als een geldschietter. U mag geen rente van hem eisen. Als u iemands mantel in pand neemt, dan moet u die voor zonsondergang aan hem teruggeven. Hij moet erin slapen...U zult uw God niet lasteren en u zult de leider van uw volk niet verwensen... Laat u niet leiden door loze geruchten... Al zijn degenen die kwaad willen talrijk, sluit u niet bij hen aan. Bij een rechts-geding mag u uw verklaring niet laten beïnvloeden door de meerderheid en zo het recht verkrachten. Ook mag u bij een rechts-geding een on-

Petrus, de eerste onder de apostelen, verklaarde in zijn openingspreek op Pinksteren dat de schenking van de Heilige Geest een gebeurtenis was, die volgens de profeten in de laatste dagen zou plaatsvinden. (Hnd 2, 17). Tenslotte suggereren de Evangelies dat het nieuwe tijdperk bij de dood van Jezus zou beginnen. Zo moest het zijn omdat Jezus door zijn volgelingen werd beschouwd als de komende Messias en als degene die het tijdperk zou inluiden, waarin de mensen uit hun graven zouden opstaan. Dat verklaart hoe zich, toen Jezus aan het kruis zijn laatste adem uitblies, het bericht kon verspreiden, dat men overleden joden uit hun graven had zien komen.

Maar Jezus schreeuwde opnieuw luidkeels en gaf de geest. Op dat ogenblik scheurde het voorhangsel in de tempel van boven tot beneden in tweeën. De aarde beefde, de rotsen spleten uit elkaar, de graven gingen open en de lichamen van veel heiligen die ontslapen waren, werden tot leven gewekt.. Toen Jezus zelf tot leven was gewekt, kwamen ze uit hun graven en gingen ze naar de heilige stad, waar ze aan velen verschenen.

(Mt 27, 50-53)

Op deze manier werd er van meet af aan over de opstanding gesproken. Jezus is niet de enige die uit de dood opstond. Velen kwamen eveneens uit hun graf en zoals Matteüs bevestigt "gingen ze naar de heilige stad, waar ze aan velen verschenen". En in feite zou ieder ander uit de dood zijn opgestaan als het einde van de wereld en daarmee het Koninkrijk gekomen was zoals de joden van die tijd zich dat hadden voorgesteld. We moeten dat eschatologische denkpatroon van de joden niet uit het oog verliezen als we willen begrijpen waar de wortels liggen van het geloof van de hedendaagse christenen zowel in de verrijzenis van Jezus als in de toekomstige opstanding van de mensheid.

De taal van de opstanding: Er is een groot verschil in de Evangelies tussen de manier waarop verslag gedaan wordt van de beproeving, de veroordeling en de dood, in één woord het 'Lijden', van Jezus en de manier waarop de opstanding wordt verteld. Het eerste doet sterk denken aan een nieuwsbericht. In de hele context van het Evangelie is het lijdensverhaal inderdaad het deel, dat het dichtst staat bij een feitenverslag. Het verhaal van de opstanding daarentegen is stilistisch een aaneenschakeling van religieuze beelden. Het begint met de engelen: één bij Matteüs en Marcus (Mt 28, 2; Mc 16, 5), twee bij Lucas (Lc 24, 4). Het einde is niet minder beeldend. Jezus wordt door zijn discipelen gadeslagen als hij in de hemel wordt opgenomen. Beelden van mensen die 'opgaan' ten hemel of 'neerdalen' ter helle behoren tot deze religieuze stijl.

Wat in de verhalen van de verschijningen meer intrigeert is, dat Jezus onherkenbaar is, zelfs voor diegenen die hem het best hadden gekend. De eerste verschijning van Jezus (Joh 20, 11-18) is die aan Maria van Magdala, een vrouw die nauw verbonden is met Jezus en die hem innig liefheeft. Al vroeg gaat zij op zondag-

ochtend naar het graf, waarin het lichaam op vrijdagavond is neergelegd. Als ze ziet dat het graf leeg is, is zij zeer verontrust, en als ze zich omkeert om haastig terug te gaan ziet ze Jezus maar ze herkent hem niet. Ze denkt dat het de tuinman is. Ze herkent hem pas als hij haar bij haar naam noemt.

De onherkenbaarheid van Jezus valt nog meer op in de verschijning van Christus aan zijn twee discipelen bij Emmaüs (Luc. 24:13-35). De twee leerlingen waren op weg naar Emmaüs, een dorp dat zo'n twaalf kilometer van Jeruzalem ligt. Op hun tocht voegde zich een onbekende, maar vriendelijke man bij hen. Hij liep de hele weg met hen mee. Deze metgezel blijkt uiteindelijk Jezus te zijn. De twee leerlingen zien dit pas aan het einde van de tocht aan de manier waarop hij het brood breekt als zij samen de maaltijd gebruiken. Het verhaal doet erg vreemd aan. Normaal gesproken zouden discipelen met wie hij zo'n band had gehad en zo lang was opgetrokken hem toch al op het eerste gezicht herkend moeten hebben.

Nog onthullender in dit opzicht is de zo vaak herhaalde geschiedenis van de verschijning van Jezus aan Thomas. Thomas was een van de twaalf uitverkorenen, die weigerde te geloven dat Jezus was verrezen, tot hij in de gelegenheid werd gesteld om zijn vinger op de plek van zijn wonden te leggen. Het is eigenlijk heel verbazingwekkend wat Thomas hier zegt. Waarom zou een leerling naar de wonden van Jezus moeten kijken om hem te herkennen? Konden zijn gezicht, zijn stem, zijn manier van lopen in nog maar één dag of in de drie à vier dagen na hun laatste gezamenlijke maaltijd zo veranderd zijn? Hoe dan ook, volgens het verhaal uit het Evangelie verschijnt Jezus aan Thomas en nodigt hem uit de proef op de som te nemen. Vervolgens legt Jezus een verklaring af waarmee hij aangeeft dat men beter doordringt tot het wezen van de verrijzenis door inzicht dan met de zintuigen. "Jezus zei: 'Omdat je Me gezien hebt geloof je? Gelukkig zij die zonder gezien te hebben toch tot geloof komen.'" (Joh 20, 29)

Deze uitspraak die verzekert, dat zij gezegend zijn, die in Jezus geloven zonder hem ooit na zijn dood in levende lijve te hebben gezien is een waardevolle les voor diegenen die zich in hun fantasie verbeelden dat een gebeurtenis als de opstanding van het lichaam op zichzelf de kracht heeft om de mensen tot geloof in Jezus te brengen. Jezus zelf dacht niet zo.

Dit komt duidelijk naar voren in de parabel van de rijke man en Lazarus. De rijke man, brandend in het vuur van de hel, vroeg aan Abraham om Lazarus naar de wereld te sturen teneinde de andere leden van zijn familie te waarschuwen. Het argument van deze rijkwaard was: "Als iemand van de doden naar hen toekomt zullen zij zich bekeren". Het antwoord van Abraham was: "Als zij niet naar Mozes en de Profeten luisteren, zullen zij zich ook niet laten overtuigen als iemand uit de doden opstaat." (Lc 16, 27-31)

aanzienlijke niet voortrekken... Neem geen steekpenningen aan, want steekpenningen maken de zienden blind en de rechtvaardigen tot leugenaar.
(Uit Ex 22,22-23,8)

Iedere moderne lezer zal onder de indruk zijn van de waarde en toepasselijkheid van zulke wetten. Toch zouden sommige lezers ook weleens onaangenaam getroffen kunnen zijn door de toon van enkele van Gods woorden. Een uitdrukking als "... Mijn toorn zal losbarsten en met het zwaard zal ik u doden; uw vrouwen worden weduwen, uw kinderen wezen" zou uit de mond van een heilige God ongepast kunnen lijken. Uitingen van dien aard zijn echter alleen schokkend voor diegenen die een onrealistische voorstelling hebben van wat 'openbaring' wil zeggen. Het idee, dat God de auteur is van de Bijbel zou niet op zo'n bizarre wijze moeten worden geïnterpreteerd.

De wetten die hier zijn uitgelegd worden gepresenteerd als afkomstig van God. Maar het is Mozes, die vanuit zijn visionair inzicht beweert dat ze het stempel dragen van Gods geest. De taal en de encenering zijn afkomstig van Mozes. Behalve dat hij een man was met een visie, wist Mozes zijn volk op knappe wijze en met strenge hand te leiden. Hij begreep heel goed, dat er geen orde en discipline te handhaven was in zo'n groep heethoofden als die hij leidde zonder af en toe met de dood te dreigen. Hij moest populair gezegd laten zien wie Mozes was en dat hij er was. Hij wilde orde en discipline in zijn volk. Daarom schilderde hij God af als iemand die rigoreus optrad en klaar stond om waar nodig boosdoeners te straffen.

De joodse Wet bevat niet alleen voorschriften met betrekking tot het menselijk verkeer tussen leden van de joodse gemeenschap, maar ook regels en rituelen. Het boek Leviticus bij voorbeeld geeft een gedetailleerde uiteenzetting zowel van de riten en rituelen waaraan het joodse volk zich moest houden als van de te vieren feesten en plechtigheden. Er staat ook een lange opsomming in van de plichten van de joodse priesters. In de joodse gemeenschap waren het ambt en de verrichtingen van de priester voorbehouden aan een speciale familie, die afstamde van Levi, een gewoonte die niet veel verschilt van die onder de hindoes, waar deze taak aan de kaste van de Brahmanen is voorbehouden.

b) Boeken over de Geschiedenis

Hoewel in de vijf boeken van de Pentateuch heel wat wetten bijeengebracht zijn, moet men ze niet uitsluitend zien als wetboeken. In uitgebreidere zin bevatten ze ook de geschiedenis van het joodse volk. Om iets te weten te komen over de vroegste perioden in de geschiedenis van het joodse volk moet men steeds naar deze boeken terug.

Als we over deze geschiedenis spreken moeten we allereerst in herinnering roepen dat degenen die we tegenwoordig 'joden' noemen niet altijd zo genoemd zijn. Gedurende hun hele geschiedenis zijn ze onder verschillende namen bekend geworden. Door hun stamvader, die van lieverlee de bijnaam 'Israël' verwierf, waren zij al heel vroeg bekend als de 'Kinderen van Israël' of kortweg 'Israëlieten' of 'Israël'. De bijnaam 'Israël' die letterlijk 'vechter met God' betekent, zou een humoristische toespeling kunnen zijn op de moed, de durf en de vastberadenheid waarvoor Jacob bij zijn burens bekend stond.

Onder de naburige volken werden zij ook herkend aan de Hebreeuwse taal die zij spraken. Vandaar dat zij de Hebreeën werden genoemd. Maar in de Bijbel zelf werden zij vanwege hun geloof een door God uitverkoren volk te zijn meestal aangeduid met 'Volk Gods'.

Van de boeken die behoren tot de Pentateuch genieten de twee eerste, Genesis en Exodus, in het bijzonder de achting van het joodse volk, omdat daarin de geschiedenis van hun oorsprong bewaard is gebleven. Het boek Genesis bevat het verhaal van hun oorsprong als een grote familie of stam en Exodus van hun oorsprong als volk. Volgens het boek Genesis had Jacob twaalf zonen en de twaalf onderstammen die het volk van de Israëlieten vormden, waren zogezegd van deze afgeleid. Jacob was de zoon van Isaäk, die op zijn beurt de zoon was van Abraham, van wie men veronderstelt dat hij omstreeks 1800 v.Chr. heeft geleefd. Men heeft Abraham altijd beschouwd als de eerste en belangrijkste patriarch van het joodse volk.

Het tweede boek, Exodus, volgt de geschiedenis van deze mensen tot aan de tijd dat zij onder Mozes als hun leider een onafhankelijk volk worden. Mozes bevrijdde zijn mensen toen deze onder de koningen van Egypte, die Farao's genoemd werden, als slaven werden gebruikt bij de bouw van grote projecten en de aanleg van wegen, waarbij ze veel pijn en ontbering moesten lijden. Door in opstand te komen tegen de Egyptische heersers schiep Mozes de mogelijkheid voor zijn volk om uit Egypte te ontsnappen naar een verlaten streek en daar hun waardigheid als vrij volk te herwinnen en zich tot een onafhankelijke staat te ontwikkelen. Deze ontsnapping van het joodse volk wordt de Exodus (uittocht) genoemd en heeft naar men aanneemt rond 1250 v.Chr. plaatsgevonden.

Zoals altijd bij verhalen van oude stammen wordt in deze boeken alles uitsluitend vanuit het gezichtspunt van de stam of groep verhaald en het is dus geen onpartijdig verslag van historische gebeurtenissen. Het bracht de groepsleden liefde bij voor de stam en ook een gevoel van trots.

Het is verder wel goed om hier te vermelden dat Jezus zelf niet aan zijn leven na de dood gedacht zal hebben in termen van een verrijzenis op de derde dag. Zijn woorden gericht tot de berouwvolle misdadiger die tegelijk met hem op de Calvarieberg ter dood werd gebracht duiden op het tegendeel. Toen deze smeekte: 'Jezus, vergeet mij niet wanneer U in uw koninkrijk komt' antwoordde Jezus minzaam: 'Ik beloof je, vandaag nog zul je bij mij zijn in het paradijs'. (Luc. 23:42-43) De voorstelling die het Evangelie geeft van de verrijzenis omvat meer dan kan worden uitgedrukt in het beeld van een lichamelijke opstanding alleen.

De belangrijkste verschijning: Het verhaal over de verschijning van Christus dat zou kunnen worden gezien als het meest onthullend is dat, waarin we zien hoe de verrezen Jezus zijn discipelen de opdracht geeft om het Evangelie te gaan preken aan 'alle volkeren'. In Matteüs staat daarover het volgende:

De elf leerlingen trokken naar Galilea, naar de berg, die Jezus hun had aangewezen. Toen ze Hem zagen, vielen ze op de knieën, sommigen twijfelden. Jezus kwam op hen toe en zei: 'Mij is alle macht gegeven in de hemel en op aarde. Ga, en maak alle volkeren tot leerling; doop hen in de Naam van de Vader, de Zoon en de heilige Geest, en leer hun alles onderhouden wat Ik jullie geboden heb. Weet wel, Ik ben met jullie, alle dagen, tot aan de voleinding van de wereld.' (Mt 28, 16-20)

Ook in de drie andere Evangelies komt het verhaal van deze verschijning voor. De teksten zijn evenwel niet eensluidend. Volgens Matteüs (die hierboven wordt geciteerd) ontmoet Jezus de apostelen op een berg in Galilea. Volgens de anderen ontmoet Jezus hen in Jeruzalem. Bij Marcus staat 'terwijl de elf aan tafel zaten' (Mc 16, 14), bij Johannes 'hoewel de deur op slot was uit vrees voor de joden, kwam Jezus' (Joh 20, 19). In het evangelie van Johannes wordt de Geest aan de leerlingen op het einde van de gebeurtenis zelf gegeven. "Na deze woorden ademde Hij over hen. 'Ontvangt de Heilige Geest', zei Hij". (Joh 20, 22) Volgens Lucas wordt het neerdalen van de Geest op Pinksteren alleen maar aangekondigd: "Ik zend jullie wat mijn Vader heeft beloofd. Jullie moeten in de stad blijven totdat je wordt toegerust met kracht van boven". (Lc 24, 49) Door zulke varianten zou je eraan gaan twijfelen dat het hier om echte historische gebeurtenissen gaat.

Alle Evangelies zijn het eens over het principiële doel van de verschijning. De vier verslagen ervan houden expliciet of impliciet de opdracht in aan de leerlingen om aan 'alle volkeren' te gaan preken. De opdracht die hij hier aan de apostelen geeft om het Evangelie aan de hele wereld te preken is duidelijk tegengesteld aan die, welke hij gaf toen hij ze tijdens zijn leven uitzond om te gaan preken. Toen verbood hij het hun ten strengste voor mensen buiten de joodse gemeenschap te preken.

Deze twaalf zond Jezus uit met de opdracht: 'Sla de weg naar de heidenen niet in, en ga een stad van de Samaritanen niet binnen. Maar ga liever naar de verloren schapen van het huis van Israël. Verkondig op je tocht: 'Het koninkrijk der hemelen is ophanden'. (Mt 10, 5-8)

De nieuwe opdracht van Jezus wordt vooral relevant als deze wordt gezien in de context van de problemen die de nieuwe Kerk in haar begintijd doormaakte. Anders dan de joodse gemeenschap waarbinnen Jezus tot aan zijn dood had gewerkt was de christelijke Kerk multiraciaal. De apostelen hadden van lieverlee ook mensen tot hun kringen toegelaten die geen jood waren, en dat zelfs zonder te vragen of zij instemden met praktijken als besnijdenis en dergelijke. Dit leidde natuurlijk tot een zekere onrust in de jonge Kerk.

We hebben al eerder de onenigheid gezien, die uitbrak tussen de 'judeeërs' en de 'anti-judeeërs' over de manier, waarop nieuwe leden werden toegelaten. Het conflict was zo ernstig, dat in 50 n. Chr. een oecumenische raad, de 'Raad van Jeruzalem', moest worden benoemd om het op te lossen. Als de nieuwe gewoonte om voor niet-joden te preken en hen zonder besnijdenis toe te laten ingang vond, moest ook de oude opdracht worden ingetrokken en daarvoor een nieuwe in de plaats komen. Als de besnijdenis werd afgeschaft, dan moest aan een nieuw ritueel officieel goedkeuring worden verleend. Dit nu is, wat we Jezus zien doen in deze verschijning na zijn opstanding. Als leider van de nieuwe Kerk draagt hij de apostelen op alle volkeren te gaan bekeren en daarbij de doop te gebruiken als initiatierite.

Deze verschijning van Jezus - bedoeld om misvattingen over de wereldwijde missie die de Kerk was begonnen recht te zetten - voorzag in een grote behoefte van het vroegchristelijke tijdperk. Niettemin is er alle grond voor twijfel of de verschijning zoals het Evangelie die weergeeft ook historisch zo plaatsvond. De opdracht die aan Jezus wordt toegeschreven, bevat heel wat elementen die pas begrijpelijk worden als we ze zien in relatie tot omstandigheden van een veel later datum.

Een van deze elementen is de toespeling die gemaakt wordt op de doopformule. Historici zijn van mening dat het gebruik van de huidige formule "in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest" bij de toediening van het doopsel van meer recente oorsprong is. Hetzelfde geldt voor uitspraken die worden toegeschreven aan Jezus als "Wie tot geloof komt en gedoopt wordt, zal gered worden, maar wie niet tot geloof komt, zal veroordeeld worden" (Mc 16, 16) en "Als jullie iemand zijn zonden vergeven, dan zijn ze ook vergeven; als jullie ze niet vergeven, dan blijven ze behouden" (Joh 20, 23).

Zulke uitspraken kunnen alleen worden begrepen als men erbij bedenkt dat ze ontstonden in de tijd dat de Kerk een instituut werd en de kerkleiders gezien wer-

c) Boeken van de spiritualiteit

De eerste vijf boeken kunnen ook worden beschouwd als boeken over de spiritualiteit, omdat enkele van de diepste spirituele inzichten van het joodse volk erin tot uitdrukking komen. In deze boeken vinden we een verslag van de schepping van het universum door God. Het scheppingsverhaal heeft er enorm toe bijgedragen, dat de mens als geschapen naar Gods beeld en gelijkenis nederig zijn afhankelijkheid ging inzien, maar ook een gevoel kreeg van de verantwoordelijkheid, die deze waardigheid met zich meebrengt. Verder vinden we in deze boeken nog eens het verhaal van de spirituele zoektocht van Abraham. Abraham wordt voorgesteld als een modelgelovige. Hij wist wat het betekende om naar God te luisteren. Van even grote importantie is het verhaal van Mozes, die het joodse volk door de tien geboden en zijn visie op het verbond met God leerde wat geloof in God behoorde te zijn.

Wat het jodendom zijn grootste geloofwaardigheid geeft is, dat - alhoewel het in wezen tot de versie groepsreligie behoort - het elementen bevat van de versie religie, waarvoor je bewust kiest voor je persoonlijke groei, en wel van een dusdanig niveau dat ook niet-joden ze konden waarderen en overnemen. Zo kon het gebeuren dat hun vorm van monotheïsme uiteindelijk de basis werd voor twee multiraciale religies, het christendom en de islam.

De 'Wet' of de Pentateuch is het oudste deel van de Bijbel. Eens, heel in het begin, was dit de complete Bijbel. In feite is het in een groep die zich van het jodendom afscheidde, de Samaritanen genaamd, tot op de dag van vandaag nog de complete Bijbel. Iemand die het Oude Testament bestudeert om te zien wat het christendom van het jodendom heeft geërfd, zal onmiddellijk erkennen, dat de Pentateuch het meest openbarende gedeelte is van het Oude Testament.

II. DE PROFETEN

De tweede belangrijke groep van boeken uit het Oude Testament wordt de 'Profeten' genoemd. Het woord 'profeet' afkomstig van de Griekse wortel, die betekent 'spreken voor' werd door joden gebruikt om bepaalde mensen aan te duiden, die zij beschouwden als 'woordvoerders van God' of 'sprekers voor God'. Profeten leidden hun boodschap in met woorden als "De HEER van de machten heeft dit alles aan mij geopenbaard" (Js22,14) of "Zo spreekt de Heer, de GOD van de machten:..." (Js 22,15). Deze mannen wezen vanuit een diep gemeenschapsgevoel openlijk op al het verkeerde dat zij de kop op zagen steken. Daarbij waarschuwden zij ook voor de nare gevolgen als daarin geen verandering zou komen.

Het begrip profeet en profetie zoals we dat in het Oude Testament aantreffen is zonder enige twijfel van joodse origine. Toch is het uitspreken van een profetie of

voorspelling niet iets exclusief joods. Overal waar eerlijke mensen moedig genoeg waren om de maatschappij te wijzen op verkeerd gedrag en onrechtvaardigheden bestaat dit verschijnsel. Het beperkt zich niet tot één volk, één tijd of één religie in het bijzonder. Figuren als Martin Luther King in Amerika en Mahatma Gandhi in India kunnen ook als profeten worden gezien. Immers, ook zij stelden de onrechtvaardigheden aan de kaak, waaraan zich hun samenleving schuldig maakte.

Echte profeten werden door mensen van alle tijden en culturen gewaardeerd. Maar toch werden profeten nooit zozeer door iemand gewaardeerd als door het joodse volk. De joden erkenden de betekenis van de profeten vaker na dan tijdens hun leven. Maar als zij de betekenis van hen erkenden, deden zij alsof hun woorden uitspraken waren van God zelf en door ze dan te verzamelen, bewaarden zij deze ten bate van het nageslacht. Daarom hebben we nu nog een belangrijk deel in het Oude Testament, dat de 'Profeten' wordt genoemd.

Het aantal boeken dat dit deel 'Profeten' omvat is erg groot. Daarom hebben de joodse leraren het in twee groepen ingedeeld, waarvan de eerste 'Oudere of vroegere Profeten' en de tweede 'Jongere of latere Profeten' heet. De eerste groep bestaat uit 4 boeken: a) Jozua, b) Rechters, c) Samuël (I en II) en d) Koningen (I en II). De tweede groep van de jongere profeten bestaat uit 15 boeken. Hiervan worden de eerste drie wat omvangrijker boeken, namelijk: a) Jesaja, b) Jeremia en c) Ezechiël de 'grote' profeten genoemd en de wat kleinere twaalf de 'kleine' profeten. De kleine profeten zijn: 1. Hosea, 2. Joël, 3. Amos, 4. Obadja, 5. Jona, 6. Micha, 7. Nahum, 8. Habakuk, 9. Sefanja, 10. Haggai, 11. Zacharia, 12. Maleachi. In de joodse Bijbel worden de 12 kleine profeten omdat zij op een perkamentrol werden gekopieerd gewoonlijk als integrale delen van één boek behandeld, maar in de Bijbel van de christenen worden ze als 12 afzonderlijke boeken beschouwd.

Net zomin als het deel dat de 'Wet' genoemd wordt alleen maar wetten bevat, bestaan de 'Profeten' alleen maar uit profetieën. De vier boeken van de 'Oudere Profeten' bijvoorbeeld hebben weinig te maken met profetie. Zij gaan voornamelijk over de politieke geschiedenis van het joodse volk en beslaan daarin het tijdvak vanaf de dood van Mozes. Zij bevatten het verhaal van de strijd die het joodse volk voerde eerst om vaste voet te krijgen in het land Kanaän, het latere Palestina, en daarna om in datzelfde land een eigen regering te vestigen. De 'Jongere Profeten' echter zijn anders. Deze omvatten actuele uitspraken en zelfs geschriften van de profeten zelf. Iemand die de profeten leest zal merken dat hun uitspraken soms erg nationalistisch gekleurd zijn. We zien ze zelfs vijandige volkeren vervloeken en Gods wraak over hen afroepen. Een dergelijk gedrag is niet ongewoon als een religie beperkt fungeert als 'groepsreligie'.

den als te zijn bekleed met de macht om over de bestemming van hun leden na de dood te beslissen. De opdracht van Jezus die hij gaf na zijn opstanding, wordt tegen deze achtergrond gezien alleen zinvol als we haar opvatten als een diep inzicht van de eerste christenen in de missionaire geest van Jezus en in het universele karakter van zijn boodschap.

De opstanding als bevestiging van de betekenis van Jezus' dood: Om de bijzondere betekenis van het geloof van de eerste christenen in de opstanding van Jezus te onderkennen moeten we deze bezien in het licht van de tragische psychologische situatie waarin de eerste christenen na de dood van Jezus aan het kruis waren terechtgekomen. Het is voor ons nu onmogelijk ons de schok voor te stellen, die de dood van Jezus bij zijn volgelingen teweeg moet hebben gebracht. Het kruis is het equivalent voor onze galg. Jezus stierf na te zijn veroordeeld als een misdadiger. Het was heel normaal, dat zijn dood hen aan het denken zette en dat allerlei vragen opkwamen, waarop zij een antwoord moesten zien te krijgen. Hoe was het lijden te verklaren van mensen die zo goed waren? Was het kruis een teken voor het falen van de waarden waar Jezus voor stond?

Zij begonnen na te denken over hetgeen Jezus hen geleerd had. Zij verdiepten zich in zijn opvatting over de dood. In Jezus' houding tegenover de dood vonden zij het antwoord. Volgens de Evangelies had hij tenminste driemaal over zijn naderende dood gesproken. In het ene geval gaat het verhaal als volgt:

Hij begon hun uit te leggen: de Mensenzoon moet veel lijden, Hij moet verworpen worden door de oudsten, hogepriesters en schriftgeleerden, ter dood gebracht worden... Hij sprak hierover ronduit. Petrus nam Hem apart en begon Hem de les te lezen. Maar Hij keerde zich naar zijn leerlingen, keek hen aan en berispte Petrus: 'Weg daar, achter Mij, satan, want jouw gedachten zijn niet Gods gedachten, maar die van de mensen.'
(Mc 8, 31-32)

[Om een mogelijke verwarring te voorkomen is het zinvol te vermelden dat in deze tekst van Marcus na de woorden 'ter dood gebracht worden' de zinsnede volgt 'en na drie dagen opstaan'. Geleerden zijn van mening dat dit een latere toevoeging is. Immers, als Jezus op dit moment al had gerefereerd aan zijn opstanding, dan zou de reactie van Petrus er een van goedkeuring zijn geweest en niet van verzet zoals hier. Verder worden de woorden die volgen 'Hij sprak hierover ronduit' pas relevant in deze tekst als Jezus woorden uitsluitend betrekking hadden op zijn lijden en dood.]

Bij hun denken over verwijzingen als deze, die Jezus maakte ten aanzien van zijn naderende einde, realiseerden zijn volgelingen zich dat men niet naar de kruisdood zou moeten kijken vanuit menselijk standpunt, maar vanuit God. Zij realiseerden zich, dat als zij net als Petrus aanvankelijk geschokt waren geweest over de

gebeurtenissen, dat dat kwam, omdat zij dachten 'als mensen'. In het licht van Gods plan had Jezus zijn lijden en dood gezien als een essentiële stap op weg naar de vestiging in de maatschappij van de waarden, waarvoor hij had geleefd: oprechtheid en rechtvaardigheid. Denkend vanuit Gods bedoeling wist hij dat mensen, die zich inzetten voor oprechtheid en rechtvaardigheid, alles daarvoor moeten opofferen - zelfs hun leven. Op dat idee zinspeelde hij in zijn Bergrede, toen hij zei: "Gelukkig die vervolgd worden vanwege de gerechtigheid, want hun behoort het koninkrijk der hemelen" (Mt 5, 10). En zo keek hij naar zijn naderende lijden en dood als het 'uur', dat zowel God als hemzelf zou 'verheerlijken'.

Toen Judas was weggegaan zei Jezus: 'Nu wordt de Mensenzoon verheerlijkt. En als God wordt verheerlijkt in Hem, verheerlijkt God ook Hem bij zichzelf'.
(Joh 13, 31)

Na deze toespraak sloeg Jezus zijn ogen op naar de hemel en bad: 'Vader, het uur is gekomen! Verheerlijk uw Zoon, opdat uw Zoon U verheerlijkt'.
(Joh 17, 1)

De eerste christenen zagen heel duidelijk dat de dood van Jezus aan het kruis niet als iets verschrikkelijks moest worden betreurd, maar een 'verheerlijking' was, die tot vreugde strekte. Het kruis was voor Jezus niet het teken van mislukking, maar van zijn overwinning. De overtuiging dat de dood van Jezus een overwinning is in de ogen van God is een belangrijk element dat de eerste christenen door hun geloof in de opstanding van Jezus bevestigden.

De opstanding van mensen: Niet alleen de opstanding van Jezus, maar ook de opstanding van alle mensen is een fundamenteel leerstuk van het christendom. In feite zijn die twee wezenlijk en onlosmakelijk met elkaar verbonden. Voor de allereerste christenen die jood waren was eerder het geloof in de opstanding van alle mensen bepalend. Deze zou plaats vinden bij de komst van het Koninkrijk van God of in het tijdperk, dat God waarlijk Koning zou zijn. De verrijzenis van Jezus was slechts het begin van die universele opstanding.

Maar als we de opstanding van de hele mensheid werkelijk willen begrijpen, moeten we in gedachten houden dat er een niveau van menselijk leven is dat het puur fysieke overstijgt. Dat niveau van leven is voor de fysieke dood onaantastbaar. In het juiste perspectief bekeken gaat het leerstuk van de verrijzenis niet over het voortbestaan van leven, maar over de volheid van leven. Het is niet een leer over het leven na de dood, maar over een hoger leven. De verrijzenis is niet zomaar het resultaat van sterven maar van sterven om meer jezelf te worden.

Zo'n subliem niveau van leven wordt erkend door alle religies in hun versie van Levensvisie. Het ideaal van de hindu, 'Moksha' (zelfbevrijding), en dat van de

De politieke geschiedenis van Israël

De geschiedenis van het joodse volk zoals die naar voren komt in de 'Profeten' kan worden verdeeld in drie perioden. De eerste zou men het 'Tijdperk van één koninkrijk' kunnen noemen. Dit liep van 1020 tot 933 v.Chr. Gedurende die periode van 87 jaar hadden de joden (toen Israëlieten geheten) onder hun koningen Saul, David en Salomon een eigen koninkrijk.

Deze periode werd gevolgd door het tijdperk van de twee koninkrijken. Na de regering van Salomon leidden interne conflicten tot de splitsing van het rijk in twee delen. De grootste groep die de naam Israël behield, bezette het noorden van het land en had zijn eigen koning. De kleinere groep, Juda genaamd (naar een van de subgroepen in het oorspronkelijke Israël) bezette het zuiden met Jeruzalem als middelpunt. Ook deze groep had een eigen koning.

Het noordelijk koninkrijk van Israël hield zich temidden van grote moeilijkheden iets langer dan twee eeuwen (212 jaar) staande. Het verdween volledig van de kaart in 721 v.Chr. bij de inval van de Assyriërs, een van de grote imperiale machten van die tijd. Daarna horen we niets meer van Israël of het koninkrijk van het noorden. Het zuidelijk koninkrijk van Juda wist zijn onafhankelijkheid iets langer te bewaren. De inwoners ervan ging men de joden noemen. Als zelfstandig bestuurde gemeenschap overleefden de inwoners alles bij elkaar zo'n drieënhalve eeuw (346 jaar). Daarna verloren ze hun onafhankelijkheid.

De derde periode ofwel het tijdperk van Juda onder vreemde overheersing begon in 587 v.Chr. De burgers van Judah verdwenen niet zoals die van Israël in het noorden totaal van de kaart. Maar al die tijd daarna (behalve gedurende een korte periode onder een revolutionaire joodse familie genaamd de Makkabeëën) leefden zij onder vreemde heerschappij. Hun leiders wisselden voortdurend. Zij moesten leven onder het bewind van de Babyloniërs, de Grieken en de Romeinen. In de tijd van de Babyloniërs werd een groot aantal joden naar Babylon gedeporteerd. Het verblijf van de joden in Babylon staat bekend als de 'Babylonische gevangenschap'.

In de tijd van Jezus leefden zij onder het bewind van de Romeinen. Toen hadden de joden al een geschiedenis van zes eeuwen vreemde overheersing achter zich. Maar hoewel zij hun onafhankelijkheid al zo lang kwijt waren, verloren zij hun droom nooit. Het was nog altijd hun droom eens terug te mogen keren naar de toestand van het tijdperk van David, dat als autonoom rijk met een eigen koning voor hen model stond.

Dit stukje joodse geschiedenis moeten we in gedachten houden als we de activiteiten en de uitlatingen van de profeten proberen te snappen. Anders is het moeilijk om enerzijds de hoop en anderzijds de doodsstrijd van de groepsgemeenschap

te begrijpen waarin de profeten optraden en tot welke zij hun boodschappen richtten.

Het optreden van de profeten was dus onafscheidelijk verbonden met de context van het ene joodse volk, waarin zij hun missie vervulden. Om die reden konden de christenen vanuit hun multiraciale traditie de woorden van de profeten in deze context erg moeilijk waarderen. Zij begonnen de profetische woorden vanuit een totaal ander perspectief te zien. Zij interpreteerden profetie als een voorspelling van de toekomst en beschouwden de profeten als een groep mensen die door God gezonden waren om de komst van Jezus Christus aan te kondigen. Door dat te doen deden zij in zekere zin afbreuk aan de oude joodse opvatting van profeet; de joden immers zagen in hem een hervormer van religie en een sociaal werker.

Maar voor een goed begrip van de 'Profeten' moeten we ze aan het werk zien, kijken hoe zij het joodse volk tonen wat de eredienst aan God werkelijk inhoudt. Deze les, die we in het volgende hoofdstuk zullen onderzoeken, is van grote waarde voor ons om te begrijpen wat 'Godsgeloof' in de Bijbel inhoudt. Na de 'Wet' is het boek de 'Profeten' het belangrijkste deel van de Bijbel. Er is zelfs een tijd geweest, dat de Hebreeuwse Bijbel slechts uit deze twee delen bestond. In die tijd betekende 'de Wet en de Profeten' hetzelfde als wat thans onder de 'Bijbel' wordt verstaan.

III. DE GESCHRIFTEN

Het derde deel van het Oude Testament wordt eenvoudig de 'Geschriften' genoemd. De grote geschriften buiten de Wet en de Profeten waaraan de joden in hun lange geschiedenis erg gehecht waren geraakt, werden verenigd en onder deze naam aan de Bijbel toegevoegd. Zij bevatten gedichten, korte verhalen, geschiedenis, apocalyptische geschriften en spreuken. Er zijn twaalf van die boeken, t.w. 1. Job, 2. Psalmen, 3. Spreuken, 4. Ruth, 5. Esther, 6. Ecclesiasticus, 7. Het hooglied van Salomo, 8. Klaagliederen, 9. Kronieken, 10. Ezra, 11. Nehemia, 12. Daniël.

Van deze worden Job, Spreuken en Ecclesiasticus gewoonlijk gerangschikt onder de 'Wijsheidsliteratuur'. Een aantal van de hymnen die 'Psalmen' worden genoemd vallen eveneens onder deze categorie. Deze boeken van Wijsheid zijn geheel anders van inhoud dan die van de 'Wet' en de 'Profeten' of zelfs van de andere uit dit derde deel. Zij bevatten gedachten over het leven die getuigen van een volwassen kijk op de dingen en die derhalve universele geldigheid hebben. De ideeën die in de boeken van Wijsheid worden uitgesproken hebben erg veel gemeen met de gedachten die in de Geschriften van religies als het hindoeïsme en het boeddhisme worden uitgedrukt.

boeddhist, 'Nirvana' (zelfverloochening), vertonen veel overeenkomst met de christelijke opstanding.

Als we het zo zien zou men het geloof in de opstanding ook kunnen beschouwen als een uitvloeisel van het geloof in de zondeval, waarvan het Bijbelse scheppingsverhaal spreekt. Volgens dat verhaal zijn alle nakomelingen van Adam en Eva geboren in de treurige staat van zonde of geneidheid tot zonde. Maar gelukkig voor hen zijn ze niet voorbestemd om hun hele leven in die toestand te blijven. Zij hebben ook alle mogelijkheden in zich uit deze benarde positie op te staan.

De opstanding verwijst daarom naar het verheven niveau van leven dat iemand al hier en nu in zijn bestaan kan bereiken. Toen Jezus nog leefde zei hij: "Ik ben de opstanding en het leven". (Joh 11, 25) Dat is het soort herwonnen leven dat hij ook voor hen op het oog had die hem volgden. Zoals hij zei:

Waarachtig, Ik verzeker u: wie naar mijn woord luistert, wie Hem gelooft die Mij gezonden heeft, bezit eeuwig leven. Voor hem is er geen oordeel meer: hij is al overgegaan van de dood naar het leven. Waarachtig, Ik verzeker u: er komt een uur, ja het is er al, dat de doden de stem van God zullen horen, en zij die ernaar luisteren zullen leven. (Joh 5, 24-25)

Volgens de uitspraak van Jezus betekent te zijn opgestaan hetzelfde als 'al overgegaan zijn van de dood naar het leven'. Het 'uur' waarin de verrijzenis plaatsvindt 'is er al'. Dit komt zelfs duidelijk naar voren in het verhaal van Jezus over de 'Verloren Zoon'. Als de oudste zoon bezwaar maakt tegen de feestelijkheden rond de terugkeer van zijn jongste broer, zegt de vader: "We moeten feestvieren en blij zijn, want die broer van je was dood en is weer levend geworden, hij was verloren en is teruggevonden." (Lc 15, 32)

De twee geloofsopvattingen over Jezus die hierboven aan de orde kwamen, maken deel uit van het wezen van het christelijke geloof. Niemand kan van zichzelf beweren, dat hij echt christen is als hij niet achter de leerstellingen staat, dat Jezus de Zoon van God is en dat hij is opgestaan uit de dood. Maar wat de Bijbel hier van ons vraagt te belijden is zo wezenlijk dat we dit niet zo maar kunnen door het opzeggen in het openbaar van een geloofsbelijdenis met uitspraken over de goddelijkheid en de opstanding. De juiste manier om het geloof in Jezus als Zoon van God te belijden is in het leven van elke dag als ware zoon (of dochter) van God te handelen. De juiste manier om het geloof in de opstanding van Jezus te uiten is hier en nu te leven als iemand die zich heeft bevrijd uit de geestdodende staat, waarin de op zichzelf gerichte mens altijd verkeert.

Hoofdstuk twaalf

RITUELEN EN VIERINGEN

Als we ernaar streven elke religie te begrijpen in de vorm zoals deze zich thans aan ons presenteert, is het goed kennis te maken met twee basiselementen ervan. Dit zijn de geloofsopvattingen en de rituelen. Van deze twee echter zijn de laatste moeilijker te begrijpen dan de eerste. In het vorige hoofdstuk hebben we de geloofsopvattingen van de christenen behandeld. Nu moeten we hun rituelen en vieringen onder de loep nemen.

Dat rituelen moeilijker te begrijpen zijn dan geloofspunten is niet zo vreemd. De religieuze gevoelens die in rituelen worden uitgedrukt komen eerder voort uit lagen in het onderbewustzijn van de mens dan uit zijn bewustzijn. Wat op het onderbewuste niveau wordt gevoeld kan niet op dezelfde wijze worden verwoord als datgene, waarvan we ons bewust zijn. Het kan vaak slechts in lichaamstaal worden uitgedrukt. Om zichtbaar te worden moeten deze gevoelens naar buiten worden gebracht. En de betekenis van gebarentaal en handelingen is uiteraard minder gemakkelijk te peilen dan die van woorden. Daarom is het moeilijker te praten over rituelen dan over geloofszaken.

Hoewel rituelen dus niet bepaald op de ontleedtafel van het analytische verstand kunnen worden gelegd is het goed om - alvorens over te gaan tot de behandeling van die rituelen die karakteristiek zijn voor het christendom - te trachten ons enigszins een beeld te vormen van de algemene rol die rituelen in religies spelen. In dit hoofdstuk zullen we allereerst kijken naar vormen van rituelen die je in alle religies aantreft en vervolgens naar rituelen en vieringen van de christenen samen met hun feesten en persoonlijke gebeden.

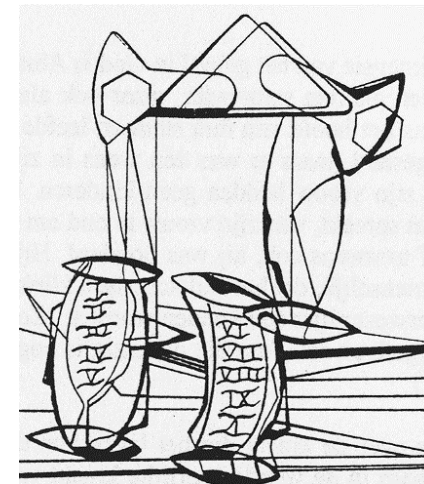
I. RITUELEN IN RELIGIES

Het is moeilijk voor ons om een opsomming te geven van alle gevoelens die wortelen in het onderbewuste en die in religieuze rituelen worden uitgedrukt. Maar als we kijken naar de meer begrijpelijke rituelen in verschillende religies kunnen we met een gerust hart concluderen dat er twee emoties aan ten grondslag liggen. Allereerst is er wat we zouden kunnen noemen het gevoel van het Heilige of het Verhevene, dat leidt tot het ritueel van het 'eerbetoon'. Daarnaast is er de sympathie die leden van een gemeenschap voor elkaar voelen en die leidt tot het ritueel van de 'communie', de 'gezamenlijke maaltijd'. Het is goed om die twee apart te bekijken.

Het lezen van de Bijbel

Hierboven gaven we enkele feiten, die ertoe mogen bijdragen om zich een algemeen beeld te vormen van wat het Oude Testament is. Maar natuurlijk kan men de Bijbel zelfs met zo'n inleiding niet met hetzelfde gemak lezen als een boek uit onze tijd. Om alle ins en outs van zo'n oud boek te vatten zou veel studie en nadenken vereisen. Toch moeten we oppassen dat we niet in het andere uiterste vervallen en zeggen dat de Bijbel alleen een boek is voor geleerden. Als dat zo was zou de Bijbel zijn doel voorbijschieten. De geschriften van alle religies zijn tot iedereen gericht. Hoewel zij zijn opgeschreven behoren ze voor het grootste gedeelte tot de mondelinge overlevering.

Bovendien moeten we niet vergeten dat de Bijbel net als de heilige boeken van alle religieuze tradities - zowel de politiek-sociale dimensie heeft van de groepsreligie als de religieuze dimensie van de Levensvisie. Voor allen die op zoek zijn naar de universele spirituele boodschap van de Bijbel is de laatste dimensie waardevol. Om dat te ervaren zouden we het boek in aandachtige beschouwing moeten lezen om de eeuwige waarheid die in het hart en het geweten van iedere mens ligt opgesloten tussen de regels van de Bijbel te ontdekken. We moeten niet lezen om de stijl en de vorm van literatuur, maar om de weg te vinden naar onze eigen bevrijding en voltooiing als mens. De eenvoudige richtlijn die de Bijbel hiervoor geeft is kort geformuleerd: 'Geloven in God'. In ons volgende hoofdstuk zullen we nagaan wat het oude Testament verstaat onder 'Geloven in God'.

Van grote importantie is het verhaal van Mozes, die het joodse volk door de tien geboden en zijn visie op het verbond van God leerde wat geloof in God behoorde te zijn....(p. 38)

Hoofdstuk vijf

Het godsgeloof in het Oude Testament Een verlichte levenshouding

Om een goed begrip te krijgen van het Godsgeloof dat christenen van het joodse volk erfd en is het Oude Testament de beste bron. Het geloof in God wordt in de Hebreeuwse Bijbel natuurlijk vanuit het perspectief van het joodse volk verklaard. Het is onlosmakelijk verweven met de geschiedenis van de joden en psychologisch gevormd door hun denken. Maar er zijn ook aspecten aan die van universele waarde zijn omdat deze aan mensen van welke groep of cultuur ook een visie op de inrichting van hun eigen leven verschaffen. Als je wat dieper kijkt is het geloof in God in het Oude Testament een verlichte houding ten opzichte van het leven. Zeven aspecten van deze houding worden hieronder belicht. Vijf ervan komen uit het eerste deel, de 'Wet', een uit de 'Profeten' en het laatste uit de 'Geschriften'.

I. HET GEVOEL BESCHERMD TE ZIJN BIJ TEGENSLAGEN

Volgens het idee van de joden is het leven in zijn concrete vorm voor het individu niet iets wat op zichzelf staat en aan zichzelf is overgelaten. De mens wordt op een mysterieuze wijze beschermd. Als hij vertrouwen stelt in die beschermende kracht, dan krijgt hij de middelen om zijn problemen op te lossen en tegenslagen te overwinnen.

Een bewijs voor die dimensie van het geloof in God is Abraham, die door de joden niet alleen wordt gezien als hun stamvader, maar ook als het toonbeeld van een gelovige. Abraham was het hoofd van hun stam en leefde te Ur in Mesopotamië. Hij was tamelijk welgesteld, maar er was één wens in zijn leven, die onvervuld was gebleven. Hij en zijn vrouw hadden geen kinderen. In de tijd dat de Bijbel voor het eerst over hem spreekt, was zijn vrouw te oud om nog kinderen te kunnen krijgen. Abraham zelf trouwens ook, hij was honderd. Hij besprak zijn probleem met God. Het is heel menselijk, dat het wat sceptisch klinkt als hij aan God vraagt hoe zijn droom ooit verwezenlijkt zou kunnen worden: "Zou een man van honderd jaar nog een zoon krijgen, en zou Sara die negentig is nog een kind op de wereld brengen?" (Gen 17,17)

Het verhaal is een les over de kracht die het leven van de mens beschermt. Het vertrouwen van Abraham in de wonderbaarlijke kracht van het leven staat hierin symbool voor het geloof in een persoonlijke God. Ondanks zijn aanvankelijke scepsis gelooft Abraham in God en zijn geloof wordt beloond. Hij wordt gezegend met een kind (Gen 21,1-7).

Eerbetoon

Hoewel deze in woorden niet is uit te drukken, schijnen mensen diep in zichzelf de overtuiging te hebben dat zij niet volledig autonoom zijn. Met betrekking tot het leven zelf dat zij ontvingen zijn zij afhankelijk. Deze overtuiging, die onbewust meespeelt, schept in hen het gevoel voor het verhevene. Wat mensen diep in hun hart een gevoel van verhevenheid of van het sublieme geeft, is in verschillende religieuze tradities op verschillende manieren in beelden vertaald om aan de natuurlijke drang van de verbeelding van inzichten tegemoet te komen.

Monotheïstische religies geven aan dit gevoel van Verhevenheid uitdrukking door te wijzen op een Almachtige God, polytheïstische religies door een rijk van goden en godinnen op te voeren. Hoe de werkelijkheid echter ook wordt verbeeld, sinds onheuglijke tijden hebben mensen van alle mogelijke culturen door gebaren en handelingen uitgedrukt dit gevoel te erkennen en er hun persoonlijke antwoord op gegeven. We noemen gewoon een paar van deze rituelen, waarvan wij vinden dat ze praktisch in elke religie worden aangetroffen.

Ten eerste verlaten mensen om te bidden hun huis en gaan naar heilige plaatsen, kerken en tempels. Omdat die plaatsen als heilig worden beschouwd, denken zij dat ze daar beter uiting kunnen geven aan hun gevoel voor het verhevene. De noodzaak om voor dat doel het huis uit te gaan is misschien te verklaren vanuit hun innerlijke behoefte buiten zichzelf te treden, hun eigen ik te verlaten en in contact te treden met het hogere.

Ten tweede vinden mensen het in de meeste tradities nodig om zichzelf te reinigen voordat ze naar een gewijde plaats gaan om te bidden. Zij nemen een bad voordat ze naar de heilige plek gaan of wassen zich bij de ingang daarvan. In bepaalde religies worden zij die aan de eredienst deelnemen aan het begin daarvan met wjwater besprenkeld. Dit gebruik berust op de onbewuste overtuiging dat zij onrein zijn tegenover het hogere. Men weet waarom het bij deze reiniging gaat. Hun geest moet gereinigd worden van het kwaad van het egoïsme.

Het derde, het meest symbolische ritueel is dat van de aanbidding. We zien hoe mensen zich op heilige plaatsen ter aarde werpen of neerknielen. Het eerste is in Aziatische landen gebruikelijker, het laatste in die van het Westen. Vaak komen daar andere gebaren bij en vouwt men zijn handen, sluit zijn ogen of heft men zijn armen ten hemel. Het lijkt alsof mensen door deze wijze van aanbidding hun afhankelijkheid willen uitdrukken. Mensen geven er blijk van in te zien, dat zij op zichzelf en zonder verbinding met het Hogere niets te betekenen hebben.

Het vierde ritueel, dat we als kenmerkend zouden kunnen zien voor de 'eredienst' is dat van het 'offer'. Gelovigen offeren aan de onbekende Heilige Macht iets van

wat zij zelf bezitten of zelf hebben gemaakt. Wat zoal geofferd wordt zijn bloemen, levensmiddelen, (speciaal voor dit doel geslachte) dieren of tegenwoordig meestal geld. Wat echter ook het materiële offer mag inhouden, gelovigen brengen het vanuit de onbewuste overtuiging, dat men niet echt de eigenaar is van wat men bezit. Van zichzelf heeft men niets, zelfs niet het leven.

Wat we als laatste factor kunnen noemen is, dat mensen op de momenten die er echt toe doen graag verenigd zijn met het hogere, en wel vooral als zij een nieuwe fase in hun leven beginnen. Zo heeft bijna elke religie rituelen, die moeten worden uitgevoerd als iemand wordt geboren, voor het eerst naar school gaat, in zijn puberteit komt, gaat trouwen, met een nieuw beroep begint of een nieuw huis betreft, ziek wordt en uiteindelijk sterft. Mensen voelen op die momenten dat er meer in het leven is dan zij zelf kunnen overzien.

Communie

Het gevoel voor het hogere is echter niet het enige onbewuste gevoel waaraan door rituelen uitdrukking wordt gegeven. Rituelen worden ook gebruikt om de sympathie uit te drukken die leden van een gemeenschap voor elkaar voelen. We verstaan hier onder 'gemeenschap' meer in het algemeen een homogene vorm van raciaal, regionaal of institutioneel verband. Als aanhangers van een religie regelmatig, vaak elke week, bijeenkomen voor een eredienst, dan is dat om hun gemeenschapszin te tonen en de warme verbondenheid en eenheid met elkaar te ervaren. Zulke erediensten vinden gewoonlijk rond een gemeenschappelijke maaltijd plaats. Door het grote aantal deelnemers is de maaltijd eerder symbolisch. Wat gezamenlijk wordt genuttigd is slechts een stukje van iets eetbaars of een slokje van een of andere drank.

Hier moeten we ook niet voorbijgaan aan het feit dat rituelen in de vorm van een gemeenschappelijke maaltijd niet uitsluitend iets zijn wat bij religie hoort. Al spreekt men dan niet van 'rituelen', ook buiten de kerk treft men in de maatschappij de hiermee bedoelde werkelijkheid aan. In de wereldlijke samenleving worden ze meestal gewoon plechtigheden of vieringen genoemd. Naties hebben hun rituelen: legerparades, het hijsen van de nationale vlag zijn daarvan voorbeelden. Nationale plechtigheden ter herdenking van het verkrijgen van de onafhankelijkheid of van overwinningen in de oorlog eveneens.

Ook families hebben hun rituelen. Voorbeelden daarvan zijn theeceremonies, verjaardagspartijtjes. Zelfs het dagelijks avondmaal van een gezin aan tafel is een ritueel. Zo'n maaltijd met het gezin aan een mooigedekte tafel heeft iets speciaals en is meer dan het stillen van je honger alleen; daarvoor zou je net zo goed in de keuken direct uit de potten en pannen kunnen gaan eten. Ook moet worden opgemerkt dat profane rituelen op heel wat moderne mensen een grotere aantrekkingskracht uitoefenen dan religieuze. De reden daarvan zou kunnen zijn dat de

Het verhaal wijst erop dat de Levenscheppende Kracht van het universum de mens altijd ten dienste staat. Of we deze Levenskracht nu het Universum, de Natuur, God of het Leven noemen, ze speelt een rol bij de persoonlijke zorgen en noden van mensen inzake voedsel, onderdak, voortplanting of wat dan ook. Maar als je wilt dat ze effectief wordt, moet je er als drager van deze Kracht ten volle op vertrouwen.

Zoals de Bijbel het zag is deze geheimzinnige, beschermende kracht niet alleen dienstbaar aan individuen maar aan hele gemeenschappen, ongeacht of dat nu een familie is, een ras of een heel volk. Zij helpt vooral als zulke gemeenschappen hun tegenslagen en rampspoeden serieus onder ogen zien. Dit wordt prachtig geïllustreerd door het verhaal van Mozes uit het boek Exodus. De joden bevonden zich in een beklagenswaardige situatie. Ze waren slaaf en werden zwaar onderdrukt door de Egyptische heersers. Mozes wilde hen uit deze slavernij bevrijden. Hij vertrouwde op God en was ervan overtuigd dat in zijn voornemen zou slagen.

Wat het meest opvalt in dit verhaal is de wijze waarop Mozes en het volk Israël zich innerlijk gesterkt en gesteund voelen in hun strijd om de bevrijding. God wordt bijna als een militair leider ten tonele gevoerd, die voor hen uitgaat om hen te beschermen. Hij is het die de bewindvoerders in Egypte dreigt. Hij is het die Mozes adviseert wat hij moet doen. En als het volk aan zijn uittocht uit Egypte begint, gaat hij als een wolk bij heldere hemel en als een vuurzuil in de duisternis voor hen uit om hun de weg te wijzen.

Volgens dit verhaal en dat van Abraham komt God niet alleen mensen te hulp, maar mengt hij zich ook onder hen en praat hij met ze. Het praten van God met mensen zoals dat in de Bijbel is beschreven, is zonder twijfel figuurlijk bedoeld, maar in deze beeldspraak wordt iets uitgesproken, dat voor alle tijden geldt. Ze herinnert de mens eraan dat het Leven of de Natuur altijd met hem in gesprek is en met name op momenten van beproeving en pijn. We kunnen eruit opmaken dat de Levenskracht achter de natuur of het universum waarvan de mens deel uitmaakt niet dood, doof of stom is. Ze luistert, begrijpt, voelt mee. Ze spreekt zelfs. Met hen die in staat zijn naar die stem te luisteren, zegt ze altijd: "Je bent in Gods hand, vrees niet."

De invloed die het beginsel van de goddelijke bescherming op de psyche van de mens kan hebben kan niet sterk genoeg worden benadrukt. Wat de mensen in hun leven het meest missen, zelfs meer dan voedsel, onderdak, gezondheid en schooling, is moed en zelfvertrouwen. Geplaatst tegenover de problemen en moeilijkheden van elke dag vallen mensen persoonlijk en in groepsverband gemakkelijk ten prooi aan wanhoop en frustratie. Door een boodschap als deze, die hulpeloze mensen meedeelt dat er een wonderbaarlijke bron voor hen beschikbaar is waaruit zij bescherming en kracht kunnen putten, overwinnen deze hun gebrek aan zelf-

vertrouwen en moed. Hierdoor komen zij tot dingen die zij anders nooit zouden hebben aangedurfd.

Wij kunnen ons voorstellen wat het geloof in God op deze bijzondere manier voor de joden zowel individueel als qua volk betekende. Voor hen was God op de eerste plaats hun bevrijder, hun beschermer. Jezus zelf werd sterk door deze voorstelling van de Bijbel beïnvloed. Het was dezelfde voorstelling die hij aan de mensen van zijn tijd gaf met het begrip van Gods vaderschap.

II. DE WERELD LIEFHEBBEN

Een ander belangrijk inzicht van het joodse volk met betrekking tot leven was dat over de relatie tot de kosmos. Zoals zij het zagen maakten mensen met de zon, de maan, de sterren, de bomen en de dieren deel uit van één groot universum. Het universum was hun thuis. Het was iets wat liefde en respect verdiende. Het feit dat zij een integraal deel van het heelal zijn, moest niet zo maar als iets vanzelfsprekends worden beschouwd. Zij moesten de relatie in stand leren houden. Het scheppingsverhaal dat meteen al op de eerste bladzijde van de Bijbel wordt verteld, was bedoeld om de mensen hiervoor de nodige aanwijzingen te geven.

In het begin schiep God de hemel en de aarde. De aarde was woest en leeg; duisternis lag over de diepte, en de Geest van God zweefde over de wateren. Toen zei God: 'Er moet licht zijn'. En er was licht. ... Het werd avond en het werd ochtend; dat was de eerste dag...

En God zei: 'Het water onder de hemel moet naar één plaats samen-vloeien, zodat het droge zichtbaar wordt'. Zo gebeurde het. Het droge noemde God land, en het samengevloede water noemde Hij zee. En God zag dat het goed was...

En God zei: 'Het land moet levende wezens voortbrengen van allerlei soort: tamme dieren, kruipende dieren en wilde beesten van allerlei soort'.

...En God zag dat het goed was. En God zei: 'Nu gaan Wij de mens maken, als beeld van Ons, op Ons gelijkend; hij zal heersen over de vissen van de zee, over de vogels van de lucht, over de tamme dieren, over alle wilde beesten en over al het gedierte dat over de grond kruipt.'

En God schiep de mens als Zijn beeld;... mannelijk en vrouwelijk schiep Hij hen. God zegende hen en God sprak tot hen: 'Wees vruchtbaar en word talrijk; bevolk de aarde en onderwerp haar; heers over de vissen van de zee, over de vogels van de lucht, en over al het gedierte dat over de grond kruipt... God bekeek alles wat Hij had gemaakt, en Hij zag dat het heel goed was. Het werd avond en het werd ochtend; dat was de zesde dag.

symbolen en handelingen die erin gebruikt worden minder archaïsch zijn zodat men zich er makkelijker in vindt.

Interreligieuze harmonie

Er is evenwel een laatste punt, waarvan we vinden dat het niet onvermeld moet blijven in een studie over religie als deze. In de manier waarop rituelen vandaag de dag worden uitgevoerd zit iets wat niet blijkt bij te dragen tot het welzijn van de mensheid als geheel. Dit komt omdat de gemeenschap die iedere religie samenbrengt en bijeen tracht te houden altijd de eigen groep is. Leden van andere gemeenschappen zijn over het algemeen in erediensten van de eigen groep niet welkom. In sommige religies is deelneming van buitenstaanders zelfs volstrekt verboden.

De situatie die hieruit voortvloeit werpt bij een onpartijdige waarnemer de vraag op of religies met het verenigen van hun eigen gemeenschappen niet bezig zijn met het zaaien van verdeeldheid en bevorderen van een hokjesgeest in de mensheid. Het zou meer in overeenstemming zijn met de ware geest van religie als de religies bij het praktiseren van hun traditionele rituelen om hun gemeenschap bijeen te houden opnieuw andere rituelen zouden ontwerpen waaraan mensen van andere gemeenschappen ook zouden kunnen deelnemen. Zulke rituelen zouden de interreligieuze harmonie bevorderen en de eenheid van de mensheid een stap dichterbij brengen. Er bestaat in de moderne wereld een opvallende behoefte aan rituelen die interreligieus zijn.

II. DE VOORNAAMSTE CHRISTELIJKE VIERINGEN

De christenen hebben een groot aantal rituelen en deze verschillen over het algemeen van denominatie tot denominatie en zelfs van plaats tot plaats. Maar een paar ervan worden belangrijker geacht dan andere en deze zijn in zwang zo niet bij alle dan toch bij de meeste denominaties. Hoe zij dienen te worden uitgevoerd is in alle details uitgewerkt en opgeschreven. Zij moeten ook worden voorgezeten door een officiële vertegenwoordiger van de Kerk. In de belangrijkste kerken worden ze 'sacramenten' genoemd. Het aantal sacramenten is niet in alle verschillende kerkgenootschappen hetzelfde. De Rooms-Katholieke Kerk en de Oosters-Orthodoxe Kerk erkennen er zeven. Deze zijn:

- a) **de doop**; een plechtigheid waarbij een nieuw lid wordt toegelaten tot de Kerk. Het ritueel bestaat in een onderdompeling in water, of eenvoudiger, in het uitgieten van water over alleen maar het voorhoofd. Het ritueel wordt bij kinderen of bij volwassenen uitgevoerd.
- b) **de confirmatie**; deze is bedoeld om het persoonlijk lidmaatschap in de Kerk te bevestigen. Gewoonlijk dient een hoogwaardigheidsbekleder zoals een bis-

schop dit 'vormsel' toe aan diegenen die kort na de geboorte zijn gedoopt en nu de leeftijd hebben bereikt waarop ze zelf kunnen beslissen.

- (c) **de eucharistie**, de rituele gemeenschappelijke maaltijd die christenen vooral op zondagen tezamenbrengt.
- (d) **de boetegeving**, waarbij christenen hun zonden belijden en absolutie of vergeving ontvangen.
- (e) **het heilig oliesel**, een ritueel waarbij zieke christenen, met name zij die stervende zijn, gezalfd worden.
- (f) **de wijding**, het ritueel dat wordt uitgevoerd door bisschoppen en waarbij een kandidaat wordt bevorderd tot het ambt van diaken, priester of bisschop.
- (g) **de huwelijksinzegening**, het ritueel dat de bruidegom en de bruid in aanwezigheid van een priester uitvoeren met het doel elkaar als man en vrouw te aanvaarden.

De protestantse kerken op de Anglicaanse Kerk na erkennen niet alle hierboven genoemde rituelen als sacramenten. Het Concilie van Trente (1545 n.Chr.), waarop deze als zodanig werden vastgesteld, vond plaats nadat de protestanten met de Katholieke Kerk hadden gebroken. Zij accepteren als sacramenten alleen het doopsel en de eucharistie. Deze twee zijn in feite de enige die in het Nieuwe Testament zijn genoemd. Er zijn een paar protestantse kerken, zoals het Leger des Heils en de Quakers die zelfs deze twee sacramenten niet erkennen. Zij hebben andere ceremoniën.

De eucharistie

Onder alle rituelen of sacramenten neemt de eucharistie bij de christenen de meest eervolle plaats in. Het woord 'eucharist' is afgeleid van het Griekse woord voor dankzegging. Thans is het een wekelijks - en in bepaalde denominaties zelfs een dagelijks - gevierde rituele maaltijd. Als gemeenschapsceremonie gaat de eucharistie of het dankzeggingsmaal terug tot de vroegste dagen van het christendom.

De maaltijd, zoals deze wordt gehouden in Katholieke, Orthodoxe en sommige protestantse kerken, bestaat uit ongedesemd brood en wijn. Vanwege het grote aantal mensen dat eraan deelneemt wordt het brood aangereikt in de vorm van erg dunne ronde ouwel (hosties). Wat de verdeling van de wijn betreft verschillen de gebruiken meer. In Kerken als de Anglicaanse en de Lutherse wordt aan diegenen die aan de maaltijd deelnemen een slokje wijn gegeven uit een beker die kelk wordt genoemd, of de hostie wordt uitgereikt nadat deze in de wijn is gedoopt. In de Katholieke Kerk neemt in vele landen alleen de priester deel aan het nuttigen van de wijn behalve bij speciale gelegenheden. In Nederland wordt in de Katholieke Kerk de communie wel vaker in twee gedaanten, dus in de vorm van brood en wijn, uitgereikt. In denominaties die later zijn ontstaan zijn niet-alcoholische dranken en gewoon brood in de plaats gekomen van wijn en ongedesemd brood.

Op de zesde¹ dag bracht God het werk dat Hij verricht had tot voltooiing. Hij rustte op de zevende dag van al zijn werk dat Hij verricht had.

(Gen 1,1 - 2,3)

Het Oude Testament is natuurlijk niet het enige boek, dat een scheppingsverhaal bevat. Scheppingsverhalen worden in de gewijde teksten van de meeste religies aangetroffen. Het verhaal uit het Oude Testament laat ons zien hoe de joodse traditie tegen het leven en het universum aankeek. Voor de joden was het universum in alles één geheel. Alles erin stond met elkaar in verbinding. De wereld was zo gezien alles behalve een afvalberg. In een vuilnisbelt immers liggen de dingen alleen fysiek dicht tegen elkaar aan, maar zijn ze niet volgens een plan gerangschikt.

In het universum is elke bloem, elke veer, een deel van een definitief plan. Wat dat plan is zullen mensen wellicht nooit weten. Maar dat er zo'n plan moest zijn, is een feit dat door menselijk inzicht duidelijk lijkt te worden bevestigd. Er is meer eenheid in het universum dan wij ons kunnen voorstellen. In zijn totaliteit genomen is het universum één lichaam, dat als het ware door een levende geest wordt bezielde. Het is de Adem van God zelf, Zijn Geest. Volgens het verhaal begon het universum toen "de Geest van God over de wateren zweefde".

Vanuit de Bijbel gezien is alles in de wereld goed en mooi. God zag: "het was goed". Daarom moet het universum en alles wat zich daarin bevindt met bewondering, liefde tot zegen van ieder worden behandeld. In deze positieve kijk van het jodendom op het stoffelijk heelal zit iets heel bijzonders. Vandaag de dag nog bestaan er vormen van religie, die de stoffelijke wereld interpreteren als iets vijandigs, iets schadelijks, dat zelfs gevaarlijk voor mensen is, iets waarvan je beter afstand kan nemen en waarmee je je niet moet inlaten. Volgens de joden, was het niet de wereld, maar het wereldse gedoe, waarvan je moest afzien, de verkeerde houding tegenover de dingen. Werelds gedrag is het kenmerk van ontaarde geesten. De wereld zelf met alles erop en eraan is goed. Het aardse leven moet gekoesterd worden.

Zoals de joden het zagen was de mens als beeld van God, de meesterplanner en meesterschepper, verantwoordelijk gesteld voor het beheer van de wereld. Mensen zijn niet de scheppers van het heelal, maar het is hun taak dit zorgvuldig in stand te houden en te ontwikkelen. Zij moeten zorg dragen voor hun wereld, deze vruchtbaar laten zijn. Als zij zich bekommeren om de wereld kunnen zij de dingen niet zo maar op hun beloop laten. Misschien kunnen ze niet veel doen, maar het weinige dat ze kunnen doen is waardevol. Zoals een Chinees spreekwoord zegt: "Het is beter een kaars aan te steken dan de duisternis te verwensen".

¹ De Engelse tekst geeft hier o.i. terecht 'On the sixth day' - Op de zesde dag, de Willibrordusvertaling 'Op de zevende dag'.

Het scheppingsverhaal leert mensen hoe belangrijk het is hun eigen beperkingen te accepteren. De mensen zijn niet in staat om hun leven totaal te overzien en te sturen. Zij zijn niet geheel en al vrij of autonoom. Het leven, dat ze genieten, gaat voorbij en eindigt met de dood. Bij het erkennen van hun innerlijke waardigheid als mens, geschapen naar het beeld van God, moeten zij ook hun sterfelijke natuur accepteren. Om waarachtig mens te zijn moeten zij zichzelf aanvaarden zoals ze zijn.

Het scheppingsverhaal bevat ook een les voor een beter begrip van de maatschappij. God schiep de hele mensheid en niet alleen de joden (of de christenen). Hoe ook gevormd, van welke huidskleur, cultuur, religie mensen zijn, ze zijn allen het product van God. Als we al deze aspecten samenvoegen, kunnen we niet anders dan vaststellen, dat het joodse geloof in God de Schepper het uitvloeisel is van hun positieve kijk op het leven, de mensheid en het universum.

Aan de manier waarop het verhaal is opgezet zien we dat de auteur er ook nog een morele les voor het joodse volk in wilde leggen. De joden verdeelden hun week in zes werkdagen en één dag om te rusten. Hun rustdag was de zaterdag, die zij sabbat noemden. Er waren tijden, dat zij of door geldgebrek of uit geldzucht de sabbat in een werkdag veranderden. Om iets aan die trend te doen trachtte de auteur van het bijbelse verhaal te laten zien dat God zelf maar zes dagen per week werkte en op sabbatdag rust nam. Zelfs bij het scheppen van de wereld hield God zich volgens het verhaal aan dat schema.

Strict genomen heeft het scheppingsverhaal niets te maken met de werkelijke toedracht bij het ontstaan van de wereld. Het is niet bedoeld als les voor paleontologen of mensen die de oorsprong van alle leven onderzoeken. Het is een verhaal om mensen door bezinning tot het inzicht in hun eigen sterfelijkheid en innerlijke waardigheid te brengen. Het maakt mensen ervan bewust hoe belangrijk het is de wereld lief te hebben en er voortdurend mee in verbinding te staan. Niets laat mensen duidelijker het onzichtbare gelaat van God zien dan het zichtbare mysterie van het universum. Niets brengt hun meer innerlijke vrede en evenwichtigheid dan een leven in harmonie hiermee. Kort en goed, het scheppingsverhaal wijst de mensen erop hoe zij door vreugde, bewondering, dankbaarheid, hoop, verantwoordelijkheid hun leven op aarde wat fraaier zouden kunnen maken.

III. HET NATUURLIJKE KARAKTER VAN DE MENSELIJKE ZWAKHEID

Het joodse geloof in God bevatte een belangrijk derde inzicht in het leven. De menselijke natuur zoals die concreet door iedereen wordt ervaren heeft een zwakke kant. De neiging van mensen om in dwalingen en fouten te vervallen hoort om zo te zeggen bij hen omdat zij zijn geboren met de 'erfzonde' van zelfzuchtigheid en egocentrisch gedrag. Bijgevolg zijn mensen bij hun geboorte

Heel wat christenen zijn enigszins verrast als ze zien hoe bij de christenen een alcoholische drank tijdens een ritueel maal wordt genuttigd. Maar die gewoonte moet worden beoordeeld in de context van de streek waar het christendom vandaan komt. In Palestina - zoals ook in andere landen van het Midden-Oosten waar druiven in de tuin van ieder huis groeien - hoort wijn bij de normale maaltijd zoals melk, thee, koffie of water in andere landen.

Volgens christenen gaat het ritueel van de eucharistie terug op de laatste maaltijd die Jezus met zijn apostelen gebruikte. Alle joodse families moesten deelnemen aan een speciale rituele maaltijd ter gelegenheid van Pasen, hun grootste feestdag. Met Pasen herdachten de joden hun bevrijding uit de slavernij in Egypte en hun opkomst als onafhankelijk volk. Het maal werd paasmaal genoemd. Tijdens een van die paasfeesten werd Jezus gearresteerd en ter dood gebracht door zijn tegenstanders. Een paar uur voor zijn arrestatie had hij samen met zijn discipelen het paasmaal gevierd. Omdat hij er zich van bewust was dat zijn leven gevaar liep, gebruikte hij het paasmaal om zijn leerlingen duidelijk te maken vanuit welke geest hij de dood onder ogen zag. Hij liet hen zien dat hij de dood, indien deze onvermijdelijk was, zou accepteren in vertrouwen op God en vanuit de geest van zelfopoffering. Toen hij brood en de wijn deelde met zijn leerlingen, sprak hij woorden die zijn beslissing duidelijk maakten.

Tijdens de maaltijd nam Jezus een brood, sprak de zegenbede uit, brak het, gaf het aan zijn leerlingen en zei: 'Neem en eet, dit is mijn lichaam'. Ook nam hij een beker, sprak het dankgebed uit en gaf hun die met de woorden: 'Drink er allen uit, want dit is mijn bloed van het verbond, voor velen uitgeschonken tot vergeving van zonden'. (Mt 26, 26-29)

Christenen hebben deze tekst altijd beschouwd niet alleen als een verslag van het laatste paasmaal van Christus, maar ook als een tekst die de instelling van het ritueel of sacrament van de eucharistie beschrijft. Vanwege die opvatting wordt deze tekst in dezelfde woorden vandaag de dag herhaald door priesters die voorgaan in de eucharistie. De voordracht van deze tekst door de celebrant wordt gezien als het meest gewijde deel van het eucharistisch ritueel.

Van oudsher geloofden christenen verder dat Jezus telkens als deze rituele maaltijd werd gehouden op een speciale manier als hun Heer in hun midden was en eraan deelnam. Deze aanwezigheid is op verschillende manieren door de diverse groepen christenen tot uitdrukking gebracht. Bij de rooms-katholieke en orthodoxe tradities bijvoorbeeld worden de woorden van Jezus 'Dit is mijn lichaam', 'Dit is mijn bloed' letterlijk opgevat en bevestigd ze dat hij fysiek, hoewel onzichtbaar, aanwezig is in het brood en de wijn die tijdens de maaltijd worden gedeeld.

Het is heel begrijpelijk dat de eucharistie 'communie' of 'heilige communie' wordt genoemd. De naam wijst op een van de belangrijke functies van de rituele maal-

tijd, namelijk het scheppen van een band en eenheid tussen hen die eraan deelnemen. Een andere benaming die algemeen gebruikelijk is voor de eucharistie is die van 'het avondmaal van de Heer'. De christenen hebben het laatste avondmaal van Jezus altijd gezien als een gebeurtenis die het voortdurend herdenken en overwegen waard is. Geen andere gebeurtenis laat de spiritualiteit van Jezus zo duidelijk zien als deze. Wat hij bij deze maaltijd heeft gezegd en gedaan bevat vele wijze lessen om door te geven. Het getuigt van de opofferingsgezindheid, die Jezus zijn hele leven had bezielde. Het bewijst eveneens hoe intens Jezus kon liefhebben. Volgens Johannes hield Jezus zijn langste en indrukwekkendste preek over de liefde bij deze gelegenheid (Joh 14,1-17,26). Hier was het dat hij zei: "Dit is mijn opdracht voor jullie, dat jullie elkaar liefhebben zoals ik jullie heb liefgehad".

Onder rooms-katholieken staat de eucharistie bekend als de 'mis', van het Latijnse woord 'missa' waarmee de viering wordt afgesloten. De mis wordt elke dag in kerken gevierd, maar de zondagsmis is verplicht. Vanaf 1960 vindt de misviering in de Katholieke Kerk ook plaats in de taal van hen die haar bijwonen. Tot dan toe werd er alleen Latijn gebruikt.

Hoewel de viering van de eucharistie plaatsvindt rond een maaltijd moet men niet gaan denken dat deze uit niets anders dan het rituele maal bestaat. De communiedienst bestaat in feite uit twee gedeelten waarvan de gemeenschappelijke maaltijd of communie het laatste deel is. Het eerste deel heeft iets weg van een meditatieve oefening. In dat deel worden aan de deelnemers geselecteerde teksten uit het Oude en Nieuwe Testament ter overdenking aangeboden. Het geheel wordt gevolgd door een preek van een predikant over de gelezen teksten of over een of ander aspect van het christelijk geloof. De bijdrage van dit eerste deel aan de vorming van christenen is enorm. De zondagsdienst is welbeschouwd het grootste religieuze 'vormingsinstituut' van het christendom.

Feestdagen

Zoals in alle religies zijn er ook in het christendom niet alleen religieuze plechtigheden gedurende het hele jaar maar ook religieuze feesten die een keer per jaar worden gevierd. Van de christelijke feestdagen worden Pasen en Kerstmis gezien als de twee belangrijkste.

Pasen is een feest dat christenen vanaf het allereerste begin hebben gevierd. Zij namen het over van de joden zoals de joden het eerder van de bewoners van Palestina hadden overgenomen. Toen ze het joodse feest overnamen gaven de christenen er een nieuwe betekenis aan zoals de joden dit eerder hadden gedaan toen ze het oogstfeest van de bewoners van Palestina overnamen. De christenen herdenken ermee de dood en de verrijzenis van Jezus.

niet volledig mens. Het mens-zijn pur sang is niet aangeboren, maar moet worden verworven.

Het droevige feit van deze hachelijke situatie wordt op indrukwekkende wijze in beeld gebracht door een tweede scheppingsverhaal. Hoewel het een scheppingsverhaal wordt genoemd is het veeleer het verhaal over de 'gevallen natuur van de mens'. Volgens dit verhaal schiep God de wereld, en omdat er geen landbouwer was om de aarde te bewerken schiep hij de mens. Hij schiep hem door een handvol stof te nemen en daarin te blazen. Getuige deze beschrijving zijn mensen een vreemde combinatie van twee tegengestelde elementen: iets dat vergankelijk is als stof en iets dat onverwoestbaar is als de adem of levenskracht van God.

Nadat de mens was geschapen werd hij in een prachtige tuin gezet. De man werd Adam genoemd, wat letterlijk ook 'man' betekent. De tuin, die hem was gegeven om in te leven, heette Eden. Na de man schiep God voor hem een metgezel, een vrouw. Ze werd Eva genoemd. De vrouw werd gemaakt uit een bot van de man zelf, een prachtige verwijzing naar het natuurlijke feit van de onderlinge afhankelijkheid van man en vrouw. God gaf hun beiden de tuin om zich te ontwikkelen en te genieten, maar er was een beperking aan verbonden:

Toen bracht de HEER God de mens in de tuin van Eden, om die te bewerken en te beheren. En de HEER God gaf de mens dit gebod: 'Je mag van alle bomen in de tuin overvloedig eten, maar van de boom van de kennis van goed en kwaad mag je niet eten, want op de dag dat je daarvan eet zul je sterven. (Gen 2,15-17)

Voor een landheer als God is dit ongetwijfeld een vreemd gebod om aan zijn tuinlieden te geven. En bovendien, wat is er verkeerd aan het eten van fruit van een boom van kennis over goed en kwaad? Je zou denken dat het juist de belangrijkste boom was om van te eten. Immers, een mens zou juist heel goed moeten weten wat goed is en wat kwaad. De 'kennis' waarnaar hier wordt verwezen kan daarom niet slaan op datgene wat het geweten van een mens 'verlicht' door hem een juist onderscheid aan te reiken tussen goed en kwaad. Het is veeleer de verkeerde inschatting van zichzelf die iemand gek genoeg laat zeggen: "Ik weet het allemaal wel; niemand hoeft me te vertellen wat verkeerd is en wat goed. Wat ik leuk vind is goed voor me. Wat me niet aanstaat is slecht."

Iemand die vanuit eigen gezag zou weten te beslissen wat goed is en wat kwaad zou automatisch gelijk worden aan God. Om echt mens te zijn moeten mensen in harmonie zijn met de wetten van hun eigen natuur. Als zij niet in harmonie zijn met de universele natuur dan houden zij op mens te zijn. In die zin moeten zij dan 'sterven'.

Het verhaal vertelt verder dat de eerste man en vrouw de fout maakten het recht in eigen hand te nemen. De verteller van het verhaal echter beperkt de schuld tot hun daad en suggereert dat zonde niet zozeer het resultaat is van boos opzet alswel een ongelukkig gevolg van innerlijke onvolwassenheid. Onvolwassenheid is te wijten aan het feit dat men de zintuiglijke verlangens niet onder controle heeft; daarom zegt hij dat de man werd misleid door de vrouw, die op haar beurt werd misleid door de 'slang', die geheimzinnige macht in de wereld die mensen tot het kwade aanzet. Op het eind van het verhaal zien we Adam en Eva verdreven uit de tuin van Eden en voorbestemd om de rest van hun leven zorgend en zwoegend te werken voor hun brood. Dat laat zien dat ontrouw aan de wetten van de natuur niet samen kan gaan met de voltooiing van de mens.

De analyse van de hachelijke situatie van de mens in dit verhaal heeft veel gemeen met de analyse die in het boeddhisme wordt gegeven. Volgens de Boeddha kan de mens niet aan zorg en geestelijke pijn ontkomen. De oorzaak ervan ligt in zijn betrokkenheid op zich zelf, zijn zelfzuchtigheid; de oorzaak van deze gerichtheid op zichzelf is zijn onwetendheid of gebrek aan inzicht. De mensen zijn niet in staat de werkelijkheid van het leven in haar volle omvang te begrijpen. Als de onwetendheid wordt bedwongen, en daarmee de zelfzuchtigheid, dan is voor de Boeddha het pad naar de bevrijding van alle zorgen toegankelijk geworden. Bevrijding treedt in als een persoon zich houdt aan de wetten van het werkelijke leven, van het dharma.

Het tweede scheppingsverhaal verwoordt een inzicht in de menselijke situatie dat niemand gemakkelijk kan wegwuiven. Er zit een gevoelige kant aan de menselijke natuur. Mensen kunnen niet zo juist denken en handelen als zij wensen, omdat zij het slachtoffer zijn van innerlijke neigingen die dit in de weg staan. Daarom is er in hen een voortdurende strijd gaande tussen gevoel en geweten. Maar we hoeven ons daar niet voor te schamen want er is een remedie voor. Deze ligt in de groei naar geestelijke volwassenheid. Mensen worden niet als volmaakte mensen geboren, maar zij hebben wèl de sleutel ertoe in handen.

IV. DE VERPLICHTINGEN VAN HET LEVEN

Waarmee iedereen zijn voordeel zou kunnen doen is ten vierde het joodse inzicht in de verplichtingen waaraan ieder individu binnen zijn of haar maatschappij moet voldoen. Voor de joden waren zulke verplichtingen opgelegd door God en zij noemden ze de 'Geboden van God' of 'de 'Wetten van God'.

Om te zorgen dat iedereen ze makkelijk kon onthouden werden ze opgesomd in een formule die we ook nu nog kennen als de 'Tien Geboden'. Ze staan in twee boeken van de Pentateuch, t.w. Exodus (20,1-21) en Deuteronomium (5, 6-21). De hier volgende versie komt uit Exodus (de nummers zijn door ons toegevoegd):

In het Engels wordt Pasen 'Eastern' genoemd. 'Easter' komt van het woord 'Eastre' een oude Engelse naam voor de godin van de lente. 'Easter' kan ook worden beschouwd als een christelijke versie van het lentefeest. De lente wekt in koude streken de natuur opnieuw tot leven. Dat gebeurt op het paasfeest met de geest van de mens. Hoewel het paasfeest op zondag wordt gevierd varieert de datum van jaar tot jaar, omdat deze volgens de maankalender wordt berekend. Gewoonlijk valt het in april. Het wordt voorafgegaan door een week van voorbereiding met allerlei rituelen, die de Goede Week wordt genoemd. Het joodse paasfeest werd zelf ook voorafgegaan door zo'n week van voorbereiding.

Het feest van Kerstmis, waarop christenen de geboorte van Jezus herdenken, is van veel later oorsprong. Het werd ingesteld in de vierde eeuw om een populair niet-christelijk feest ter ere van de zonnegod te vervangen. Onder christenen en protestanten wordt Kerstmis gevierd op 25 december. Orthodoxe christenen vieren het twee weken later op 6 januari onder de naam Epifanie of de Verschijning van Jezus aan de wereld.

Deze twee feesten, Pasen en Kerstmis, die met meer vrolijkheid en gezelligheid worden gevierd dan andere feesten worden traditiegetrouw voorafgegaan door langdurige perioden van vasten en boetedoening. De periode die aan Pasen voorafgaat omvat veertig dagen en wordt de grote vastentijd genoemd.¹ De vastentijd begint op de zogenoemde 'Aswoensdag'. Op die dag wordt as van verbrande palmbleden door de priester op het voorhoofd van de christenen gewreven ter herinnering aan de vergankelijkheid van het leven. Het ritueel herinnert mensen er thans aan dat zij door de dood tot stof en as worden teruggebracht.

De periode van vier weken die aan Kerstmis voorafgaat wordt 'advent' genoemd, wat Latijn is voor 'komst', een verwijzing naar de komst van Christus in het leven van de gelovigen. De vastentijd voor Pasen en de adventstijd voor Kerstmis moeten christenen eraan herinneren dat vrolijkheid en gezelligheid nooit moeten worden losgemaakt van zelfcontrole en echte levenswaarden.

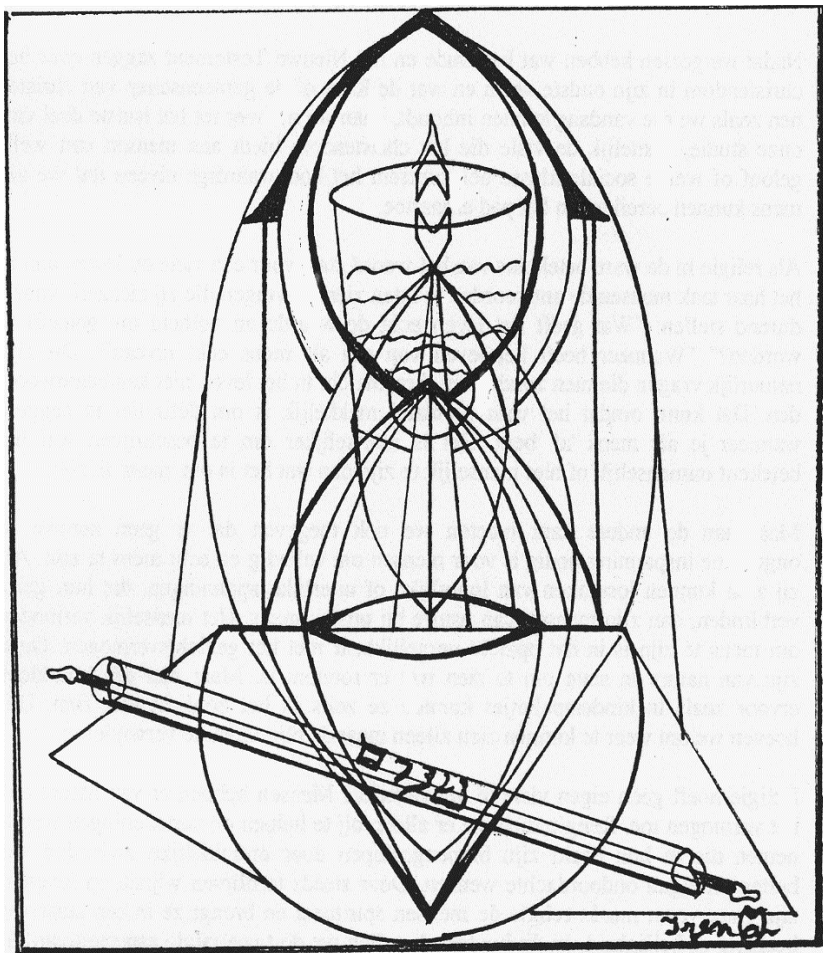
Gebedsceremonies

Andere religieuze handelingen en gebruiken worden door christenen thuis of in de privésfeer gepraktiseerd. In sommige families is het bijvoorbeeld gebruikelijk om voor het eten of voor het naar bed gaan te bidden. In rooms-katholieke gezinnen bidt men 's avonds ook wel met het hele gezin het rozenhoedje of de rozenkrans. De kralen van de rozenkrans glijden tijdens deze meditatieve gebedsvorm door de

¹ het Engelse 'Lent' betekent vastentijd. Het is een oude term voor 'lente' is, een woord dat in het Nederlands nog steeds voor het voorjaar wordt gebruikt.

vingers. Het gebruik van een kralensnoer als hulpmiddel bij het mediteren komt in vele religies voor.

Huizen van christenen zijn vaak versierd met kruisen en afbeeldingen van de gekruisigde Christus. In katholieke huizen worden voorstellingen van de Maagd Maria en andere heiligen ook voor dit doel gebruikt. Sommige christenen dragen kruisen of afbeeldingen van Maria en de heiligen om hun hals. Gebruiken als deze worden in theologieboeken ter onderscheiding van de rituelen die officieel als sacrament zijn erkend sacramentaliën genoemd.

...het sublieme geeft, is in religieuze variaties op verschillende manieren in beelden vertaald... (p.133)

Toen sprak God al de woorden die hier volgen: Ik ben de HEER uw God die u heeft weggeleid uit Egypte, het slavenhuis.

- 1) U zult geen andere goden hebben ten koste van mij. U zult geen beelden maken, geen afbeelding van enig wezen boven in de hemel, beneden op de aarde of in de wateren onder de aarde. Buig u niet voor hen neer en bewijs hun geen goddelijke eer, want Ik, de HEER uw God, Ik ben voor hen die Mij haten een jaloeerse God die de schuld van de vaders wreekt op hun kinderen, tot de derde en vierde generatie. Maar voor hen die Mij liefhebben en mijn geboden onderhouden ben Ik een God die goedheid bewijst tot aan de duizendste generatie.
- 2) U zult de naam van de HEER uw God niet lichtvaardig gebruiken, want de HEER laat degenen die zijn Naam lichtvaardig gebruiken niet ongestraft.
- 3) Denk aan de sabbat; die moet heilig voor u zijn. Zes dagen kunt gij werken en alle arbeid verrichten. Maar de zevende dag is de sabbat voor HEER uw God. Dan zult u geen enkele arbeid verrichten: uzelf niet, uw zoon niet, uw dochter niet, uw slaaf niet, uw slavine niet, uw dieren niet, evenmin als de vreemdeling die bij u woont. Want in zes dagen heeft de HEER de hemel, de aarde en de zee en al wat ze bevatten gemaakt. Maar de zevende dag heeft Hij gerust en zo de sabbat gezegend en tot een heilige dag gemaakt.
- 4) Eer uw vader en uw moeder. Dan zult u lang leven op de grond die de HEER uw God u schenkt.
- 5) U zult niet doden.
- 6) U zult geen echtbreuk plegen.
- 7) U zult niet stelen.
- 8) U zult niet vals getuigen tegen uw naaste.
- 9) 10) U zult uw zinnen niet zetten op het huis van uw naaste; u zult uw zinnen niet zetten op de vrouw van uw naaste, niet op zijn slaaf, zijn slavine, zijn rund of zijn ezel, op niets wat hem toebehoort.

Overweldigd door de donderslagen, de bliksemflitsen, het bazuingeschal en de rokende berg, beefde heel het volk van angst en bleef op een afstand staan. Ze vroegen aan Mozes: 'Spreekt ú toch met ons, wij zullen luisteren. Maar laat God niet tot ons spreken want dan sterven wij.' Mozes antwoordde: 'Wees maar niet bang. Want God is gekomen om u op de proef te stellen: dat u zó'n ontzag voor Hem krijgt dat u niet meer zondigt.' Terwijl het volk op een afstand bleef staan, ging Mozes de donkere wolk in, waar God was. (Ex 20, 1-21)

Zoals de Tien Geboden in de Bijbel worden gegeven vormen zij de basis voor de burgerlijke grondwet van het joodse volk. In die hoedanigheid waren de Geboden uitsluitend en alleen voor hen bedoeld. Dit is duidelijk als we bijvoorbeeld kijken

naar het derde gebod, dat de zaterdag tot rustdag (sabbat) bestempeld. Zo'n wet geldt niet voor een ander volk. Verder is het zelfs zo, dat de God aan wie de Geboden worden toegeschreven, niet samenvalt met God als bestuurder van de gehele wereld, maar meer de God is, die het joodse volk beschermt: "Ik ben de HEER uw God, die u heeft weggeleid uit Egypte, het slavenhuis."

Toch geldt het respect dat hier wordt getoond voor de echte waarden - als een eerste vereiste voor het overleven en de stabiliteit van de joodse gemeenschap - evenzeer voor andere volkeren. Mensen van welk volk of land ook moeten deze beginselen in acht nemen willen zij voor hun gemeenschap vooruitgang en welzijn bereiken.

De eerste twee Geboden geven aan welke versie van religie richtsnoer voor iemand kan zijn om tot een persoonlijke levensvervulling te komen. Het eerste Gebod luidt: "U zult geen andere goden hebben ten koste van mij". En het tweede: "U zult de naam van de HEER uw God niet lichtvaardig gebruiken". Het joodse volk gaf het eerste Gebod soms weer met het populaire beeld van de menselijke liefde: "U zult de Heer uw God liefhebben met heel uw hart, met heel uw ziel, met heel uw kracht en met heel uw verstand, en uw naaste als uzelf" (Luc10,27). Wat in deze formulering wordt uitgedrukt is, dat je om echt mens te zijn in je streven naar het hogere, het goddelijke, met heel je hart, met heel je ziel, met al je kracht en met heel je verstand moet zoeken naar het goede en het ware.

Het tweede Gebod betekent letterlijk dat het woord 'God' niet zo maar als een krachtterm moet worden gebruikt. In wezen maant het je ertoe om de hogere waarden van het leven niet te licht op te vatten, religie niet te zien als een schijnvertoning. In feite zeggen die twee Geboden "U zult geen valse goden dienen", maar eenvoudig gezegd betekent dat "Bouw je leven niet op loze waarden". Deze gedachte ligt ten grondslag aan alle versies van religie waarin de persoonlijke groei van de mens centraal staat.

Hoewel het derde Gebod zich in zijn praktische toepassing tot alleen de joodse gemeenschap beperkt, bevat het een les met een universele waarde. De verplichting om elke week een rustdag te nemen helpt mensen eraan te denken, dat zowel niet werken als overwerken funest is, het ene maakt een bedelaar van je, het andere een wrak. Werk zonder verplichte rust kan voortkomen uit hebzucht en leiden tot een slechte gezondheid.

Van de Tien Geboden vormen de laatste zeven een hecht geheel. Ze geven aan welke verantwoordelijkheden leden van een gemeenschap moeten nakomen in de omgang met elkaar. Het vierde Gebod (Eer uw vader en uw moeder), het zesde (U zult geen echtbreuk plegen) en het tiende (U zult uw zinnen niet zetten op de vrouw van uw naaste) zijn bedoeld om de meest fundamentele eenheid van de menselijke samenleving in stand te houden, namelijk het gezin.

Deel V. HET CHRISTEN-ZIJN: EEN VISIE OM NAAR TE LEVEN

Hoofdstuk dertien

HOE WORD JE VOLLEDIGER JEZELF ALS MENS

Nadat we gezien hebben wat het Oude en het Nieuwe Testament zeggen over het christendom in zijn oudste vorm en wat de Kerk of de gemeenschap van christenen zoals we die vandaag kennen inhoudt, gaan we nu over tot het laatste deel van onze studie, namelijk, de visie die het christendom biedt aan mensen van welk geloof of welke sociale klasse ook omtrent het hoogwaardige niveau dat we als mens kunnen bereiken en het pad ernaartoe.

Als religie in de ware betekenis van het woord staat voor een visie op leven, dan is het haar taak mensen de antwoorden te laten zien op vragen die zij zichzelf voortdurend stellen: "Wat geeft het leven echt de waarde en volheid om geleefd te worden?" "Wanneer heeft het leven van mij als mens echt niveau?" Dit zijn natuurlijk vragen die men zonder een diep inzicht in het leven niet kan beantwoorden. Dat komt omdat het voor niemand makkelijk is om definitief te zeggen, wanneer je als mens 'af' bent. Het is makkelijker om te beschrijven wat het betekent onmenselijk of niet menselijk te zijn dan wat het is om 'mens' te zijn.

Maar aan de andere kant moeten we ook toegeven dat er geen nieuwe of ongewone inspanning nodig is voor mensen om volledig en echt mens te zijn. Als zij zich kunnen losmaken van innerlijke of uiterlijke spanningen, die hun geest verblinden, dan zijn mensen van nature bij uitstek mens. Het menselijk vermogen om mens te zijn is in dat opzicht vergelijkbaar met het gezichtsvermogen. Ogen zijn van nature in staat om te zien wat er rondom is. Maar met een blinddoek ervoor zoals in kinderspelletjes kunnen ze zelfs in het zonlicht niet zien. Dus hoeven we om weer te kunnen zien alleen maar de blinddoek te verwijderen.

Religie hoeft geen eigen visie te ontwikkelen. Mensen hebben er van nature zelf het vermogen toe. Religie dient ze er alleen bij te helpen de vertekeningen weg te nemen die in hun beeld zijn binnengeslopen door onduidelijke invloeden van buiten en eigen ondoordachte wensen. Door steeds te blijven wijzen op leven in zijn ware vorm maakt religie de mensen spiritueel en brengt ze in een staat van heelheid of heiligheid. In dit hoofdstuk zullen we de twee vitale aspecten van die visie onder de loep nemen, namelijk het hogere leven en een vollediger ontplooi-

ing van de eigen persoon. We zullen het afsluiten met een opmerking over het persoonlijke gebed, de oefening waaruit iemand het voedsel put om dat hogere leven en de vollediger ontplooiing van zichzelf blijvend vorm te geven.

I. HET HOGERE LEVEN

Zoals er door bijna alle religies op gewezen wordt hebben mensen altijd twee niveaus voor zich waaruit ze hun leefpatroon op aarde kunnen kiezen. Elk niveau heeft iets aanlokkelijks en elke keuze heeft zijn eigen consequenties. Jezus maakte een helder onderscheid tussen de twee niveaus en stelde de ware religie gelijk aan het hogere gedragsniveau.

Het is dit aspect van Jezus inzicht in het leven dat vooral de basis vormt van het Evangelie van Johannes. Het is jammer dat sommigen zich niet zo in het Evangelie van Johannes kunnen vinden als in de drie andere evangelies. Dat komt omdat het vol symbolen en beelden staat. Maar de bedoeling van de symbolen is duidelijk. Ze zijn er om de twee niveaus van het leven weer te geven. Als de symbolen worden gezien vanuit hun bedoeling, wordt het Evangelie van Johannes een zeer verhelderend boek over de christelijke spiritualiteit ofwel over de christelijke vorm van geestelijke volwassenheid.

Jezus gebruikte een aantal symbolen. Het meest bekende is dat van 'leven' en 'dood'. Hij verwees naar het hogere leven in termen als 'het eeuwigdurende leven' of 'het eeuwige leven'. De vreugden van dit leven zijn niet kortstondig en vergankelijk zoals de genoemens die bereikt worden door bevrediging van de zintuigen. In vergelijking met dat hogere leven, is het lagere leven de dood. Mensen die niet de ware levensweg bewandelen zijn als levende lijken.

Waarachtig, Ik verzeker u; wie naar mijn woord luistert, wie Hem gelooft die Mij gezonden heeft, bezit eeuwig leven. Voor hem is er geen oordeel meer: hij is al overgegaan van de dood naar het leven. (Joh 5, 24)

Als hij tot de Samaritaanse vrouw bij de waterput spreekt gebruikt hij het beeld van water. Het 'levende water' in tegenstelling tot gewoon bronwater staat voor het hogere levensniveau. "Het water dat Ik hem zal geven, zal in hem opborrelen als een bron van eeuwig leven" (Joh 4, 14). Een derde beeld is dat van het voedsel. Het hogere levensniveau wordt ondersteund door het 'voedsel van het eeuwige leven': "U moet niet zoveel werk maken van vergankelijk voedsel, maar liever van het voedsel dat blijft, het voedsel van het eeuwige leven" (Joh 6, 27). Nog een symbool, en wel een beeld, dat we als het meest onthullend zouden kunnen zien, is dat van 'vlees' en 'geest'. Toen Nicodemus vroeg of hij opnieuw fysiek moest worden geboren om het Koninkrijk binnen te gaan, was het antwoord van Jezus: "Wat uit vlees geboren is, is vlees; en wat uit de Geest geboren is, is geest" (Joh 3, 6).

De overige vier, t.w. het vijfde Gebod (U zult niet doden), het zevende en het negende (U zult geen goederen stelen of die van een ander zelfs maar begeren) en het achtste (U zult niet vals getuigen tegen uw naaste) laten zien dat mensen niet alleen tegenover hun eigen familie verantwoordelijkheden hebben, maar tegenover de hele groepsgemeenschap. De leden mogen elkaar geen lichamelijke of geestelijke schade berokkenen, elkaar niet bedriegen of uitbuiten. Zij zouden er niet alleen mee op moeten houden elkaar naar het leven te staan, maar ook elkaars reputatie of toekomst niet moeten vernietigen.

Wat de Tien Geboden zeggen van het gezin of van de sociale plichten van het individu vindt zijn parallel in andere culturen en religies. De 'Vijf Morele Stelregels' (Pancha Seela) van religies die tot de Indiase traditie van bijvoorbeeld het hindoeïsme en het boeddhisme behoren, drukken hetzelfde uit in de vorm van 'geloften': 1. Hierbij verklaar ik plechtig anderen het leven niet te zullen benemen. 2. Ik beloof het bezit van anderen niet oneigenlijk te gebruiken. 3. Ik beloof me niet te buiten te gaan aan verkeerd seksueel gedrag. 4. Ik beloof me niet bezig te houden met het vertellen van leugens. 5. Ik beloof me te onthouden van alcoholische of andere bedwelmende middelen.

De joodse 'Geboden' en de Indiase 'Stelregels' hebben veel met elkaar gemeen.

V. HET GELOOF IN DE PRAKTIJK

Het is eveneens verhelderend wat de boeken van de Wet te zeggen hebben over de manier waarop het geloof in God in het persoonlijk leven van iemand in praktijk zou moeten worden gebracht. De juiste manier om de Geboden van 'geen andere goden dan de ene God' op te volgen wordt gedemonstreerd aan de hand van een dramatische episode uit het leven van Abraham. Dit is het offer van Abraham, dat wordt beschreven in het eerste boek van de Wet. Het verhaal daar wil (Gen. 22: 1-18), dat door God aan Abraham het verzoek wordt gedaan zijn enige zoon, Isaïc, aan hem te offeren.

Het woord mensenoffer heeft voor ons zacht uitgedrukt een afschrikwekkende klank. Maar wij moeten niet vergeten dat het verhaal voor het eerst werd verteld in een samenlevingsvorm waar mensenoffers niet ongebruikelijk waren. Isaïc was het enige kind, dat Abraham had, en dat hem kon verzekeren van een goede oude dag. Zonder Isaïc zou de toekomst en trouwens zijn hele leven alle inhoud verliezen. Maar Abraham had meer geloof in het leven en de waarden ervan dan in zijn eigen nageslacht. Hij gehoorzaamde bereidwillig. Hij maakte de brandstapel klaar voor het offer. Toen God de onzelfzuchtigheid van Abraham zag was hij overtuigd. Hij maakte een eind aan het offer en bezorgde voor dat doel via een engel een mannelijk schaap.

Een offer is een verheven eerbetoon aan God. Het is immers een symbool voor het feit, dat iemand zijn leven in dienst stelt van de echte waarden en zich niet laat leiden door zaken van puur eigenbelang. Het eigen ik tracht zich door bezit te beveiligen. Maar zou een mens iets kunnen bezitten? Is het niet zoals de Boeddha zegt in de Dhamma pada (hfdst. 5 vers 3): "Als iemand zijn eigen leven niet in de hand heeft, hoe kan hij dan zijn eigen zonen en dochters bezitten?" Vertrouwen op de ene en enige God is daarom niets anders dan een diep en onbaatzuchtig vertrouwen in de echte waarden van het leven tegengesteld aan die welke egocentrisch en daarom bedrieglijk zijn. Zo gezien moeten we zeggen dat het hierboven genoemde verhaal van Abraham de beste en meest authentieke illustratie is van het Gebod "U zult geen andere goden hebben ten koste van mij".

VI. HET ZIEN VAN GOD IN HEN DIE HULP BEHOEVEN

Evenzeer als de boeken van de Wet geven die van het tweede deel van het oude Testament, de 'Profeten' zeer waardevolle aspecten te zien van het joodse geloof in God. Ook hierin namelijk staat het Godsgeloof voor een visie die mensen helpt hun persoonlijk leven van alledag op een goede manier in te richten. We halen er slechts één aspect uit dat als les van bijzonder belang is voor onze tijd. Hierbij wordt God gediend door de zorg voor de hulpbehoevenden.

Algemeen beschouwt men een offer als een eerbewijs aan God. Maar om een offer werkelijk een eerbetoon aan God te laten zijn moet het een oprecht blijk zijn van zelfopoffering. Voor de profeten was een offer pas oprecht als het werd aangeboden door iemand die een goede verstandhouding had met anderen. In hun opvatting was een offer zinloos als het niet echt onbaatzuchtig was. Profeten als Jesaja en Amos bijvoorbeeld lieten zich fel uit over de zinloosheid van offers die niet gepaard gingen met een juiste levenswandel. Jesaja legt God de volgende veroordeling van een joods ritueel in de mond:

'Wat heb Ik aan al uw offers?' zegt de HEER. Ik ben verzadigd van de brandoffers van uw rammen en van het vet van uw mestkalveren. Ik schep geen behagen in het bloed van stieren, lammeren en bokken. Wie heeft u gevraagd mijn voorhoven plat te lopen als u komt om voor Mij te verschijnen? ... Uw nieuwe maan, uw feesten, Ik haat ze hartgrondig, ze zijn een last die Ik niet langer dragen kan. Wanneer u uw handen uitstrekt, sluit Ik mijn ogen voor u, zelfs als u uw gebeden vermenigvuldigt, luister Ik niet naar u: uw handen zitten vol bloed. Was u, reinig u! Uit mijn ogen met uw misdaden! Houd op met kwaad doen. Leer liever het goede te doen, betracht rechtvaardigheid, help de verdrukten, verschaft recht aan de wezen, verdedig de weduwen. (Jes 1, 11-17)

In het boek Amos verschijnt God als hij de harteloosheid van de rijken in Israël veroordeelt. Zonder rekening te houden met de malaise in het land en met het

Voor Jezus brengt een leven van de geest als tegenstelling tot dat van het vlees een leven in de 'Geest' met zich mee.

Het leven in de Geest

Paulus, die heel goed het onderscheid begreep, dat Jezus maakte tussen de twee niveaus van leven zoals deze vooral worden uitgedrukt in het beeld van 'vlees en geest', legde ondubbelzinnig in zijn brief aan de Galaten uit wat leven in de Geest betekent.

Ik bedoel dit: leef volgens de Geest, dan zult u niet toegeven aan uw zondige begeerte. Want de zondige natuur begeert tegen de Geest in en de Geest tegen de zondige natuur in, want ze zijn elkaars tegenstanders...De uitingen van een zondig leven zijn bekend, zoals ontucht, onreinheid, losbandigheid, afgodendienst, toverij, vijandschap, twist, afgunst, woede, intriges, ruzie, partijdigheid, jaloersheden, drinkgelagen, orgieën en dergelijke dingen meer. Ik waarschuw u zoals ik u al eerder gewaarschuwd heb: wie zich zo misdragen, zullen het koninkrijk van God niet erven.

Maar de oogst van de Geest is liefde, vreugde, vrede, geduld, vriendelijkheid, zelfbeheersing. Over zulke dingen spreekt de Wet zich niet uit.¹ Zij die Christus Jezus toebehoren, hebben de zondige natuur gekruisigd, met zijn hartstochten en begeerten. Als wij leven door de Geest, laten we ons dan ook gedragen volgens de Geest. (Gal 5, 16-25)

II. VOLLEDIGER JEZELF ALS MENS

Wat zou het woord 'Geest' in de betekenis die Jezus en ook Paulus hieraan gaven werkelijk kunnen inhouden? Waar dit woord naar verwees, kon niet alleen maar de geest zijn van het individu, want in dat geval verschilt deze van persoon tot persoon. Nee, waarnaar verwezen wordt, is de universele Geest van een onpeilbare dimensie, die alle mensen met ieder hun eigen geestesgesteldheid bezielt. Het idee van een zogeheten kosmische Geest die mensen bezielt, houdt in dat het menselijk individu deel is van een groter geheel. Bestaat er wel een zinnige basis voor zo'n geloof? En daarmee de mogelijkheid om tenminste grofweg een idee te krijgen van de onzichtbare dimensies van het individuele bestaan?

Voor een visie op leven is het allereerst nodig een goede voorstelling te hebben van wat wij het 'zelf' van de mens noemen. Maar om daarvan een volledig beeld

¹ In de Willibrordvertaling, 1ste herziene druk 1995, staat: 'Tegen zulke dingen richt de Wet zich niet', hetgeen een verbetering van de versie uit 1978 'Tegen zulke dingen bestaat geen Wet' zou moeten zijn. De Engelse tekst die wij vertaalden luidt onzes inziens zinvoller: 'There is no law dealing with such things as these.'

te krijgen is niet zo makkelijk. Met de zintuigen alleen komen we daar niet achter. De idee van het 'zelf' is erg bedrieglijk als het op zintuiglijke waarneming berust omdat mensen erdoor gaan denken dat er zoiets bestaat als 'het zelf' los van al het andere. We zien dit aan veelgebruikte woorden als 'mezelf', 'jezelf', 'zichzelf', enz. Alleen door wat meer inzicht kunnen we een dieper en beter begrip van het 'zelf' krijgen. Door inzicht krijgen we een heel ander beeld van het 'zelf' dan door zintuiglijke waarneming.

De fysieke schakel

Mensen zijn zonder enige twijfel de meest onafhankelijke elementen in het heelal. Anders dan bergen en bomen kunnen zij zich vrij in de ruimte bewegen. Anders dan dieren kunnen zij denken en zelf beslissingen nemen. Maar zijn ze dat wel, onafhankelijk? Zijn ze werkelijk onafhankelijk van het heelal of van hun natuurlijke omgeving? De feiten spreken de illusie tegen die door de zintuigen wordt gewekt.

Mensen kunnen bijvoorbeeld niet behoorlijk zitten of staan als zij niet door het centrum van de zwaartekracht onder hen in positie worden gehouden. Zij kunnen niet ademen als er geen lucht is. Zij kunnen bij bepaalde temperaturen niet in leven blijven. Mensen vormen dan ook een onlosmakelijke eenheid met de natuur. Zij worden door een onzichtbare magnetische kracht gebonden aan de natuur en zijn er door een complex netwerk mee verbonden.

Als mensen beweren individueel onafhankelijk te zijn geeft dat eerder blijk van optisch bedrog dan van een objectieve werkelijkheid. In feite horen mensen tot een grotere kosmische entiteit en maken zij daarvan een integraal deel uit. Het 'erbij horen' wordt dus de eigenlijke ruggengraat van het bestaan. Mensen zouden daarom bij zichzelf in alle eerlijkheid kunnen zeggen: "Ik hoor erbij, dus ik besta" of beter nog: "Ik ben deel van een geheel en daarom besta ik". Het universum of de Natuur is als een lichaam, waarvan de mensen de ledematen zijn.

De handen en de voeten hebben geen eigen onafhankelijk middelpunt. Hun middelpunt is het centrum van het hele lichaam. Mensen kunnen daarom niet op hun eigen 'zelf' gericht zijn. Daarom moeten zij voor de ware *zelf*voltooiing *onzelf*-zuchtig worden. Alleen als mensen zich als individu één voelen met het universum en verbonden blijven met wat de Natuur als haar centrum beschouwt, vinden zij de juiste richting voor hun denken en handelen.

Het bestaan van deze schakel tussen het individu en de Natuur wordt bevestigd door de natuurwetenschappen. Maar de natuurwetenschappen gaan niet verder dan het vaststellen van dit feit. Zij vertellen ons niet hoe deze schakel kan worden versterkt, ontwikkeld en behouden. Daarvoor moeten we bij de religie zijn. En we

lijden dat de bevolking onderging gaven zij zich over aan een leven in luxe met maaltijden waarbij de drank rijkelijk vloeide. Onderwijl deden zij het door het zingen van gebeden en vrome liederen onder begeleiding van ritueel harpspel voorkomen alsof ze religieus waren.

Zij liggen op ivoren bedden en strekken zich uit op hun rustbanken; zij eten de lammeren van de kudde en de kalveren uit de stal op; zij verzinnen liederen bij het getokkel van de harp en denken dat hun instrument dat van David evenaart; zij drinken wijn uit brede schalen en zalven zich met de beste olie, maar om de ondergang van Jozef¹ treuren zij niet. Daarom gaan nu zij als eersten in ballingschap, en is het gedaan met de feesten van hen die daar lui liggen uitgestrekt. (Am 6, 4-7)

Zulke verklaringen onthullen de ware betekenis van een offer als eerbetoon aan God. Wat de profeten zeggen lijkt erg revolutionair en klinkt voor een traditionele gelovige zelfs anti-religieus. Maar wat zij zeggen is wat verstandige mensen altijd al beweerd hadden die religie zagen als een goede manier om je leven gestalte te geven. Het lijkt erg op wat de grote Indiase wijze en profeet Rabindranath Tagore (1861-1941) bijvoorbeeld zegt in zijn bekende gedicht '*Gitanjali*' (Offergezing):

Laat dat gezang zijn, dat bidden met vingers langs kralen! Voor wie al die eer in die eenzame hoek, in die duistere tempel, met de deuren op slot? Open uw ogen en zie, dat God hier niet zetelt ter ere van u! Hij is daar waar de spade de grond raakt, harde arbeid de bodem bewerkt, waar het pad wordt geëffend, de steen wordt gelegd. In de hitte van de dag is Hij bij de werkers, bij regen en ontij, en zijn kleren staan stijf van het stof. Leg af nu uw toga's, en keer zoals Hij naar terug op de grond.²

Volgens de profeten, of het nu joden zijn, Indiërs of anderen, bestaat Godsgeloof niet in het openbaar uitspreken van een belijdenis, overtuigingen of credo's. Geloven in God betekent respect hebben voor de echte waarden van het leven. Als we het zo zien, wordt geloven in God gewoon een middel om echt mens te worden. Van mensen die tegenover anderen niet menselijk optreden kan niet gezegd worden dat ze in God geloven, zelfs al brengen zij de kostbaarste offers in hun kerken en tempels.

VII. HET MYSTERIE ACHTER HET LIJDEN

De boeken van het derde deel van het Oude Teatament voegen hun eigen dimensie toe aan de notie van het geloven in God als een manier om het leven aan te

¹ (d.w.z. het volk Israël - red.)

² Vrij vertaald door de redactie naar: Tagore, Rabindranath, *Gitanjali*, Macmillan, Londen 1953, poem 11, pp. 8-9

kunnen. We verdiepen ons hier in het boek Job omdat het ons het mysterie achter het lijden leert begrijpen.

Als er iets is wat de mens in alle tijden en overal met verbijstering heeft getroffen, dan is het wel het raadsel van het lijden. Waarom moeten mensen lijden? Hoe is het te verklaren dat zoveel onschuldige mensen lijden terwijl zij zelf er niets aan kunnen doen? Kun je wel geloven in een rechtvaardige God bij al dat lijden rondom je en door zoveel onrecht. Op deze vragen probeert het korte Bijbelverhaal 'Job' een antwoord te geven.

De hoofdpersoon van het verhaal is een man genaamd Job. Hij is geboren en getogen in het land van Us en staat bekend als een "onberispelijk en rechtschapen man. Hij vreesde God en hield zich ver van het kwaad. Hij had zeven zonen en drie dochters en hij bezat zeventienduizend stuks kleinvee, drieduizend kamelen, vijfhonderd span runderen, vijfhonderd ezellen, en zeer veel dienaren: hij was de rijkste man van heel het Oosten." (Job 1,1-3) Maar ondanks zijn goedheid en onberispelijk gedrag gebeurde het dat hij het slachtoffer werd van de ene rampspoed na de andere. Deze rampen werden aangericht door Satan (die in het verhaal eerder als een pleitbezorger van God naar voren komt dan als een tegenstander van hem). Zijn bedoeling is het daarmee Jobs deugdzzaamheid op de proef te stellen.

Deze verliest eerst zijn materiële bezittingen. De ossen, schapen en de kamelen. De tegenslagen die hem te wachten stonden waren nog veel erger dan deze. Al zijn zonen en dochters, die bijeen waren om een feest te vieren in het huis van zijn oudste broer, worden gegrepen door een windhoos en komen om het leven. Het is niet mis wat hij aan kwellingen te verduren krijgt, maar hij aanvaardt zijn verliezen met de woorden:

Naakt kom ik uit de schoot van moeder aarde,
Naakt keer ik daar terug;
De HEER geeft, de HEER neemt,
Gezegend is de Naam van de HEER. (Job 1, 21)

Maar hiermee was zijn lijdensweg nog niet afgelopen. Tot dusver had hij alleen zijn bezittingen verloren. Hij was nog fit en gezond van lijf en leden. Maar ook aan deze goedgunstigheid kwam een einde. Steeds meer werd hij geplaagd door blaren, die zijn lichaam overdeken en het veranderen in een pijnlijk zwerend geheel. Vanaf dat moment richt het verhaal de schijnwerper op het hevige conflict dat zich in Job geest ontwikkelt. Zijn vrienden bezoeken hem met de bedoeling hem te troosten, maar op het eind trachten ze hem ervan te overtuigen dat het allemaal wel zou zijn om boete te doen voor zonden, die hij nooit had willen toegeven. Hun standpunt berust op het principe dat lijden alleen aan zondaren en niet aan onschuldige personen kan overkomen.

kunnen niet ontkennen, dat de meeste religies ons in dit opzicht heel essentiële dingen te zegg hebben.

In het hindoeïsme bijvoorbeeld wordt het idee met nadruk naar voren gebracht. Volgens de hindoeïfilosofie, genaamd Vedanta, is het opperwezen Brahman tevens Atman, wat wil zeggen de bezielende kracht van het zichtbare universum. De tragedie van het menselijk bestaan is volgens deze filosofie dat mensen onkundig zijn van dit verband en deze eenheid. Mensen moeten de gerichtheid op zichzelf opgeven en hun eenheid met Brahman of Atman erkennen. In het hindoeïsme wordt het spirituele pad dat tot de ervaring van deze eenheid leidt 'de weg van de wijsheid' genoemd (Gnana Marga).

De voorstelling die de Bijbel ons met het scheppingsverhaal geeft is niet erg veel anders. Het verhaal is soms verkeerd begrepen als een historisch verslag van de wijze waarop God de wereld schiep. Maar in werkelijkheid is het een gedicht over de goedheid, de eenheid en zelfs de goddelijkheid van het universum zoals zich dit aan onze ogen voordoet. Er is niets wat Gods uiterlijk aan de mensen van alle tijden en plaatsen zo zichtbaar kan maken dan het universum. De Natuur is de meest vertrouwde plaats waar mensen God ontmoeten.

Mystiek taalgebruik

Het Evangelie van Johannes geeft op enkele plaatsen het beste blijk van inzicht hierin. Maar natuurlijk moet men zich om Johannes te kunnen begrijpen afstemmen op zijn mystieke taalgebruik. Bij het woord 'mystiek' denken we aan een speciale manier, waarop tegen het bestaan wordt aangekeken. Daarbij is een mens niet iemand die begrensd wordt door zijn of haar lichaam, maar ieder die leeft in vereniging met het opperwezen boven zich. Johannes keek zo tegen het leven aan, en dit blijkt duidelijk uit de mystieke taal die hij gebruikt om Jezus te karakteriseren. Te oordelen naar wat hij over Jezus in het Evangelie zegt, was deze iemand die op positieve wijze aan zijn leven richting had weten te geven. Hij beschouwde zichzelf niet als het middelpunt van zijn leven.

Jezus keek naar God, de bron van al wat bestaat, als naar iemand met een warm hart die men vol genegenheid kon aanspreken als 'Vader'. Hij leefde in de overtuiging dat hij en de Vader één waren. Door zijn leven in mystieke vereniging met God, voelde hij zich één en in harmonie met alles en iedereen rondom zich. Hij voelde zich thuis bij "de vogels van de hemel" en "de lilies op het veld" (Mat. 6:26-28). Hij was verenigd met alle mensen en vooral met de behoeftigen en hulpzoekenden die hij als zijn broeders en zusters beschouwde. Door zijn harmonische mystieke leven zag hij liefde als de grote levenswet en als de grote magnetische kracht die het hele universum en met name de mensheid bijeenhield.

Jezus wilde dat ook zijn leerlingen tot deze hogere levenshouding zouden komen. Het was zijn wens, dat zij van de Geest doordrongen zouden worden. Op die manier zouden zij met hem worden verenigd en door hem met de Vader. In zijn meest concrete vorm betekende leven in de Geest hetzelfde als geloof en vertrouwen hebben in echte waarden. Mensen die in de Geest leven nemen hun verantwoordelijkheid als volwassenen. Zij volgen de 'geboden' van Jezus op. En één daarvan was het belangrijkste: het gebod om elkaar lief te hebben.

Als jullie Mij liefhebben, zul je ter harte nemen wat Ik jullie opdraag. En Ik zal de Vader vragen jullie een andere Helper te geven, die voor altijd met jullie zal zijn, de Geest van de waarheid. De wereld kan Hem niet ontvangen, omdat ze Hem niet ziet en ook niet kent; jullie kennen Hem wel, want Hij blijft bij jullie en zal in jullie zijn...

Wie zich aan mijn opdracht gebonden weet en haar ter harte neemt, die is het die Mij liefheeft, en wie Mij liefheeft, zal ondervinden hoe de Vader hem liefheeft, en ook Ik zal hem liefhebben en Mij aan hem openbaren... Als iemand Mij liefheeft, zal Hij mijn woord ter harte nemen; dan zal mijn Vader Hem liefhebben en zullen We bij hem ons verblijf gaan houden. (Joh 14,15-23)

Sommigen zullen het met een dergelijk taalgebruik moeilijk hebben. Het lijkt wel of enkele passages met elkaar in tegenspraak zijn. Zo zegt Jezus bijvoorbeeld, dat hij de Vader wil vragen om zijn leerlingen de Geest te geven en in de loop van dezelfde instructie zegt hij dat de Geest al in hen woont. Maar mystiek taalgebruik houdt zich niet aan de logica. De betekenis kan niet worden beredeneerd, ze kan slechts worden gevoeld. Mystieke leringen zijn er niet om begrepen te worden, maar om te worden geleefd. Jezus spreekt over de Vader, over zichzelf en over de Geest om zijn toehoorders gevoelig te maken voor het hogere, een niveau waarop ook zij hun leven kunnen leiden.

Jammer genoeg wordt de mystiek in het instituut van de christelijke Kerk vaak beschouwd als het domein van de monniken. Erger nog, het leven dat voor mystiek als het meest vruchtbaar werd voorgesteld is het monastieke leven van het beschouwelijke type mens waarvoor afzondering een eerste vereiste is. Zo'n conclusie kan op geen enkele wijze juist zijn, omdat het nu eenmaal in de aard van de mens ligt om getrouwd of anderszins in een samenlevingsverband met elkaar op te trekken. Deze misleidende voorstelling van zaken is waarschijnlijk te danken aan het feit dat de meeste schrijvers over mystiek, die zelf een leven als kluisenaar leidden, niet de behoefte hebben gevoeld om verschil te maken tussen de 'wereld' en het 'wereldse'. Om als een heilige te leven moet alleen het 'wereldse' worden verlaten en niet de wereld.

Jezus was geen monnik en leidde evenmin het leven van een kluisenaar. Maar hij presenteerde zichzelf altijd als het voorbeeld van een leven in de Geest of - anders

In de slotscene van het verhaal staat Job onder hoogspanning. Hij kan zijn onschuld niet rechtvaardigen of ook maar een oplossing zien voor de vraag: Waarom lijden onschuldige mensen? En omdat hij ziet dat elke troost uitblijft, besluit hij zich tot God te keren, de God aan wie hij nooit iets heeft durven vragen. Door de toestand van volslagen hulpeloosheid waarin hij verkeert, komt hij er, onrechtvaardig als hij door Hem is behandeld, bijna toe God van wreedheid te beschuldigen.

Roep ik om hulp, U antwoordt niet
al ziet U mij goed staan
U bent meedogenloos geworden
en achtervolgt mij met uw machtige arm.
Ach, werd er maar naar mij geluisterd.

Ziehier mijn handtekening, nu is het woord aan de Almachtige.

(Job 30,20-21; 31,35)

God antwoordt hem, maar zijn antwoord behelst weer een vraag. Die vraag, die het verhaal naar zijn hoogtepunt voert, houdt Job niet alleen voortdurend bezig, maar wekt zijn geest ook uit haar verdoving zodat hij de werkelijkheid van het menselijk bestaan in een totaal ander licht gaat zien.

Toen begon de HEER in storm en wind tot Job te spreken:
Wie waagt het daar, om
Mijn bestel met woordenkraam te verdoezelen?
Weer u als een man,
want Ik ga u vragen stellen, u geeft antwoord.
Waar was u toen Ik de aarde begon te bouwen?
Spreek op als u zoveel weet.
Wie stelde de afmeting vast, u weet dat toch,
wie bepaalde de maten?

(Job 38,1-5)

Vreemd genoeg verwijst dit gesprek nergens naar de vraag waarom mensen lijden of erger nog waarom ze onrechtvaardig lijden. Toch echter zou er geen antwoord op die vraag te geven zijn dat er meer licht op werpt dan dit. In eenvoudige woorden wordt hier gezegd dat het menselijk verstand te klein is om Gods bedoeling met het lijden te begrijpen, zoals het ook te klein is om Gods bedoeling met het universum als geheel te begrijpen. Het antwoord is ongetwijfeld vernederend voor een mens, omdat het vermogen van de menselijke geest erdoor wordt verworpen om het lijden, de dood en wat erop volgt te begrijpen. Aan de andere kant geeft het antwoord grote opluchting, omdat het laat zien dat wat de mens niet met het verstand kan bevatten niet noodzakelijk onbedoeld en onvoorzien hoeft te zijn. Daarom moeten mensen het leven bescheiden tegemoet treden, bewust van hun afhankelijkheid van de schepper, maar ook in blij vertrouwen omdat het leven

gemaakt is door een God, die tegelijkertijd intelligent, machtig en welwillend is. Het antwoord van Job maakt dat duidelijk.

Nu sprak Job tot de HEER:
Inderdaad, U kunt alles,
voor U is niets onuitvoerbaar.
En ik maar spreken zonder iets te weten,
over wondere dingen die ik niet begreep. (Job 42, 1-3)

Met deze woorden erkent Job zijn dwaasheid en formuleert hij zijn complete vertrouwen in God opnieuw. Het verhaal eindigt met de scene waarin we zien hoe Job wordt beloond. Wat hij verloren had wordt hem teruggegeven. Het is zoals de tekst zegt: "En de HEER zegende het latere leven van Job nog meer dan het vroegere" (Job 42,12).

Het verhaal mag eenvoudig lijken, maar de les erin is dit alles behalve. Op de vraag naar het menselijk lijden zou geen enkel antwoord zoveel troost en geruststelling kunnen bieden. Immers, we zien hoe God de volle verantwoordelijkheid voor het bestaan van het leed in de wereld op zich neemt. Het lijden is dus niet het gevolg van louter toeval of het product van een kwade macht. God alleen is de oorzaak van lijden, tenminste van lijden voorzover dat onvermijdelijk, onoverkoomlijk is. Dat maakt het antwoord juist zo geruststellend. Als een goede en machtige God de oorzaak is van menselijk lijden, dan kan het lijden niet destructief zijn. Hoewel het voor de mens niet is te vatten, kan het alleen maar iets goeds zijn wat erachter zit.

De analyse die we hebben gemaakt van het Godsgeloof in het Oude Testament zou ons erbij moeten helpen om de vele vitale aspecten te zien van het joodse geloof in God, dat het christendom als erfenis overnam. Dat wij hier tamelijk lang stilstonden bij het Godsgeloof in het oude Testament deden we dan ook vooral vanwege de blijvende waarde van dit joodse concept. Een andere reden is dat het christendom niet kan worden begrepen zonder een goed begrip van de joodse voorstelling van het geloof in God. Jezus zelf deed niets meer dan dat hij zijn toehoorders het begrip Godsgeloof in de Bijbel duidelijk maakte.

Alle aspecten van het joodse Godsgeloof zoals dit hierboven is uitgelegd zijn in gewone alledaagse taal samengevat: echt in God geloven is je leven leven zoals het komt, de problemen moedig onder ogen zien en op volwassen manier de verantwoordelijkheid ervoor nemen.

gezegd - een leven op het niveau van het hogere. Zoals Jezus het uitlegde is het mystieke leven bereikbaar voor gewone mensen die met elkaar en in gezinsverband samenleven. Het is verder niet een leven dat zou *kunnen* worden gevoerd, maar dat zou *moeten* worden geleid door iedereen.

Het is wellicht niet zo makkelijk om met je verstand te begrijpen of logisch te verklaren wat leven in de Geest of op het niveau van het hogere betekent. Maar uit wat Jezus onderrichtte is de weg ernaartoe zonneklaar. Het is de praktijk van het liefhebben. Als we dit in zijn mystieke betekenis opvatten, is liefhebben allereerst verbonden blijven met de onzichtbare bron van het bestaan. Maar de test en het bewijs van deze verbondenheid met het onzichtbare is de vereniging met hetgeen zichtbaar is, namelijk met andere mensen en met het universum als geheel.

III. HET PERSOONLIJK GEBED

Als mensen een voorstelling hebben van een hoger niveau of een vollediger vorm van leven, wordt dit iets waaraan zij zich met veel zorg willen wijden en wat zij voortdurend willen koesteren. En dat kan op een heel gerichte manier. In het christendom noemen ze deze het 'gebed'.

Als persoonlijke oefening gaat er van het gebed een helende en opbeurende kracht voor de mens uit. Gebeden helpen iemand enerzijds om verbonden te blijven met het centrum van zijn leven en anderzijds om de kracht te vinden aan de problemen van alledag het hoofd te bieden. Vanwege deze tweeledige functie wordt gewoonlijk gezegd dat het gebed twee vormen kent, namelijk die van het bespiegelende of meditatieve gebed en het smeekgebed. Hoewel hier een verschil ligt kunnen de twee vormen niet zomaar van elkaar worden gescheiden.

Het gebed maakte wezenlijk deel uit van het leven van Jezus. Volgens Marcus begon hij alle dagen van zijn optreden als leraar met gebed. "En in alle vroegte stond Hij op, ging naar buiten naar een eenzame plaats en bleef daar bidden" (Mc 1,35). Vaak trok hij zich ook in gebed terug, nadat hij ergens een preek had gehouden. Matteüs beschrijft wat hij deed na zijn preek voor een massa van vijfduizend mensen, die hij ook van voedsel had voorzien. "Meteen hierna dwong Hij de leerlingen om aan boord te gaan en alvast voor Hem uit over te steken; daarna ging Hij de berg op om te bidden, Hij alleen" (Mt 14, 23).

In ogenblikken van crisis vond hij troost en bemoediging in het gebed. Op Gethsemane bereidde hij zich voor op zijn arrestatie door het gebed. "Toen ging Jezus met zijn leerlingen naar een plek die Gethsemane genoemd wordt, en Hij zei tegen hen: 'Ga hier zitten, terwijl Ik daar ga bidden.'" (Mt 26, 36)

Jezus bad tot God zoals iedereen dat doet. In zijn biddend menszijn was hij goddelijk. De apostelen zagen Jezus zo vaak diep in gebed verzonken dat zij hem

vroegen om hen te leren hoe zij moesten bidden. "Eens was Hij ergens aan het bidden. Toen Hij opgehouden was, vroeg een van zijn leerlingen Hem: 'Heer, leer ons bidden...'" (Lc 11, 1). Om zijn leerlingen in de manier van bidden te oefenen, gaf Jezus bij die gelegenheid een voorbeeld van een gebed. De formule die hij gebruikte, is onder christenen nu bekend als het 'gebed van de Heer'. Vanwege de twee eerste woorden wordt het ook het 'onze- vader' genoemd. Als gebed bestaat het uit twee delen. Het eerste een meditatief gebed, het tweede is een smeekbede, of liever een serie smeekbedes. De tekst van het 'onzevader' - met de aanduidingen i/ii voor de verdeling - luidt als volgt:

- i) Onze Vader in de hemel,
uw naam worde geheiligd,
uw koninkrijk kome,
uw wil geschiede,
op aarde zoals in de hemel.
- ii) Geef ons vandaag het nodige brood,
en vergeef ons onze schulden,
zoals ook wij hebben vergeven wie
schulden heeft bij ons.
En breng ons niet in verleiding,
maar red ons van het kwaad. (Mat.6:9-13)

Het eerste deel van het 'onzevader' is een openingsgroet vol respect en eerbied tegenover God. Maar daaronder is het verlangen voelbaar van de persoon die bidt om te worden verenigd met het werkelijke centrum van het leven. Als dat in een wat eenvoudiger en minder joods aandoende vorm zou worden uitgedrukt, zou de betekenis ervan ongeveer als volgt zijn:

Almachtige bron van ons leven, U, die ons heeft voortgebracht en daarmee onze Vader is, mogen uw plannen en bedoelingen ook bij ons mensen vooropstaan zoals dat overal elders in het universum geldt. De zon, de maan, de sterren (de hemel), de rivieren en de bergen, de vogels, de vissen en de dieren van het oerwoud volgen de wetten van de natuur, die uw wetten zijn. Zij leven doelgericht. Alleen wij mensen doen dat niet. Wij zijn gericht op onszelf en geven zo liever gevolg aan onze zintuiglijke neigingen dan aan de stem van ons geweten. Help ons de juiste weg te vinden.

Het tweede deel wordt gevormd door een serie smeekbedes. Het draait daarbij steeds om de manier waarop iemand het beste naar zijn of haar aspiraties, noden, problemen en zwakheden zou kunnen kijken. Mensen die de juiste richting voor hun leven hebben gevonden hebben dezelfde noden en problemen als ieder ander,

---

DEEL III. DE BOODSCHAP VAN HET NIEUWE TESTAMENT

Hoofdstuk 6

GESCHRIFTEN VAN DE CHRISTENEN HET NIEUWE TESTAMENT

De Bijbel van de christenen omvat zoals we eerder zagen niet alleen de Hebreeuwse Geschriften maar ook een verzameling geschriften van hen zelf. Deze collectie, het Nieuwe Testament genaamd, moet men goed lezen om te weten te komen wat het christendom in zijn oudste en meest authentieke vorm is. Om dit specifiek christelijke deel van de Bijbel met vrucht te kunnen gebruiken, moet men kennis maken met de boeken waaruit ze bestaat. Dit hoofdstuk is daartoe een algemene inleiding en bestaat uit twee delen. Het eerste vertelt kort iets over het Nieuwe Testament. Het tweede richt de aandacht op de Evangelies en selecteert er voor de discussie een onderwerp uit, dat de meeste mensen intrigeert, namelijk de wonderverhalen.

I. DE BOEKEN VAN HET NIEUWE TESTAMENT

Christenen van alle denominaties kennen het Nieuwe Testament naar de vorm. Het bestaat uit 27 aparte boeken of geschriften. De geschriften zijn zo klein dat het beter is om ze boekjes te noemen in plaats van boeken. Het grootste ervan is ongeveer dertig pagina's in gewoon boekformaat, terwijl er enkele onder zijn die elk niet meer dan twee of drie pagina's beslaan. Gelet op hun inhoud, doel en schrijfstijl worden de boeken vanouds in vier groepen ingedeeld:

- a) De evangelies (tezamen vier boeken)
- b) De handelingen van de apostelen (één boek)
- c) De epistels (21 in totaal)
- d) De openbaring (één boek)

Dat de boeken van het Nieuwe Testament door verschillende individuele personen werden geschreven en dus moesten worden ingepast in situaties die niet gelijk waren, maakt het voor de lezers van de Bijbel moeilijk de inhoud ervan te combineren en als een samenhangend geheel te zien. Dat probleem is echter gemakkelijk op te lossen als we in gedachten houden dat alle boeken rond twee principiële thema's zijn opgebouwd. Het ene is het leven en de prediking van Jezus, waarover met name de evangelies spreken, het andere is de geboorte van de Kerk waarover het in de overige boeken van het Nieuwe Testament gaat. Als je

deze twee thema's maar in gedachten blijft houden, dan wordt het betrekkelijk gemakkelijk om de inhoud van de diverse boeken met elkaar te combineren.

Evangelies

De boeken van het Nieuwe Testament die het meest bekend zijn en daarom aan het begin geplaatst worden, zijn de vier evangelies. Zij worden onderscheiden naar de namen van de schrijvers die er van oudsher mee verbonden werden. En dus worden ze in het spraakgebruik aangeduid als Matteüs, Marcus, Lucas en Johannes. Het woord 'evangelie' dat voor deze levensbeschrijvingen altijd wordt gebruikt, betekent in het Grieks 'goed nieuws' en is een term die Jezus zelf aan het begin van zijn optreden als prediker bezigde (Mc 1,15), daarmee zinspelend op verlossende rijkdom van de boodschap die hij zich tot taak gesteld had uit te dragen.

Zijn boodschap was rechtstreeks gericht tot zijn eigen volk, de joden, en het was zijn doel om mensen te overtuigen van de betekenis van het ware geloof in God of de ware religie. Zoals Jezus het zag bevrijdt de ware religie mensen van de diepste ellende en van alle kwaad waarvan zij het slachtoffer zijn, dit in tegenstelling tot pseudo-religie. De eerste christenen beschouwden niet alleen de boodschap maar de prediker zelf als de bron van alle verlossing en dus van het 'goede nieuws'. Daarom noemden zij de levensbeschrijvingen van Jezus zelf 'evangelies'.

In hun poging Jezus zo te karakteriseren dat de bevrijdende kracht en rijkdom van zijn opdracht ten volle zou uitkomen, maakten de eerste christenen, die vooral joden waren, gebruik van de voorstellingen die in hun samenleving gangbaar waren. Eén daarvan was de 'Messias' of de 'Christus'. Beide woorden, het ene Hebreeuws, het andere Grieks, betekenen 'de verwachte verlosser van het volk'. Als gevolg van de lijdensweg die het joodse volk gegaan was, had het generatie op generatie het geloof gekoesterd dat God, de beschermer van hun volk, hun eens zo'n verlosser zou zenden om hen te bevrijden. De grote leraren, de profeten, hadden dat geloof ook levend gehouden.

De joden die een wezenlijk deel uitmaakten van de eerste christengemeenschap beschouwden Jezus als hun 'langverwachte verlosser' en daarom noemden ze hem 'Christus'. Tussen de niet-joodse leden van de gemeenschap van christenen, die zich niet bewust waren van de betekenis die het woord voor de joden had, maakte de term 'Zoon van God' opgang. Voor hen was 'Zoon van God' beter geschikt om het waardige en edelmoedige van de persoon Jezus weer te geven dan de typisch joodse term 'Christus'. In de evangelies wordt Jezus tegenover beiden zowel 'Christus' als 'Zoon van God' genoemd.

Van de vier evangelies hebben de eerste drie, namelijk Matteüs, Marcus en Lucas zowel wat de stijl van schrijven als wat de inhoud betreft heel wat dingen gemeen-

maar zij zien die onder ogen zonder hun gevoel voor prioriteiten te verliezen, ontspannen en ook vol zelfvertrouwen. De eerste bede: "Geef ons vandaag het nodige brood" drukt onomwonden uit, wat de mens allemaal fysiek nodig heeft. Voedsel, kleding, onderdak, seks, een gezin en vriendschap zijn geen wereldse behoeften waarvoor men niet zou mogen bidden. Het zijn menselijke behoeften, gezien in het licht van Gods plan. Maar er is een juiste en een verkeerde manier om deze te bevredigen. De hogere waarden dienen er nooit voor te worden opgeofferd.

De andere drie smeekbedes: "Vergeef ons onze schulden", "Breng ons niet in verleiding" en "Red ons van het kwaad" vestigen de aandacht op een ander terrein van de menselijke behoeften, namelijk de behoefte geheeld, beschermd en innerlijk gesterkt te worden. De korte zinsnede, "zoals ook wij hebben vergeven wie schulden heeft bij ons", die als een voorwaarde aan de smeekbede "Vergeef ons onze schulden" is toegevoegd, biedt een heel eigen les. Hereniging met God betekent hereniging met andere mensen. Als wij anderen vergeven houdt dit in dat wij ons herenigen met hen, met wie wij hadden gebroken.

Het is jammer dat het 'onzevader', dat alleen bedoeld was als een voorbeeld van een gebed een van de meest gebruikte formules geworden is om te bidden. Bidformules hebben twee gevaarlijke kanten. Zij lenen zich bij uitstek voor een soort opdreunen, dat gedachteloos gebeurt. Zij zorgen er bovendien voor, dat mensen vergeten, dat je strikt genomen om te bidden geen woorden nodig hebt. Christus waarschuwde zijn leerlingen voor deze gevaren toen hij zei:

En wanneer je bidt, wees dan niet als de schijnheiligen; zij staan graag in de synagogen en op de hoeken van de straten te bidden om op te vallen bij de mensen. Maar als je bidt, ga dan je binnenkamer in, doe de deur dicht, bid tot je Vader, die in het verborgene is; en je Vader, die in het verborgene ziet, zal het je lonen. Gebruik bij het bidden geen omhaal van woorden zoals de heidenen, want die menen dat ze vanwege hun talrijke woorden verhoord zullen worden. Neem daar geen voorbeeld aan, want jullie Vader weet wat je nodig hebt, voordat je het Hem vraagt.

(Mt 6, 5-8)

Bidden is zo iets persoonlijks dat er door niemand een pasklare formule voor te geven is. Het is de bedoeling van het 'Gebed van de Heer' om enkele aspecten van dit stille bidden onder de aandacht te brengen.

De smeekbede

Voor Jezus was de smeekbede net zo goed een vorm van gebed als de meditatie. Christus raadde zijn leerlingen altijd aan op die manier te bidden. Hij deed dat omdat hij hen bewust wilde maken van het feit dat zij altijd in veilige handen

waren en dus geen reden hadden om wanhopig te worden als er problemen in het leven dreigen. Hij zei bijvoorbeeld:

"Vraag, en jullie zal gegeven worden. Zoek, en je zult vinden. Klop, en er zal voor je worden opengedaan. Want ieder die vraagt, krijgt, en wie zoekt, vindt, en voor wie klopt, zal worden opengedaan...Als jullie dan...goede gaven weten te geven aan je kinderen, hoeveel te meer dan zal jullie Vader in de hemel het goede geven aan wie het Hem vragen".

(Mt 7, 7-11)

Een smeekbede zal mensen - mits ze niet voortkomt uit zelfzucht - innerlijk de kracht geven om hun problemen met zelfvertrouwen onder ogen te zien. Maar we moeten erg voorzichtig zijn bij onze interpretatie van de manier waarop het gebed wordt beantwoord. Het is verkeerd om te denken dat gebeden op dezelfde wijze worden beantwoord als een verzoek dat de ene mens aan de andere doet. De Natuur of God besluit niet om ieder afzonderlijk te helpen nadat diens roep is gehoord zoals het gebeurt onder mensen.

God of de Natuur doet niets nieuws op instigatie van iemand die bidt. Het is bij het gebed als bij het openen van een luik door iemand die licht nodig heeft. Als het luik voor het raam geopend is komt de zon er vanzelf in. De zon doet niets om de kamer van licht te voorzien. De Natuur of God is er zoals de zon altijd voor mensen om van te profiteren. Maar velen doen dit in feite niet, omdat zij de luiken van hun hart gesloten houden. Bidden is niets anders dan de vensters van het hart openen. Bidden houdt een verandering in van de kant van de mens maar niet van de kant van de Natuur of van God. Het is die verandering die mensen in staat stelt om hun hogere leven en de vollediger ontplooiing van zichzelf blijvend vorm te geven.

schappelijk of parallelen. Deze parallelen zijn er een aanwijzing voor, dat de drie evangelies niet onafhankelijk van elkaar tot stand kwamen ofwel geput hadden uit gemeenschappelijke bron of bronnen. Vanwege deze gelijkenis worden deze drie evangelies gewoonlijk de 'Synoptische Evangelies' genoemd. Synoptisch wil zeggen 'vanuit één gezichtspunt bekeken'.

Het vierde evangelie, dat van Johannes, is van later datum en geheel anders van stijl. Het is meer een beschouwelijke studie over de betekenis van Jezus voor de hergeboorte van de mensheid in het algemeen. De taal van de boodschap, die het brengt, wordt sterk bepaald door poëtische symbolen. Het evangelie van Johannes wordt ook gezien als een werk van christelijke spiritualiteit en mystiek, gepresenteerd binnen het raamwerk van een biografie van Jezus.

Qua literaire vorm echter gaat het bij alle vier de evangelies vooral om religieuze biografieën van Jezus. Hoewel zij heel wat historische details bevatten zijn ze aanvankelijk door de schrijvers eerder bedoeld als *levensverhalen* dan als *levensgeschiedenissen*. De evangelies zijn van oorsprong geen historische documenten maar stichtelijke lectuur. Deze ontstond geleidelijk aan uit preken en meditatie, die door de vroege kerkleiders werden gehouden op religieuze bijeenkomsten van christenen of in cursussen, die bedoeld waren om mensen tot het christendom te bekeren.

De Handelingen van de Apostelen

De vier beschrijvingen van het leven van Jezus die we evangelies noemen worden gevolgd door een document over het leven van de vroege Kerk, genaamd de 'Handelingen'. De naam 'Handelingen' is de verkorte vorm van 'Handelingen van de Apostelen', hetgeen eenvoudig betekent 'Wat de Apostelen deden'. Het boek wordt algemeen toegeschreven aan Lucas, de auteur van het derde evangelie.

In hun huidige vorm zijn de 'Handelingen' een erg belangrijk historisch document. Het wordt beschouwd als de beste bron van informatie over de Kerk in zijn eerste dagen. Het laat zien hoe de Kerk, die bij zijn ontstaan raciaal gezien één uniform lichaam was dat nagenoeg uitsluitend uit joden bestond, uiteindelijk evolueerde tot een multiraciale of katholieke gemeenschap. De schrijver van de Handelingen heeft het doen voorkomen alsof die transformatie vreedzaam en als het ware vanzelf plaatsvond. De brieven van Paulus geven echter een geheel andere indruk. Volgens deze verliep de overgang niet zo glad als de Handelingen veronderstellen.

Hoewel dit boek de titel 'Handelingen van de Apostelen' draagt, gaat het niet over de 'handelingen' of daden van *alle* apostelen. Na drie hoofdstukken, die gewijd zijn aan het ontstaan van de christengemeente onder het leiderschap van Petrus, volgt een uitgebreide beschrijving van het leven en de activiteiten van Paulus. Dat komt omdat het christendom voor wat betreft zijn uiteindelijke vorm en

zeggingskracht grotendeels te danken is aan het werk van Paulus. De titel 'Handelingen van Paulus' zou het boek niet hebben misstaan.

Epistels

Na de Evangelies en de Handelingen vinden we in het Nieuwe Testament eenentwintig geschriften, genaamd Epistels. Het zijn echte brieven, die epistels. Ze werden geschreven door de leiders van de vroege Kerk aan groepen christenen of aan op zichzelf wonende mensen in verafgelegen plaatsen. Epistels werden aldus gebruikt voor het onderwijs aan gelovigen die niet gemakkelijk te bereiken waren. Afgaande op het aantal epistels dat in het Nieuwe Testament is bewaard gebleven vraag je je verbaasd af of ons moderne systeem van schriftelijk onderwijs niet hier door de leiders van de vroege Kerk begonnen is!

Van de eenentwintig epistels zijn er maar liefst dertien van Paulus; en in de regel gaan die van Paulus in de tijd vooraf aan die van de anderen. Sommige van zijn epistels zijn zelfs ouder dan de evangelies. Het feit dat zoveel van de brieven van Paulus na eerste gebruik bewaard zijn ten gerieve van latere generaties is een duidelijk bewijs voor het diepe respect dat de eerste christenen voor hem hadden.

De epistels van Paulus zijn echter niet altijd makkelijk te begrijpen en de boodschap erin zou je kunnen ontgaan al je haar niet plaatst tegen de achtergrond van zijn leven en werk als missionaris. Het denken en het werk van Paulus zullen in het volgende hoofdstuk worden behandeld.

De Openbaring

Het Nieuwe Testament eindigt met een boek dat qua vorm en inhoud heel erg van de andere verschilt. Het wordt toegeschreven aan een zekere Johannes en het Boek van de Openbaring genoemd. Dit boek, dat een aantal allegorisch-symbolische toespelingen bevat op gebeurtenissen, plaatsen en personen die voor een lezer uit onze tijd moeilijk zijn te volgen, valt in de categorie 'apocalyptische' literatuur of literatuur van de eindtijd. Apocalyptische literatuur zien we overal ontstaan in perioden waarin gelovigen op wrede wijze door hun vijanden en vooral door machtige regeringen worden gemarteld en vervolgd. In zulke tijden werden tot troost en bemoediging van de verdrukten boeken gemaakt die een glorierijke toekomst in het vooruitzicht stelden.

Het Boek van de Openbaring werd geschreven in de tijd dat de christenen door het Romeinse bewind werden vervolgd. Het hielp hen eraan te denken dat hun lijden zou worden gecompenseerd aan het eind van de wereld, dat volgens hun geloof het moment was waarop het rijk van het kwaad eindigde en de heerschappij van God zou beginnen.

Hoofdstuk veertien

EEN VOLWASSEN LEVENSHOUDING

In het vorige hoofdstuk zagen we een heel wezenlijk aspect van de christelijke levensvisie. Mensen kunnen ondanks het feit dat zij fysiek een individu zijn naar hart en geest verenigd worden met de universele bron van hun bestaan en daarbij een diep bewustzijn ervaren van een hoger leven en een vollediger ontplooiing van zichzelf als mens. Maar het is niet zo dat het christendom met zijn positieve beoordeling van deze verheven potentie voorbij ziet aan de aardse zijde van het menselijk bestaan. Echt christen zijn is met beide benen op de grond staan. De vragen waarvoor het individu in de alledaagse werkelijkheid van het leven komt te staan rond geboorte, groei naar volwassenheid, sociale contacten en overlijden worden serieus genomen. In dit hoofdstuk zullen we nagaan welke volwassen houdingen kunnen bijdragen tot een oprecht gevoel van vrede, vreugde en vervulling.

I. LIJDEN EN DOOD

Geen mens ontsnapt aan de dood; niemand ook ontkomt aan het lijden. De vrees, de angst, de pijn - ook zij horen bij de werkelijkheid van het menselijk bestaan.

Het lijden

Lijden kan men aan het lichaam of aan de geest. Een gebroken been veroorzaakt lichamelijk lijden; een gebroken gezin lijdt geestelijk. Het lijden kan natuurlijke oorzaken hebben zoals droogte en overstromingen of opzettelijk teweeg worden gebracht zoals door oorlog en terrorisme. Het lijden is overkomelijk of onoverkomelijk. Door de vindbaarheid van jezelf of van anderen, zoals dokters, ingenieurs, politici en wetenschapsmensen kunnen sommige vormen van lijden worden overwonnen of verzacht. Ziekten kunnen worden genezen en zelfs voorkomen. Natuurrampen kunnen onder controle worden gehouden en afgewend. Maar bepaalde vormen van lijden, zoals de dood van een dierbare, een noodlottige ziekte, een fysieke handicap zijn onoverkomelijk.

Hoewel het lijden kan worden gecategoriseerd is het niet makkelijk er een verstandige verklaring voor te geven. Mensen van alle tijden en culturen hebben zich aan verklaringen gewaagd. Volgens een zo'n verklaring wordt het lijden veroorzaakt door de zonden die je zelf beging. In de hindoe-boeddhistische traditie heet de wet die dit proces van schadeloosstelling voor slechte daden regelt 'karma'. Volgens die wet hebben mensen die lijden op een of andere wijze ofwel in dit leven of in voorafgaande levens gezondigd. Er zit wel iets in die uitleg. Een kwaal als longkanker kan te wijten zijn aan de 'zonde' van het roken.

Onder de joden waren er heel wat die geloofden dat al het lijden van bepaalde mensen te wijten was aan de zonden van anderen, met name hun ouders. Ook daarin zit iets waars. Ten gevolge van overmatig drankgebruik van een vader zouden de kinderen armoe kunnen lijden. Op die manier werd het leed van de hele wereldbevolking verklaard. Het werd verbonden met de zonde van de eerste ouders, Adam en Eva. Maar zonde, of deze nu door individuen zelf of door hun ouders en voorouders werd begaan, kan niet al het lijden verklaren.

Het logisch verstand en de wetenschap hebben geen antwoord op het lijden en vooral niet op de onoverkomelijke vorm ervan. Het onvermogen van de menselijke geest om de zin van het lijden te ontdekken is nergens zo krachtig naar voren gebracht als in het korte Bijbelse verhaal van Job, dat al eerder werd toegelicht. Als Job bij God informeert hoe hij, een man van onberispelijk gedrag en onbesproken karakter, het slachtoffer van een dergelijk ondraaglijk lijden kon worden, is het antwoord dat hij ontvangt een tegenvraag: "Waar was u toen Ik de aarde begon te bouwen" (Job 38,1-4). Dat antwoord is ongetwijfeld niet bepaald een compliment voor de intelligentie van de mens, want wat er onomwonden staat is: 'Probeer maar niet te begrijpen, wat je niet kunt. Jij ontwierp de wereld toch niet, of wel soms?' Maar aan de andere kant kon niets geruststellender zijn omdat het antwoord impliceert dat God de totale verantwoordelijkheid voor het bestaan van het lijden in de wereld op zich neemt. Als een goede en machtige God de oorzaak is van het lijden, dan kan het lijden niet vernietigend of zelfs vruchteloos zijn. Er kan alleen maar een goede bedoeling achter zitten.

In feite zien we, als we het lijden onpartijdig beoordelen, dat het niet alleen verdriet veroorzaakt en ontmoedigt, maar ook een positieve en opbouwende kant heeft. Niets heeft zozeer bijgedragen tot de vooruitgang van de maatschappij als de vastberadenheid om het lijden te overwinnen. De wetenschap zou nooit verder zijn gekomen als er niet zoveel leed in de wereld was geweest, dat moest worden bedwongen. Zo zou niets anders de individuele mens bij zijn groei naar volwassenheid meer helpen dan persoonlijke ervaren lijden. Daardoor zijn menigeen de ogen geopend voor de diepere waarden van het leven. Het lijden is zo gezien iets waarover iemand zich zelfs kan verheugen. Zoals Paulus zelf heeft gezegd:

Meer nog, wij zijn zelfs trots op onze beproevingen, in het besef dat verdrukking leidt tot volharding, volharding tot beproefde deugd en die weer tot hoop. (Rom 5, 3-4)

Het lijden mag dan wel niet met het verstand te bevatten zijn, maar als je er goed over nadenkt is het niet ondraaglijk. Om het te kunnen verdragen moet je op een volwassen manier met het lijden omgaan. Mensen met een kinderlijke houding tegenover het lijden, die denken dat er niemand anders lijdt behalve zij, vinden het erg moeilijk te dragen. Maar zoals de Boeddha naar voren bracht, voor diegenen die erkennen dat de 'acht paren van positieve en negatieve elementen in het leven'

Het Nieuwe Testament

Mij dunkt, dat deze korte opsomming volstaat om ons een algemeen idee te geven wat voor soort boeken het zijn die het Nieuwe Testament omvat. Maar terwille van hen die van plan zijn deze boeken te lezen vanuit het perspectief van de 'groeireligie', dus om een visie op hun eigen leven te ontwikkelen, moet worden gezegd dat zij niet zo makkelijk te lezen en te begrijpen zijn als gewoonlijk wordt aangenomen. Als zij met de bedoeling gelezen worden niet om bijvoorbeeld te ontdekken wat erin staat over engelen en duivels maar over waarden en normen voor het eigen leven dan vereist dat een speciaal soort aandacht. Dat geldt vooral voor de Evangelies, die de eerste en belangrijkste boeken vormen van het Nieuwe Testament.

De Evangelies moeten worden gelezen in de speciale culturele en historische context, waaraan ze hun ontstaan te danken hebben. De gebeurtenissen waarnaar de boeken verwijzen vonden plaats in een gemeenschap die zo niet exclusief dan toch minstens overwegend joods was. Zoals mensen van alle volkeren en rassen, hebben de joden hun eigen stijl van leven en hun eigen manier van denken. Voor mensen uit een andere cultuur en een andere tijd is het niet gemakkelijk om erachter te komen wat dingen betekenen die binnen een geïsoleerde groep in een speciale tijd plaatsvinden. Bovendien is er behalve het probleem van de context ook nog het taalprobleem. Religieuze boeken hebben in alle tradities een eigen taal en die taal verschilt van de gewone, alledaagse omgangstaal.

Als we geen rekening houden met de context en de taal is het mogelijk dat ons veel ontgaat of zelfs verkeerd wordt begrepen van hetgeen de evangelisten ons trachten te zeggen. Om te laten zien hoezeer voorzichtigheid en zelfkritiek nodig zijn geven we hieronder een korte analyse van een aspect van het evangelieverhaal over Jezus. Het werd hier vooral gekozen vanwege het aspect, waarmee veel lezers van de evangelies nu moeite hebben. We bedoelen het beeld dat de evangelies van Jezus geven als iemand die talloze zieken door zijn wonderen genas.

II. DE WONDERVERHALEN VAN DE EVANGELIES

Jezus wordt in de evangelies vooral als genezer voorgesteld. Hij geneest mensen door zijn wonderen. En het lijkt erop alsof hij dit aan de lopende band doet. Het wonder krijgt hierdoor zo'n opvallende plaats in de evangelies, dat je bijna zou denken dat het mirakelverhalen zijn. De volgende tekst uit het Evangelie van Marcus laat dit zien.

Zij (d.w.z. Jezus en zijn volgelingen) trokken naar Kafarnaüm. De eerste de beste sabbat ging Hij naar de synagoge en gaf er onderricht... En meteen begon er in hun synagoge iemand die in de greep was van een onreine geest luid te kriesen: 'Wat wilt U van ons, Jezus van Nazaret?'

Bent U gekomen om ons te vernietigen? Ik weet wel wie U bent: de Heilige van God.' Jezus strafte hem af: 'Houd uw mond en ga uit hem weg'. En de onreine geest schudde hem door elkaar en onder enorm geschreeuw ging hij uit hem weg.

Vanuit de synagoge gingen ze regelrecht naar het huis van Simon en Andreas... De schoonmoeder van Simon lag met koorts op bed, en meteen spraken ze met Hem over haar. Hij ging naar haar toe, pakte haar bij de hand en liet haar opstaan. De koorts verliet haar, en ze bediende hen.

's Avonds, toen de zon was ondergegaan, brachten ze allen bij Hem die ziek waren en die van demonen te lijden hadden. Heel de stad was samengestroomd voor de deur. Hij genas vele zieken van allerlei kwalen, en Hij dreef veel demonen uit; Hij stond de demonen niet toe te spreken, omdat zij wisten wie Hij was.

Er kwam een melaatse op Hem af, die om hulp vroeg. Hij viel op zijn knieën en zei: 'Als U wilt, kunt U mij rein maken'. Diep ontroerd stak Hij zijn hand uit en raakte hem aan. 'Ik wil het, word rein', zei Hij. Meteen verdween zijn melaatsheid, en hij werd rein. (Uit: Mc 1,21-42)

In het Evangelie van Marcus hebben er wel 209 ofwel 31% van in totaal 666 verzen rechtstreeks te maken met wonderen. Als we het lijdensverhaal buiten beschouwing laten, dat erg weinig met wonderen van doen heeft, zien we dat wel 40% in het Evangelie van Marcus van wonderen spreekt. Wonderen maken niet alleen een *groot* maar ook een erg *belangrijk* deel uit van de evangeliën. Dat de evangeliën beter bekend zijn dan de andere boeken van het Nieuwe Testament komt door de wonderverhalen die het bevat. Mensen houden van verhalen. Ze vertellen ze graag na. Hoe mooier verhalen zijn, hoe makkelijker je ze onthoudt. Er is niets mooiers in de wereld dan verhalen over wonderen. Maar er zit nog een andere kant aan die wonderen. De mensen van onze tijd voelen zich er wat ongemakkelijk bij. Voor hen grenzen wonderen aan het legendarische. Voor heel wat mensen zijn wonderen eerder een belemmering dan dat ze helpen om de boodschap van het Evangelie aan te nemen.

Wonderen zijn niet makkelijk te vatten. De enige manier om er iets van te begrijpen is ze te zien in het licht van de rol die ze in de gemeenschap van de eerste christenen speelden. Dat was te laten zien wie Jezus was geweest en wat precies zijn opdracht was binnen de joodse gemeenschap. Maar als we het verband tussen de wonderverhalen en de opdracht van Jezus willen zien zijn er een aantal fundamentele zaken waaraan we steeds moeten denken. Vijf daarvan geven we hieronder.

zoals winst en verlies, vreugde en pijn, slagen en falen, lof en kritiek gewoon iedereen ten deel vallen, wordt de last makkelijker te dragen.

Wij moeten ook niet vergeten dat heel wat lijden door onszelf veroorzaakt wordt. Dat is weer iets, wat de Boeddha sterk benadrukt. Velen van ons lijden omdat zij overbezorgd zijn. Overbezorgdheid hoeft geen teken te zijn van liefde. Het kan een teken zijn van innerlijke eenzaamheid. Als materieel bezit minder zou worden gebruikt om de eigen innerlijke onzekerheid te verbergen, zouden mensen minder onder hun verlies lijden. Mensen die echt liefhebben, maar zonder overmatige gehechtheid, lijden weinig.

Tot slot dit: lijden is niet iets dat alleen moet worden ondergaan. Er is een vorm van lijden die ontstaat omdat men er vrijwillig voor heeft gekozen. Het lijden uit eigen vrije wil door het leed van anderen te helpen lenigen verrijkt en verheft degene die lijdt. Zij die vrijwillig delen in de honger van anderen door hun dagelijks brood met hen te delen, ontdekken vaak dat dit ook energie geeft zoals gedeelde pijn een helend werking kan hebben.

De dood

Hoe verpletterend het lijden ook kan zijn, mensen zouden er nog wel mee weten te leven als de dood er niet was. Er is niets wat zo ontmoedigt als de gedachte aan de dood. Juist die gedachte zouden wij het liefst steeds zo diep mogelijk begraven, zodat wij die paar jaar dat we te leven hebben dit ook psychologisch gesproken ongestoord kunnen doen. Mensen vinden het meer van deze tijd om de gedachte aan de dood uit hun hoofd te zetten. Er zijn een aantal sociale krachten die daartoe bijdragen. De handel stelt met zijn reclame in de media het leven voor in termen van steeds meer comfort, plezier en luxe. Van de kant van de commercie zelf is dat heel begrijpelijk. De hele handel zou instorten als het leven werd voorgesteld zoals het is als iets wat met de dood eindigt.

De houding van religie verschilt daar niet zo erg veel van. Predikanten praten in het algemeen over de dood in termen van beloning en bestraffing in hemel, hel of (zoals bij het katholicisme) vagevuur.¹ Zulk taalgebruik mag dan een kalmerende uitwerking op mensen hebben, voor wie het vooruitzicht eens te zullen sterven afgrijselijk is, maar jongeren zegt dit gepraat over het hiernamaals over het algemeen genomen niets. Zij willen het leven en de dood realistisch onder ogen zien.

In dit opzicht is de houding van de Boeddha een goed voorbeeld. In zijn onderrecht laat hij nooit na de aandacht te vestigen op de realiteit van de dood. Voor hem kan een religieuze opvoeding die dit gegeven onderbelicht niet goed zijn. Een

¹ In Nederland gebeurt dat minder dan vroeger. Het boek is echter ook geschreven voor landen, waar dit nog wel gebeurt (*red.*)

goed voorbeeld van zijn aanpak is de manier waarop hij Kisagotami onderrichtte, de jonge vrouw die bij hem kwam met een dode baby in haar armen. Omdat dit haar eerste kind was, kon zij zich niet schikken in haar verlies en daarom smeekte ze de Boeddha haar kind weer tot leven te wekken.

Omdat hij inzag hoezeer de vrouw geestelijk in de war was, antwoordde de Boeddha haar omzichtig en met veel tact. Hij stemde ermee in het leven aan de baby terug te geven op voorwaarde dat zij een middel zou gaan zoeken dat wezenlijk zou zijn voor de behandeling. Het middel was mosterd; maar de mosterd was niet zo maar mosterd, ze moest komen uit een huis waar niemand was gestorven. Hoopvol begon de vrouw alle huizen af te lopen. Maar nergens kon ze een dergelijk huis vinden. Toen zij terugkeerde was haar wanhoop vervlogen. Zij had de les begrepen. Zij was volwassen geworden. Zij gaf uiting aan haar verering voor de Boeddha. En berustend in de universele wet van het leven nam zij het lichaam van haar kleine baby mee om het te begraven.

Het beste antwoord op het probleem van de dood is een leven, dat men op een volwassen wijze leidt door alle verplichtingen en verantwoordelijkheden te vervullen. Heel anders dan bij onvolgroeide mensen, heeft de natuurlijke dood geen vat op hen, die tot volwassen mensen zijn uitgegroeid. Een korrel die rijp is en begraven ligt in de grond heeft de kracht uit te groeien tot een plant. Dit in tegenstelling tot een onrijpe korrel. Als die op de grond valt vergaat hij en valt hij in stof uiteen. Een leven dat van geestelijke rijpheid getuigt heeft een vergelijkbare levensvatbare en levenwekkende kracht. In de religie wordt zo'n leven een hoger (of 'bovennatuurlijk') leven genoemd.

Mensen in onze tijd spreken liever niet over het 'hogere leven', maar over hoogtepunten in hun leven en verbinden die dan meer met hun lichaam. Maar een 'hogere leven' is heel anders dan dat van het lichaam niet afhankelijk van de broze kracht van adem en volgt niet de groeipatronen van het lichaam. Van ouder worden en sterven is daarbij geen sprake. Dat komt omdat het wordt gedragen door de kracht van het Ware en het Goede. Zoals de Boeddha heeft gezegd: "Het lichaam kan oud worden, maar de Dhamma (het ware zijn) van de dingen niet."¹

Het is normaal gesproken niet mogelijk voor iemand om zich een voorstelling te vormen van het hogere leven na dit lichamelijke leven. Mensen hebben alleen kennis van de vorm die beperkt is door tijd en ruimte. Zij kunnen het bestaan doorgronden van alles wat kwantitatief meetbaar is, maar niet van kwaliteiten. Dit gemis aan kennis is echter voor niemand een reden om te ontkennen dat een leven, dat geworteld is in kwaliteiten zoals het ware en het goede zou kunnen overleven op een niveau dat de categorieën van ruimte en tijd overstijgt.

¹ *Dhammapada*, vers 151

1) Er zijn wonderen en wonderen. De afkeer van Christus om wonderen te verrichten

Om wonderen te begrijpen, moeten we ze goed van elkaar onderscheiden. Er zijn er die mensen opbeuren. Zij brengen verlichting, werken bevrijdend. Maar er zijn er ook die alleen verbazing wekken, je voor een raadsel zetten. Echte heiligen en wijzen willen mensen nooit verbazen. Zij willen niet dat je ze wonderdoeker of wonderdoener noemt. Alleen pseudo-heiligen of pseudo-wijzen willen zo iets. Boeddha zag duidelijk het gevaar in van deze aanspraak op heiligheid en hij verbood daarom niet alleen zijn discipelen te beweren wonderen te kunnen verrichten, maar sloot ze ook uit van het lidmaatschap van zijn monastieke orde als zij het wel deden. Christus geloofde evenmin in wonderen. Jezus veroordeelde degenen die hem vroegen een wonder te doen als teken van zijn gezag.

Toen gaven enkelen uit de kring van schriftgeleerden en Farizeeën Hem ten antwoord: 'Meester, wij willen een teken van U zien.' Maar daarop gaf Hij hun ten antwoord: 'Een slechte en overspelige generatie verlangt een teken'.
(Mat. 12:38)

We zien dezelfde houding in het schilderachtige verhaal van de bekoring in de woestijn; ook daar liet Jezus duidelijk merken hoe het hem tegen de borst stuitte om als wonderdoener op te treden. Hij weigerde het verzoek van de duivel in te willigen en stenen in brood te veranderen of zich van de tempelboog naar beneden te werpen zonder daarbij gewond te raken.
(Mt 4,1-11)

2) Waarom het Evangelie vooral de nadruk legt op wonderbaarlijke gezinnen

Hoewel er in alle religies verhalen van wonderen voorkomen, moeten we toegeven dat ze in de Evangelies meer plaats innemen dan in de geschriften van de meeste andere godsdiensten. Daarvoor bestaat een zeer speciale reden. Het beeld van Jezus als wonderbaarlijk genezer moest vanuit het gezichtspunt van de eerste christenen een zeer speciale functie vervullen.

De joden die aannamen wat Jezus leerde, waren ervan overtuigd dat Jezus de Christus was naar wie hun volk al zo lang had uitgekeken. Voor de joden was Christus degene die verlossing van pijn en ellende zou brengen en het Koninkrijk van God zou vestigen. De christelijke joden moesten de andere leden van de gemeenschap nu bewijzen dat hun overtuiging gerechtvaardigd was. Daarom moesten ze laten zien dat Hij ook toen al verlichting bracht van pijn en lijden. Ook het beeld dat de Profeten van Christus hadden gegeven was dat van een verlosser. De tekst die Jezus uit Jesaja citeert bij gelegenheid van zijn eerste preek voor de mensen in de synagoge maakt dat duidelijk.

De geest van de Heer rust op mij; daartoe heeft Hij mij gezalfd.
Om aan armen de goede boodschap te brengen heeft Hij mij gezonden,
om aan gevangenen hun vrijlating aan te kondigen
en aan blinden het licht in hun ogen,
om verdrukten in vrijheid te laten gaan,
en een jaar af te kondigen dat de Heer welgevallig is. (Lc 4, 18-19)

De wonderen waaraan in de Evangelies bekendheid wordt gegeven - de genezing van doven, blinden, kreupelen, lammen en het uitdrijven van demonen - hebben dus een speciaal oogmerk. Getoond moet worden dat Jezus de 'Christus' was, of, anders gezegd, 'de verlosser van al het lijden', die lang door het joodse volk werd verwacht.

3) De algemene houding van mensen tegenover wonderen

Maar we moeten natuurlijk niet vergeten dat alleen bij de eerste christenen die in hoofdzaak jood waren deze noodzaak bestond om Jezus het imago te geven van de Christus en wonderen van genezing als ondersteunend bewijs daarvoor op te voeren. Als christenen uit later tijden er geen idee van hadden wat het concept van een lang verwachte Christus voor de joden betekende, dan zouden zij niet in staat zijn geweest om de wonderen uit de Evangelies op hun juiste en oorspronkelijke merites te beoordelen. Zij zouden op dezelfde wijze naar de wonderen uit de Evangelies hebben gekeken als religieuze mensen in het algemeen tegen wonderen aankijken. In alle tijden zijn mensen dol geweest op wonderen en verhalen, waarin wonderen voorkomen hebben altijd een speciale boodschap voor hen uitgedrukt. Voor gewone mensen is een wonderdoener een heilige van buitengewone allure.

Wonderen zijn vandaag de dag nog evenzeer onderwerp van discussie als vroeger. Zo af en toe komen we mensen tegen, die als wonderdoener worden beschouwd. Iedereen zal dat weten, die bijvoorbeeld over Satya Sai Baba heeft gehoord, een man die thans (als ik dit schrijf) religieus leraar is in India. Miljoenen mensen die hem bewonderen en navolgen schrijven hem grote wonderdaden toe. Zijn volgelingen hebben er geen moeite mee om hem als een incarnatie van God te beschouwen. Zij noemen hem 'Bhagavan', d.w.z. 'Heer onze God'.

Het is niet onze bedoeling hier een standpunt in te nemen over de echtheid of onechtheid van wonderen die worden toegedicht aan deze of gene figuur, maar om duidelijk te maken waarom mirakeltaal doorgaans wordt gebruikt. De meeste mensen die over wonderen spreken zijn er in feite niet zo op uit om te controleren of een of ander wonder echt is gebeurd. Zij weten wat een wonder inhoudt. Personen aan wie wonderkracht wordt toegeschreven zijn iets bijzonders.

In het christendom is het ware leven een leven in de Geest. Christenen die hiervan overtuigd zijn nemen een positieve houding aan tegenover de dood. Zij vrezen de dood niet, bereiden zich erop voor en begroeten hem met vreugde als het ogenblik daar is. Dat komt omdat zij weten dat het hogere leven dat zij genieten onsterfelijk is. De Geest van God in hen kan niet worden gedood. Om de dood met vreugde te kunnen begroeten moet men natuurlijk wel de juiste mentaliteit hebben. De manier om deze te verwerven is eenvoudig al is ze dan niet per se makkelijk. Het gaat erom dat men zich niet langer op zichzelf richt en de sturing van het leven aan de Geest overlaat.

II. ZONDE EN ZONDELOOSHEID

Mensen moeten niet alleen het hoofd bieden aan de natuurlijke pijnen van lijden en dood, maar ook aan moreel falen. Zij bezwijken net zo goed aan morele ziekten als aan fysieke kwalen en zij streven net zo goed naar morele gezondheid als naar een fysieke gezondheid. Daarom hebben de strijd tegen moreel falen of zonde en het ontwikkelen van innerlijke goedheid of zondeloosheid alles te maken met de groei naar volwassenheid.

Zonde of moreel falen

Omdat het iets is wat alle religies kennen hoeft het woord zonde niet uitvoerig te worden verklaard. Maar het is niet zo gemakkelijk uit te leggen, waarom mensen tot zonde komen. Zeker, er kan sprake zijn van boos opzet of kwade bedoelingen. Maar meestal vloeit zonde voort uit aangeboren menselijke zwakheden, waardoor men geneigd is zijn instincten of gezonde verlangens die men van nature bezit verkeerd te gebruiken.

Enkele van deze gezonde natuurlijke verlangens zijn sterker dan andere. Het verlangen bijvoorbeeld naar eten en drinken. Mensen hebben eten en drinken nodig om in leven te blijven en als men gezellig samen iets wil vieren. Maar als dit verlangen op een verkeerde manier wordt vervuld dan loopt het uit op vaat- en drankzucht. Het verlangen naar seksueel genot is een ander voorbeeld. Seks is van wezenlijk belang zowel om de voortplanting als om de eenheid van de huwelijkspartners te waarborgen. Maar als het op een verkeerde manier wordt vervuld, leidt het tot een genotzucht die het geestelijk evenwicht aantast en het gezinsleven ontwricht.

Een derde voorbeeld is het verlangen naar bezit of materiële goederen. Materieel bezit is onmisbaar voor de veiligheid zowel van het individu als van het gezin. Maar dat verlangen leidt als men het niet weet te beheersen tot hebzucht en de neiging om andere mensen uit te buiten. Voorts is er het verlangen succes te behalen en te winnen. Succes geeft een gevoel van voldoening maar is tevens nodig

voor een efficiënte dienstverlening aan de gemeenschap. Maar als het op een verkeerde manier wordt nagestreefd komt er heerszucht en despotisme uit voort.

Zonde is dus in feite het misbruiken of verkeerd interpreteren van natuurlijke verlangens. In het christendom wordt zo'n misbruik beeldend uitgelegd als daad van ongehoorzaamheid aan God omdat God het is, die de juiste weg aangaf waarop verlangens moeten worden vervuld. Als mensen hun verlangens zo vervullen dat het bevorderlijk is voor hun innerlijke gezondheid, dan moeten ze geestelijke wel groeien. In de staat van wording waarin ze ter wereld komen, worden hun emoties of zintuiglijke ervaringen nog niet goed door de rede geleid.

Aan de houding van christenen tegenover zonde en zondeloosheid zitten twee kanten. Ten eerste kunnen christenen nooit op een ander neerkijken vanwege diens zonden. Dat komt omdat zonde niet zozeer een teken is van slechtheid als wel van onvolgroeidheid. Wie klein is kan groeien. Zondaren van gisteren zijn vaak de heiligen van morgen. Jezus keek nooit neer op mensen die zondigden. Zij, die dat wel deden werden behoorlijk op hun nummer gezet toen hij een groep joden een uitbrander gaf, die een overspelige vrouw bij hem brachten. Volgens de joodse wet moest zo'n vrouw door steniging ter dood worden gebracht. Kort en duidelijk gaf Jezus hun te kennen: "Wie van u zonder zonde is, moet dan maar als eerste een steen op haar werpen" (Joh 8, 7). Het antwoord houdt in dat de aanklagers van de vrouw zich in hun hart niet minder schuldig hadden gemaakt dan de vrouw. In hun onvolkomenheid maken zich alle mensen zo niet door hun daden dan toch door hun verlangens schuldig aan overspel, diefstal, leugens en doodslag.

Ten tweede hebben christenen ook geen reden om zichzelf te verachten alleen vanwege hun zondigheid. Accepteren dat men gezondigd heeft is één ding, maar iets anders is het om zichzelf om die reden ook nog over te geven aan zelfverwijten en gevoelens van minderwaardigheid. Door verkeerde schuldgevoelens ontstaat een ziekelijke situatie die het normaal geestelijk functioneren van de mens verstoort. Christenen moeten accepteren dat zij als mens van nature geneigd zijn tot zonde en dat daardoor hun vrijheid van handelen wordt ingeperkt. Een christen kan het nooit over zonden hebben zonder daarbij tegelijk aan vergeving te denken. Voor elke zonde is vergeving mogelijk.

Het bedacht zijn op emoties

Als men religieus is, veracht men zichzelf niet vanwege fouten in het verleden maar neemt men de nodige stappen om herhaling te voorkomen. Een veilig kompas om op te varen zijn in dit opzicht de emoties en het is zaak die nauwlettend in de gaten te houden. Heel wat mensen komen niet door verkeerde bedoelingen op een dwaalspoor maar doordat hun gevoelsleven in de war is geraakt. Jezus gaf zijn leerlingen de raad om waakzaam te zijn en wakker van geest om niet toe te geven aan je zwakte in de talloze beproevingen waarmee men in het

4) Wonderen die op geloven berusten:

Belangrijke zaken om eens over na te denken zijn verder de uitleg die Jezus geeft over de manier waarop wonderen tot resultaat leiden en zijn herhaald wijzen op de mogelijkheid voor iedereen om wonderen te verrichten. Iedereen die gelooft, d.w.z. die positief vertrouwt op de beschermende kracht van leven, is in staat wonderen te verrichten. Dit komt duidelijk naar voren in wat hij aan zijn discipelen heeft verteld.

Hij zei hun...: 'Want Ik verzeker jullie, als je vertrouwen hebt zo groot als een mosterdzaadje, dan zeg je tegen die berg: ga van hier naar daar, en hij gaat. Niets zal voor jullie onmogelijk zijn.' (Mt 17,20)

Volgens Jezus krijgt iedereen die verbonden blijft met de bron van leven een wonderbaarlijke kracht teneinde de problemen het hoofd te kunnen bieden, hoe zwaar en onoverkomelijk deze ook mogen lijken. Jezus was er niet op uit om zichzelf als wonderdoener te profileren. Jezus zag het wonder altijd als iets wat door geloof en vertrouwen van iemand persoonlijk tot stand kwam. Zo maakte hij de mensen er ook van bewust dat zelfs de wonderbaarlijke genezingen die om hem heen plaatsvonden niet zozeer het gevolg waren van zijn optreden maar veeleer berustten op het geloof van de mensen zelf. Dat blijkt zonneklaar uit zijn woorden, zoals hij die sprak tot hen die genezen waren: "Sta op en ga weer; uw vertrouwen is uw redding" (Lc 17,19) en "Wees maar gerust, mijn dochter. Uw vertrouwen is uw redding" (Mt 9, 22).

Bovendien moet worden gezegd, dat het geloof waarop de genezende kracht berust niet het geloof in Jezus als zodanig is. Jezus was ongetwijfeld een positieve steun voor de mensen om al hun geloof te verzamelen. Maar het geloof dat genezing bracht was het geloof in God of in meer begrijpelijke woorden, geloof in de beschermende levenskracht. Als dat geloof er niet was, dan was Jezus absoluut niet tot iets in staat geweest. In zijn eigen dorpsgemeente Nazaret bijvoorbeeld kon Jezus geen enkel wonder tot stand brengen omdat de mensen geen geloof hadden.

Hij kon daar helemaal geen machtige daden verrichten, behalve dat Hij enkele zieken de handen oplegde en hen genas. En Hij was verbaasd over hun gebrek aan vertrouwen. (Mc 6,5)

Dat Jezus de wonderdadige kracht niet alleen aan zichzelf toedichtte maar aan iedereen die geloofde, is iets wat velen tegenwoordig schijnen te ontkennen. Zij gebruiken de wonderen uit het Evangelie om het goddelijke karakter van Jezus te laten zien. Er is niet de minste twijfel over mogelijk dat de wonderen in het Evangelie het goddelijke karakter van Jezus laten zien. Zij laten ook zien dat Jezus het goddelijke karakter in alle mensen tot uiting wilde laten komen.

5) De dienstbaarheid van Jezus als genezer

Er is nog een ander feit waaraan we aandacht moeten besteden als we de rol van Jezus als genezer echt willen begrijpen. Uit het feit, dat het bij de meeste wonderverhalen om de genezing van een fysieke aandoening draait, zouden we weleens gemakkelijk de conclusie kunnen trekken dat Jezus er in zijn dienstbaarheid alleen op uit was de mensen van hun lichamelijke kwalen af te helpen. In de Evangelies staan echter niet alleen wonderverhalen. Jezus verricht niet alleen wonderen, hij onderwijst, hij preekt, hij bekeert.

Jezus moet nooit verward worden met een arts. De groep volgelingen, die hij uitzond was geen medisch team zoals van het Rode-Kruis of zo. Het is wel waar, dat de opdracht die zij meekregen was om "elke ziekte en elke kwaal te genezen" (Mt 10,1). Maar de kwalen en ziekten die zij moesten genezen waren van een geheel andere orde.

Jezus was ongetwijfeld geïnteresseerd in het materiële welzijn van mensen. Hij nam hun problemen met betrekking tot voedsel, kleding, onderdak en gezondheid serieus toen hij de mensen tijdens zijn les over de Goddelijke Voorzienigheid vroeg om op God te vertrouwen, die zorgt voor de vogels in de lucht en de lelies op het veld (Lc 12, 22-28). Maar zijn belangstelling ging niet uitsluitend uit naar het materiële welbevinden van mensen, want hij besluit diezelfde les over de Voorzienigheid van God met te zeggen:

Houd toch eens op te zoeken naar wat je zult eten en wat je zult drinken. Maak je niet langer ongerust. Want naar zulke dingen zijn alle volken van de wereld op zoek, maar jullie Vader weet, dat je dat nodig hebt. Nee, zoek zijn koninkrijk, dan krijg je die dingen erbij. (Lc 12, 29-31)

We zouden de wonderverhalen naar de kern van de lessen van Jezus moeten interpreteren. De genezing die Jezus wilde bewerkstelligen lag op een dieper niveau. Hij wilde mensen genezen, wier hart niet openstond voor anderen en die dus figuurlijk blind, stom, doof of verlamd waren. Hij wilde dat menselijke ziel uit de dood opstond. De boze geesten die hij uitgedreven wilde zien, niet die welke bezit genomen hadden van hun lichaam, maar van hun geest en hart. Zoals Jezus het zag waren de mensen om hem heen ernstiger ziek dan het leek. Zij waren besmet met die vreselijke kwalen als afgunst, haat, wanhoop, angst, frustratie. Het ontbrak hun aan visie, aan een goed zicht op de werkelijke waarden van het leven. Innerlijk waren ze dood. In feite waren ze niets anders dan wandelende lijken.

Deze korte uiteenzetting over de wonderverhalen geeft aan welk soort aandacht nodig is voor het bestuderen van het Nieuwe Testament en meer in het bijzonder de Evangelies. Als ze met begrip en een volwassen kijk op de werkelijkheid

leven te maken krijgt. Zoals die keer, dat hij hun zei: "Blijf wakker en bid dat jullie in de beproeving niet bezwijken. De geest is wel van goede wil, maar het vlees is zwak" (Mt 26, 41). Het 'vlees' is een zinspelning op de emotionele druk waaronder mensen vaak staan bij hun handelen.

De Boeddha sprak eveneens erg nadrukkelijk over de noodzaak om waakzaam te zijn. Volgens hem was de beste techniek om verkeerd handelen te vermijden van moment tot moment alert te zijn op je emoties. Hij sprak over deze techniek als 'het bewustzijn van' of 'het bedachtzijn op' je emoties en nam dit op als een belangrijk onderdeel van zijn Achtvoudige Pad, dat de weg naar de voltooide mens samenvat.

Er schuilt een diepe waarheid in de lessen van Jezus over 'waakzaamheid' en het accent dat de Boeddha legt op 'bewustzijn'. Daden die we uit vrije wil lijken te verrichten zijn in feite reacties op de toestand van ons gevoelsleven. Een man kwetst de gevoelens van zijn vrouw door ineens te gaan klagen dat zij slecht kookt en dat het eten nergens naar smaakt. Maar het kan heel goed zijn, dat die klacht niets met het eten te maken heeft. De echte reden zou kunnen zijn dat hij zijn vrouw heel vriendschappelijk met iemand zag praten die hij helemaal niet mocht. Het voortdurend bedacht zijn op onbewuste motieven draagt ertoe bij dat men juist en met zelfbeheersing handelt. Wil je iets doen aan je morele tekortkomingen dan is het heel goed te leren hoe je je emoties onder controle kunt houden.

Genade en het vrij zijn van zonden

Het vrij zijn van zonden of de staat van heiligheid is in geen geval makkelijk te bereiken. Toch kan men deze staat met enige inspanning verwerven en zou men dat ook moeten proberen. De overwinning op de zonde is geen geringe prestatie. Vanuit christelijk standpunt echter is het toch niet iets, waarop men prat hoeft te gaan of zich moet laten voorstaan. Trots en heiligheid kunnen niet samengaan. Een werkelijk volwassen geest is bescheiden over zijn of haar overwinning op de zonde. Het christendom heeft altijd de nadruk gelegd op het feit dat het vrij zijn van zonde, door christenen vaak 'het heil' genoemd, een gave van God is. Zondeloosheid gezien als een geschenk wordt ook wel 'genade' of 'heiligmakende genade' genoemd.

Sommigen zien in het christelijke begrip 'genade' iets van willekeur. Zij vinden dat een edel karakter gevormd wordt door de persoonlijke inspanningen die mensen zich getroosten en geenszins het resultaat is van een interventie van een verwerijderde God. Het christelijk begrip bagatelliseert geenszins de onmisbaarheid van de menselijke inspanning. Het beschouwt evenwel de persoonlijke inzet vanuit een meeromvattend standpunt en in de context van de gehele Natuur.

Als we kunnen accepteren dat de menselijke inspanning op elk terrein afhankelijk is van andere krachten zullen we zien dat het heel logisch is het vrijzijn van zonde te beschouwen als een geschenk van God. Wat het christendom stelt is eenvoudig een feit dat we in ons leven elke dag kunnen waarnemen. We vinden het van dokters bijvoorbeeld knap, dat ze door hun kennis en inzet zieke mensen genezen. Maar als we begrijpen hoe een kwaal of een wonde geneest, zullen we moeten toegeven dat in werkelijkheid de Natuur de genezer is. De dokter ruimt voor de Natuur alleen de obstakels uit de weg.

Neem nou de boer. Dat is ook zo'n voorbeeld. Als we een boom zien die volhangt met fruit, schrijven we de rijke oogst toe aan het vakmanschap en het werk van de boer. Maar de rol van de boer bestaat erin de juiste voorwaarden te scheppen voor het werk van de Natuur. Dat iets vrucht draagt is eerder het werk van de Natuur dan van de boer.

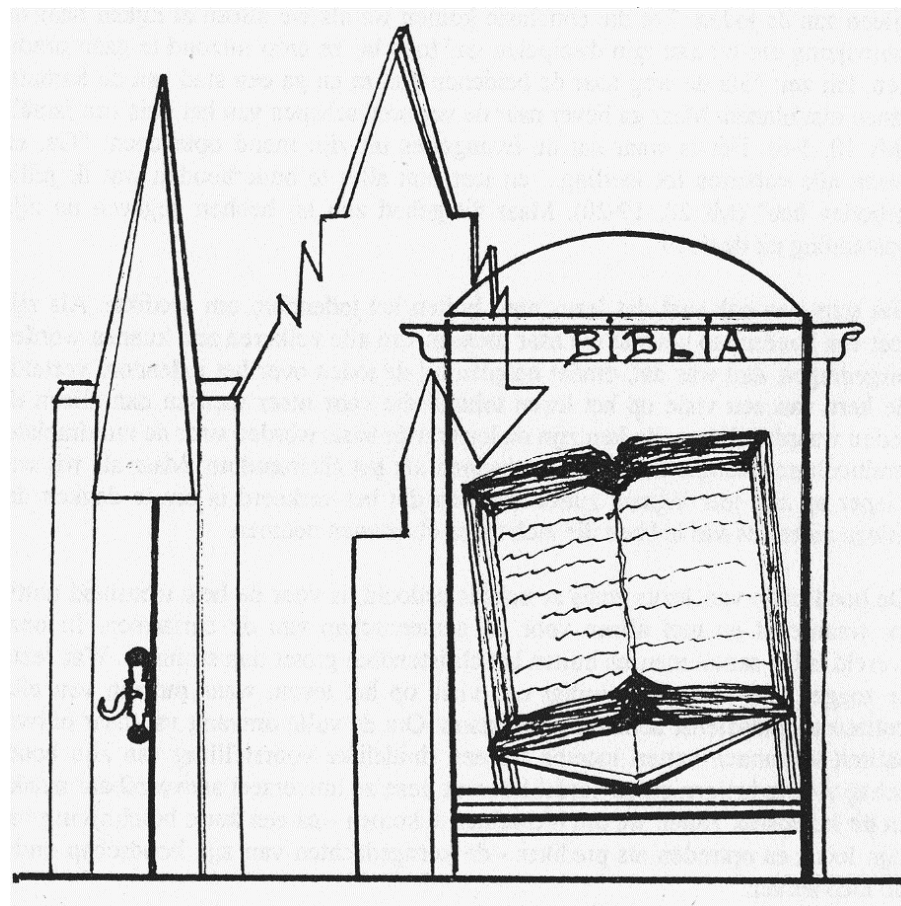
Hetzelfde kunnen we zeggen met betrekking tot de geestelijke gezondheid of de innerlijke vruchtbaarheid van mensen die we staat van verlossing, zondeloosheid, heiligheid of geestelijke volwassenheid noemen. De menselijke ontwikkeling die in deze woorden ligt opgesloten kan nooit worden bereikt zonder grote persoonlijke inspanning, maar - zoals dat bij de resultaten van dokters en boeren is - er komt echt meer voor kijken dan alleen de persoonlijke inzet.

III. DE MENSELIJKE VERHOUDINGEN

Men moet ermee oppassen dat men het goede in morele zin niet louter negatief als een staat van zondeloosheid gaat zien. Moreel handelen wordt als iets positiefs beschouwd, en na wat Jezus ons heeft geleerd is er geen twijfel over mogelijk wat het meest kenmerkende ervan is. Het is de zorg en de aandacht voor andere mensen. Als mensen leden zijn van één familie dan wordt de zorg voor hun welzijn een taak waarvoor iedereen verantwoordelijk is. De vervulling van deze plicht wordt uitgedrukt met het woord 'liefde'. In deze typisch religieuze betekenis is liefde niet zo maar een gevoel dat spontaan of vanzelf opkomt. Het is een plicht en het vergt heel wat inspanning van ons om die op een juiste wijze te vervullen. Om echt lief te hebben moeten wij allereerst leren niet meer alleen aan ons zelf te denken. In die vorm is liefde datgene wat iedere mens en daarmee de mensheid zelf echt menselijk maakt.

Maar als we kijken naar wat er vandaag de dag in onze maatschappij gebeurt dan moet ernstig worden betwijfeld of deze door de liefde tussen mensen wordt gestuurd. Wat meer opvalt is het gemis aan echte relaties. We leven in een maatschappij met een economisch systeem dat het evenwicht verstoort en grote aantallen mensen berooft van de eerste levensbehoeften, een maatschappij waar conflicten tussen etnisch, politiek of religieus onderscheiden gemeenschappen als normaal worden beschouwd en waar geld en wapens het despoten en terroristen

worden gelezen ziet men dat de Evangelies geen sprookjesverhalen zijn of vrome legenden. Het zijn boeken met een visie op het leven en ze geven de weg aan naar een authentiek menszijn.

Alle boeken van de Bijbel zijn rond twee principiële thema's opgebouwd. Het ene is het leven en de prediking van Jezus, het andere de geboorte van de Kerk... (p. 58)

Hoofdstuk 7

JEZUS: HET UNIVERSELE KARAKTER VAN ZIJN BOODSCHAP

Als wij afgaan op wat het Nieuwe Testament zegt over het optreden van Jezus is het duidelijk dat hij niets anders onderwees dan de joodse godsdienst en dit ook alleen aan de joden. Tot die conclusie komen we als we alleen al kijken naar de aanwijzing die hij aan zijn discipelen gaf toe hij ze erop uitzond te gaan prediken. Hij zei: "Sla de weg naar de heidenen niet in en ga een stad van de Samaritanen niet binnen. Maar ga liever naar de verloren schapen van het huis van Israël" (Mt 10, 5-6). Het is waar dat de Evangelies uit zijn mond optekenen: "Ga, en maak alle volkeren tot leerling... en leer hun alles te onderhouden wat ik jullie geboden heb" (Mt 28, 19-20). Maar dit gebod zou hij hebben gegeven na zijn opstanding uit de dood.

Het staat dan ook vast, dat Jezus niet buiten het jodendom om predikte. Als zijn leer een boodschap bevatte die naar mensen van alle volkeren zou kunnen worden uitgedragen, dan was dat, omdat hetgeen hij de joden over het jodendom vertelde de kern van een visie op het leven bevatte die voor meer mensen dan alleen de joden waardevol was. Zo kon zijn onderricht de basis worden voor de multiraciale, multiculturele religie die wij thans kennen als het christendom. Maar als wij wat dieper op zijn leer ingaan, zullen we zien dat het verkeerd is om te denken dat alleen zij er iets aan hebben, die zich thans christenen noemen.

De boodschap van Jezus zoals ze echt is bedoeld, is voor de hele mensheid nuttig en waardevol en niet alleen voor de gemeenschap van de christenen. In onze wereld is het aantal mensen buiten het christendom groter dan erbinnen. Wat Jezus te zeggen had vertegenwoordigt een visie op het leven, waar mensen van elke cultuur of godsdienst achter kunnen staan. Om de volle omvang van haar universaliteit te kunnen vatten, moeten we een duidelijke voorstelling van zijn boodschap zien te krijgen en zo ontdekken wat deze zo universeel aanvaardbaar maakt. In dit hoofdstuk zullen we om hierachter te komen - na een korte beschrijving van zijn leven en optreden als prediker - de kerngedachten van zijn boodschap onder de loep nemen.

I. EEN KORT OVERZICHT VAN HET LEVEN VAN JEZUS

Jezus was van afkomst en religie een jood. Hij leefde in Palestina, dat door joden beschouwd werd als hun vaderland. Toen Jezus werd geboren was zijn land echter een kolonie van het Romeinse Keizerrijk. Het opperste gezag was in handen van de keizer in Rome. Algemeen wordt verondersteld dat Jezus in het jaar 01 werd geboren. Het is het tijdstip waarop onze jaartelling begint. Uit recent onderzoek is

mogelijk maken begrip te vinden voor hun bewering dat macht een recht is. De verwarring heeft zulke grote vormen aangenomen dat volgens het merendeel van de denkende mensheid alleen door een radicale verandering van de maatschappij of kortweg een revolutie alles weer ten goede kan keren. Bij een juiste interpretatie van het woord is zo'n revolutie de enige oplossing.

Revolutie is echter een woord dat je op twee manieren kunt interpreteren. Ten eerste kan het - zoals we dat ook zagen bij het woord 'religie' - worden opgevat in een betekenis die de groep en de bescherming van de belangen van de groep centraal stelt. Voor hen die zo denken is de enige oplossing voor zulke crises het voeren van oorlog tegen diegenen die als de onruststokers worden beschouwd, en daarbij maakt het niets uit of het gaat om een raciale, nationale of zelfs religieuze gemeenschap. In zulke oorlogen zal geweld steeds op geweld stuiten en onverdraagzaamheid op onverdraagzaamheid. Er zijn heel wat oorlogen in het verleden gevoerd van dat soort. Religieuze leiders riepen ze uit tot 'rechtvaardige' of 'heilige' oorlogen. Maar hoe 'rechtvaardig' of 'heilig' de gevolgen waren is iets heel anders.

De tweede interpretatie van het woord revolutie is anders en komt overeen met die van religie in de betekenis van 'visie op leven'. Het is een revolutie van het model waarvoor Jezus in zijn tijd een lans brak en zoals die nog niet zo lang geleden is uitgedragen door visionaire hervormers als Mahatma Ghandi en Martin Luther King. Het wapen dat voor dat doel wordt ingezet is niet bedoeld om levens of bezittingen te vernietigen maar alleen om een eind te maken aan het egoïsme van mensen. Dit wapen, dat natuurlijk allereerst op de persoon zelf moet worden gericht, is niets anders dan een mentaliteitsverandering. Als mensen hun mentaliteit veranderen begint de liefde de neiging tot hebzucht, haat en buitensporig gedrag die aan alle ellende en onrust in de maatschappij ten grondslag ligt in de harten van de mensen om te buigen.

In de liefde schuilt een verborgen kracht, die passieve mensen actief en verlegen mensen doortastend kan maken. Als mensen door haar worden veranderd, zullen zij niet onverschillig blijven toekijken bij situaties en tendensen in de maatschappij die het welzijn ervan ondermijnen. Zij zullen ofwel zelf ofwel in vereniging met anderen proberen er de juiste middelen tegen te vinden en in te zetten. Het principe dat de werkzaamheid en doelmatigheid van deze vorm van revolutie garandeert bestaat dus al. Als de meerderheid van de mensen er rijp genoeg voor is om haar verantwoordelijkheid als mens te nemen, zal de onvolgroeide minderheid met haar strategieën ten eigen bate weinig kans van slagen meer hebben.

Als we de problemen van de huidige maatschappij eens van die kant bekijken, kunnen we niet de ogen sluiten voor het feit dat religies zelf in hoge mate verantwoordelijk zijn voor wat daarin ziek is. Religies zijn bij hun religieuze opvoeding uitgegaan van een systeem dat hoofdzakelijk gericht was op bescherming van de

eigen gemeenschap, waardoor mensen afhankelijk werden van de traditie van een instituut. Verwaarloosd werd de religieuze opvoeding tot een levensvisie, waarvan het doel is mensen onafhankelijk genoeg te maken om te denken, te oordelen en te handelen volgens hun geweten.

De opvoeding die mensen een visie geeft op het leven, begint met de vraag waarom mensen vandaag de dag eigenlijk niet volwassen genoeg zijn om een goede relatie met anderen te onderhouden. Ze gaat in op het in brede lagen ontkende, maar kennelijke feit, dat het voor mensen die aan het begin van hun groei staan niet zo makkelijk is om lief te hebben. Makkelijker is het om een hekel aan een ander te hebben en hem te vervensen. Mensen worden zo vaak beheerd door jaloezie dat zij zich niet kunnen verheugen over iets goeds dat anderen overkomt. Zij zijn zo rancuneus dat zij iedereen die hun iets heeft aangedaan het liefst zouden uitschakelen. Je kunt je nauwelijks voorstellen hoeveel mensen er in onze tijd geen rust kunnen vinden en innerlijk verteerd worden door gevoelens van jaloezie en wraak.

Hoe lelijk het misschien ook klinkt, als er twee mensen - soms zelfs vrienden - elkaar ontmoeten, zie je meestal dat ze elkaar proberen af te troeven en dat de een de ander in die krachtmeting aan zich onderwerpt. Wat daaruit voortvloeit is niet een warmhartig geven en nemen, maar een psychologische oorlogvoering. Dit komt allemaal omdat wat lijkt op de ontmoeting van twee harten in feite een ontmoeting is van twee maskers. Daarom kunnen we niet anders zeggen dan dat in een wereld waarin geestelijke volwassenheid niet algemeen zichtbaar is, de behoefte aan een opvoeding tot liefhebben in ieder geval niet gering is.

De opvoeding tot liefhebben

Het is niet gemakkelijk om helemaal open te staan voor een ander louter omdat het je medemens is. Dat vereist een gedegen geestelijke oefening. Een manier hiertoe is het leren bidden voor anderen. Jezus wilde dat zijn volgelingen voor anderen baden en vooral voor hen die zij als hun vijanden beschouwden.

Maar Ik zeg jullie: heb je vijanden lief en bid voor wie je vervolgen, dan zullen jullie kinderen worden van je Vader in de hemel. (Mt 5, 44)

Jezus zelf maakte er een gewoonte van zo te bidden. Aan het kruis bad hij voor zijn moordenaars met de woorden: "Vader, vergeef het hun, want ze weten niet wat ze doen" (Lc 23, 34). Dit gebed laat zien hoe diep het inzicht was van Jezus in de menselijke persoonlijkheid. De meeste mensen brengen anderen geen schade toe omdat ze van nature wreed zijn, maar uit onbegrip en onwetendheid.

Het boeddhisme kiest de techniek van het meditatieve gelukwensen met hetzelfde doel als christenen met het gebed trachten te bereiken. Een oefening in gelukwen-

echter gebleken, dat deze veronderstelling niet juist is. Door geleerden wordt algemeen aangenomen dat de geboorte van Jezus vier tot zes jaar eerder dan het jaar 01 plaatsvond.

Zijn leven vòòr zijn optreden als prediker

Er is heel weinig bekend over het leven dat Jezus leidde voordat hij met zijn prediking begon. Zijn moeder heette Maria en ze was getrouwd met een zekere Jozef, die timmerman was. Een opmerking gemaakt over Jezus door de inwoners van zijn dorp, die wordt vermeld in de Evangelies van Matteüs en Marcus, duidt erop dat hij deel uitmaakte van een tamelijk groot gezin. Nadat zij naar een preek van hem hadden geluisterd, vroegen deze dorpeelingen elkaar: "Dat is toch de timmerman, de zoon van Maria en de broer van Jakobus, Jozef, Simon en Judas? Zijn zusters wonen toch hier bij ons?" (Mt 13, 55; Mc 6, 3)

Daar de mensen hem 'timmerman' (Mc 6, 3) of 'zoon van de timmerman' noemden is het heel goed mogelijk dat hijzelf dat beroep van timmerman uitoefende. Zoals in elk dorp was dit ook in zijn woonplaats Nazaret een zeer gerespecteerd beroep en stond een timmerman er in aanzien. Het ligt voor de hand dat hij zijn vak verstond. Als jood was hij zeer vertrouwd met de Bijbel en hij zal er ongetwijfeld lang en breed over hebben nagedacht wat hij de mensen ging vertellen.

Te oordelen naar het enthousiasme waarmee we hem later zien, is het echter moeilijk zich voor te stellen dat hij zo maar een timmerman was die een gezin te onderhouden had en zichzelf dus moest beperken tot zijn vak, zijn huis en zelfs zijn religie. Hij is iemand die zijn ogen de kost moet hebben gegeven. Hij was kennelijk beschouwelijk en dichterlijk van aard. Hij hield van de natuur. Anders zou hij niet zo enthousiast hebben gesproken over de vogels in de lucht en de bloemen op het veld. Hoewel van beroep timmerman, wist hij goed hoe boeren zaaiden en oogsten. Hij wist iets van schaapherders en hoe deze hun schapen en geiten verzorgden.

Bij dat bewustzijn van de dingen om hem heen kwam, dat hij fijngevoelig was en zijn geweten liet spreken. Hij was diep geraakt als hij onrechtvaardigheid, huichelachtigheid en pseudo-religieus gedrag zag. Hij voelde mee met de armen en behoeftigen en was bovendien erg openhartig.

Als we ervan uitgaan dat hij in zijn jonge jaren dezelfde eigenschappen bezat, die hij tijdens zijn leven later als prediker toonde, dan moet hij zeker extravert zijn geweest, hetgeen hem in staat stelde actief deel te nemen aan het gemeenschapsleven van het dorp. Hij had beslist leiderscapaciteiten. Hij wist een menigte om zich heen te verzamelen en naar zich te laten luisteren. Hij kon mensen ertoe bewegen hem te volgen.

Zijn ontmoeting met Johannes de Doper

Toen hij zijn leven als prediker begon was hij ongeveer dertig, de leeftijd waarop iemand normaal wordt geacht volwassen te zijn. Wat hem precies bewoog zich aan zijn innerlijke opdracht te wijden is niet duidelijk. Maar zijn beslissing had veel te maken met zijn ontmoeting met Johannes de Doper, de kluizenaar die preekte bij de rivier de Jordaan in Judea.

In zijn preken stelde Johannes openlijk de corruptie aan de kaak, die haar stempel drukte op de maatschappij van zijn tijd. Tot allen die waren toegestroomd verkondigde hij met klem hoe noodzakelijk het was om berouw te hebben en de zelfzuchtige manier van leven te veranderen. Zijn boodschap was eenvoudig deze: "Bekeert u, want het koninkrijk der hemelen is ophanden" (Mt 3, 2). Diegenen, die besloten om zijn leer te volgen, moesten een rituele onderdompeling in de rivier ondergaan. Naar het Griekse woord voor deze onderdompeling of doop (baptisma) werd de stroming in de protestantse kerk van de baptisten (doopsgezinden) genoemd. Volgens de Evangelies onderwierp Jezus zich eveneens bij Johannes de Doper aan deze rituele onderdompeling.

Toen kwam Jezus uit Galilea naar Johannes bij de Jordaan om zich door hem te laten dopen. Johannes probeerde Hem tegen te houden. Hij zei: 'Ik zou door U gedoopt moeten worden, en U komt naar mij?' Jezus gaf hem ten antwoord: 'Laat nu maar, want zo behoren wij de gerechtigheid volledig te vervullen'. Toen liet hij Hem begaan. Toen Jezus gedoopt was, kwam Hij meteen uit het water. En zie, daar opende zich de hemel voor Hem en Hij zag de Geest van God als een duif neerdalen en op Hem neerkomen. Er kwam een stem uit de hemel, die zei: 'Dit is mijn geliefde Zoon, in wie Ik vreugde vind'. (Mt 3, 13-17)

De verheven taal waarin het voorval wordt weergegeven laat zien hoe over episodes uit het leven van Jezus werd verteld in de vroegchristelijke gemeenschap, die een grote verering voor zijn persoon had ontwikkeld. Als je die devotieele taal realistisch zou opvatten dan is hetgeen in die passages wordt gezegd een openbaring. Johannes wist heel goed wie Jezus was. Jezus hoorde tot zijn naaste familie. Als kinderen van twee zusters, die zij tante noemden, zullen ze zelfs vaak met elkaar gespeeld hebben. Johannes was maar zes maanden ouder dan Jezus (Lc 1,36).

Johannes was zich bewust van het niveau waarop Jezus in het leven stond. Hij greep de gelegenheid van het bezoek van Jezus aan om te tonen, dat deze beter dan hijzelf kon uitdragen waaraan in de joodse samenleving zo'n dringende behoefte was. Wat er toen in Jezus omging kon niet beter worden uitgedrukt dan door dit verhaal over het opgaan van de hemel, het afdalen van de Geest en over God die vanuit de hemel zijn bijval met het gebeurde betuigde. De ontmoeting

sen die in het boeddhisme wordt gepraktiseerd en in dit opzicht erg succesvol kan zijn heet 'Maitri Bhavana', wat wil zeggen 'vriendschapsbevorderende meditatie'. Het is een stille geestelijke oefening in het doen uitgaan van goede wensen aan anderen via de volgende formule:

Mogen allen in goede gezondheid leven,
Mogen allen gelukkig zijn,
Moge het allen in dit leven goed gaan.

Het is de bedoeling dat deze formule verschillende keren wordt herhaald en dat daarbij telkens de naam van een persoon of groep in herinnering wordt geroepen. In het begin zijn dat mensen, met wie men een vertrouwelijke relatie heeft, zoals familieleden en vrienden, later die waarmee minder nauwe banden bestaan, zoals medestudenten en collega's op het werk, en uiteindelijk diegenen die men vanwege een of ander conflict als zijn vijanden beschouwt.

Wat de methode ook is die men toepast, mensen moeten door hun egocentrisme heenbreken en zichzelf loslaten als zij anderen als mens willen zien. Als men de ander als mens ziet wordt een ontmoeting tussen twee personen voor beiden een verrijkende ervaring. Zij zien het beeld van God in elkaars ogen.

Liefde wordt vooral makkelijk als de ander wordt gezien als een broer of zuster. Als mensen elkaar zien als broers en zusters wordt niemand de ander tot last. Al vaak verteld is het verhaal van de oude man, die verrast werd bij het zien van een kleine jongen die een andere jongen van bijna dezelfde leeftijd en lengte op zijn schouders droeg. De oude man stond stil en vroeg: "Joh, is dat niet te zwaar voor jou?" "Nee," antwoordde het kind spontaan, "hij is niet zwaar, hij is mijn broer".

De enige leer die het christendom heeft te brengen is die van de liefde en wat het vraagt is slechts te zorgen dat mensen die liefde in praktijk brengen. Dit wordt door Paulus - de eerste en grootste onder hen die de christelijke leer en geboden hebben geformuleerd - duidelijk verwoord in zijn brief aan de christenen van Korinte:

Streef naar de hoogste gaven! Maar eerst wijs ik u een buitengewoon voortreffelijke weg. Al spreek ik de taal van mensen en engelen - als ik de liefde niet heb, ben ik een galmend bekken of een schelle cimbaal. Al heb ik de gave van de profetie, al ken ik alle geheimen en alle wetenschap, al heb ik het volmaakte geloof dat bergen zou kunnen verzetten - als ik de liefde niet heb, ben ik niets. Al deel ik al mijn bezit uit, al geef ik mijzelf prijs om mij daarop te kunnen beroemen - als ik de liefde niet heb, helpt het mij niets..

De liefde is geduldig en vriendelijk; de liefde is niet afgunstig, zij praalt niet, zij verbeeldt zich niets. Zij gedraagt zich niet onfatsoenlijk, zij zoekt zichzelf niet, zij laat zich niet kwaad maken en rekent het kwade niet aan.

Zij verheugt zich niet over onrecht, maar vindt vreugde in de waarheid.
Alles verdraagt zij, alles gelooft zij, alles hoopt zij, alles verduurt zij.

(1 Cor 12, 31-13, 7)

De volwassen houding ten opzichte van het leven die wij hebben gepoogd in dit hoofdstuk te beschrijven laat een gedragsniveau zien dat veel hoger is dan dat waarop mensen in het algemeen geneigd zijn te leven. Het is het niveau van leven dat in het christendom het 'bovennatuurlijk leven', 'het eeuwige leven', het 'leven in de Geest' of het 'leven als kinderen van God' wordt genoemd.

met Johannes de Doper gaf Jezus een bevestiging voor zijn visie op het leven, die zo sterk was, dat zijn hele levensloop hierdoor een nieuwe wending zou nemen. Zijn diepere zelf sprak tot hem met een stem die geen ruimte liet voor twijfel over hetgeen hem in de toekomst te doen stond. Hij was er zeker van dat hij een grote opdracht in zijn samenleving te vervullen had en dat hem de kracht ertoe was gegeven. Hij voelde dat de Geest in hem werkte. In het joodse denken was de Geest de levenskracht van God die de mensen verlichtte zodat zij inzagen wat hun opdracht in de maatschappij was en hen stimuleerde deze naar eer en geweten te vervullen. Als gevolg van die ontmoeting met Johannes werd de timmerman Jezus degene die de maatschappij wakker ging schudden.

Zijn leven als prediker

Jezus begon zijn leven als prediker niet in dezelfde provincie als Johannes, namelijk Judea, maar in Galilea, waarin hijzelf woonachtig was. Maar de boodschap die hij uitdroeg was dezelfde: "Bekeert u, want het koninkrijk der hemelen is ophanden" (Mt 4,17). Te oordelen naar de manier waarop Jezus aan zijn innerlijke opdracht gevolg gaf, is het duidelijk dat het voorbeeld van Johannes van grote invloed daarop was. Waarschijnlijk wordt daarop gezinspeeld in het Evangelie als Johannes degene genoemd wordt die door God is voorbestemd om de weg van de Heer te bereiden en zijn paden recht te maken (Mt. 3,3; 11,10).

Wat hun optreden als prediker betreft hadden Jezus en Johannes twee belangrijke dingen gemeen. Beiden onderschreven het geloof dat het einde van de wereld nabij was. Voor de joden betekende het einde van de wereld het einde van het rijk van kwaad en ontberingen. Hiertegenover stond dan het aanbreken op aarde van een tijdperk van welzijn en vrede. Beiden zagen het als hun levenstaak om dit laatste te bevorderen of - anders gezegd - om een betere wereld tot stand te brengen.

Wat zij verder met elkaar gemeen hadden was hun interpretatie van religie. Voor geen van beiden was er een misverstand over mogelijk dat er tussen echte religie en volks- of groepsreligie een aanzienlijk verschil was. Een volk of groep is niet hetzelfde als een religie. Niemand werd ooit religieus door simpelweg te behoren bij een volk of groepering. Religie was verbonden met een juist inzicht in de levenswaarden en betekende niet dat je je om jouw bijdrage te leveren aan de solidariteit van een speciale gemeenschap gewoon maar achter een traditie van opvattingen en praktijken stelde. Johannes maakte absoluut duidelijk dat het jodendom als visie op de waarden van het leven niets van doen had met het behoren tot de joodse stam. Hij zei er dit over: "En denk maar niet dat u van uzelf kunt zeggen: 'Wij hebben Abraham als vader'. Want ik zeg u, dat God van deze stenen kinderen kan maken voor Abraham" (Mt 3, 9).

Tussen Jezus en Johannes was er echter één verschil. Elk ging zijn eigen weg om gevolg te geven aan zijn innerlijke opdracht. Johannes koos voor een streng ascetisch leven, terwijl Jezus opteerde voor een leven van dienstbaarheid in mededogen. Hij stond midden in het leven en wilde zo bijdragen aan een gezonde maatschappij.

Het einde van zijn prediking

Om zijn hervormingscampagne doeltreffend te maken selecteerde Jezus een aantal discipelen en bereidde ze voor op hun taak. Zij, die het dichtst bij hem stonden werden apostelen genoemd. In de Schrift staat, dat het er twaalf waren. Het optreden van Jezus als geestelijk leidsman werd door mensen van alle rangen en standen zeer gewaardeerd, het meest door het gewone volk. Zij bewonderden de moed waarmee hij de corruptiepraktijken, die in de maatschappij heersten, aan de kaak stelde. Zij werden innerlijk gesterkt door de uitleg die hij gaf aan religie. De armen, de uitgestotenen en de eenzamen zagen hem vooral als iemand met mededogen. Voor hen was hij gewoonweg louter een verlosser.

Zijn werk echter, zoals ook het werk van alle profeten vóór hem, sprak de religieuze leiders niet aan. Zij vonden zijn hervormingsideeën een bedreiging voor het jodendom en met name voor de veiligheid van het joodse volk. Zij begonnen bij de Romeinse autoriteiten een campagne tegen hem en zorgden ervoor dat hij ter dood werd veroordeeld. Jezus eindigde zijn leven door de dood aan het kruis, de Romeinse tegenhanger voor onze huidige galg.

Het is niet duidelijk hoe lang zijn optreden als prediker heeft geduurd. Het zou één tot drie jaar kunnen zijn. Volgens een berekening van moderne geleerden werd Jezus in 05 v. Chr. geboren en overleed hij op vrijdag 7 april in het jaar 30 n.Chr., hetgeen zou betekenen dat hij 35 jaar was toen hij stierf¹. In vergelijking met het leven van andere grondleggers van religies is dat van Jezus kort. De Boeddha bijvoorbeeld droeg zijn leer ongeveer 45 jaar lang uit en werd bijna 80.

Gezien de korte duur van zijn prediking en de felle tegenstand die hij ontmoette, vraag je je af of Jezus veel kon bereiken. Om echter te zien wat de werkelijke invloed van zijn leven en werk is, moeten we het verbinden met datgene wat zij die in hem geloofden na zijn dood tot stand brachten. Na de dood van Jezus brachten zijn discipelen allen die hem gevolgd waren bijeen in een nieuwe religieuze organisatie, die haar deuren wijd openstelde voor niet-joden. Uit het resultaat daarvan alleen al blijkt dat veel van wat de leer van Jezus aan rijkdom en diepte had, ontbrak aan bijvoorbeeld de leer van de joodse profeten met inbegrip van Johannes de Doper. Hun zendingswerk leidde niet tot de vorming van een

Hoofdstuk vijftien

WAT HEEFT HET CHRISTENDOM ONS VANDAAG NOG TE ZEGGEN ?

Als er één aspect aan het christendom is dat zowel voor christenen als niet-christenen van actueel belang is, dan is het zonder enige twijfel de boodschap die het in de huidige wereld heeft. Wat die boodschap is, moet duidelijk zijn geworden uit wat we tot dusverre hebben gezegd. Maar het feit ligt er, dat de christelijke boodschap en vooral het werk van hen die deze uitdragen de afgelopen tijd onderwerp geworden is van veel discussie en dat er duidelijk verschil van mening over bestaat. Er zijn heel wat mensen vandaag de dag binnen het christendom en daarbuiten die zich afvragen of de door het christendom gebruikte methoden om de wereld te bereiken wel helemaal de juiste zijn. Een paar opmerkingen over wat de boodschap van het christendom in onze huidige maatschappij zou moeten zijn kunnen daarom als een geschikte afsluiting dienen van ons onderzoek hier naar het christendom als weg tot groei naar geestelijke volwassenheid.

Religie: de dubbele betekenis

Als we erachter willen komen wat de huidige boodschap van het christendom concreet is, moeten we bij de vraag beginnen wat de boodschap van een religie in het algemeen inhoudt. Het antwoord daarop is enigszins complex omdat - zoals in het eerste deel van dit boek naar voren werd gebracht - het woord 'religie' twee betekenissen heeft. In elk van die betekenissen vervult ze een andere rol.

Eén van de rollen is het om de gemeenschap van de groep waarmee ze verbonden is te beschermen. Omdat alle religies hun oorsprong vinden in één speciale gemeenschap en zich aanvankelijk alleen tot de leden daarvan hebben gericht, kun je niets anders verwachten dan dat zij vooral geïnteresseerd zijn in het welzijn van die speciale groep. Religie in haar groepsbeschermende rol houdt een vaste traditie van geloofsopvattingen, wetten en gebruiken in stand, waaraan alle leden verplicht zijn zich te houden. Men beschouwt het als essentieel voor de eenheid en solidariteit van de gemeenschap dat men zich aan deze gemeenschappelijke traditie houdt. In de tweede betekenis speelt religie een bewustzijnsvormende rol en beschouwt zij individuen niet als leden van slechts één speciale groepsgemeenschap maar als leden van de totale mensheid. Haar rol is het mensen tot een levenshouding en levenswandel te brengen, die getuigen van geestelijke volwassenheid. Dit doet zij door een visie te geven van de waarden die iemand in staat stellen het leven te zien zoals het in wezen is en met dit inzicht de problemen ervan het hoofd te bieden.

¹ *The Oxford Bible Readers' Dictionary and Concordance*, Oxford University Press, Londen, p. 44-51

Beide functies van religie zijn gerechtvaardigd. Zij zijn het antwoord op twee basisbehoeften van mensen, namelijk de behoefte om bij een speciale groep te horen en de behoefte om voor zichzelf de hoogste staat van menszijn te bereiken. Maar om echt bevorderlijk te zijn voor het welzijn van iemand moet er gezorgd worden voor een goed evenwicht. Als religie meer wordt opgevat in de eigenlijke betekenis van 'religieus zijn', dan is duidelijk de rol waaraan de prioriteit zou moeten worden gegeven zorg te dragen voor de geestelijke groei van mensen. De groepsbeschermende functie moet daaraan ondergeschikt blijven. Maar de geschiedenis wijst jammer genoeg uit, dat de meeste religies, waarschijnlijk vanwege de strijd die groepsgemeenschappen moesten voeren om te overleven, de prioriteiten uit het oog hebben verloren en de groepssolidariteit tot het belangrijkste zo niet enige doel van religie hebben gemaakt. Loyaliteit aan de groepscultuur is bijgevolg eerder een fundamentele eis van religie geworden dan trouw aan de juiste waarden.

Dit feit zien we het duidelijkst aan de wijze waarop groepsgemeenschappen hun religie naar mensen van andere groepen of culturen hebben gebracht. Wat hun gebracht werd, behelst meer de cultuur waarin de religie haar wortels heeft. De universele filosofie over leven, die de religie ondersteunt, is grotendeels naar de achtergrond gedrongen. De spreiding van religie heeft aldus hetzelfde patroon als de politieke expansie.

De visie van Jezus en die van Paulus

Het onderscheid tussen religies naar hun functie als bescherming van de groep en als verheffing van de persoon komt misschien menigeen nieuw voor. Maar het is helemaal niet nieuw. In hun tijd al waren zich Jezus, de grondlegger van het christendom, en Paulus, de eerste en grootste missionaris, hiervan bewust en zagen dit als fundamenteel. Dat wordt duidelijk als we aandacht schenken aan de boodschap die zij besloten te preken en uit te dragen. Zoals we al eerder naar voren brachten, ontleenden zij hun boodschap aan de religie waartoe zij behoorden, namelijk het judaïsme, en uit het heilige boek van het judaïsme, de Bijbel. Maar zij onderwezen niet het judaïsme als zodanig.

Zij hielden vast aan de waarden van de hele mensheid en lieten buiten beschouwing wat alleen van waarde was voor de joden. Zij konden dat doen omdat zij duidelijk onderkenden dat het judaïsme en de joodse Bijbel zelf zowel inzichten over het leven als zodanig inhielden als in de groepsbeschermende traditie stonden. Zij richtten zich op het eerste. Daarom protesteerde Jezus ook fel tegen de poging van de joodse leiders om meer belang te hechten aan hun tradities dan aan de universeel geldende spirituele waarden. Om hun de ogen te openen zei hij hun: "U laat het gebod van God los en houdt vast aan de traditie van mensen". (Mc 7, 8)

nieuwe religie, laat staan tot een religie met een multiraciale en universele aanhang.

II. WAT JEZUS HEEFT GELEERD

Om erachter te komen wat er nu echt zo bijzonder was in zijn optreden als prediker moeten we de boodschap die hij ermee uitdroeg aan een nader onderzoek onderwerpen. Jammer genoeg hebben wij in de Bijbel geen verzameling van zijn preken. Dit zou namelijk zo'n onderzoek vergemakkelijken. Er staat slechts één zo'n tekst in de Evangelies, die zelfs algemeen bekend staat als een preek. Het is het deel in Matteüs dat begint met de woorden: "Bij het zien van deze menigte ging Hij de berg op, en toen Hij was gaan zitten, kwamen zijn leerlingen bij Hem. Hij nam het woord en onderrichtte hen met deze toespraak:" (Mt 5,1-2)

Bij deze toespraak, die nu bekend is onder de naam 'Bergrede'¹ moet je toch niet denken aan een preek zoals je die bij een bepaalde gelegenheid zou kunnen houden. Geleerden vertellen ons dat we hier een verzameling van uitspraken voor ons hebben, die Jezus bij verschillende gelegenheden deed. Het zouden verklaringen zijn geweest, die het hart van de discipelen raakten en iets speciaals bij hen opriepen. Zulke woorden blijven lang in het geheugen hangen, terwijl lange preken gemakkelijk worden vergeten.

Vermeldenswaardig bovendien is, dat deze uitspraken volgens de geleerden een kopie zijn van een erg oud handschrift met preken van Jezus, die daarin lang vóór de Evangelies gebundeld waren verschenen. Dit handschrift is bij sommigen bekend onder de naam 'Verloren Evangelie'. Als dat zo is, wordt de Bergrede een waardevolle tekst omdat ze ons heel dicht zou kunnen brengen bij wat de feitelijke gedachten van Jezus zijn geweest. Wat het meest aan de uitspraken opvalt is, dat zij ons helpen begrijpen hoe waardevol de lessen die hij alleen voor een publiek van joden gaf zijn voor ieder individueel en voor ons allen tezamen. Hij vertelde de joden niet alleen hoe zij jood moesten zijn, maar hoe het was als mens te leven. Hij deed dat door vragen te beantwoorden, die zij zich als mens stelden en niet zozeer als jood.

Van alle vragen die mensen zichzelf voortdurend stellen is er één die als bijzonder urgent wordt ervaren. Die vraag wordt steeds anders verwoord maar het probleem waarom het gaat is altijd hetzelfde: Wat doe ik met mijn leven? Hoe kan ik werkelijk gelukkig worden? Hoe kan ik het meest uit mijn leven halen? Mensen, of ze nu jood zijn of niet, christen of niet, allen willen ze weten hoe ze de hoogste trap van hun mens-zijn kunnen bereiken. En dat is nu net de vraag waarop Jezus het

¹ In een kortere versie vindt men de Bergrede ook in het Evangelie van Lucas (Luc. 6:20-49)

² Zie: Mach, Burton L. *The Lost Gospel, the book of Q and Christian Origins*, Harper, San Francisco, 1993, p. 71-102

antwoord geeft. We geven hieronder een paar fragmenten van de Bergrede met het antwoord van Jezus.

Het ware geluk

De preek begint met een reeks uitspraken die aangeven wat het betekent om de hoogste zaligheid, het ware geluk, deelachtig te worden.

Gelukkig die arm van geest zijn,
want hun behoort het koninkrijk der hemelen.
Gelukkig die verdriet hebben,
want zij zullen getroost worden.
Gelukkig die zachtmoedig zijn,
want zij zullen het land erven.
Gelukkig die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid,
want zij zullen verzadigd worden.
Gelukkig die barmhartig zijn,
want zij zullen barmhartigheid ondervinden.
Gelukkig die zuiver van hart zijn,
want zij zullen God zien.
Gelukkig die vrede brengen,
want zij zullen kinderen van God genoemd worden.
Gelukkig die vervolgd worden vanwege de gerechtigheid,
want hun behoort het koninkrijk der hemelen. (Mt 5: 3-10)

Daar elk van deze acht uitspraken in ouder taalgebruik begon met het woord 'zalig', waarvoor wij thans liever 'gelukkig' gebruiken, staan zij bekend als de acht 'zaligsprekingen'. Dat er van dit stuk als geheel een grote stimulerende kracht uitgaat, zal niemand ontkennen. Het toont aan dat Jezus het menselijk geluk of de zaligheid heel anders opvatte dan de meesten van ons. Voor velen betekent geluk het hebben van macht, plezier, bezit. Jezus draait het helemaal om. Voor hem wordt het geluk niet bereikt door het hebben van goede dingen maar door het hebben van een goed hart.

Jezus geeft hier geen filosofie van het geluk die kan dienen als discussiemateriaal voor in de klas. Hij spreekt hier tot mensen, die het moeilijk hebben. Hij is betrokken bij de zorgen en de ongemakken, waarmee mensen in hun dagelijks bestaan geconfronteerd worden. Daarom zijn de zaligsprekingen geen filosofische overwegingen, maar woorden van troost, mededogen en bemoediging.

Hij drukt niet alleen zijn gevoel van medeleven uit met de mensen die door zorg en pijn worden gekweld, maar laat hun de grote rijkdom zien die zij ondanks alles bezitten. Bij hun bezittingen gaat het niet om de hoeveelheid, de kwantiteit, ze zijn kwalitatief van aard: zachtmoedigheid, het hongeren en dorsten naar gerechtig-

Als Paulus op zijn beurt zo fel van leer trok tegen die missionarissen die de joodse tradities zoals de besnijdenis wensten op te leggen aan niet-joodse christenen, kwam dat omdat hij ervan overtuigd was dat uiteindelijk alleen de boodschap in de Bijbel die een visie op leven gaf de mensheid kon helpen en niet de tradities van het judaïsme. Doordat Jezus en Paulus dit zo zagen, werden de grondslagen van het judaïsme uiteindelijk de basis voor de internationale religie die we thans het christendom noemen.

Het christendom als staatsgodsdienst

Dat Jezus en Paulus een onderscheid wisten te maken in het judaïsme is iets waartoe christelijke missionarissen met betrekking tot het christendom niet in staat waren nadat het de staatsgodsdienst van het Romeinse Rijk geworden was. Het christendom dat oorspronkelijk bij wet was verboden, werd staatsgodsdienst na de bekering van keizer Constantijn in de derde eeuw. Als we de geschiedenis van het christendom vanaf die tijd volgen, dan lijdt het niet de minste twijfel dat wat de meest krachtige impuls gegeven heeft aan het werk van missionarissen hun opvatting van het geloof als christendom is geweest. Christendom is een samenstelling van het woord 'christen' en het achtervoegsel 'dom', dat we bijvoorbeeld aantreffen in ons woord hertogdom en het Engelse kingdom, en dat oorspronkelijk 'stand, waardigheid' betekende en verwant is met het woord domein (vgl. Eng. *dominion*), d.w.z. land, gebied. Missionarissen vonden dat landen die nu christelijk waren de goddelijke opdracht hadden gekregen om hun vleugels over de hele wereld uit te slaan. De verbreiding van het christendom na Constantijn ging meestal hand in hand met politieke expansie.

Het verband tussen missieactiviteiten en politieke expansie wordt nog duidelijker als we kijken naar het tijdperk na de zestiende eeuw toen het christendom als gevolg van de Protestantse Reformatie in een aantal denominaties uiteenviel. Daarna eiste ieder Europese staat één type christendom voor zich op, zoals het lutherse, het anglicaanse, het rooms-katholieke of het presbyteriaanse. Als Europese staten zoals de Portugese, de Spaanse, de Nederlandse en de Engelse andere landen veroverden, droegen missionarissen in die landen het type christendom uit, dat in hun moederland gold.

Wat we hier hebben geschetst is natuurlijk - de talloze prijzenswaardige uitzonderingen niet te na gesproken - een algemene trend. Maar wat we willen zeggen is, dat globaal gezien het pad dat Europese missionarissen volgden, sterk afwijkt van de weg die Jezus en Paulus gingen. Het zou natuurlijk niet eerlijk zijn om de schuld van het gebeurde alleen te leggen bij de toenmalige missionarissen. De theologie van de tijd waarin zij werden opgeleid ontbrak het nog aan de nodige inzichten om een onderscheid te maken tussen christendom en christen-zijn. Verder kun je niet zeggen dat er iets mis is met de poging van de Europeanen om hun cultuur naar niet-westerse landen te verspreiden. De cultuur van een land kan

verrijkend zijn voor mensen van andere culturen. Wat verkeerd is, is de verspreiding van cultuur onder het mom van religie en de vermenging van religie met politieke macht.

De houding tegenover andere religies

Dit onvermogen van christenen om onderscheid te maken tussen de culturele en de spirituele elementen van een religie zou ook heel goed de reden kunnen zijn voor de arrogantie waarmee zij andere religies beoordelen. De houding die het christendom altijd tegenover andere religies heeft aangenomen nadat het de gevestigde godsdienst van Europa werd, is verre van openhartig. Eeuwenlang hebben de christenen op andere religies neergekeken en er met veel minachting over gesproken. Niet-christelijke religies werden als een vorm van heidendom gezien. Het woord 'heiden' is een leenwoord dat gevormd is van het Latijnse woord 'paganus', dat dorpeling betekent; het wil zoveel zeggen als 'ongecultiveerd' of 'onbeschaafd'.

Het is evenwel een troostrijke gedachte dat deze oude houding nu begint te veranderen. De verandering die is ingezet wordt zichtbaar in het woord 'dialoog', dat door christenen wordt gebruikt als zij het over andere godsdiensten hebben. De term geeft aan dat christenen - tenminste sommige van hen - bereid zijn een gesprek aan te gaan met mensen van andere religies. 'Dialoog' is een betrekkelijk nieuwe term. Vele christenen zijn er nog niet erg mee vertrouwd. Niet-christenen die ervan hebben gehoord kijken nog steeds met een zekere achterdocht naar de ontmoeting die erin ligt opgesloten. De onverzoenlijke houding die door christenen nog in een recent verleden aan de dag werd gelegd, staat hun nog zó helder voor de geest, dat zij zich maar matig op hun gemak voelen in een rondetafel-dialoog met christenen. Maar de huidige bereidwilligheid van christenen om met andere religies in dialoog te treden heeft in zich de kracht om de wonden uit het verleden te helen. Als we er vastberaden mee doorgaan zal de 'dialoog' een cruciale rol spelen bij de vermindering van de sterke antipathie die vele niet-christenen ook nu nog tegenover het christendom hebben.

Van dialoog tot samenwerking

De dialoog moet dus als een grote stap vooruit worden gezien. Maar toch kan deze niet als de laatste stap worden beschouwd die christenen zouden kunnen nemen. Er zit een kant aan de dialoog, die maakt dat ze als missionaire formule niet afdoende is. Zij die ervoor pleiten schijnen zich er niet van bewust te zijn dat elke religie twee dimensies heeft. Bijgevolg schenken ze onvoldoende aandacht aan het feit dat religies slechts gedeeltelijk van elkaar verschillen en niet totaal. Religies zijn verschillend alleen voor wat hun band met een bepaalde cultuur betreft en niet in hun streven naar spiritualiteit. Zoals Thomas Merton, een rooms-katholieke monnik, stelt:

heid, barmhartigheid, zuiverheid van hart, het verlangen vrede te brengen onder hen die vervolgd worden vanwege de gerechtigheid. Het zijn allemaal kwalificaties van zaken die de mens een intenser gevoel van geluk geven dan materiële zaken.

De manier waarop Jezus hier praat over het 'koninkrijk der hemelen', over 'God' of de 'kinderen van God' is ook opmerkelijk. Er zijn ook in onze dagen christenen die het koninkrijk der hemelen zien als een plaats waar je na je dood komt. Voor Jezus is het koninkrijk der hemelen een toestand van de geest, een levenshouding. Zij die 'arm van geest' zijn of die vervolgd worden en lijden omwille van de gerechtigheid zijn in het koninkrijk der hemelen.

Voor Jezus hoeven mensen dan ook niet te wachten totdat zij in de hemel komen om God te zien. Zij die 'zuiver van hart' zijn zien God nu al. Want nog eens, de meeste christenen gebruiken het woord 'Zoon van God' vandaag de dag uitsluitend met betrekking tot Jezus. Maar hier zegt Jezus dat 'zij die vrede brengen' door God zelf 'zijn kinderen' zullen worden genoemd. Er stond Jezus bij zijn zaligsprekingen slechts één doel voor ogen, namelijk om uiterst nauwkeurig aan te geven wat mensen maakt tot echte mensen en dus tot ware 'kinderen - zonen en dochters - van God'.

De behoefte aan een goed voorbeeld

Volgens Jezus is er een grote rol in onze maatschappij weggelegd voor mensen die het hart op de juiste plaats hebben. Dat komt omdat het niet automatisch goed komt met de samenleving of de mensen als individu. Een goed voorbeeld is nodig om voedsel te geven aan hun groei. Veranderingen ten goede in een maatschappij komen van verlichte geesten, die in hun dagelijks leven door hun gedrag een voorbeeldfunctie vervullen. Zij die ernaar streven een waarachtig mens te zijn moeten hun leven zo leiden dat zij een bron van inspiratie zijn voor de zwakken en een licht voor hen die in duisternis verkeren. Waar gebrek is aan een goed voorbeeld, zal het kwaad zegevieren.

Jullie zijn het zout van de aarde. Maar als het zout krachteloos wordt, waar moet je het dan mee zouten? Het deugt alleen nog maar om weggegooid en door de mensen vertrapt te worden.

Jullie zijn het licht van de wereld. Een stad kan niet verborgen blijven als ze boven op een berg ligt! Je steekt een kaars¹ niet aan om haar onder de korenmaat te zetten, maar je zet haar op de kandelaar, en dan schijnt ze voor allen in huis. Laat zo jullie licht schijnen voor de mensen, opdat zij jullie goede werken zien en jullie Vader in de hemel verheerlijken.

(Mt 5, 13-16)

¹ De Willibrordvertaling schrijft hier 'lamp'. Daar dit in combinatie met het volgende kandelaar, waarvoor in 1978 'standaard' stond, minder goed Nederlands is, schrijven wij 'kaars'. (red.)

Echt rijk zijn

Religie was voor Jezus eenvoudig een zaak van voorrang geven aan datgene wat voorrang moest hebben. Mensen moesten prioriteiten stellen. Zij moesten zelf uitmaken welke waarden zij voor hun leven het allerbelangrijkst vonden en wilden behouden. Niemand kan twee tegengestelde doelen nastreven. Iemand kan niet zelfzuchtig en tegelijk altruïstisch zijn.

Verzamel geen schatten op aarde, waar mot of houtworm ze aantast, en waar dieven inbreken om te stelen. Maar verzamel schatten in de hemel, waar mot noch houtworm ze aantasten en waar geen dieven inbreken om ze te stelen. Want waar je schat is, daar zal ook uw hart zijn...

Niemand kan twee heren dienen. Want hij zal de een verfoeien en van de ander houden, of zich hechten aan de eerste en de ander verachten. Je kunt God dienen en de geldduivel niet tegelijk dienen. (Mt 6, 19-24)

Jezelf in het juiste licht zien

Religie is volgens Jezus een blijk van realisme. Mensen die realistisch zijn accepteren hun eigen fouten en tekortkomingen. Maar in de praktijk zijn zulke realistische mensen zeldzaam. Een van de grootste zwakheden in onze wereld is dat mensen er vaker geneigd zijn anderen te verbeteren dan dat zij zichzelf aanpakken. Je kunt iemand pas echt 'volwassen' noemen als hij zichzelf weet te corrigeren en niet te streng is voor anderen.

Werp je niet op als rechter, opdat je niet onder het oordeel valt. Want onder het oordeel dat jullie vellen, zul je vallen, en met de maat waarmee jullie meten, zul je gemeten worden. Wat kijk je naar de splinter in het oog van een ander, terwijl je de balk in je eigen oog niet opmerkt? Of hoe kun je tegen een ander zeggen: Laat me de splinter uit je oog halen, en kijk, de balk zit in je eigen oog? Schijnheilige, haal eerst de balk uit je eigen oog, en pas dan zie je scherp genoeg om de splinter uit het oog van de ander te halen. (Mt 7, 1-5)

De sterkte van het karakter

Volgens Jezus worden mensen maar door één ding sterk en volwassen: door trouw te zijn aan de echte waarden van het leven. Maar de weg die je daarvoor moet volgen is smal. Zij die de juiste weg willen bewandelen moeten pseudo-gidsen mijden die je de verkeerde richting wijzen. Velen zouden onder het mom van religieus leider slechts hun eigen macht proberen te vestigen, hun instituut willen vergroten of ernaar streven hun cultuur verder uit te dragen. Zij zijn er niet in geïnteresseerd om echte waarden te verbreiden en aan karaktervorming te doen. Zulke religieuze leraren zien Jezus als wolven in schaapskieren.

Als men tot een beter begrip van deze religies komt, en als men ziet dat de ervaringen die de vervulling zijn van religieus geloven en handelen het duidelijkst worden uitgedrukt in symbolen, dan zal men gaan inzien dat de symbolen van de verschillende religies vaak meer met elkaar gemeen hebben dan de abstract geformuleerde officiële leerstellingen.

Dit houdt natuurlijk niet in dat alle religies hetzelfde zijn of dat alle religies op een dag zodanig zullen convergeren dat ze een universele religie vormen. Religies hebben hun verschillen. Een reden daarvoor is dat zij hun waarheid in de symbolen tot uitdrukking brengen die eigen zijn aan de cultuur waarin zij ontstonden. Elke religie is op het eerste gezicht anders voor wat de geloofsinhoud en de gebruiken betreft. Die verschillen en daarmee het unieke karakter van iedere religie moeten worden gerespecteerd. Maar dat unieke is niet van dien aard dat daardoor de allesoverkoepelende missie zou worden ontkracht, waarvoor alle religies op het niveau van de 'levensvisie' zich inzetten. Die missie is het om mensen te verlossen uit hun innerlijke onvolgroeidheid en ze geestelijk volwassen te maken.

Als we het schetsje weer oppakken, dat we in het begin gebruikten om de innerlijke verandering van de mens te laten zien waarbij religie echt een rol speelt en we dit bij uitbreiding toepassen op de mensheid als geheel, krijgen we er een idee van hoe elke religie haar wereldmissie dient op te vatten.

plaatje links: (A) de mens in zijn uiterlijke fysieke verschijning. (B) De gemoedsgesteldheid van de mens, die op zichzelf is gericht en daarmee geestelijk nog niet is volgroeid. (C) De mens die volledig als mens is uitgegroeid en de juiste levensvisie en levenswandel volgt.

Plaatje rechts: De menselijke samenleving in het stadium van haar voltooiing. In het christendom noemt men deze samenleving het 'Koninkrijk van God'.

Als alle religies aldus een gemeenschappelijke opdracht hebben, dan hoeven ze ook niet met elkaar te wedijveren. Evenmin zullen zij het bij een partnerschap in de dialoog hoeven te laten; zij zouden het kunnen wagen om partners te worden

¹Thomas Merton, *Symbolism: Communication or Communion?*, in *New Directions* 20, 1968, p. 11-12.

bij de uitvoering van de gemeenschappelijke opdracht. De bekering tot religie zal daardoor zelf een andere vorm krijgen. Het zal niet langer betekenen dat men van het ene kampt overloopt naar het andere, maar een verheffing van de individuele persoon uit een toestand van onvolwassenheid naar volwassenheid. Als missionarissen en zendelingen hun opdracht en bekeringswerk zo opvatten zullen zij de noodzaak en de verplichting gaan inzien om samen te werken. De taak om de mensheid in groei te leiden naar volwassenheid is zo veelomvattend dat het doel nooit zal worden bereikt als de religies de handen niet ineenslaan en als één team te werk gaan.

De verschillen in zienswijze van iedere religie omtrent het pad naar de volmaakte menselijkheid hoeft geenszins een belemmering voor samenwerking te zijn. De wijzen van benadering mogen verschillen, maar zij sluiten elkaar wederzijds niet uit. Zij zouden elkaar zeer goed kunnen aanvullen en het zou erg nuttig voor religies kunnen zijn om inzicht te krijgen in de wijzen van benadering van andere religies zodat elementen ervan waar mogelijk zouden kunnen worden geïntegreerd in het eigen systeem.

De boodschap van het christendom thans

Sommige opmerkingen die we hebben gemaakt over het christelijk missiewerk en vooral over het begrip van het christendom in zijn politieke gerichtheid kunnen menigeen wellicht wat wrang en offensief in de oren klinken. Maar deze opmerkingen - en we moeten dit hier echt duidelijk onderstrepen - moeten niet worden uitgelegd als een poging van ons om iets aan te merken op de verbinding van het christendom met de Westerse cultuur of om de rol te bagatelliseren die het christendom heeft gespeeld als integraal bestanddeel van de cultuur van de Westerse maatschappij. Niemand met enige kennis van de Europese geschiedenis kan blind zijn voor wat het christendom heeft bijgedragen tot de vorm en stabiliteit van de Europese (en tegenwoordig ook Amerikaanse) samenleving. Het christendom is gedurende de afgelopen twintig eeuwen een bepalend element geweest van de Westerse cultuur.

Alles wat we met het ingenomen standpunt willen beweren is, dat we tegenover mensen van alle culturen en religies voorzichtig moeten zijn als we hun iets vertellen over het christendom en dit in zijn universele vorm niet moeten gelijkstellen aan het christendom van alleen maar het Westerse type. Het christendom van het Westen vraagt van zijn aanhangers naast trouw aan de christelijke levensbeginselen ook loyaliteit met zijn eigen tradities. Deze tradities zijn voorts zo bindend dat iemand die zich er niet aan houdt de kans loopt om te worden geëxcommuniceerd of uit de gemeenschap te worden gestoten

Als we nu terugkeren naar de vraag waarmee we begonnen, namelijk die naar de boodschap van het christendom thans, dan kunnen we ons voor het juiste

Maar als mensen niet misleid worden en ontdekken wat de idealen zijn die het verdienen te worden aangehangen, dan dragen zij vrucht als een goedbemeste boom; zij houden stand in de storm als het huis dat gebouwd is op een rots.

Ga binnen door de nauwe poort. Wantijd is de poort en breed is de weg die naar de ondergang leidt; er zijn vele mensen die daarlangs gaan. Hoe nauw is de poort en hoe smal de weg die naar het leven leidt; er zijn maar weinig mensen die hem vinden....

Pas op voor de valse profeten, die naar jullie toekomen in schaapskleren, maar van binnen roofzuchtige wolven zijn. Aan hun vruchten zul je ze kennen. Men plukt toch geen druiven van doornstruiken en geen vijgen van distels? Zo brengt iedere goede boom goede vruchten voort, maar de zieke boom brengt slechte vruchten voort. Een goede boom kan geen slechte vruchten voortbrengen en een zieke boom geen goede....

Ieder die Mij hoort en doet wat ik zeg, zal het vergaan als een verstandig man die zijn huis bouwde op de rots. De regen viel neer, de bergstromen kwamen omlaag, de wind stak op en ze stortten zich op dat huis, en het stortte niet in, want het was op de rots gegrondvest. (Mt 7, 13-25)

Religie in een notendop

Erg waardevol is de volgende uitspraak van Jezus, die enerzijds te kort is om verkeerd te worden begrepen, maar anderzijds ook te diep is voor commentaar:

Welnu, behandel de mensen in alles zoals je wilt dat ze jullie behandelen. Want dat is de Wet en de Profeten. (Mt 7, 12)

Jezus sprak hier tegen de joden over het jodendom. Wat hij hun als leraar te zeggen had stond dus in hun Bijbel, die in de volksmond bekend stond als 'de Wet en de Profeten'. En wat Jezus hier zegt is dus dat hun Bijbel van meer dan duizend bladzijden dik zou kunnen worden samengevat in die ene eenvoudige stelregel van niet meer dan een dozijn woorden. Natuurlijk zou je de overmoedigheid van Jezus, die hier de hele leer van de Bijbel reduceert tot zo'n kernachtig principe, kunnen aangrijpen om uitdagend te vragen: "Is dat nou alles wat er in de Bijbel staat? Waar is al dat langdradige gepraat over God dan voor nodig?" Het antwoord is vrij eenvoudig. Jezus heeft van religie een heel andere voorstelling dan velen van ons nu. Religie is voor hem niet iets wat je in een concept kunt vastleggen of waarover je redeneert, het is iets wat moet worden ervaren en geleefd. En hoe vreemd het ook mag klinken, de weg bij uitstek om God te ervaren en daarmee je eigen diepere zelf is mensen liefde en aandacht te geven. Het is deze eenvoudige waarheid die een grote dichter in de volgende versregels kort en bondig heeft uitgedrukt:

Ik zocht mijn ziel, maar mijn ziel kon ik niet zien.
Ik zocht mijn God, maar mijn God ontglipte mij sindsdien.
Ik zocht mijn broer en zie, ik vond ze toen gedriên.

Hierboven hebben we een paar fragmenten geciteerd van de Bergrede, die volgens de geleerden kunnen worden herleid tot een heel oude verzameling uitspraken van Jezus en die één ding over de prediking van Jezus bijzonder duidelijk maken. De Bergrede laat zien waarom de woorden die Jezus alleen richtte tot de joden een boodschap bevatte die niet alleen van waarde was voor de joden zelf - en vandaag de dag niet alleen voor de christenen - maar voor ieder van ons persoonlijk en voor allen tezamen. Dit heeft een eenvoudige reden. Jezus richtte zich niet speciaal tot de joden in hun jood-zijn - of tot de christenen in hun christen-zijn - maar tot alle mensen in hun mens-zijn. Hij wilde ze tonen hoe ze het leven dat hun was geschonken naar het hoogste niveau van menselijke edelmoedigheid konden optillen. Als vereisten om dat doel te bereiken noemde hij geen zaken, waaraan velen tegenwoordig belang hechten, zoals een geloofs-belijdenis, het uitvoeren van rituele handelingen en het lidmaatschap van een instituut. Voor hem was religie een uiting van de hechte verbondenheid met waarden, die het leven en de levenswandel glans en glorie geven. Dat maakt zijn boodschap zo aantrekkelijk, zo bemoedigend en zo universeel aanvaardbaar. In het volgende hoofdstuk zullen we nader kennis maken met het levenspatroon dat religie voor hem inhield.

antwoord nergens beter toe wenden dan naar Jezus zelf als voorbeeld. De wijze waarop hij zijn missie vervulde is de weg die betrokken christenen zouden dienen te gaan. Het werk van Jezus bestond in wezen uit genezen.

Hij trok rond in heel Galilea, terwijl hij in hun synagogen onderricht gaf, de goede boodschap verkondigde van het koninkrijk, elke ziekte en elke kwaal onder het volk genas. (Mt 4,23)

Jezus hield zich niet bezig met menselijkheid als een abstractheid, maar met mensen die ziek waren of hun spankracht hadden verloren. Mensen kunnen van alles hebben, rijkdom, gezondheid, kennis en macht, maar in hun diepste innerlijk lijden doordat zij stuurloos zijn en zich richten op zaken als wraak, haat, trots, lust, oneerlijkheid en huichelachtigheid, allemaal dingen die de innerlijke energie opslokken en mensen geen rust laten. Mensen leven verder in angst voor tegenwoordig, lijden en dood. Dientengevolge blijft zelfs de rijkste, de gezondste, de geleerdste en de machtigste verlangen naar een leven dat meer voldoening schenkt.

Dit innerlijk verlangen van mensen naar meer voldoening in het leven was wat Jezus bedoelde toen hij het Koninkrijk van God begon te verbreiden. Zijn enige doel was om 'leven' te geven aan mensen, die er gebrek aan hadden. Zoals hij zei: "Ik ben gekomen opdat ze leven mogen bezitten, en wel in overvloed" (Joh. 10:10). Het koninkrijk was een samenleving waar mensen God in hun hart lieten regeren en als gevolg daarvan hun zelfzuchtige ik verlieten zonder een goede relatie met alles in de werkelijkheid waarmee zij verbonden moesten zijn uit het oog te verliezen. Goede relaties onderhouden maakt het mensen, zoals eerder werd uitgelegd, mogelijk om het leven in al zijn volheid te genieten.

Mensen die wijs geworden zijn realiseren zich dat zij allereerst zelf met de dingen in het reine moeten komen, ten tweede met de groep waartoe zij behoren, zoals de familie, de stam, het volk of de religieuze groep, ten derde met de hele menselijke familie, ten vierde met het universum in al zijn uitgebreidheid en tenslotte, al is deze dan ook onzichtbaar en voor een mens niet te vatten, met de diepste bron van hun bestaan. Een goede relatie naar zoveel kanten onderhouden is ongetwijfeld moeilijk, maar men bereikt er een positie mee, die in de Bijbel met een 'leven in de Geest' of 'als kind van God' wordt aangeduid.

Eenmaal toegegeven dat we een complex netwerk van relaties moeten onderhouden, dan is het niet makkelijk om aan een geschikt meetinstrument te komen waarmee we kunnen controleren of ons leven wel gecoördineerd genoeg verloopt of niet. Maar Jezus wees op een maatstaf die aan duidelijkheid niets te wensen overlaat. Het is de aandacht van mensen voor de noden en behoeften van hun medemensen, vooral de armen en zij die lijden. Om aan te geven dat dit bepalend

is voor je volwassenheid als mens vertelde hij de parabel van het Laatste Oordeel. In deze parabel wordt het Opperste Gerecht ten tonele gevoerd, dat spreekt:

Kom, neem het koninkrijk in bezit dat vanaf het begin van de schepping voor jullie klaarligt. Want Ik had honger en jullie hebben Me te eten gegeven, Ik had dorst en jullie hebben Me te drinken gegeven, Ik was vreemdeling en jullie hebben Me opgenomen, Ik was naakt en jullie hebben Me gekleed, Ik was ziek en jullie hebben naar Me omgezien, Ik zat in de gevangenis en jullie kwamen naar Me toe. (Mat. 25:34-38)

Wat iemand tot een verheven mens maakt is volgens de parabel eenvoudig de liefde die iemand toont voor mensen in nood. Zij wordt ons voorgehouden als de enige eigenschap die van mensen verlangd wordt die in alle eeuwigheid van Gods aanwezigheid willen genieten.

Wat eveneens opmerkelijk is in wat Jezus hier stelt - en wat een interessant probleem zou kunnen blijken te zijn voor hen die preken dat alleen zij kunnen worden gered, die lid van hun gemeenschap zijn - is dat de Opperrechter hier niet ten tonele wordt gevoerd als iemand die vraagt of de persoon in kwestie luthers, rooms-katholiek, hindoe of boeddhist is. Het criterium om toegelaten te worden tot de schare rond Gods troon is of de persoon - van welk kerkelijk instituut hij ook komt - onzelfzuchtig genoeg is geweest om goede relaties te onderhouden.

In het licht van het Koninkrijk dat Jezus wilde vestigen wordt het vanzelfsprekend wat de opdracht van het christendom in de huidige wereld is. Deze is ervoor te zorgen dat mensen in hun groeiproces zo volwassen worden dat zij met iedereen goede relaties kunnen onderhouden. Het is ongetwijfeld moeilijk om mensen te genezen van hun natuurlijke geneigdheid tot egoïsme. Toch is dat de taak die overtuigde christenen moeten vervullen als zij in de voetstappen van Jezus willen treden.

Hoofdstuk acht

RELIGIE VOLGENS JEZUS

De Bergrede die we in het vorige hoofdstuk onder de loep namen is zonder twijfel voor iemand die wil weten wat Jezus heeft geleerd een bron van onschatbare waarde. Maar zijn leer kan ook op een aantal andere plaatsen worden gevonden. Op die plaatsen van de Evangelies treft men haar aan in de vorm van parabellen, kernachtige uitspraken, raadgevingen en waarschuwingen. Maar in welke vorm ook, wat Jezus zei had slechts één doel: zijn volk te leren wat religie echt inhoudt. Voor hem stond het vestigen van het koninkrijk van God op aarde gelijk met het ingang doen vinden van de ware religie, d.w.z. van de godsdienst in haar religieuze of evolutionaire vorm .

In dit hoofdstuk volgen wij de prediking van Jezus onder drie verschillende gezichtshoeken om erachter te komen wat hij onder religie verstond, en we doen dat vanuit de thema's: (i) Jezus' onderricht over echte religie en pseudo-religie, (ii) Het pad dat Jezus wees naar een vollediger mens-zijn, (iii) Jezus' opvatting over de Kerk.

I. ECHTE RELIGIE EN PSEUDO-RELIGIE

Volgens Jezus bestond er van religie een echte vorm en een pseudo-vorm. Als religie echt is, helpt ze mensen te groeien en volwassen te worden. De pseudo-vorm ervan is zelfmisleiding en bijgeloof. En bijgeloof zuigt als een zweer de vitaliteit uit mensen weg. Soms bezwijken religies aan zo'n voortwoekerende zweer. Jezus vond dat het jodendom van zijn dagen in die ongelukkige toestand was geraakt en het dus hulp nodig had om het weer gezond te maken.

Een pseudo-religie heeft zo haar eigen trekjes. Je kunt mensen van zo'n onechte religie daaraan herkennen. Jezus bracht een aantal van deze kenmerken te berde. Vier ervan staan hieronder.

Zelfvoldaanheid: Een pseudo-religie geeft mensen aanleiding om te zeer van zichzelf overtuigd te zijn. Ze worden de dupe van de verkeerde veronderstelling dat zij meer zijn dan een ander. Dat is de les die Jezus leerde met zijn parabel van de Farizeeër en de tollenaar. Farizeeën waren leden van een sekte onder de joden van vroom-gelovigen. Vanwege de neiging van sommigen om zich afzijdig te houden van andersdenkenden, werd de term Farizeeër gebruikt als symbool voor religieuze arrogantie. Tollenaars waren ambtenaren, belast met het innen van belastingen. Vanwege de spreekwoordelijke gewetenloosheid waarmee ze de mensen geld afpersten werden ze algemeen beschouwd als een groep ongelovigen

in de joodse maatschappij. In de parabel waren ze beiden, de Farizeeër en de tollenaar, naar de tempel gegaan om te bidden.

De Farizeeër ging daar staan en sprak in zijn gebed over zichzelf: "God, ik dank U dat ik niet zo ben als de andere mensen, hebzuchtig, onrechtvaardig en overspelig, of zoals die tollenaar daar. Ik vast tweemaal per week en geef een tiende weg van al mijn inkomsten. De tollenaar daarentegen, die op een afstand bleef staan, durfde zelfs zijn ogen niet naar de hemel op te slaan. Hij sloeg zich vol berouw op de borst en zei: "O God, genade voor een arme zondaar!" (Lc 18, 11-13)

Volgens Jezus gaf de tollenaar in de aanvaarding van zichzelf meer blijk van religieus besef dan de zelfvoldane Farizeeër. De tollenaar zag zichzelf zoals hij was. De Farizeeër wist niet wie hij in werkelijk was.

Huichelachtigheid: Wat verder kenmerkend is voor een pseudo-religie is huichelachtigheid. Mensen die niet echt religieus zijn laten graag zien hoe gods-dienstig ze zijn. Zij houden ervan om mooi weer te spelen. Jezus zag dat als een vorm van zwakte bij veel religieuze leidsmannen uit zijn tijd en hij liet zich zelfs in sarcastische bewoordingen over hen uit.

Pas op dat jullie je gerechtigheid niet doen voor het oog van de mensen, om door hen gezien te worden. Anders wacht je geen loon bij jullie Vader in de hemel. Dus wanneer je barmhartig bent, loop er dan niet mee te koop, zoals de schijnheiligen dat doen in de synagogen en op straat, om door de mensen geprezen te worden. Ik verzeker jullie, ze hebben hun loon al. Maar als je barmhartig bent, laat dan je linkerhand niet weten wat je rechter doet, opdat je barmhartigheid in het verborgene gebeurt; en je Vader, die in het verborgene ziet, zal het je lonen. (Mt 6, 1-6)

Ritueel formalisme: Een derde kenmerkende eigenschap van een pseudo-religie is het ritueel formalisme. Riten en rituelen zijn voor mensen heel vanzelfsprekend. Toch zijn ze slechts middel en nooit doel op zich. Als mensen er niet door gestimuleerd worden om hun sociale verplichtingen behoorlijk na te komen, dan worden ze een schijnvertoning. In het jodendom uit de tijd van Jezus waren de riten en rituelen dat geworden. Voor de priesters waren zij belangrijker dan de zorg voor armen en behoeftigen. Jezus veroordeelde dergelijke verkeerde interpretaties van eerbetoon aan God ten strengste.

Huichelaars, treffend heeft Jesaja over u geprofeteerd: 'Dit volk eert Mij met de lippen, maar hun hart is ver van Mij. Hun verering stelt niets voor; wat ze als ware leer brengen zijn voorschriften van mensen'. (Mt 15, 7-9)

Deze uitgave werd mogelijk gemaakt door de **Stichting Teilhard de Chardin**. Zij verschijnt als nummer 4 in de reeks extra-GAMMA's. GAMMA is de naam van het tijdschrift, dat door de **Stichting Teilhard de Chardin** elke twee maanden wordt uitgegeven.